86.836/1/4-5
OSZK

Leipzig.
9[illegible] ps.
RE. A84
E. R.
382
(1. M.)

A

JÖVŐ SZÁZAD REGÉNYE.

IRTA

JÓKAI MÓR.

ELSŐ RÉSZ.

AZ ÖRÖK HARCZ.

NEGYEDIK KÖTET.

BUDAPEST.

KIADJA AZ ATHENAEUM.

1873.

Ára az öt kötetnek 5 frt.

A

JÖVŐ SZÁZAD REGÉNYE.

NYOLCZ KÖTETBEN.

IRTA

JÓKAI MÓR.

ELSŐ RÉSZ.

AZ ÖRÖK HARCZ.

NEGYEDIK KÖTET.

BUDAPEST.

KIADJA AZ ATHENAEUM.

1873.

M. KIR. ÁLLATORVOSI KÖNYVTÁR TÁRA

R 2

86836/1/4

Kell. 1.

Budapest 1873. Nyomatott az Athenaeum nyomdájában.

A nyolczad nap.

Rozáli ugy tett, mint a ki nem értette el a hizelgő bókot s ugy beszélt tovább is, mint »Consors;« mert hiszen az üzletben már most mr. Severusra nézve is viselte e kétértelmü czimet.

— De mindezekre az itt elsorolt gépekre nem lesz szükség a többi aërodromonnál, biztatá komolyan üzlettársát; ez által azoknak kiállitása nagyon megdrágulna. Csupán az első kisérlethez szükségesek azok, hogy a mit általuk kitanultunk, azt a többieken alkalmazhassuk. Azon légmozdonyoknak különösen, a mik csupán szállitásra fognak szolgálni, a legegyszerübb készülékeik lesznek, minthogy azoknak lehető alant kell járniok.

— S miért kell alant járniok?

— Azért, hogy mentül rövidebb ivet képezzen a repülésük. Minthogy a kör átmérője a körhöz ugy viszonylik, mint 1 a 3-hoz,

annálfogva minden öl, melylyel az aërodromon a magasba emelkedik, három öllel hosszabbá teszi az utját, mintha a föld színével egyaránt repülne.

— És ezt mind nászünnepén tanulta... dörmögé, magához beszélve, mr. Severus.

— Ime tehát utitársam és segédem már van! — mondá Dávid; kisérletre kitüzött határidő a mai nap déli 12 órája; azt meg fogom tartani, akár nap süt, akár vihar lesz.

— Meg vagyok felőle győződve. Még az éjjel abbahagyattam minden munkát. A gépek pihennek, a katlanok alszanak, hogy semmi moczczanás, zaj és füst ne zavarja önnek első kisérletét.

— Igen jól van.

— Lesz önnek szüksége valami segitő kézre az induló teremben?

— Senkire sem.

— Ugy én sem akarok ott lenni. Tudom, hogy az egy ünnepélyes pillanat. Mi valamennyien az udvaron fogunk állni. Egy kiáltás sem fog hangzani. Nincs önnek valami kegyeletes ohajtása tán? Az emberben fel szukott ilyenkor ébredni az áhitat. Valami szent szertartás ne előzze meg a kisérletet? A hogy hajók vizrebocsátásánál szokás.

— Köszönöm. Az áhitat tiszteletre mél-

tó érzelem, s az imádkozás megvigasztalja azt, a ki imádkozik. Hanem én a harangszótól nem hallanám a telephont, s a zsolozsmák belezavarhatnának a képleteimbe. Majd ha odafenn leszek, szivesen halloin.

— Tehát szerencse »fel,« — és szerencse »le.« Óráink együtt járnak.

— Mikor a tizenkettőt kongni fogja torony-óránk, indulunk.

A két férfi kezet szoritott, Severus kezet csókolt Rozálinak, s azzal magára hagyta az ifju párt.

— Aztán semmi érzelgés! szólt rideg, merev hangon Dávid, megszoritva hideg kezével Rozáli kezét. Készüljünk az uthoz.

Kölönös előkészület volt az az uti öltözet. Egyetlen selyem zubbony a férfin, s egyetlen selyem tunika a nőn; mint két mythoszi szobor, melynek leplezete a délczeg és deli testidomok kiemelésére szolgál.

Egyiknek sem volt most kedélye észrevenni, hogy társának alakja egy olympi istenminta. Az olympi istenek ereiben az ichor foly, a fehér vér.

Dávid átvezette Rozálit ama zárnélküli ajtón az induló terembe, hol gépe állt.

A hosszu terem, melynek üvegtetőzete végig fel volt most nyitva, ötszáz gép számá-

ra volt alkotva, s még csak az első gép volt készen. Az ott állt a terem közepén. A padlat vastag vulkánozott kaucsukból volt. Az aërodrom hajója egy darabból öntött hyalichor henger, mindkét oldalán csucsos kúpban végződő, e kupok vége egy-egy szeleppel záródik, melyek egyikén egy gereben alaku tövisekkel elátott nyárs, a másikán egy sárgaréz gomb ugrik elő a belülről tett nyomásra. Az első a hangtalan villanykiüritő; a másik a detonator, melynek az a czélja, hogy jelt adjon az egymással együtt járó gépeknek. A négy szelep azután, mely a légváltoztatást eszközli, egyuttal hallcső és hangtölcsér, miken át a detonator figyelmeztető hangjára a külön hajókban ülők egymással közölhetik értesitéseiket. Mert a hajó maga hermetice zárva van, ajtaja kaucsuk lemezekkel leszoritva.

A hajó közepén van az electromotor, melynek gépezete kétfelé választja annak belsejét: az egyik fele a gépészeké, a másik az utazóké, kiknek semmi dolguk a géppel. Az electromotor képes tizezer egyesitett villanyelemmel dolgozni; ennek sokszorosan egymást dörzsölő széles sarkai idézik elő az első mozzanatot, mely a két szárnyat felemeli. E szárnyak alul hyalichor- lemezekből

vannak: legyező idomura alkotva s felül sárgaréz lappal boritva, egyes részeik aként fordithatók, hogy a gép fölfelé vagy fekmentesen haladhat velük. Egy olló alaku kormány tetszés szerinti irányt adhat az egésznek. A két szárny a géppel együtt harmincz lábnyi szélességet foglal el.

A gép még eddig csak elmélet szerint kész, gyakorlati kisérletet az egészszel csak most fognak először tenni. Nem csoda, ha minden embernek nagyott dobban a szive, mikor azt mondják neki, hogy üljön fel bele először. Ugy huz a sziv a földhöz.

Dávid oly sokszor megmagyarázta már Rozálinak e gép egész szerkezetét; minden egyes darabjának rendeltetését, hogy most már felesleges lett volna többet beszélni neki róla.

Még egyszer szemébe nézett: — csak elszánt nyugalmat látott abban.

Mikor kinyitá előtte a hajó ajtaját s felsegité őt ülhelyére, mégis reszketett a keze.

A kormányos, a gépész ülése magasabb volt, a segédé mellette alacsony zsámoly.

Mikor az óra megkondult, Dávid becsukta a hajó ajtaját s felült a helyére, szoborkeménység és szoborhalavány arczczal. Nem nézett másra, csak a gépre. De Rozáli még az égre

is nézett, mely be volt borulva, s midőn az óra az utolsót ütötte, ajkát e halk sohajtás hagyta el: »Isten velünk!«

Dávid macskabőrrel megdörzsölt egy gyantalapot, azt hozzáérinté a gép üveg sarklapjához, s azzal megragadva izmos kezével az electromotor kerekét, egyet forditott rajta. A telephon halk, zizegő hangott kezdett hallatni rögtön s a hajóban az a sajátszerü szag kezdett érezhető lenni, a mi a villanynyal együtt támad; a mechanikai mozzanat által a két szárny lassanként felemelkedett, mindig jobban közelitve egymáshoz. Ez a kisérlet válsága. Vajjon a kifejtett hatalmas mozderő, mikor müködését megkezdi, nem töri-e össze a mozditó gépet odabenn, s az azt forgató kezet. Ezt ellenőrzi a segéd által megfigyelt rheoscop. Rozáli számitja a delejmutató mozzanatait csendesen. »Harmincz, harminczegy.« Mikor azt mondja: »harminczkettő,« akkor Dávid lekapja a kezét a fogantyuról, s a másik perczben, mint a villám, oly gyorsan ugrik az előbbi helyére vissza. A két szárny végpolusai, megtöltve egyenlő + villanyossággal, azon ponthoz érve, a hol eltaszitják egymást, iszonyu erővel csapták alá a két legyező szárnyat, s abban a pillanatban a légbe emelkedett az aëdromon. —

Az első szárnycsapás száz lábnyi magasra vitte föl. A gép ereje sokkal nagyobb teherre volt kiszámítva, mint a mennyit most emelt.

Dávid az első mozzanat után, nyugodtan fonta össze mellén karjait, és nem nyult többé a géphez. Azt most már saját visszaesése késztette további mozgásra. A mint lefelé esett, a két kiterjesztett szárny ujra összeért s fokozatos erővel csapott ismét széjjel. Dávid odafigyelt Rozálira, ki folyton értesité a villanyerő növekedéséről, az emelkedés haladó fokozatáról. Egyiknek sem volt ideje visszatekinteni a földre s az utánuk bámuló embertömegre.

A gép egyenesen szállt fölfelé a szélcsendes légben, el nem hajolva függőleges irányától.

A tiz első percz alatt még nem érték el a fölöttük levő felhőréteget. A lég ezuttal nem volt fölöttébb villanyos. A szárnyak mérsékelten fokozott erővel müködtek. A hygrometer, az ozonmérő, mind kevés eltérést mutatott. Melegség sem volt a hajóban a nem igen nagy dörzsölés miatt, az emelkedés közben, sőt a hévmérő nehány fokkal alább szállt, de még a hideg nem volt kellemetlen a lenge öltözék mellett is.

Rozáli oly nyugodtan értesité Dávidot

az észleletekről, mintha tanitója lábainál ülne egy gyermek. Dávid hallgatva jegyzé fel az adatokat egymás után. Egyiknek sem jutott eszébe észrevenni azt, a mi e merész kisérletben költői, nagyszerü, fölséges!

A földön maradtak az áhitat figyelmével bámultak az égre. Minden ut tele volt néppel; a munkások a gyár udvarán álltak.

Az ég egészen be volt borulva, a szürke felhőboltozat alapjából ugy tünt elő a felemelkedő aërodromon, mint óriási fehér sas, mint a keleti mesék Roch madara, aztán mindig kisebb-kisebb lett; de szárnyai verését folyvást lehetett látni.

Már egy negyedórája volt, hogy fölemelkedett a gép s még mindig egyenesen felfelé haladni látszott.

Mr. Severus a gyár tornyából nézett utána távcsövével.

»Mi történhetik odafenn? mondá magában, hirtelen utánaszámitva. A gép folyvást egyformán müködik, minden másodperczben egy szárnyütés. Az a felhőréteg nem lehet 8000 lábnál magasabban. Ha a gép csak azzal az erővel haladt is fölfelé, melylyel az első perczben felrepült, régóta át kellett volna törnie azon a felhőrétegen. Pedig hiszen a lég villanyossága még sokszorozza

a bronz vezetők hatékonyságát. Mi baj lehet odafenn?«

Ugyanazt a kérdést intézte Rozáli is Dávidhoz.

— Mi történhetik idefenn? Az emelkedés eleintén fokozatosan haladt előre, most fokozatosan halad visszafelé. A gép egyformán müködik. Mégis tiz percz alatt alig haladtunk száz lábnyira.

— Tanultunk valamit. Felelt rá Dávid zavartalanul. Megtanultuk azt, hogy üveghajónk villanyosságát a felhő villanyossága ellensulyozza. A második kisérletnél segitve lesz ezen: a hajó tetejére bronz-lemeznek kell jönni.

— Visszatérünk-e, vagy vizszentes haladást kisérlünk meg?

— Egyiket sem. Az akadály daczára keresztül fogunk törni a felhőrétegen; s ha egyszer a közönyös ponton tul leszünk, ott az ellenkező villanyossága a felhőnek annál sebesebb repülésre fogja segiteni hajónkat. Olvasd a villanyszámláló fokait.

A következő ötven másodpercz alatt a gép haladása állandóul száz lábnyi emelkedésen maradt tiz perczenként.

— Ez tehát a többlet, a mivel gépünk villanyhatása a felhő rétegét meghaladja.

Összeszámoltunk. Most már nincs mit tennünk, mint várnunk nyugton, addig nézhetjük a földet.

Dávid a magával hozott macskaprém béllésü köpenyt Rozáli vállára kerité, beburkolva őt az érezhetővé lett hideg elől.

Az egész hajó félhüvelyknyi vastagságu hyalichorból volt öntve, melyen keresztül minden oldalra lehetett látni. Azonkivül mind a két oldalán s a két végén voltak távcsövek az üvegfalba alkalmazva, miket kaucsuk tartóikban mindenfelé lehetett forgatni.

Még csak nyolczezer lábnyi magasban voltak a föld fölött; de már onnan is meglepő látvány tárult eléjük. Nyolczezer láb magasság a föld végtelenjéhez képest elenyésző csekélység. Onnan még nem látszik a földnek gömb-alakja; csak a láthatár szélesedett ki s alant a föld ugy tünik fel, mint egy teknő: a szélei látszanak magasaknak.

S e széles teknő mélyén a szántóföldek tarka koczkái beszoritva sötétkék erdőfoltok közé, a Gyilkos tava, a Szent Anna tava, mint fényes tükörlapok, az Olt folyam, a hegyvágányok patakjai, mint ezüst szalagok; a Czohárd, a nagy Hagymás elvesznek a még magasabb sziklaóriások tömkelegében, az erdős hegyhátok, mint egy hullámzó föld! És

a távolban a Magura, a Bihar hegylánczai, mig még körülzártabbá teszik a látkört, az oláh havasok délkeletnek. Az ember mentül magasabbra száll, annál jobban fogva érzi magát a föld által; annál jobban látja, hogy ez börtön!

Rozáli szédült látványtól. Dávid azt mondá neki, hogy tekintsen maga fölé.

Odafenn közelitett már a felhőréteg.

Olyan volt ez, mint mikor a fellegszakadás jön messziről a hegytetőnek.

— Mindjárt sötétben leszünk! mondá Dávid Rozálinak.

— Itt van a Dubosq-féle villanylámpa.

— Hozd müködésbe.

A villanyfény egyszerre világitani kezdett; azok oda alant, kik utánuk néztek, azt látták, hogy a fehér sasból egyszerre egy ragyogó csillag válik, mely nehány perczig megvilágitja a körüle elterülő felhőréteget s aztán gyorsan elvész a felhőegyetemben.

Igenis: gyorsan; mert a mint a felhő közé jutott a gép, egyszerre fokozott erővel kezdtek el villanyos szárnyai dolgozni, s midőn a felhőn keresztültörte magát, egyszerre szellemerejü szökésekkel repült az ég felé, perczenkint ötszáz lábnyi emelkedéssel. A lecsapó szárnyak zenéje áthangzott a hajó

falain, mint valami Istenbiztatás hangja, oly megkapó, oly tulvilági zöngés volt az!

És minő látvány!

Fenn egy tiszta azurkék égboltozat, minőről a ködös földlakónak fogalma sincs, s a tiszta égen egy soha nem látott nap! Nem az ismeretes tüzgömb: hanem egy sugárörvény, a fénynek isteni végtelensége.

És egyre fölebb! Az aërodromon hatalma nem ismer már határt; a két élő oly rétegeiben jár a világnak, miket sem ember, sem állat nem utazott még be soha. Huszonnégyezer lábnyi magasban a föld felett. Magasabban a Himmalája, a Csimboraszszó csucsainál. S a gép hajójában nincsen hideg: repülésének zsurlásától áthevülnek oldalai; az utazókat nem fedi más, mint a lenge selyemöltöny: és a tiszta, csupa ozonból álló ritkult lég, összetömörülve üvegharangjukban, valami ismeretlen érzéssel tölti el szivüket. Hisz annak is természeti oka van. Csupa élenyt szivni be nem emberi idegek számára való élvezet. Attól a lélek gyönyörbe merül el; a vér ismeretlen örömök kéjérzetére lázad, az ütér százat, százhuszat üt perczenkint; a szív nem bir magával többé.

S a gép egyre viszi őket fel az ég felé, s ők visszatekintenek a földre.

És látják a földet — nem ugy, a hogy az emberek látják, sötétnek, kéknek, darabosnak, hanem a minőnek az églakók, vagy a szomszéd csillagok lakói látják: fehérnek, ragyogónak, simának. Alant a felhő fedez mindent.

A végtelen, beláthatatlan földi mindenség egyetlen fehér lap. Egy hótenger, kristály hegyekkel, gyémánt kupolákkal; fehérrel fehérre festett vakitó tájkép, melynek árnyéka is világosság.

Egyetlen sötét pont uszik fölötte. Egy szárnyas gép alakja, melynek árnyékát a tündöklő nap a tündöklő felhőlapra festi.

Most egyszerre megállnak a gép szárnyai. A kormányos egy kéznyomására félbeszakad a villanyfolyam, s a két szárny kiterjesztve feszül meg.

— A földre visszaszállunk. Suttogá Dávid, megszoritva Rozáli kezét.

E szóra a nő odaomolt a férj keblére. Nem volt ura gondolatainak többé, nem eszmélt, csak érzett. Átölelte annak fejét karjaival s megdicsőült arczát elárasztá a földi kincsek legdrágábbjaival, asszonyi csókjaival. Szeretett, idvezült volt; zokogott.

És a férfit magával ragadta az asszony, szerelme.

Senki sem gondolt többé mágnes tűre, barometrumra, villanymérőre. A felső légrétegben erős légáramlat volt, mely leszálló hajójukat sebesen ragadta kelet felé. Ők nem tudtak arról semmit. Ők csak azt tudták, hogy mi a szerelem?

Huszonnégy ezer lábnyi magasból perczenkint hat lábnyi eséssel szált alá a kiterjesztett szárnyai által csendes libegésben tartott hajó. A felső légrétegben perczenkint két száz ötven lábnyi sebességgel rohanó légáramlat ragadta azt magával délkelet felé, a mi a felemelkedés pontját a leszállás pontjától mintegy harminczhárom mértföldnyire távolitja el. Két délkör s egy zóna-fok különbsége.

A hajó négy légujitó szelepe közül most a legalsó volt nyitva, annak a hangkürtjén keresztül hangzott fel alulról lassankint valami zugás, mely eleintén olyan, mint az erdők mormogása a vihar közeledtével, majd egyre erősödik az, harsogás, csattogás egyesült robaja hangzik: titáni orgonaszó az, melynek minden accordja mennydörgés; az üveghajó, kiterjesztett szárnyaival együtt reszketve zeng bele, mint egy carillon harangja, mely a mennydörgés vibratiójától megcsendül.

— Jézus! kiált fel a nő, tulvilági

mámorából a kárhozat rémületére ijedve, midőn egyszerre vakitó fény világitja be a hajót.

Az a fény egy villámlás — s a mi ugy zúg alattuk, az a tenger!

A Fekete-tenger fölött voltak, csak háromszáz lábnyi magasban a harsogó hullámoktól, miket hegylánczokká alakitott a fejük fölött tomboló zivatar, az egymás hátára tóduló barna-zöld, fehér sörényes hullámszörnyek orditottak olyan hangosan.

Tehát alattuk a háborgó tenger, felettük a villámló zivatar.

Mikor estek keresztül a felhőn? azt nem is vették észre.

Mikor Rozáli azt kiáltotta: »Jézus!« kétségbe esetten ragadta meg az öltönyt férje keblén, görcsre szorult ujjaival, mig ugyanazon kezével eltaszitá őt magától.

Dávid felállt; letekintett a tengerre, aztán fel az égre, aztán a nő arczára. Aztán mosolygott s azt mondá a nőnek:

»Elfeledted-e, hogy én ki vagyok?«

Mit akart neki ezzel mondani? Azt-e, hogy »szombatos« vagyok? vagy azt, hogy a »villámnak, a zivatarnak jó barátja« vagyok? vagy azt, hogy »férjed« vagyok?

Azzal egyet forditott a zárókeréken, a

gép szárnyai elszabadultak s a következő perczben ismét magasra suhant fel az aërodromon.

— Belemegyünk-e a villámló felhőkbe ? kérdé reszketve Rozáli.

— Gyermek te! szólt Dávid. Légy nyugodt! jó barátaink azok! A felhő és a tenger között maradnunk nem szabad, mert a záporban, ködben nem fogunk látni, s ha hatszáz lábnyi magasban a tenger fölött vizszintesen repülünk, akkor keletre nekimegyünk az Elborus havasainak, északra a Tsatyr-Dagh hegyláncznak, nyugatra a Balkán előfokának, délre a Karmalin alpesnek, vagy a Tsilsz Daghnak s ott hajótörést szenvedünk. Nekünk a felhők felett kell mindig usznunk, a hol látunk s a hol szikla nem jő elénk. Ülj le mellém.

Rozáli leült, de a tudomány büvereje meg volt nála törve. Nem volt nyugalma a gépeket, a müszereket figyelemmel kisérni többé, ő csak arra a férfialakra nézett, ki vakmerően felemelt fővel állt a gép előtt, kezét egy még addig érintetlen rugóra téve. Az volt a detonator felszabaditója.

Az aërodromon daemoni szárnysuhogással repült az ég felé. A villámló felhőknek nem az a hatásuk volt reá, a mi a nyugodtan

elterülő felhőrétegnek. Két villanyellentétes felhőgomoly közé jutott, miknek egyik oldala a tényező, a másik a tagadó villanyossággal volt telve. Az egyik felhőoldal eltaszitá, a másik oda vonta. Kétszeres erő ragadta magával.

A két gomolygó felhőtömeg egymásba omlott, szörnyalaku, sötétkék, ezüst szegélyü gomolyaival, mikből egy-egy foszlány egész a tenger szinéig szakadozott alá, a zápor, mint egy dült kéve huzódott utána, sötétkékre festve a tengert, a hol összeért vele.

Az aërodromon belejutott a záporba. Az jégzápor volt.

Ez volt azután a zene! Mikor ezer meg ezer jéggömb kezdte el paskolni a hyalichorhenger döngő oldalait, a suhogó szárnyakat, s hozzá köröskörül mennydörgött az ég és harsogott a tenger!

Vak sötétség volt a felhők alatt, midőn az aërodromon a jégzápor közé jutott, de e sötétség csak egy perczig tartott. Rozáli bámulva vette észre, hogy a következő perczben Dávid arcza el kezd világlani, derengő, majd fényes sugárzat árad el körüle; fehérnek látszik, mintha alabástromot világitanának meg villanyszikrával, s gazdag hajának minden szála fölegyenesedik s mered az ég-

felé, mint egy tizezer águ korona... Nem emberi alak ez többé!

De hiszen Rozáli arcza is épen ugy világolt, ő is olyan átlátszó tulvilági gép volt; de e látványban csak Dávid gyönyörködhetett.

Majdan az egész hajón elterjedt ez intensiv villanyfény, mely több ölnyi messzeségben megvilágitá maga körül a jégzáport, mely között uszott; körül volt véve repülő gyémántok özönétől.

Hát a felhők mit szóltak erre?

Mintha a vihar maga is elbámult volna e vakmerőkön, kik az ég titkaiba, a szentek szentjébe, hol a villámok születnek, be mernek törni, megnémult a zivatar! elpihent a villámlás, a dörgés nehány perczig.

Ekkor a fényes arczu ember, ezzel az égre emelkedő üstökkel, megnyomá azt a kis gombot, mely a detonatort felszabaditja, s abban a perczben egy czikázó villám nyilalt végig a felhők közt, melynek eredete az aërodromon detonatora volt, felébresztve ellentétes társát a felhő mélyében s harsogó dörgéssel üdvözölve barátját, a »villámot.« Az ember és az Isten csókja találkozott! Az ész és az ég villámszikrái.

S ez üdvözlésre megszólaltak a felhők

minden villámai. Körüskörül és felülről czikázva jött egyik villám a másik után a felrepülő aërodromon felé. A sebastopoli meteorologiai observatoriumban feljegyzék azt a tüneményt, hogy mint egy központba sietö lángsugárok találkoztak egy helyen a villámok; egy első percz alatt száztizet számláltak meg, mik mind egy pontban egyesültek, mintha egy sokágu lángkorbács, vagy egy szétszakadó csillag volna ottan. — De az csak látszat volt. Az aërodromont egy villám sem érte. A villámsugarak »egyik« szikrája mindig az ő sajátja volt. Most már két szárnyának hegyei szórták körüle a villámszikrákat s azok találkoztak fele uton a felhők ellenkező szikráival, nyilazó zegzugot rajzolva a sötét égre, s a felhők mélyét folytonosan fellobogó kék, zöld, veres fénynyel világitva be. A mennydörgés hömpölygő moraja követte szakadatlan e mennyei tüzijátékot.

Rozáli átszellemülten bámult Dávid arczára. A fehéren világló arcz is ő feléje volt forditva. És Dávid szemeiből is oly csodálatos fény sugárzott ki e perczben. Szemszivárványának nem volt feketéje; egy fényárasztó csillag volt az. Olyan volt, mint egy megdicsőült képe, ki az égbe száll; s csak földi

mintáját tartá meg arczának, de földi anyag nincs többé rajta.

— Félsz-e? kérdezé szelid, biztató hangon Rozálitól a fénylő alak sugárzó ajka.

— Üdvezült vagyok. Rebegé a nő, rémülettől ittas gyönyörmámorában.

— Csókolj meg

És a nőnek volt bátorsága e perczben fölemelkedni hozzá; ajkaival megközeliteni e rémesen sugárzó tulvilági arczot, s e minden oldalról lángoló villámlobogásnál, e kábitón harsogó égzengésnél volt bátorsága ajkaival megérinteni annak ajkát.

Az az csók »tüzcsók« volt!

Mintha egy lángot, mintha egy szellemet, mintha Jupitert magát csókolta volna meg.

Akkor odarogyott Dávid lábaihoz; s mikor annak térdeit átölelte egyik kezével s a másikkal keze után nyult, minden ujja hegyén érezte a szikrákat, a mik a fénylő alak minden izeiből előperczegtek.

A villámlás megszünt, a dörgés elhallgatott. A hajó a villanyos zivatar büvkörén tul jutott már. Az arczok kezdtek elsötétülni.

De mikor az aërodromon végighaladt a Tsatyr-Dag hegyei felett, hogy a föld se maradjon el az üdvözlésből, akkor még egy-

szer maga a legfensőbb hegycsucs küldött utána egy villámsugárt. A föld villámlott fel az égbe.

S ez volt az utolsó üdvvillám. Egy szárnycsapás a felhők fölé emelt az aërodromont. – S ott más világ volt. A nap sütött.

Rozáli még mindig bámulva nézett bálványa arczára, még mindig átkarolva tartá annak térdeit, és ime egyszerre más alak állt előtte. A fénytől sugárzó, átlátszón fehér szellemkép azokkal a csillagfényü szemekkel, — a napsugáron, mosolygó diadaltól ragyogó férfiarcz lett, melyről sugárzik az életerő pirossága, a büszkeség és a szerelem; és fekete szemeiből a földi tüz, mely szivet elevenit.

S midőn most Dávid lehajol hozzá, hogy őt keblére emelje és megcsókolja, már nem éget a csók.....

Ismét alattuk volt a fehér felhőtenger, mely a végtelenségig látszott elterülni. Csupán egy helyen domborodtak fel pukkanó dudorodásokban, mint egy óriási szappanbuborék habjai, magas fellegalpesek, miknek hófehérében villanyos szikrák villogtak időközönkint. Az volt a delejes vihar háboritási tere, mely a végtelen felhőtengerben pásztavonalban huzódott végig.

A nap két foknyira állt még a felhőtől takart láthatár fölött.

— Tudjuk meg, hová jutottunk! szólt Dávid Rozálihoz.

A delejtű, a térkép, mint az oceánon hajózónak, ugy a felhők atlanti tengere fölött utazónak is tudósitásokat adott. A krimi félsziget fölött jártak.

— Ideje visszafordulnunk.

Dávid az albatrosfark alaku kormánynyal a gépet körben forditotta, a szárnyakat a felfelé haladó irányból a horizontal haladásra mozditotta, s ezzel a villanysokszorozót szabadon ereszté.

Az aërodromon repült.

Mily sebességgel halad nyugot felé, azt először is megmutatta a boussolt tühegye; másodszor hallani engedé a hajó orrán megnyilt légző szelep éles fütyölése; harmadszor látni hagyta a felhősikság fölött végigrepülő árnyéka a szárnyas hajónak. De a mi mindezeknél meglepőbb, ujdonabb tünemény volt: az azon látvány, hogy a nap, a mint a gép előre haladt, folyton egyenlő állásban maradt a láthatár fölött. A gép egy óra óta halad már nyugat felé, s a nap még mindig azon a ponton áll, a melyen egy óra előtt. Az aërodromon röpte egyenlő a föld fordulásá-

nak gyorsaságával. Tehát huszonnégy óra alatt képes körül repülni a földet (az északi szélesség 45-ik foka alatt), tehát képes megállitani a napot (valódi Józsué), tehát az aërodromon utazójára nézve, ha akarja, nincs többé éjszaka!

Dávid az örömtől kaczagott, midőn ez uj felfedezést elmondá Rozálinak.

Hogy annál inkább igaza legyen, az isolatorok segélyével nehány perczre lelohasztá a gépszárnyak működését, ez által az aërodromont egész a felhőróna szinéig alásülyesztve s azután ismét sebesité a repülést, s a hajó most már egy hófehér hegymező tömkelegében repült előre, keresztül törve néhol az utját álló felhő-alpeseket.

A nap forrón sütött a felhő oldalakra. A hévmérő a hajóban benn a sebes repülés zsurlódásától 18 fokot mutatott. A felső légréteg hidege elnyelte a többit.

Egyszerre egy uj természeti csoda lepte meg az utazókat.

A felhő falon, mely mellett elrepültek magasabban és nagyobb alakban, saját hajójuk alakja tünt fel előttük; nem árnyék az, de optikai tünemény; a tudósok »Ulloa dicskörének« hiják; Flammarion »költő tudós«

ismertette azt meg legelőször; a francziák az ő nevéről hivják.

A fehér felhőlapon egy másik aërodromon uszik; szárnyai épen ugy csapdosnak; átlátszó üveghengerében épen ugy áll és ül egy férfi meg egy asszony-alak, s e káprázatot egy szivárványszerüen, de gömbölyü körré alakult fényes szérü veszi körül, mintha a kiegészitett Iris-öv volna, belül sárgásfehér, azután halaványkék, megint barnás szürke, végre violaveres szinezetü keretekben. A varázstünemény oly világos körrajzokban tünt elő a vakitó fehér felhőlapon, hogy Rozáli saját kézmozdulatait megláthatta rajta.

Dávid megmagyarázta neki e tünemény keletkeztének okait, s aztán elnyelte azt a szemközt jövő felhőtömeg.

»Hol járunk most?« Ez volt a kérdés.

A földet nem lehetett látni a felhő-rétegtől.

Dávid nehányszor megkisérlé a felhőrétegen keresztültörést. Nem sikerült neki. A mint megállitá a szárnyakat, a délkeleti légáramlat, egyesülve a felhőréteg eltaszitó hatásával, oly lökést adott az aërodromonnak, mely által az lefelé esés helyett a keleti irányba vitetett vissza.

Most aztán meg tudta magának magyarázni Dávid, hogyan került hajója a Fekete tenger fölé. A légáramlat s a felhő villanytaszitása vitte azt odáig, hol azután a felhőlégáramlat hirtelen alácsapva az alsó légrétegbe, egyesülten a delejes viharral leragadta azt magával.

Ez számitásán kivül esett; hogy lehessen körülmény, a melyben az embernek és a földi anyagnak még csak le se lehessen esni a légből.

A vonzerő szabályai győznének, az igaz: ha a villanyerő s a lég ellenállás szabályai nem küzdenének meg vele. De igy a leszállni készülő gép, kiterjesztett szárnyaival oly nagy ellenállási tért nyujt mind a kettőnek, hogy a vonzerőt egészen kiegyenliti vele. Az aërodromon nem tud leszállni a felhők közül.

Néha támad alatta egy-egy hasadék a felhőtömegben, melyen keresztül, mint a napfoltok sötét tömegeit, látni meg az alant fekvő földet. A széditő mélységben, a felhőnyiláson, mint egy ablakon át, látszanak meg a földi világ tájképei: zöld erdők, patakok, mezők, fényes folyamokkal, miknek partjain füstölgő házak jelölik a halandók tanyáit. A fölötte elrepülők találgatják, vajjon mely vi-

dék lehetett ez? Hanem egy percz alatt eltünik alóluk ez a látvány. Nem tud az aërodromon leesni.

— A 44-ik hosszusági fok alatt járunk! monda Rozálinak Dávid. Itt kezdődik Erdély.

— És nem tudunk leszállani a felhőn keresztül. Szólt Rozáli.

— Fogunk tudni.

A gép repülése meglassittatott; a szárnyak épen csak annyi erőt fejtettek ki, hogy az erős légáramlat a hajót hátrafelé ne vigye; a szelepek megszüntek sipolni.

E csendességben valami andalitó összhang tört fel onnan alulról. Földi hangok!

Harangszó zugását adta tovább a hangterjesztő ködár, s e harangszó mellé zengett kiséretül egy ezernyi ezer ajktól énekelt zsolozsma...

Mind a ketten ráismertek e melodiára.

A zsoltár dallama ez: »Uram! ki lészen lakója a te felséges hajlékodnak?«

»Az a mi népünk odalenn!«

Oh! igen, azoknak énekszava hangzik fel a földről a bezárult felhők boltozata felé, a honnan tovatünt kedveseiket várják vissza.

— Itt le kell szállnunk! kiáltá Dávid elhatározottan.

— Hogyan? kérdé aggódva Rozáli.

— Látni fogod.

Azzal Rozálit beburkolá a macskaszőrmés bundába, maga pedig felölté rókamáj bélésével kifelé fordított bekecsét, mint a ki szibériai utra vállalkozik.

A hajóban volt egy széles, négy öl hosszu gyantás tafota-szövet, mintkét végén volt egy zsinór, arra egy nehéz ólom gömb kötve. Dávid hóna alá vette a szövetet. Azzal megállitá a gépszárnyakat. Akkor kinyitá a hajó ajtaját. A betóduló hideg lég egy percz alatt hókristályokká alakitá a belső nedvdús légkör párázatait. Jégsarki fagyos levegő volt az. Dávid haja, szakálla csupa zuzmaráz lett.

Mielőtt Rozáli egy kérdést intézhetett volna hozzá, Dávid a nyitott ajtón át felveté magát a hajó tetejére, becsapva maga után az ajtót.

Akkor a gyantás tafotát az egyik golyónál fogva áthajitá az egyik kiterjesztett gépszárnyon. A másik golyó kezében maradt.

Azzal lekiáltott a légcsövön át Rozálihoz:

— Bocsásd el a gépszárnyakat, s gyujtsd meg a villanylámpát!

Rozáli engedelmeskedett; a két gépszárny ismét emelkedni kezdett s középen összeért. De ezuttal nem csapódott széjjel, a közbetett gyantás tafota megszakitá a villanyfolyamot. A szárnyak felül összecsukódva maradtak.

És abban a perczben a gép, mint a lelőtt sas, hanyatlott egyenesen alá, Galilei törvénye szerint, az első perczben 15, a másodikban háromszor 15, a harmadikban ötször 15, a negyedikben hétszer 15 lábnyit esve.

Rozáli szentelt bizalommal tekinte maga fölé, a hajó külsején álló megvilágitott alakra, ki nyugodtan állt e rohanó esés közepett a hajó mellvédjébe fogózva.

Mikor a tizedik perczben 300 lábnyi eséssel törte magát keresztül a lomha tömeggé bénitott hajó a felhőrétegen, mikor a hegyvölgy alkotta föld szine, ezüst folyóival, hangya embertömegeivel ujra látható lett, akkor Dávid kezébe ragadva a gyantás tafotaszövet tulsó szélét, levonta azt a gépről; összegöngyölité, felnyitá a hajó ajtaját, visszament helyére, kezébe fogta az electromotor kerékforgatóját, egyet csavart rajta visszafelé, a gépszárnyak ujra széttárultak; akkor

szabadon bocsátá a fogantyut, a két szárny ujra felcsapódott, a repülés ujra kezdődött.

És azok, a kik odaalant tizezeren, meg ismét tizezeren egy óriási karénekben hivták az Istent nagy kisérletükhöz segélyül, látták azt a csillagfényben ragyogó sasalakot ismét megjelenni, a felhőkből alászállani, és jönni mindig közelebb és pontosan ugyanazon helyre, abba az épületbe visszaszállani, a melyből kiindult.

A nap, egy felhőhasadékon át, még akkor is előtündökölt a láthatáron, bearanyozva eget és földet köröskörül.

Ez volt az emberi tudomány legnagyobb diadala a földön és az égben.

Az orosz rém.

A láthatár elkezd borulni. Komor idők jelenségei mutatkoznak.

A hadügyminiszterium egy rendelete tizenötezer hatszáz hetvenkilencz példányban küldetik meg a két birodalom minden községi előljárójának egyszerre, melyben a legnagyobb titoktartás föltétele mellett rájuk parancsoltatik, hogy a tartalékosokat haladéktalanul ezredeikhez küldjék be; az erdélyieket legrövidebb uton Csehországba és Galliczіába; a Friaul, Istria, Dalmatia illetékét egyenesen Brassó vidékére; a magyarországi huszárokat mind Gallicziában állomásozó ezredeikhez; a cseh szabadságoltakat pedig a pesti és komáromi erődítvényekben alakuló tartalékhoz. Összesen nyolczszázezer ember. Senki se tudjon meg róla semmit.

Másnap aztán valamennyi ujságban benne van ez a rendelet.

Harmadnap a hadügyminiszterium valamennyi lapszerkesztőt sajtóperbe fogja.

Negyed nap az esküdtszékek valamennyit felmentik.

Ötödnap a vendéglőkben egy pár borozgató polgárt az elkeseredett katonák jól összevagdalnak.

Hatodnap a katonai parancsnok az excedenseket jól leszidja.

Aztán hetednap megint egy uj patália vonja magára az olvasó figyelmét a hirlapokban.

Egy lócsiszár-consortium megtámadja a hadügyminiszteriumot, hogy őaz*ta negyvenezer lovat*, a minek bevásárlása elrendeltetett, tiz perczenttel olcsóbban szerezte volna be, mint az a másik consortium, melynek azt a miniszter *titokban* kiadta.

A hadügyminiszter átlátja, hogy a titoktartás nem a XX-ik század intézménye s ezentul inkább minden rendeletet hivatalosan tesz közzé a kormánylapokban, egyuttal a palástoló magyarázatot is hozzátéve.

Elhatároztatik tiz millió font kétszersültnek, huszmillió darab borsóhurkának, ugyanannyi gulyáshus-conserveenek készletben tartása.

A hadügyminiszter egy ujabb rendele-

tében meghagyatik, hogy minden katona teljes körszakált ereszszen és arczát semmi részén meg ne borotválja. A bajuszpedrő használata még a huszárságnak is eltiltatik. E fölött az ujságok példátlanul sok rosz élczeket szaporitanak; a komolyabb államférfiak pedig aggódva sejtik, hogy ezen intézkedések egy olyan hadjárat előjelei, a melyben a száj elé boruló bajusz, s a torkot eltakaró szakáll a hideg lég befolyását mérsékelni lesz hivatva.

Még nagyobb táplálékot ad a sajtóaggodalmaknak egy nevezetes körülmény. A hadügyminiszterium és a honvédelmi miniszterium ugyanis már hetek óta folytatnak közös értekezleteket, melyek minthogy zárt ajtók mellett tartatnak, annálfogva köztudomásu a tárgy, miszerint a fölött vitatkoznak, vajjon az egész hadsereg és honvédség gyalogságánál egyformán a bakancs hozassék-e be vagy a kamásli? A mi egy hadjárat előtt a legfontosabb ügy, minthogy egy hadseregnél igen nagy gondnak kell lenni a csatakész lábakra. A kamáslit ajánlja a nagyobb kényelem, a bakancsot ellenben a mozgás könnyebbsége. Minélfogva az elhatározás nehéz. Ekkor, mint egy közbeeső bomba, jön hirtelen a generalissimus parancsolata, mely sze-

rint elrendeltetik, hogy az összes állandó hadsereg minden gyalogsága térdig érő csizmát kapjon. Mire a magyar képviselőházban zárt ülés tartatik, s ugyanott a honvédelmi miniszter is előadva indokait, ellenmondás nélkül elhatároztatik, hogy a honvédség is magas száru csizmát kapjon.

Ezt azután mindenki megérti, ha nem magyarázzák is neki meg külön: a bakancs, kamásli még csak defensiv háborut helyez kilátásba: de már a hosszuszáru csizma egy offensiv háboru eventualitásával kecsegtet.

Végkép eloszlat minden kétséget aztán a generalissimusnak egy novemberi rendelete az összes hadparancsnokokhoz, melyben szigoruan meghagyatik nekik, hogy a katonasággal *téli* hadgyakorlatokat tartassanak; mikor legnagyobb a *hófuvat*, zivatarban *északi szélben* exerciroztassák őket, hogy szokjanak hozzá.

Világos a helyzet. Oroszország ellen készülünk.

Az örökké kisértő rém ellen, ki nagy prémes süvegével, zuzmarás szakálával, csombókos kancsukájával, mindnyájunknak nehéz álmaiban ott van. És most még a prémes süveg közepéből a phrygiai sipka is kivereslik.

A miről a mult században Hertzen, Ba-

kunin még csak álmodoztak, a mit a »Szta Djelat?« szerzője regényképen irt le, már megvalósult s a XX-ik századbeli Oroszország nem olyan félelmes többé Európára, mint a mult században; — hanem félelmesebb.

Még a XIX-ik század napoleoni vész-alternativája ez volt: Európa 50 év alatt vagy respublikává lesz, vagy kozákká; most a kérdés egyesitve van: »kozákká is, respublikává is.«

Egy óriási nép, mely maga számra nézve annyi, mint a franczia és a német együtt, egy rettenetes ország, mely egyszerre Japánt, Chinát, Turkestant, Törökországot, Ausztriát, Magyarországot, Németországot, Svédországot nyomja szüntelen előbbre tolt határaival: egy nyelvü, egy vallásu nép, edzett testalkatu, jég hátán alvó katona, lovához nőtt lovas, ellenség, a kit megsemmisiteni semmi hatalomnak nem lehet, a kinek bevehetlen vára a puszta, a jégmező, a végtelenség! És ha egyszer ezt a népet talpra állitja, nem az a hatalom, mely eddig rendelkezett vele, a császár, a fanatizáló pap, a nemzeti gyülölet, a katonai fegyelem; hanem a mi mindezeknél nagyobb: a szabadság! Az egy megszám-

lálhatlan tábor: nagyobb Dzsingiszkánénál, nagyobb Attiláénál, nagyobb Napoleonénál.

Oroszországban, ha egyszer a szabadságot megkóstolták, nem tréfálnak vele. (Az igaz, hogy ellenfelei sem ismerték e kérdésben a tréfát.) Pugatseff kisérlete megmutatta azt, hogy mi lett volna belőle, ha sikerül?

Az elnyomott nép a maga módja szerint értelmezi a tartozások kiegyenlitését, s a rangfokozatokat gonoszul békiti ki egymással.

És már akkor jól van tartva az uj kor fogalmaival.

A szabadságot átviszi egyszerre minden térre. Szabad a föld a dézma alul, szabad a jobbágy a robot alul, szabad a nő a családi kötelékből, a társadalmi nyügből; lehet kiki, a mi akar. A leány lehet kereskedő, vagy kézmives, vagy békebiró, vagy szerető: senkitől sem kérdi. Papra, templomra semmi szükség többé, szabad nem hinni semmit. Nincs többé ördög! nem vétek, a mit az ember magának megbocsát.

Szabad a pénz is; a kormány elveszi az egyházaktól, a volt főnemesektől, a letétemények pénztáraiból, kinek nyugtát ad róla, kit meg felakasztat nyugta helyett. Kölcsönt vesz a bankalapból kamat nélkül, s nyomtatja a papirosrubeleket, a hogy a gőzgép győzi;

— bankszabadság van kihirdetve, annyi bank alakul, hogy Északamerikában sem több, és valamennyi önti folyószámra a saját bankjegyeit a közös tengerbe, a pénzpiaczra.

Holmi gyönge kis állam ebbe belehalna rövid időn, de Oroszország nem. Ha ma husz milliárdnyi papirosrubeleinek egész tömege egyszerre füstöt vet is, nem ment tönkre; holnap az alatta maradt föld ujra gazdaggá teszi, s minden ember megél s ujra kezdi a dolgot.

És azután vannak ez óriás népnek hozzá méltó óriás vezetői. A kik nem számitanak rongyos milliókkal, a kik nem aggodalmaskodnak nyomoruságos európai diplomatiai kérdések miatt; nagyobb, méreszebb eszmék után indulnak el a világba, mint a miket az udvarok iskoláiban tanitanak. A kiknél hatalom a zürzavar, s a kik rendszert találnak a korlátlan, fegyelmetlen, uratlan népmozgalomban; a kik készen vannak hatalmas ellenfeleikkel — nem küzdeni, de játszani.

A Nihil országának a népakarat által fölemelt elnökei, egy asszony és annak államkanczellárja; legelőször is tultették magukat azon a szükkeblü felfogáson, hogy valakinek a más jó barátságára kell számitani. Ők legelőbb is leszámolnak az ellenségeikkel.

Egy része ellenségeiknek saját országukban van: a kétséges érzelmü régi ezredek, a volt főtisztek, a lengyelek. Azokat ők mind összeszedik; de nem küldik Sibériába, hanem el Ázsiába, az afghanistáni határszélre. Ott Angliát tartják vele sakkban, s itthon bizton tehetnek miattuk ellenükre mindent.

Van azonban egy még nevezetesebb ellenség is a fentiszteltéknél: ezt ugy hivják, hogy »hitelező.« Azt tartják, hogy ez azért rosz ellenség, mert nem lehet agyonverni. A Nihil országa megmutatta, hogy azt is lehet. Oroszország államadósságainak kamatja a XX-ik században tett valami 120 millió rubelt. Ezeknek a papirjai legnagyobbrészt az angol, franczia és német piaczokon voltak elhelyezve. Ezek a külhitelezők valóságos Attilák, a kik tributáriusokká teszik az idegen államokat. Már egyszer egy osztrák kormány is megkisérlette hitelezőit egy husz perczentes szelvényadó által ellenségeiből condolens jó barátjaivá tenni; Sasza asszony egy lépéssel odább ment: ő egyszerre és egészen kibékült velük atyafiságosan. Nyomatott kétezer millió rubel mennyiségeig állampapirokat, miknek alapjául az urali aranybányák és a jekateri noslawi petroleumkutak és kőszéntelepek voltak lekötve, s azokkal ki

fizette egyszerre a hitelezőit. A kinek nem kellett a csere-papiros, otthagyhatta. Igaz, hogy ez a tengeráradás rubeljegyekből, miket nolens volens el kellett fogadni, majd visszaszivárog apródonkint külkereskedelem utján megint Oroszországba; de beletelik abba husz ,esztendő; kivált a mióta Sasza asszony a gabnakivitelt Oroszországból betiltotta, a támadható éhinséget adva okul. A jámbor Európában soha annyi nyusztprémes kabátot nem viseltek, mint ebben az időben. Minden ember iparkodott a nála rekedt papirrubeleit állatbőrre felváltani, a mi Oroszország főkiviteli czikkét képezte ezóta.

Ilyenformán a Nihil országa nagyon szépen megmenekült a legnagyobb ellenségétől, az államadósságától.

Most már egy kis haszonhajtó vállalat után is lehetett látnia.

Katonája volt legalább másfél millió. Egy része jól szervezett, másrésze annál jobb, mert nincs szervezve.

Ez béke idején improductiv költségre ad okot, de lehet belőle hasznos investitió is, ha egy lucrativ vállalatra felhasználtatik.

Sasza asszony és kanczellárja felhagytak Nagy Péter czár és utódjai szük látkörü világnézletével. Mit nekik a keleti kérdés!

Konstantinápoly elfoglalása! a kis szláv nemzetiségek felszabadítása a járom alul! Obsolet fogalmak. A keresztyénség védelmezése a pogányság ellen pedig épen nem tartozott programmjuk keretébe. Ők igen bölcsen belátták, hogy a ki ennyi hatommal rendelkezik, annak semmi keresni valója az elszegényült, kizsarolt, elcsigázott Törökországban; a szláv rokonok csak mindig pénzbe kerülnek; ez nem jó üzlet. A gazdag, fizetni és adózni képes szomszédok ügyeivel foglalkozni sokkal háladatosabb vállalat. Itt van mindjárt ez a szomszéd osztrák-magyar birodalom. Gazdag ország, kész vasuthálózattal, jó utakkal ellátva; áldott termő föld, szorgalmas, fizetéshez szoktatott népség, melynek semmi egyéb baja nincsen, mint az, hogy nagyon sok az adóssága. Milyen egyszerüen lehetne rajta segiteni! Elfoglalni s aztán kifizetni a hitelezőit még egynehány milliárd uj rubeljegygyel. Annak is lehetne leköteni szilárd alapul például a Karpatokat; azokban is van sok arany, ezüst, réz, vas és drágakő. Még jól járna az ország a meghódittatással. — Liquidálna az uj »directió« alatt.

Van is elvbarátja a nihilisták nézeteinek elég. A hol nincs, vesznek. Eladó irótoll mindenütt van a világon. Az európai sajtónak

egy harmadrésze az orosz köztársaság magasztalásával foglalkozik. Azonkivül egy egész ligája a becsületes, jóhiszemü doctrinaire-socialistáknak ingyen, a maga kenyerén fárad a propagandájukban. Nem a leigázást, a felszabaditást várják a Volga pusztáiról. Minden elem, mely a forradalmat mint czélt látja maga előtt, titkos és önkénytes szövetségesük. — A bérencz toll szándékos tulzással, a rajongó pedig phantasiája után, paradicsomi szinekkel festi ki az oroszországi állapotokat. Annak a belseje pedig el van zárva jobban, mint valaha az elől, hogy idegen szemek a belsejébe láthassanak. A hol a forradalom viszi az ellenőrzést, ott utazni nem lehet; a ki az utlevelével az egyik falu határán áthatol, fennakad a másik faluban, s vagy ott ragad valahol, vagy visszatolonczozzák a határra. A kereskedelem csak a határvárosokra szoritkozik, mint Japánban. Levelek nem bocsáttatnak ki; gyanus alakoknak még szökni is bajos. A hajdani orosz rendőrség is félelmetes volt, de a nép rendőrsége még furfangosabb, és ez megvesztegethetlen. Külföldi diplomatia nem székel ez idő szerint az orosz fővárosban; az európai kormányok még nem is ismerték el a Nihil köztársaságát; de meg ez nem is tür idegen kotnyeleskedést, a

mit hajdan diplomatiának neveztek. Neki sincsenek állandó követjei sehol; — csupán az északamerikai szabad államokra nézve van kivétel náluk: annak a követsége jelen van Szent-Pétervárott s annak a követei képviselik az orosz alattvalók érdekeit az európai fővárosokban.

Ezek ketten jó barátok.

S e barátságnak van szilárd alapja. Eszményi is, meg gyakorlati is.

Az eszményi alap az orosz nihilisták programmjában fekszik. Azt csinálni Európából, a mi Amerikában van: egyetlen nagy köztársaságot. Elüzni a fejedelmeket; — eltörölni az országok határait; — megszüntetni minden specialis hazáról való fogalmat; — lefegyverezni erőszakkal minden ország hadseregeit; — elpusztitani minden aristocratiát; — lomtárba üzni minden külön alkotmányt; — simára taposni minden vallást; — és egy keresztvonással quitté tenni minden államadósságot. — És akkor aztán megkezdeni az »uj világot« az »ó-világban.«

Csakis Oroszország kisértheti meg e kolosszális, brutaliter ideális eszme gyakorlati kivitelét, a mi minden más nemzetnél csak phantasmagoria volna. De ha Oroszország

megy elől, nem lehetetlen az. — Annyi állam van Európában, a melyre nézve minden változás egy neme a jobblétnek. A speciális hazaszeretet elavitásán két ellentétes irányból dolgozik régóta és lebeszélhetlen kitartással a socialisták és jezsuiták tábora. A munkások nyomora s a pénzhatalmak fastusa minden embert, ki munkával keresi a kenyerét, összeesküvővé tesz hazája és társadalmi rendje ellen. A katonai hierarchia gyülöletessé teszi az önvédelem eszméjét. A pártküzdelmek lerontják az alkotmányhoz való ragaszkodást, a vallásos velleitások beoltják az indifferentismust, s az államgépezet alig tud már mozogni az államadósságok miatt. Ha most másfél millió katona, a kiből 200,000 lovas, azzal a csataszóval indul meg, hogy legyen »uj világ,« bizony nem tudhatni, hogy hol áll majd meg?

Itt következik azután a hatalmas anyagi érdek, mely Észak-Amerikát Oroszország barátságába kényszeriti. Az eként nivellirozott Európa, a mig a dolgok uj rendjébe beleszoknék (ha valaha beleszoknék, hogy egyetlen országot képezzen), addig megszünnék minden világpiaczon az uj világ versenytársa lenni, sőt ellenkezőleg maga is sok ideig kész pia-

czává lenne a termelő és gyáriparos Amerikának.

Hogy e titáni merész eszmékből azután mi a daemoni valóság s mi az emberi lehetőség? Hogy annak megindítói valóban csakugyan egész Európát akarják-e tabula rasává átalakitani, vagy pedig csak egy szerencsétlen »baleket« akarnak valahol elfogni, a ki a nagyszerü doctrina apró embereinek magánmulatságaiért a költséget megfizesse, a ki csupán frivol szenvedélyek, asszonyi és férfiui szeszélyek, Nérói és Semiramisi bizarr ötletek áldozatául elessék? Erre nem tud senki felelni, mert Oroszország, a Nihil országa belsejébe — még most — belátni nem lehet.

Annál több a rémmonda, melyet álruhában kiszökdöső orosz volt főurak és lengyel menekvők szanaszét hordanak a mesék országa felől.

Hogy a Nihilisták az egész opoltseniát mozgósitják és rendes hadcsapatokká szervezik.

Hogy a Kaukazusból, kivéve a staniczák helyőrségeit, minden hadseregüket kivonták s a Krimbe vitték, a honnét hajóhadukkal tetszés szerint szállithatják nyugotra.

Hogy a szultán nagyvezérével igen jó barátságban állnak.

Hogy a finnlandi erődöket, az egész keleti tengerpartot csaknem védtelenül hagyták s hadosztályaikat onnan mind a Visztula felé inditják, hogy mind a tizennégy elsőrangu váruk Sveaborg-tól Kertsig üresen van hagyva, hogy Pétervárát, Rigát csak az opoltsenia tartja megszállva.

Hogy ellenben Bender, Odessa, Nikolajew, Varsó hemzsegnek a minden fegyvernemü seregektől.

S ezek a fegyvernemek is mind oly álomrontó rémek!

A gyalogságnál minden első drusinának »pánczélja« van. Ezt a pánczélt még a mult században találta fel Litta Biumi olasz gróf s Fadejew már akkor ajánlotta annak behozatalát az orosz hadseregnél. A gyorstüzelő puskák ellen minden ország stratégái igyekeztek valami ellenszert feltalálni. A francziák kaucsuk válltarisznyákat adtak katonáiknak, miket azok az ütközetben a földre letesznek s azután hasra fekve, puskáikat a tarisznyára nyugtatva, mint egy sánczkosár mögül lőnek az ellenségre; a németek viszont éjjeli harczokra taniták be katonáikat, hogy a gyorstüzelés ellen védve legyenek, — de mindezeknél hatalmasabb a Litta Biumi-pánczél. Az golyómentessé teszi a táma-

dót, ki ugy jár pánczéljával keresztül-kasul az ellenség tömegében, mint a kés a vajban. Halhatatlan ezredek. Sérthetetlen ellenfél!

A támadó kézi fegyvereik pedig robbanó golyókkal vannak ellátva. Ez nem sebesit többé, hanem öl.

Colossalis tömegeket képez lovasságuk, daczára annak, hogy a császári hű testőrezredeket fel kellett oszlatni; a dóni kozákok, a sorhadi kozákok, az ataman-ezredek, a kurd és baskir lovasok, a cserkeszek együtt kétszázezernyi tömeget képesek a csatamezőre vetni; lovasokat, kik huszonnégy óra alatt másfél száz werstnyi utat tudnak tenni, kik dalolva rohannak a csatába, odavetve a kantárt a rohanó paripa nyakába; s két kézre fogva a nehéz dárdát, a kik ha megfutnak az ellenfél elől, csak azért futnak, hogy a mint egérutat nyertek, leugráljanak lovaikról, lekapják vállaikról puskáikat s rajtüzet adjanak üldözőikre, mitől ló és lovas pusztul.

És végül egy mesés combinált sratagemáról beszél a hagymázos álmokat látó rémhir. Ezek a »repülő lovasok.«

Tizenkét lovas egy sorban, mindeniknek a terhelőjéhez kötve egy teveszőr-zsineg, a mik aztán egy összetekert kötélben egyesülnek; ez a kötél tart egy fejük fölött libe-

gő léggömböt, annak a kosarában ül egy gyakorlott tengerész, ki nem szédül a hánykódástól. A kötél hossza 200 arschinra bocsátható, s ha egy ily ezred a kedvező szelet elfoghatja s akkor azzal a száz léggömbbel együtt megindul, az minden hadsort keresztültör; a tengerészek a léggömbökből előre szétrobbantják gránátjaikkal az ellenséget, ha tömör hadsorokban, ha négyszögekben áll ellent, ha pedig csatárlánczra van szétosztva, lekaszabolják az utánuk jövő lovasok; az ellenfél álczázott ágyutelepeit a magasból felfedezik s lövegeikkel szétrombolják. Viz, árok, sáncz ezeket fel nem tartja. A kedvező széltől irányzott léggömbök átsegitik a lovasokat a legszélesebb folyamokon, nem állhat azoknak ellent semmi.....

..... »Mesebeszédek!« mondák mindezekre a bécsi haditanács tapasztalt urai. Jobban ismerik ők mind a diplomatiai viszonyokat, mind a hadtudomány fejlődményeit, mint hogy az ilyen hirek által nyugtalanitva éreznék magukat.

A Nihil országának nincs csataképes hadserege; mert a régi, hatalmas orosz ármádia a forradalom által szétbomlasztatott, s ujat alkotni nincs se szervező talentum, se pénz; a nagy hadtömegek összevonása csak lengyel phantasia szüleménye; a pánczél:

nevetség ; a repülő lovasok a repülő hollandival, meg a garabonczás diák sárkányával egy birálat alá esnek ; s elvégre, ha volna is kedve Sasza asszonynak haddal megtámadni a békés Magyarországot, s ezzel az európai egyensulyt megháboritani, tapasztalni fogná, hogy azt a többi nagyhatalmak nem tartanák közönyös kérdésnek, s nem bujna el senki a dunnája alá a repülő lovasok hirére; valamint hogy mi sem fogunk elbujni. Ha olyan nagy kedvük van jönni, hát csak jöjjenek, majd beszélünk velük.

Annyit meg kell adni, hogy az osztrák-magyar tüzérség azon időben elsőrangu fegyvernemnek volt elismerve Európa valamennyi hadtudósai által, s erre méltán büszkék voltak az akkori osztrák-magyar hadvezérek.

Azonban az önbizakodás mellett sem maradtak azért az osztrák-magyar hadügyvezetők tétlenül. Itt is behozattak a gyalogság számára a gyapot pánczélok, még pedig a sokkal czélszerübb Muratori-félék, mik csak vizbe áztatva lesznek golyójárhatlanokká, és ennélfogva három fonttal könnyebbek száraz állapotukban, mint az orosz pánczélok, mik gyantával beitatvák. Egyelőre csak a sorezredek első zászlóaljai lát attak el ezekkel, a honvédségnél pedig épen nem hozattak

be. A robbanó puskagolyókat ugyan nem vették át ellenfeleiktől az osztrák hadvezérek, hanem a lövész-zászlóaljak fegyvereihez a c z é l v é g ü hegyes golyókat alkalmaztak, a mik hatszáz lépésnyiről a pánczélt is keresztülfurják. Tüzérség dolgában első helyen állt a birodalom hadserege; vetlövegeik, miket a bécsi arzenálban készitettek, nem golyók voltak már, hanem megannyi pokolgépek; minden ágyugolyó külön egy ágyu maga, mely ott sül el, a hova küldve van, az ellenség homloka előtt. Egy séta a bécsi arzenál golyótermein végig, fejszéditő kábulattal hat a laikusra: mennyi öldöklő gép! és milyen halomban! Gömbalaku ágyugolyó nincsen többé. E boltozat alatt mind hosszukás csucsban végződő hengerek vannak gulákba rakva: félig aczélból, kivül ólomburkolattal, mely a lövéskor az ágyu vont rovátkaiba tömődik s belül apró vasgolyókkal vannak töltve, miket kénöntvény tart mereven, míg a golyót a belül alkalmazott lőpor el nem robbantja, a kilőtt henger akkor sem reped szét, csak golyóit szórja előre: egy repülés közben elsülő ágyu maga is! És e lövegek mindegyikére egy gyujtó gép van alkalmazva, oly finom szerkezetü, mint egy zsebóra; ennek a körületén egy fokokra osztott millimeter, melynek tet-

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA

szés szerinti forditásával egy harmadperczнyi pontossággal lehet a gyujtót ugy igazitani, hogy a löveg például egy 1500 lépésnyi távolban álló ellenséges tömeg előtt süljön el s onnan lője ki ujabb 800 lépésnyi horderővel a magával hozott kartácszáport. — A másik boltteremben vannak felhalmozva az ugorka-alaku shrapnell-lövegek. Ezek a vegytan elvei szerint vannak alakitva. Ez a löveg abban a perczben szakad száz darabra, a melyben valami szilárd darabhoz ütődik. Ha pedig az ellenség a síkon hasrafekve akar lövöldözni, hogy kevesebb czélpontot adjon a golyóknak, vagy sánczot hány, s a mögül puskázik, akkor is tudnak segiteni rajta, akkor előveszik a vetágyukat, s ezeknek a lövegei már azután a chemia és a mechanica összekötött szabályai szerint vannak alkotva. Az ilyen odvas lövegben egy közbedugott szeg, egy lengő golyócska, mely a belső gyutacsot az elrobbantó tühegytől elválasztja, gátul szolgál annak, hogy a henger löveg magától elsülhessen a kezelés alatt; de a mint ki van a golyó lőve s elkezd tengelye körül forogni, a centrifugál erő kilöki a közbedugott szeget, s a lengő gyutacs és a szeg között nincs többé akadály. Ámde mig a golyó felfelé száll, a gyutacs, az önsuly elmélete sze-

rint nem eshetik rá a tűre; csak abban a perczben, midőn a golyó a parabola végén lefelé rohan, hull rá a gyutacs a pattantyutűre, a kanócz meggyulad s a bomba onnan a magasból szórja alá az ellenség fejére a pokolbeli üdvözletet. Egy másik boltozat a tetejéig van rakva carcasseokkal, gyujtó golyókkal, mik nem pattannak szét, hanem oldallikaikon fujják tiz felé a romboló görögtüzet. — Hát még a hadászat szörnyetegei: a kétmázsás ostromlövegek, miket önsurlódásuk tesz izzóvá, mikor a falba furódnak, ugy pukkannak széjjel, a mik keresztül szakitják a kaszamáták tömör boltozatait! — Hát a kézi gránátok dynamittal töltve, miknek küldetésük a léggömbökből alászóratni! s aztán ismét a Congreve-röppentyük, mik az ellenséges léggömbök felgyujtására vannak szánva! Hát a rémséges torpedók, folyamtorkolatok és tüzaknák számára alkotva. Hát e lövegeknek hajitó gépei; az arsenal térein orgonasipokként egymásmellé rakott ágyucsövek, ezer számra! a félelmes revolverágyuk; a Coehorn-féle gőzmitrailleus-ök, mikből szakadatlan vas zápor esik! Valóban, mikor ez ország hadvezérei végig sétálnak ez irtóztató vaskincstár termein, udvarain, s aztán halljak, hogy a legutolsó

megszólitott köztüzér hogyan tud pontos válaszokat adni mindezen csodagépek szerkezetéről, s felel chemiából, mechanikából, mértanból, mint egy rigorosandus: akkor méltán ragyog az arczuk ettől a gondolattól: »hát csak hadd jőjjenek azok a repülő lovasok!«

Az is előre látható volt, hogy a legközelebbi európai háboru leginkább várharcz fog lenni.

Az osztrák hadászok siettek kipótolni a mult század mulasztásait, s a birodalom északi részét megerősitették.

A Krakkótól Czernoviczig vezető vasutvonal hosszában az orosz »Samarai« váracslánczolat lett utánozva. Sambor város táborhelylyé alakittatott át, egyelőre csak harczmezei erődítéssel; az egyes és kettős redánok, a hosszu courtinák, bastionok lettek nagy kerületben felhányva, miket ismét előretolt csillagsánczok védelmeztek, a fürészalaku bástyák árkai a Dnieszter vizével megtöltettek; sánczkarózat futott végig a belső partokon, miken alacsony »poternek« buvajtói vezettek be; a mellvédek és contreescarpok földalatti utakkal voltak összekötve; a belső redoutok, kettős glacis-k a legszakavatottabb terv szerint ugy voltak berendezve, hogy azokban egy kétszázezer főnyi hadsereg

kétszerte erősebb ellenséggel szemközt sikerrel védhesse magát; a védmüveket a farkasvermeknél és fladderminánál jobban védte északról egy átgázolhatlan mocsár (a mikor nem volt befagyva.) Kiegészitették az erődítvényeket a bejáratokat őrző tuskóházak, lunettek és bombamentes tárházak, a lőpor és élelmi szerek raktárai.

Ez a turás-furás belekerült husz millió forintba. (Nem is sok!)

S ezek még csak mezei erődítmények.

De már azután Krakkó valóságos várerődítmény.

Miután történetünknek legközelebbi része, mely az egész mese fordulópontját képezi, ezen a helyen folyik le, szabad legyen ezt kissé körülményesebben leirnunk, viszont nagylelküen megengedve az olvasónak, hogy mikor unalmasnak kezdi találni a sok bástyát és épületet, forditson három-négy lapot, mindaddig, mig a szabadban találja magát: nem veszt vele semmit.

Tehát a Jagellók hajdani koronázási városa egészen más a XX-ik században, mint a minek a XIX-ikben ismerték. Akkor is voltak ugyan már körüle egyes detachirozott váracsok, melyek rövid ideig tartó védelemre képessé tették, s a Wawel hegyi királyi vár-

nak ágyukkal fölszerelt bástyái voltak; palotáját, mint kaszárnyát használta egy ezred, rendesen magyar, gyalog sorkatona; hanem történetünk korszakában már Krakkó elsőrendü erősséggé van emelve, a mit indokolva találunk abban a körülményben, hogy a tőle alig öt mértföldnyi távolban eső orosz-lengyel város Czenstochowa szintén egy megerősitett táborhelylyé alakittatott át; a honnan az orosz hatalom egyformán fenyegethette Németországot és Ausztriát.

Krakkó hetven templomából még a mult században valami harmincz látogatható állapotban volt, a várrá alakulás korszaka alatt azonban ezeknek nagy része áldozatul esett. S csak a monumentális egyházak hagyattak meg, mint az Ulászló épitette Wawelhegyi vártemplom tizenhat kápolnájával, arany lapokkal fedett boltozatával, melynek hajójában négy tömör ezüstből vert Cherubim tartja szent Szaniszló vértanu koporsóját, míg kriptájában hajdani lengyel királyok, és a nemzeti hősök, Szobieszky, Ponyatovszky, Kosciuszko hamvai nyugszanak márvány koporsóikban. De már a Péter-Pál-templomból obszervatorium lett, s épitészeti kincsei áldozatul estek a hadépitészet rideg alakitásainak. A Visztula szigetén fekvő Kazimierz városnegyed

egészen kisajátittatott erődítvényi czélokra; a Broniszlawa hegyet egy hatszögü védmű takarja, befödve azt a dombot, melyet a lengyelek Kosciuszko emlékére hordtak össze, mindazon csatatérek földeiből, a miken a dicsőült hős harczolt. S a bielani hegytetőt, hol egykor a camaldulensisek kolostora állt, most egy fellegvár koronázza; s a szép mulató erdő körüskörül ki van irtva.

Az eltünt nevezetességek helyett körüskörül a várépitészet polygonumai, mindenféle combinatiókban, szögletsánczok, előreugró orillonjaikkal; a mély árkok a vizvezetők zsilipeit rejtő, batardeaux tornyokkal ellátva. Az erődítvények kősánczaikkal, földváraikkal mindig nagyobb terjedelemben tolattak előre; a mérnöki számitás az előre tolt védmüvet megint egy másik védművel látta jónak fedezni. Huszonöt év óta folytonosan mérik, épitik, ássák a tenaillonokat, a contrefaceokat, a lunetteket, a ravalinokat; — tanulmányozzák a »holtszegleteket« mikben a sánczágyuk az ostromlót nem érik, huszonöt év óta tiltják a környék és a város lakóinak a mind nagyobb területet elfoglaló enceintek, magistralék felé közelitést, miknek mértani egyenes-égü vonalain az őrtálló katona

sétál naphosszant egyedül alá s fel, a felmeredő villámfogók jelölik szerteszét a lőporraktárakat, s a rettenetes »támadási homlokzat,« koronázott szarv müveivel, mint egy bonyolódott abracadabra terjeszti előre északfelé rejtélyes zegzugait.

Minden negyedik évben jött egy-egy uj erődítési főnök, a ki elődének intézkedéseit jónak látta tökéletesiteni, más beosztást tenni, az árkokat faussebrayékkel ellátni, az egyik Breisach rendszerét követte, a másik Landauét; a harmadik földalatti folyosórendszert kisérte meg; a negyedik Montalembert emeletes casamatait vette alkalmazásba, az ötödik Chasseloup cavaliereit hozta be, mik a sánczokat még réstörés után is bevehetetlenné teszik, az ötödik Carnot tana után indult, egész sor redánokat állitva egymás mellé.

A legutolsó időkben aztán, hogy be legyen fejezve a védmű, a külső redánok kőfalait négyhüvelykes vaslemezekkel burkolták be, a miken az ágyugolyó át nem törhet.

De még itt sem volt vége. A lengyel paraszt gyakran hallja, mikor meleg nyári délután lefekszik a földre pihenni, hogy odalenn ugy dobog, ugy zuhog valami, s étel-

hordó üres szilkéjében a beletett czinkalán magától tánczol. Ott tüzaknákat ásnak! A föld mértföldnyi távolban alá van aknázva, s a hol fenn a szép aranyszinü árpa között a fürj pitypalattyol, ott alant a halál kutyái ugatnak. Azt rebesgetik, hogy valamennyi tüzaknától egy-egy villanysodrony fut össze a wawelhegyi várig, hol a kormányzónak egy földalatti rejtekszobájában van az a zongora alaku mű, melynek egy billentyüje megnyomásával az a tüzakna felrobban, a hol épen az ellenség áll. A föld alatt is készül a harcz.

És még azonfelül az égben is készül.

Valamennyi redánnak van egy-egy aerostatja, melyet kedvező szélben az ostromban részvevésre használhat.

És még ez mind nem elég találmány. Az ujkor hadjáratában főfeladat nagy tömegeket rövid idő alatt egy pontra vethetni. A hadviselés idegei a vasutak. A hadtudomány talált fel pánczélozott vonatokat, mik mint egy utazó bástya, vágtatnak egyik helyről a másikra, sérthetlen lövészeket tolva az ellenség hadoszlopai elé; sőt alkotva vannak oly golyóokádó gőzmozdonyok, mik a sineket magukkal hordják, maguk előtt lerakják s

igy ut nélkül is előreroboghatnak, az ellenséges hadtömegek keresztültörésére szánva.

S hogy a folyamokon átjárás meg legyen nehezitve, ott leskelődnek a Rudawa torkolatánál, a hol az a Visztulába omlik, az ugynevezett »alligatorok.« Ezek viz alatt járó buvárhajók, miknek feladata az ellenség által vert hajóhidakat szétszaggatni, hajóit elsülyeszteni.

És végül ... husz évestől ötven évesig minden férfi katona és tartozik fegyverbe állani. Ez is kétmillió harczos!

A poesis egészen eltünt már a harczból. Nincsenek többé hőskölteményeek. Nagy tömegeké a csata eldöntése; a személyes vitézség semmi többé; ki a csatában elesik, nem is látta az ellenséget, nem hogy hősi módon küzdött volna vele, s a ki győztes maradt, csak másnap tudta meg a napi bulletinből, hogyan jutott hozzá? Az éposz hősei most a gépek.

Épen a gépek tökéletesitése tartja vissza már évtizedek óta az európai nagyhatalmakat a háboru-inditástól. A dicsvágy lelohadt minden nemzetnél. Hanem azt mindenki látja előre, hogy egy hatalom el van szánva, sőt kénytelen a hadviselésre vállalkozni: az orosz. A forradalmi hadsereg odahaza alkal-

matlan savanyu kovász, annak tért kell adni valami idegen földön, a hol tulhabzó vitézségét kiönthesse. Az erőszak kormánya csak külhadjáratok diadalaival tarthatja fenn magát odahaza.

Hogy a kiszemelt áldozat az osztrák-magyar birodalom, azt is jól tudta mindenki. A lapok egész terjedelmesen közölték Kuraszin leveleit a berlini külügyminiszterhez, herczeg Nordenauhoz, melyben a Nihil állam cancellárja azon esetre, ha Németország nyugodtan nézné el az osztrák-magyar monarchia erőszakos szétbontását, viszont ráadná a helyeslését a német-osztrák tartományoknak Németországba kebleztetéséhez, kivéve Csehországot, mely az orosz birodalom öröksége. Németország minisztere az ajánlatot határozottan visszautasitotta, kijelentve, hogy minden megtámadását az osztrák-magyar birodalomnak casus belli gyanánt fogja tekinteni a maga részéről s a megtámadó ellen fordul. Németország becsületesen állt a szövetségek mellett. S volt oka rá. Katonai hatalma legnagyobb volt Európában, kincstára tele, kereskedelme, ipara, földészete virágzó, népe nagy és elégült és müvelt. Könnyü ilyenkor becsületes politikát üzni. Nekik jó volt a status quo; mert Francziaország nyug-

ton volt ugyan, de a revange-ról még nem feledkezett el.

Másként kellett tehát Németországot megkerülni.

Amerika felől.

Merész, bizarr gondolat. A Nihil ország uraszszonyának agyában főtt az; asszonyi cselszövény. Mi köze Németországnak Amerikához?

Valami köze van.

Először is az, hogy az északamerikai Egyesült-Államokban kezd a német elem önálló nemzetté tömörülni. A tizennyolczadik század közepe táján, 1742-ben, mikor még az Egyesült-Államoknak csak 1.700,000 lakosuk volt, a németek abból 100,000-et számitottak, s már akkor igy irtak az amerikai hivatalos tudósitások: »a német csapatok nem sokára német államot fognak itt alkotni, olyant, minővel az ötödik században ajándékozták meg a szászok Nagy-Britanniát.« Később még hangosabb lett a lamento: »a németek nemsokára olyan sokan lesznek idebenn, hogy törvényeket hoznak nekünk, s ránk erőltetik a nyelvüket « A németek pedig folyvást szaporodtak Amerika földén. Száz év mulva már 24 millió lakosuk volt a Szabad-Államoknak, és abból hat millió a né-

met. Az 1870-ki népszám kimutatásánál pedig 33 milliónyi lakosszám mellett nyolcz millió nyolczszázezerre ment a német faj; azonkivül volt fajrokon hollandi és svéd másfél millió, ki velük számitott, az ötödfél millió néger ahhoz tartozott, a kivel együtt élt, harmadfél millió volt a franczia és spanyol, háromszázezer a rézszinü indián, ugy hogy az angol faj csak tizennégy milliónyi számmal tartotta fenn tizenkilencz millió más nemzetbeli fölött a hegemoniáját. — Ez arányt követve, miután a statistikai számlánczolatok szerint évenkint százötvenezer német és százkilenczvenezer angol vándorol át Amerikába; tehát az 1954-ki népszámban 29 millió angol mellett husz millió német foglal tért a Szabad-Államokban. S ez már »nemzet-szám.« S a német faj az angol fajnak minden jó és rosz tulajdonát birja s versenyez vele; roszabb az ellenségnél, mert atyafi! osztályos rokon, ki az első szülöttség felett verseng. — A mult századbeli nagy európai diadalokból a nemzeti büszkeséget is magával hozta át a tengeren; s kezd jogokat követelni uj hazájában, mely követeléseknek hangos kifejezést ad a választásoknál, a congressusban; a legközelébbi választásnál csak a spanyolok abstinentiáján mult, hogy az

angol jelölt helyett nem a német került az elnöki székre; de már a senatusban feles szám-mal vannak a németek.

Ámde ez még mind nem baj se Amerikára, se Németországra nézve. Mundus se expediet! különösen az »uj« világ.

Hanem — itt jő a »Nihil« cselszövénye.

Van Európának egy szerencsétlen állama, melyet megvert az Isten azzal, hogy nem adott neki ellenséget: annálfogva kénytelen szüntelenül maga magával verekedni. Ez Spanyolország. Ez egy század alatt huszonegyszer változtatott kormányalakot; sorba próbálta Európa minden uralkodó házait királynak, Bourbont, Savoyát, Coburgot, Bonapartét, Izabella és Carlos utódait, egy se tetszett neki, választott saját patriota királyt, az sem volt jó: mind elkergette; megkóstolt egynehány dictaturát, triumviratust, szelid köztársasági elnökséget, katona uralmat és parlamenti kormányt. Egygyel sem volt megelégedve. Természetesen: se király, se diktátor, se szabadsághős pénz nélkül kormányozni nem tud; s mihelyt aztán arra került a sor, hogy már most »fizessünk adót,« akkor azt mondták: hisz ez is olyan rosz ember, mint a másik, s elkergették. Egyszer aztán került egy ideális poétaféle ember a kormányra, a

kit azért, hogy lelkesitő szabadságdalai népszerüségre emelték, megtett a madridi forradalom köztársasági elnöknek. Ez azzal akarta rendbe hozni az ország financiáit, hogy elbocsátotta a hadsereget, a közkormányzati hivatalnokokat, azt mondta, hogy védje a házát a nép, kormányozza magát a nép. Ezt a jó embert aztán hat hónap mulva letették a helyéből a Nihilisták; nem is kergették; csak ugy egy szép délután sakkozás közben adta tudtára az ellenfele, mikor schach mattot adott neki, hogy ne menjen már többé a palotájába vissza, mert oda ő hurczolkodik be ma este. Igy kivánja a nép. Ez az »Ő« volt Manuel Estremos; egy kalandorból lett pártvezér, ki a Nihilisták eszköze és megbizottja volt Spanyolországban.

És még mindig nem Spanyolországról van szó, hanem Németországról, s azután az osztrák-magyar monarchiáról.

Manuel Estremos azon kezdte az uralkodását, hogy proklamálta a Nihilt. Nem fizet senki, nem adózik senki. Minden vagyon az államé.

Csakhogy ez az elv nem olyan jó Spanyolországban, a hol minden kincstár üres s az állam senkitől sem vehet el semmit, mint Oroszországban, a hol van mit elvenni.

Manuel Estremos ugy találta, hogy ha ő egész nap nem vesz be egyebet, mint a nép csókjait, a mivel az utczán elárasztják, abból ő nagyon soványan fog megélni, nem tartotta pedig mintaképének sem Cincinnatust, sem Abdolonymus királyt, kik maguk mentek szántani, hogy a kenyerüket megkeressék. Kölcsönt nem adott már senki, bankót nyomatni pedig már egészen hasztalan fáradság lett volna.

A szükség — meg a Nihil ország főnökének jó tanácsa — rávette az uj államfőt az utolsó segédeszközhöz folyamodásra.

Ez: »Cuba szigetét eladni az éjszakamerikai Egyesült-Államoknak.«

A mit husz megelőző kormány közül egynek sem volt bátorsága a legnagyobb inség közepett is szóba hozni, hogy adja el Spanyolország Cubát, az »Antillák gyöngyét,« a gazdag szép szigetet, melynek területe Spanyolországnak egy negyedrésze, melynek husz millió reálnyi évi jövedelme Spanyolországnak egyedüli biztos bevétele; hogy ezt két milliónyi spanyol lakosával együtt eladja valaki! Eladja Spanyolország dicsőségének utolsó maradványát, eladja a büszkeséget minden spanyol férfi homlokáról, eladja a fátyolt a lenyirott hajjal együtt minden

spanyol asszony fejéről: nem, ehhez nem volt bátorsága semmi zsarnoknak, semmi forradalomnak. Cubáért még mindig kész volt minden spanyol az utolsó gombját is odaadni mellényéről, sa fejét is ráadásban. Hasztalan igértek érte az amerikaiak két, háromszáz millió dollárokat, nem nyultak hozzá. Hasztalan küldöztek reájuk hóditó expeditiókat, azokat megverték, elfogták, felakasztották. — Nem volt Cuba eladó se aranyért, se vasért.

Pedig az Unióra nézve »életkérdés« volt Cubát megszerezni. De Spanyolországra nézve meg »halálkérdés« volt Cubát odaadni.

No hát Manuel Estremos mert az élethalál kérdésben határozni, megalkudott az Unióval 330 millió dollárban az »Antillák királynőjeért.« (Az a 30 millió alkalmasint »provisio.«)

Manuel Estremosnak nem volt parlamentje. Neki csak népgyülései voltak, s a népgyülés-választotta junta vitte a kormányt. Ez értesité ismét a népgyülést a megtörtént intézkedésekről. Mikor aztán egy ilyen népgyülés előtt a legszájasabb szónok előadá, hogy ime milyen örvendetes események történtek: hogy a világ két leghatalmasabb respublikája, az orosz és az észak-amerikai, szövetkeztek a spanyol respublikával; hogy

a nép a katonáskodás terhe alúl végkép felmentetik; hogy adót ezentul nem fog fizetni senki, mert Északamerika évenkint harmincz millió dollár subsidiumot fog adózni, és még azonfelül magára vállalja a Cuba sziget kormányzatának terhes költségeit is, hát ez a tudósitás valódi frenetikus örömzajt költött a gyülekezetben; kivált miután a szónok nem mulasztá el az alkalmat egy szabadelvü kitörésre a szegény elnyomott rabszolga négerek érdekében; mivelhogy ez idő szerint egyedül Cubában volt meg a rabszolgakereskedés, Spanyolországnak e szennyfoltja, mely ime a legszabadelvübb kormány által le van törölve. A lelkesült nép vállain vitte a Plaze de Torostól a Buen Retiroi palotáig bálványozott elnökét.

Hanem aztán reggelig kialudta mindenki a lelkesültség mámorát, s mikor nyomtatva kezdék olvasni a szerződés hivatalos szövegét, akkor jött rá mindenki, hogy hisz ennek fele sem barátság, hiszen e szerint az utolsó spanyol szigetgyarmat két millió spanyollal együtt, lovastul, ökröstül el van adva örök időkre az idegennek.

A felébredés általános volt és irtózatos.

Nem kellett itt már forradalom.

Egy derék öreg hidalgó, Don Andrea

de Sol, a mint ezt a szerződést elolvasta, fejbe nyomta a kalapját, kezébe vette a nádpálczáját, felment egyesegyedül a Buen Retiroi palotába, keresztültört bejelentetlenül az elnök valamennyi szobáján, mig az utolsóban rátalált, ott végigverte a hátát a botjával, aztán megfogta a gallérját, kilökte az ajtón. egyet rugott rajta s csak annyit mondott neki, hogy »desdichado!« A megvert elnököt nem lepte meg, hogy testőrei, hivatalnokai nem sietnek a segélyére, szaladt a merre nyitott ajtót látott s igyekezett eltünni a világba, mielőtt a nép agyonverné; a felvett előpénzzel a zsebében..

Don Andrea de Sol pedig azután azt tette, hogy összehivta, a kiket legközebb talált, minden rangu becsületes, tisztalelkü hazafiakat, s azt mondta nekik, hogy most már véget kell vetni valahára ennek a sok tréfának. Szerezni kell egy erős és okos embert ez ország számára, a ki tud rendet csinálni. Szavait csak helyeslés fogadta. A nép hallgatott, szégyenlette magát.

És még mindig nem Spanyolországról és nem Cuba szigetéről van szó, hanem Németországról és az osztrák-magyar birodalomról.

Az orosz és franczia diplomaták azt a

tanácsot adták a spanyol »becsületes emberek« juntájának, hogy térjenek vissza ahhoz az eszméhez, a minek megakadályozása annyi szerencsétlenségnek volt okozója a mult században, egy Hohenzollern trónba emelésére. Németország hatalmas állam, pénze is sok van; tud segiteni a zilált viszonyokon, ha hozzáfog. A mit a mult században a Napoleoni dynastia rosznak talált, azt a köztársasági Francziaország helyeselni fogja.

És a német diplomatia rá hagyta magát vétetni e lépésre. Adott királyt Spanyolországnak, egy VII. Fülöpöt. És mellé hozományul egy száz millió tallérnyi kölcsönt, hogy azzal az ország pénzügyeit hozza rendbe.

VII. Fülöpnek első dolga az volt, hogy a kalandor által kötött szerződést Cuba végett, mint semmi parlament által meg nem erősitettet, megsemmisitse. De az Unió kormánya nem fogadta el az ő nézetét. Manuel Estremos a nép-választotta államfő volt. Az ő kormányformája volt a népgyülés: ez olyan, mint a Cheppewas indiánok parlamentje, az Unió azt is elismeri törvényhozó testületnek: a szerződés fennáll.

Spanyolország pedig el volt készülve Cuba szigetét minden áron megvédelmezni. — Itt kezdődött a válság az ó és az uj világ

között. Németország érdekeinél és erkölcsi kötelességénél fogva bele lett vonva a spanyol ügybe. Nagy hajóhada, kiterjedt tengeri kereskedelme a jogot és a kötelességet egyszerre ruházták rá, hogy az ujvilági óriásnak erejét megmutassa. Egy kis angol biztatás is járult hozzá. És végül ott kinálkozott számára az alkalom az oczeánon tul megtelepült husz milliónyi német nemzeti jogait állami formákban megszilárdithatni.

A vitás kérdés lángolóvá vált. Az ó és uj világ harczi előkészületekre feszitette erejét. Előbb megkisértettek egy nemzetközi, sőt világközi congressust összehivni e kérdés elintézésére; de ez csak arra való volt, hogy a mig a congressus szedi »ad referendum« a sok üres szalmát, azalatt a hajóit mindenki fölszerelhesse ágyukkal, matrózokkal; akkor aztán váljon el, hogy melyik óriás fárad ki hamarább?

S ha egyszer e két titán között megkezdődik a harcz, akkor azután »szabad a vásár!« Európa délkeletén. . . .

Igy kerül bele az osztrák-magyar birodalom abba a verembe, a mit a föld tulsó oldaláról ástak alája, s a miért a spanyol kormány az amerikai hajóstól két dollárral nagyobb kiviteli vámot vesz a czukor mázsá-

jánál, mint a spanyoltól, azért az osztrák-magyar monarchiának kell meginni a maga keserü poharát — czukor nélkül.

Attól függ, hogy a congressus el tudja-e igazitani e pörös ügyet békés uton?

Akközben pedig nehogy kifelejtsük a hadjáratok egyik fő-főtényezőjét, a hirlapirodalmat.

Ez a háborunak az, a mi a gőzgépnek a kőszén, a mivel alája tüzelnek. Rakták is a tüzet emberségesen, innen és tul az oczeánon. Minden toll szorgalmasan teljesité a maga kályhafütői kötelességét. Minden nemzet szellemlovagjai igyekeztek a vitézi tornán megjelenni. Az első éclaireurök megindultak, a »tintalövészek.« Puskázták egymást raffinált és concentrált piszokkal. Az amerikai lapok a spanyoloknak felhányták Pizarro kegyetlenkedéseit; elhitették, hogy ott még most is Arbuez szent inquisitiója tartja az autodafékat s főzi olajban a zsidókat és eretnekeket; csodákat meséltek róluk mint rabszolgakereskedőkről, s nevetségessé tették aristocratai fellengésüket; a németeket pedig elnevezték koldusoknak, kik üres tariszpyával jönnek át az oczeánon, félig éhenholtan, s itt azután természetesen lopással, csalással gazdagodnak meg; nyelvük nem más,

mint nagyon elromlott angol; literaturájuk nincs, mindent forditanak, tehát ott is lopnak; verekedni nem szeretnek, nincs is erejük hozzá, mert hust nem esznek. Legnagyobb bünük pedig, hogy ők hordják be évről-évre Amerikába a cholerát. — A németek meg azután a yankeeről mondtak el minden szépet; az mind Barnum, a ki csal, vagy Rowdie, a ki rabol, szédelgés, rászedés a kenyere, ezer a vallása, s mégis csak egy az Istene: »a pénz,« egész irodalma csupa iparüzlet, még a verseket is gőzgép irja náluk, kegyetlenek, szivtelenek, barbárok, kik egy egész emberfajt, a rézszinüeket, kiirtották az Unió területéről: kannibálok! És végül ők importálták Európába a poloskát és más nagyon népszerüvé lett kellemetlenségeket. — Harem aztán túltettek valamennyin az orosz hirlapok s a velük egy diapasonon hegedülő észak és délszláv rokonok. Az egész orchestrum a magyarokról muzsikált. Ezek tatárok, mongolok, törökök, kivéve az aristocratiájukat; mert az czigány. Irni, olvasni nem tudnak, a köznépet bottal traktálják, az idegen ajku honfiakat járomba fogva kötik szekereikhez s szántatnak velük, mint a barmokkal; maguknak elfoglalják az ingyentermő földet, a szlávokat kiszoritják a kő-

sziklák közé; a más nyelven beszélőket üldözik, iróikat, papjaikat bebörtönözik, templomaikat megszentségtelenitik; tudatlanok és barbárok, a hány hires emberük volt, az mind idegen születésü volt, renegát volt. Kevesen is vannak már, elpusztultak rosz erkölcseik miatt. Már a mult században kiszámitották a szláv tudósok, hogy száz év mulva kivész az egész faj. Egy früstökre való, a mi még megvan belőlük. — Persze, hogy a magyar hirlapok sem maradtak adósak; azok is elmondtak minden nyájasságot az oroszok és azok minden ija-fia ellen, a mi csak a traditiókban élt; s nagyszerü volt ezután az általános henczegés, a hogy biztatta a saját hazafiait mindenik fél, hogy ne féljen semmit! ennyi meg ennyi millió harczossal szállunk síkra! miféle csatagépeink vannak? az ellenség olthatlan tüzzel lesz elboritva, vas-záporral agyonverve, lehengerelve, letaposva, levegőbe vettetve, váraiba eltemetve! Csatadalok szór attak szét, felriasztani Istent, embert e szent harcz eldöntésére. — Aztán hogy senki adós ne maradjon egymásnak, elővették egymás kormányférfiait, aztán fölebb a királyokat, elnököket, azokat meszelték be mindenféle szenynyel; az egyik uralkodóról elmondták, hogy mindig

ittas; delirium tremens van rajta; a másik nyavalyatörős, a harmadik nem az apja fia; a negyedik nem férje a feleségének, az ötödikről egész chronique scandaleuse szólt; — a miniszter, ha gazdag, akkor tolvaj, ha nem gazdag, akkor bankrott; — ha mágnás, akkor »lámpásra vele,« ha democrata, akkor »marsch a kaptafához!«; ha tudós, ha professor, akkor »czoki kosta!« A mit pedig azután a nőkről irtak a hirlapok, királynékról, elnöknőkről, miniszternékről, azt már csak a jövő századbeli papiros türi el, melyről a mint elolvasták a nyomtatványt, szivacscsal lemossák s visszaküldik a nyomdába üresen, hogy nyomjanak rá uj szöveget. — És nehogy akadály legyen a népek között az a bölcs intézkedése a gondviselésnek, hogy egyik nemzet nem érti a másik nyelvét, igyekezett valamennyi nemzet irodalma képekkel is illustrálni a maga szidalmait s ellenfelének apraját-, nagyját, férfiát-, asszonyát a legkellemetlenebb helyzetekben, a legnevetségesebb torzképekben, ördögnek, fenevadnak, koldusnak, szamárnak, kutyának, sárkánynak alakitva bemutatni, hogy azt mindenki jól megértse. Tudták, hogy a torzkép az, a mi legjobban fáj: azt nem felejti el senki!

E lázas izgalom, és hadi készülődés közepett háromszor is akadt az osztrák-magyar hadügyminiszter kezébe egy-egy megujitott ajánlat valami székelyföldi üveghutás részéről, a ki holmi általa feltalált repülő gépről beszélt valamit.

»Megint repülő gép!« Azzal eldobták az ajánlatát a papirkosárba.

Mikor aztán harmadszor is alkalmatlankodott, akkor csak elolvasták mégis, hogy mit akar hát?

Akkor szörnyedtek aztán el a vakmerő szándékon. Hisz ez nem kevesebbet kér a kormánytól, mint engedélyt arra, hogy saját költségére tizezer katonát gyüjthessen a székely földön, azokat maga fölfegyverezve, felpánczélozva, repülő gépei segélyével a hadjárat eldöntésére alkalmazhassa.

Hisz ez vagy megkötni, vagy felkötni való ember!

Rögtön oda táviratoztak neki, hogy meg ne kisértse egyetlenegy katonakötelezett alattvalóját is ő felségének a Militaerverbandból elcsábitani, mert ugy fognak vele bánni, mint jogtalan toborzóval.

Még egy negyedik kisérletet is tett Tatrangi Dávid. Most már a honvédelmi miniszterhez fordult; annak ajánlotta fel az

egész találmányát. A honvédelmi miniszter derék ember volt; hanem a repülő gépet azért ő sem találta fel. Ez figyelemre méltatta Dávid találmányát s irt is választ az ajánlatára, a mi abból állt, hogy ha átengedi az egész találmányát a kormánynak, — adnak neki érte — — ötvenezer forintot.

Dávid aztán nem szólt többé senkinek; hanem összeszedte a saját munkásait és telepitvényeseit, kik katonamentességi szabadalommal birtak, azután elindult a husz év alatti és ötven éven felüli férfiakból, meg a Romániába kivándorlott csángókból összetoborzani a szükséges hadcsapatot, a mi kétségtelenül sikerülni fog neki, csak az a baj, hogy sok időbe kerül, s az események nem hagynak magukra váratni. A holnapi nap senkié sem már!

Rosz napok.

E nyugtalan idők előérzetes izgalmát, mint valami gunyolódás a sorstól, szakitá meg egy örömhir. — Az ifju, szép, közszeretetben álló osztrák-magyar császárkirálynénak fia született.

»Trónörökös!«

»Lesz-e még trón, a mit te örökölj? sohajta fel könnyeit hullatva mosolygó gyermekére a szomoru anya. »Fogsz-e te még koronát viselni? vagy te is azon szomoru alakok számát szaporitod, kiknek nincsen sehol hazájuk, mert apáik királyok voltak?« ....

Ez az örömhir valóban hasonlitott egy gyászhirhez, a hogy azt künn és benn fogadták. Egy trónörökös születéseaz országot megdönteni induló végső catastropha előestéjén!

A küludvarok követei rögtön siettek uralkodóik nevében üdvkivánataikat átadni a

császárkirálynak; de mindezen üdvkívánatok hasonlitottak azokhoz a biztatásokhoz, a mikkel nehéz betegeket szoktak dédelgetni jámbor látogatóik; hogy majd jobban lesznek nem sokára, — jó az Isten, — elmulik a baj, s aztán még együtt mulatunk; meg hogy csak vigyázzanak magukra, őrizkedjenek a légvonattól. a hangos beszédtől, ki ne menjenek addig a házból, a mig egészen erőhöz nem jöttek, akkor is jól felöltözzenek; ne indulatoskodjanak, gyönge ételeket egyenek.

Hajh bizony pedig sok nehéz falatot kellett a szegény »beteg ember«-nek megemészteni, a mivel az európai diplomatia traktálta.

Hanem azért szerencsét kivántak neki a trónörököshöz apró és nagy fejedelmek és köztársaságok.

A legutolsó üdvözlet a Nihil országától jött. Még Sasza asszony is küldött egy ad hoc követet Budapestre üdvözletével.

És követét bizonyára ha nem is szivesen, de szertartásosan fogadták volna, ha a követ személye ellen nem lett volna épen kifogás.

Ez a követ Mazrur volt.

A király határozottan elutasitá magától, hogy ő egy olyan embert fogadjon el, kit er-

kölcsi métely miatt tiltott ki országából. Mazrurt nem fogadták el.

Lett azután az ellenséges lapokban e miatt nagy hajczihő! Lapról-lapra járt a válasz, a mit Sasza asszony mondott követének elutasitására:

»Nohát majd ott leszek a trónörökös keresztelőjén!«

A magyar-osztrák kormányok nem is ámitották magukat többé a helyzet iránt, ki kell itt huzni a kardot előbb vagy utóbb!

A háboru előkészületei meg vannak már téve, s a mennyi hadsereg kimozditható volt, az mind Galicziában lett öszpontositva, minthogy a Nihil hadseregei is a Visztula mögött voltak összevonva. A főpivot a sambori erődített táborhely, a honnan egy felől a Dniszter-vonal megvédhető, másfelől a Visztula-vonal erőszakolható. Krakkóban volt összpontositva kétszázezer magyar honvéd és ujonczsorezred, mely intézkedéssel a generalissimus háromféle tervet üldözött. Az egyik czél az volt, hogy ilyen nagy összpontositott »magyar« haderő Magyarországtól jó messze eltávolittassék, mert az osztrák hagyomány még mindig nem hisz a magyarnak; a másik nézet szerint a honvédet és az ujoncz-katonát nem tartják a nyilt csatában

helyt álluni képesnek, mig a sánez mögött hasznát vehetik; a harmadik czél pedig az volt, hogy kétszázezer ember fenyegető közelléte által az ellenfél is kényszerittessék saját czenstochowai állását ugyanannyival védelmezni, s azalatt, mig e két erő egymást lekötve tartja, az osztrák-magyar sereg középpontja s jobb szárnya támadásba mehessen át.

Ez összpontositott főseregen kivül még Erdélyben volt hagyva egy erős figyelő sereg, és a szerb határral szomszéd véghelyek megszállva őrcsapatokkal; ámbátor mind Románia, mind Szerbia a semlegességről biztositanak, de egy Galicziában elvesztett hadjárat eshetőségében könnyen megtörténhetik, hogy az odessai orosz seregnek utat nyitnak mind a ketten Erdélybe és Magyarországba.

Azonkivül volt egy erős tartalék összpontositva Budapesten; azután az osztrák honvédség, mintegy hatvanezer ember Bécs védelmére hagyva; a többi elosztva Komárom, Olmütz, Temesvár erődítvényeiben.

Európának minden nagy és középhatalma kötelezve volt Osztrák-Magyarországot fegyverrel is segiteni, azon esetben, ha bárki által fegyverrel megtámadtatnék. Azon-

kivül volt egy nagy és örök szövetségese: Lengyelország, melynek nemzetéből még most sem és soha sem lehetetett kiirtani hazájának mythoszi szerelmét, azt a fájó, vonagló érzést, mely egy élve eltemetettet koporsója födelén zörgetni készt, hogy soha ne engedje a fölötte pihenőket aludni. E nemes, szerencsétlen martyr nemzet, e halottaiból is felkelő jó barát volt még a legbizonyosabb szövetséges.

Azt ugyan Sasza asszony is megtette, hogy a hadjárat megkezdése előtt ráhozta Lengyelországra a »brancát;« a katonaköteles ifjakat egy éjjel rögtön összefogdostatá s azokat kiküldte — bátyjaikhoz — az Amur mellé. Hanem azért maradt még férfi elég; s a lengyelnél még az asszony is félelmes ellenség.

A Nihil vezérei aztán egy csapással elvették Osztrák-Magyarországtól az utolsó reményt is mások segélyében. Szövetségesül hivták a »pálinkát és a rongyot!«

A legrongyosabb riha szemétnépet leitatták pálinkával; aztán üszköt, fegyvert adtak a kezébe; s azzal nekiereszték őket a »szent szabadság« nevében a lengyel nemesek, birtokos urak és papok házainak. »Le a nemességgel! Le a papsággal!« hangzott az

egész lengyel földön; az orosz nihilismus árja elönté söpredékével azt az országot, a hol a nemesség még eszménykép s a hol a római hit hirdetői szentek és martyrok. A pálinka és a rongy eljött mindent letörleni, a mi szent, a mi dicső, a mi tiszteletreméltó. S a pálinka és a rongy nem ismer geographiai határokat. Az undok lázadás büdös füstje átcsapott Galicziába is, s a pálinka és a rongy ott is kiáltani kezdé: »le a nemesekkel, le a papokkal.«

Ezt nem volt szabad tovább türelmesen néznie Osztrák-Magyarországnak, ki kellett lépnie, ha még érdemesnek tartá magát arra, hogy zászlóin meg merje czimereit mutatni a napfénynek: — neki kellett megüzennie a harczot.

És ezzel elvetette magától a nagy hatalmak segitségéhez való igényeit. Azok mind bölcsen mosták kezeiket: hja, ha a beteg ember nem hallgat az orvosra, a beteg ember ám lássa, mit nyer vele. Ők csak a megtámadottat tartoztak védelmezni.

Az osztrák-magyar birodalom tehát egészen a saját erejére volt hagyva.

A generalissimus gyorsan döntő csapásra határozta el magát.

Haditerve ez volt.

A mig balról a Krakkóban összpontosi-

tott honvédtábort, jobbról a Sambori védett erődítményt maga mögött hagyja, azonfölül a Kárpátok szorosait védváracsokkal, ugynevezett helepolisokkal ellátja: mik vasból vannak és szétszedhetők, tovaszállithatók; hatvan ezer főnyi tartalékcsapatját minden eshetőségre felállitja a tarnow-bochniai vonalon, minden fegyvernemekből combinálva, azalatt hadserege zömét abban a szögletben öszpontositva, a mit a Visztula s a Sam folyók képeznek, mely mintegy repesztő ék nyomul be Orosz-Lengyelország oldalába; innen egyszerre keresztül törend a Visztulán, az ellenséget döntő ütközetre kényszeriti; siker esetében, a lengyel fölkelőkre is számitva, Zamoszk s Maziovicze várakat megszálló seregekkel körülzárolva, egyenesen Varsónak megy, és ha a Varsó-Czenstochovai vasutvonalat elfoglalhatja, az orosz hadsereget abba a helyzetbe hozza: a miben az 1870-iki franczia-német hadjáratban voltak a francziák, hogy a két egymástól elválasztott nagy hadseregük soha sem tudott egymással egyesülni, hanem mindegyik külön volt kénytelen megmérkőzni ellenfele zömével.

A terv kedvezően indult meg a kivitelben. Egy cselmozdulat a sokal-uhnovi

vonalon álczázta a Visztula, Sam és a vasuti váracs-vonal által tökéletesen elzárt háromszög területén végrehajtott öszpontositást, s a csapatok megindítása osztrák taktikai remekléssel lett végrehajtva.

Julius 29-én szólaltak meg legelőször az ágyuk, s a kifejlődött ágyuharcz késő éjszakáig tartott e hosszu nyári napon. Az osztrák-magyar tüzérség ezuttal is bebizonyitá fölényét. Az ellenfél nem birta megakadályozni, hogy a Visztulán tiz hidat ne verjenek. Ezeknek a hidaknak a szerkezete magyar találmány: vashengerekből vannak egyetlen nagy ívvé alakitva, a mely hengerek egymást tartják. A hány henger, annyi léggömb, mely azt fölemeli s keresztül viszi a folyamon s a két partra egyszerre lehelyezi. E hidak a legnagyobb terhet megbirják, s az ellenfél tüzhajói, buvárhajói, monitorai nem árthatnak nekik, mert ívben hajlanak el a folyam fölött. Lerakásukhoz csupán kedvező időjárás szükséges, elfogható csendes szél, s annak mentében jól kiválasztott folyamkanyarulat. Mindez megvolt: a hidak sikerültek s még azon éjjel erős állást foglaltak az első osztrák-magyar hadosztályok a Visztula balpartján. Másnap az egész támadó sereg harczvonalban nyomult előre. Az ellenállás

minden reményen felül csekély volt. Az ellenfél tüzérsége gyenge volt és nem állt helyt, a gyalogság csupa opoltsenieból állott; a pánczélos drusinákat kivéve, a többi nem igen állta meg a helyét. Sokat tüzeltek, de roszul, s robbanó puskagolyóiknak a hátránya nagyhamar kitünt; a mint a gyors tüzelés alatt a puskák kamrája átmelegedett, a belétett töltény könnyen robbanó vasanyaga még a csőben eldurrant. Az oly félelmesnek hirdetett orosz lovasságból pedig láttak ugyan irtóztató tömegeket, mik mint a darázsraj zsongták körül az ellenfél előcsapatait; lehetetlenné téve annak másként, mint tömör hadoszlopokban, az előhaladást; hanem azután e hadoszlopokat nem is birták ezek feltartóztatni. Az osztrák-magyar hadseregnek negyvenezer huszárja, vértese, dzsidása, a világ legrendezettebb, legbüszkébb lovassága volt ez idő szerint.

A generalissimus »diadalt diadalra!« táviratozott Budapestre. Csekély ellenállás után meg lett szállva Svilov, Opatov, s az ostrovieczi erdők és hegyszorosok oly vitéz rohammal lettek elfoglalva a sorcsapatok által, hogy e diadal után a generalissimus egy merész lángészcsapásra merte elszánni magát: lovassága legnagyobb részét, melynek

hivatása nem volt a Lyka Gorai erdők között harczolni, összesité s az arnopoli vár fölött átszállitá a Visztulán, Lublin felé intézve egy csapást, hogy ellenfelének elvágja az utját Varsó felé. — Oly nagy volt tervéhez való bizalma, hogy még a krakkói honvédségtől is ideparancsolt 7 huszárezredet, csak egyet hagyva ottan, daczára a honvédsereg főparancsnoka, Dárday tábornagy ellenvéleményének. E hatalmas lovas hadtest nem is talált nagy ellenzésre s haladhatott Lublinig, maga előtt tolva ötven-hatvanezer kurdot, baskirt és kozákot.

Ekkor megfordult — a szél.

Augustus 3-kán erős észak-nyugati szél támadt. S a mint e hideg szél elkezdett fütyölni a Visztula-parti vártaházak ablakain át, a Nida mocsárai mögül egy nagy felhő emelkedett fel. Egy, a szó minden értelmében koromfekete felhő, mely messze elfogta a láthatárt s a szél szárnyain látszott közeliteni.

Tarnow és Bochnia között volt az osztrák tartalék báró Grundmann tábornagy vezérlete alatt.

Az a fekete felhő e felé hömpölyödött.

Nyolczvanezer orosz lovas egy tömegben! Minőt csak Attila vagy

Batu-Kháu vezetett valaha ütközetbe. És ezeknek a lovasoknak a tömege fölött a hozzájuk kötött léggömbök myriádja. . . . Ez az a fekete felhő! . . . . Itt vannak a repülő lovasok. . . . A mocsár, a folyam nem gát előttük: ugy rohannak át rajta, mintha a sik földön futnának; mikor a Visztulán átusztatnak, két vas alligator, mi ott czirkál a part védelmére, közéjük rohan. Annyi az, mintha ostorral ütnének sáskaraj közé, nehány lovas elmerül, az alligatorok propellerei nem sokára belekeverednek a levontatott kötelekbe s mozdulatlanokká téve szörnyeiket, azok keresztülfeküsznek a mederben. A felleg pedig repül odább.

És a fekete felhőnek villámai is vannak: az előre repülő ballon captifok hajósai bombákat hajigálnak alá ezerével, mint a záport. Minden tüzérség, minden ágyutelep gyermekjátékszer ennek ellenében.

Két óra alatt el van taposva, szét van szórva az egész osztrák tartalékhad; az öldöklő felhő, a repülő centaur sereg elgázol, összetör mindent, a mi ellenáll, s a futót megüldözi, a mig a rengeteg el nem takarja előle. S az egész ugy fut el a földszinen, mint egy álom, mint a rémmese ördögvadász csapatja.

A szétzuzott tartaléksereg menekvői, elhagyva ágyuikat, elhányva fegyvereiket, bujtak szanaszéjjel házak mögé, erdők közé, árkokba hegyszakadékokba, a rónán csak a hullák maradtak. A repülő lovasok nem hoznak foglyokat haza, nem tartanak brancardiéreket, kik a sebesülteket fölszedjék.

S a vész oly gyorsan, oly váratlanul, oly eltipró erővel viharzik le, hogy se idő, se lélek hozzá a tiz mértföldnyi távolban levő Krakkó parancsnokát értesiteni róla. Az csak másnap reggel tudja meg azt, hogy körül van véve egy háromszázezer főnyi orosz hadseregtől. Nem volt elég lovassága, hogy kémszemléket tehessen a környékben.

A generalissimus akkor vette észre, hogy egészen emberi dolog történt vele, a mi már máskor is, máson is megesett. Az egyik az, hogy ellenfelének állásáról nem jól volt értesülve, másik meg az, hogy egy uj fegyvernem hatásáról csak akkor győződött meg, a mikor már kipróbálták rajta, mint elődein a vontcsövü ágyukat és a hátultöltő fegyvereket. Az ő seregének is voltak aerostatjai, csakhogy az a baj volt velük, a mit Tatrangi Mózes (a bolond) előre megjósolt, hogy a kötélen vezetett léghajóban huzamosb ideig közönséges emberi életmüszerek

ki nem állják a folytonos taszitást, rázást, lökdösést; ezt saját tapasztalatából is tudta a fővezér; a legedzettebb dalmata tengerészei ájultan, szédülten, tengeri betegen kerültek vissza a magasból. Azért ő ezt az egész stratagémát csak bekeritett várak ostromára hitte jónak, a hol a léghajót szabadon hagyják repülni, s a benne ülő tüzér kényelmesen hajigálhatja alá robbanó lövegeit. — Hogyan sikerült mégis az oroszoknak a lehetetlent lehetővé tenni? annak igen egyszerü a megfejtése: lapponokat és samoyedeket alkalmaztak a léghajókban: — ez a törpe, soha semmi katonai szolgálatra nem használt faj, ez az embervakarcs, kiállta azt, a mit senki más nem, nyers fagygyut is megemésztő gyomrával, lapos fejével és ez által valódi unicumot adott a Nihilisták kezébe, a mit Európában kivülök nem kaphat meg senki.

Most azután hirtelen meg kellett változtatni a hadrendet; gyorsan visszavonulni a Visztulán s az oldalállást foglaló ellenséget kiverni elfoglalt helyéből. A visszavonulást azonban nagyon megnehezitték az orosz lovascsapatok, mik most már, mint egy száskafelleg vették körül a hátráló ezredeket, az egy éjjel-nappal tartó folytonos csatározás

volt, mely miatt a szüntelen foglalkoztatott osztrák-magyar lovasság agyonfárasztva jutott el a Visztuláig, a hol ismét rendbe szedheté magát. A nehéz lovasság paripái azonban tönkre voltak téve.

A generalissimus, mikor Sambor alá megérkezett, ott találta szétvert tartalékának maradványait. Azok rémmeséket tudtak beszélni ama kisértetes ütközetről. Szerintük az ellenség repülő lovas hadseregével ma vagy holnap itt teremhet Sambor sáncz a alatt. Hogy még nincs itt, annak tán az az oka, hogy az északnyugoti szél egészen északivá fordult, s az gátolja a léghajókat a kelet felé haladásban. A hadi tanácsban a vezérek nagy része azon a véleményen volt, hogy rögtön vissza kell vonulni a Kárpátok mögé, s ott védelmi állást foglalni, Samborban erős védsereget hagyva, s a Krakkóban körülzárt honvédségre bizva, hogy állását megvédelmezze. A hegyláncon, az erdőkön a lovasság és léghajós sereg át nem törhet, ott egészen hasznavehetetlen, s egy megforduló szélnél vissza lehet nekik adni a megtorlást: nekünk is vannak léghajóink; most ők vannak a mi fejünk fölött; déli széllel mi kerülünk ő föléjük.

A generalissimus koránlotta az egész

első harczvonal feladását. Sokkal inkább hű volt a hagyományos taktikához, mely egy előre megállapitott tervnek rögtöni megváltoztatását tiltja. Ő még meg akarta kisérteni, ha helyre lehetne-e állitani a megbontott csatatervet?

Kiküldött előbb Rzesowból, hol seregének bal szárnya volt, egy kényszeritő kémjáratot a vasutvonal mentében, a honnan az ellenség várható volt, ellátva azt kémlő léghajókkal és vértezett gőzmozdonyokkal. A kémjárat elment egész Tarnowig, és nem talált ellenséget. A tarnowi állomás vasuthivatalnokai mind helyeiken voltak még. Sem a léggömbből, sem a kémlő mozdonyokról nem lehetett ellenséget fölfedezni; a föld népe, mely a csatamezőn a hullák eltemetésével foglalkozott, azt beszélte, hogy az egész lovas sereg, rögtön az ütközet után, a mint kipihente magát, visszahuzódott Bochnia felé. Ezek beszélték el, hogy vontatják le az oroszok léggömbjeiket a magasból? A hajóban ülő egy másik kötelet hajit le, s azt hozzákötik egy másik csapat ló terhelőihez, azután a két csapat két irányban megindul s azzal a léggömb leszáll a földre s a samoyed bombavető kiszáll belőle. A léggömböket azután a tarnowi vasuton szállitották Bochniáig, ter-

hes szekerekre kötve; mert a szél ellenében nehéz lett volna lovaikkal visszavontatniok.

De hát miért mentek vissza Bochniáig? A krakkói megszálló sereghez akarnak-e csatlakozni? Mi szükség a megszálló seregnél a lovasságra? Ez volt a talány.

Valaki azt találta kiejteni a hadi tanácsban, hogy vajjon nem kerültek-e a hátunk mögé, átkelve a Kárpátokon? Ezt a naiv kételkedőt jól kinevették. Hol mentek volna át? Repülhet-e a lovasság hegyeken, erdőkön keresztül? A szorosok helepolisokkal vannak megrakva. Támadhatja meg azokat lovasság szoros utakban? árthat azoknak felülről hányt bomba? Nevetség rá is gondolni.

És még hangzott a nevetés, mikor jő egy futár, azon sárosan, összetépett ruhában, leszakadt csizmákkal, a hogy a hegyeken keresztül menekült, jelentve, hogy az orosz lovas sereg nyolczvanezer főnyi erővel, egész hidkészlettel, minden léggömbjeivel együtt még tegnapelőtt átkelt a Jablunka szoroson, s ma — ha Isten nem segit — Bécs alatt lehet.

De hát hogy történhetett ez ismét, a mi a lehetetlenségek közé tartozik? Hisz a Jablunkai szoros a legjobban meg volt védve. Egy hatezer főnyi csapat volt ott Dugovich

vezérőrnagy parancsnoksága alatt, kitünő horvát lövészekből.

»Ez árulás! kiálta egyhangulag a haditanács. Dugovichot főbe kell lövetni.«

Pedig hát dehogy volt árulás. Az alvezért sem kell főbe lövetni, megtette ő azt már maga: a horvátok is vitézül verekedtek az oroszokkal; nem czimboráltak össze; hanem a generalissimus maga követte el a hibát. Ő adta ki a rendeletet Dugovichnak, hogy dandárjából ötezer embert küldjön a Bochnia alatt összpontositott tartalékhoz; volt ugyan intézkedés téve, hogy ha az ellenség sikeres támadásba menne át, akkor ez a csapat megint vonuljon Jablunkára vissza, de ilyen vereségre ki gondolhatott volna? Kapott aztán a jablunkai parancsnok a tarnowi gyásznap után nem ötezer, hanem nyolczezer katonát, kik arra menekültek — szél ellenében; — de az nem volt sereg; tizenkét különféle ezred katonái, össze-vissza keverve, lovasok ló nélkül vértesek sisak nélkül, lövészek puska nélkül, tüzérek ágyu nélkül, horvát, tót, román, német, lengyel bábeli zagyvalékká gomolyitva; tisztek, kik nem tudják, hova tartoznak, kik nem tudnak katonáikkal beszélni; ruháik lerongyolva, bakancsaik leszakadva, minden harmadik ember sánta és kivétel

nélkül mind éhes. Ott maradt a csatatéren fegyver, lőszer, zászló, gulyáshus-conserve, kétszersült, borsóhurka: csak a rémületet hozták el onnan magukkal.

Dugovich az egész menekülő rajt a háta mögé kergette s igyekezett a testétől távol tartani s el volt rá készülve, hogy megmaradt ezer emberével és vasváracsaival, ha kell, Zrinyiként fogja feltartani az egész ellenséges tábort, melynek czélját most már egész világosan látta. — Másnap ott volt Jablunka alatt az egész orosz lovas sereg, mely Bochniánál próbáját adta iszonyu erejének. Egész kényelemmel vonulhatott el Krakkó alatt, melynek helyőrségét a körülzáró sereg ártalmatlanná tette s mely lovasság hiányában ki sem törhetett.

A parancsnok hős lélekkel utasitá vissza az orosz hadvezér, Lavuschin felszólitását a megadásra. Az ut közepére állitá vashelepolisait s lövészeivel elállta a meredélyeket, mik állását mindenünnen védték. A nihilisták két napig alkudoztak vele. Erre a két napra azért volt szükségük, mert léghajóikat nagynehezen lehetett csak utánuk vontatni, az északnyugoti széllel szemközt, sokat le is tépett köteléről a szél s elvitt messze Magyarországra, hirmondónak. De végre

megérkeztek a léghajók; akkor éjszaka ötezer orosz lövész, ellátva röppentyü-telepekkel s a hegyi harczhoz használt ágyucskákkal, miket »amuzettek«-nek hínak, felszállt a léghajókban, kedvező széllel félóra alatt átrepült a Beskidek hegytetőin, a tulsó oldal erdőiben leszállt, kibocsátva a léggömbökből a gázt. (Nincs már rá szükség, Pozsonyban ujra meg lehet azokat töltetni.) Aztán a Flatrzowkánál rendezkedő vert hadat mély álmában megtámadta; azok rémülten rohantak a jablunkai uton Dugovich nyakába, azzal a vészhirrel, hogy »hátunkban az ellenség!« az utánuk repülő congrév röppentyük s a pattogó amuzettek bizonyiták, hogy nem kisértetet látnak.

Most azután Dugovich körülfogva látta magát nemcsak egy óriási ellenségtől, hanem egy ijedt, zagyva, rendezhetetlen saját seregtől, mely ha egyéb roszat nem tenne is: de azt megcselekszi, hogy az élelmezési raktárakat Flatrzowkánál cserben hagyva, őt két nap alatt mindenéből kieszi.

E kétségbeesett helyzetben nem volt mit tenni mást Dugovichnak, mint katonáit kiparancsolni a helepolisból, hogy megforditott fegyverrel menjenek az ellenség elé (a mi a megadás jele;) magának pedig lemenni

az üresen maradt váracs lőporkamrájába és azt magával együtt a levegőbe röpiteni.

Az orosz hadsereg azután egész szabadon átkelhetett a szoroson, s miután az egész Vágvölgyön még csak »egérpatrol«-lal sem fog találkozni, s miután a March folyó nem »viz« neki, tehát nagy csoda, ha most Bécs alatt nem áll.

S hogy még csak kétség se maradjon az ellenség szándoka iránt, még a nap folyamában érkezett több futár is, a ki mind azt a hirt hozta, hogy a jablunkai szoroson nagy tömeg orosz gyalogság is vonult át, mind pánczélos drusinák, és igen nagy vonat tüzér parkok a legnagyobb caliberü csövekkel.

»Vajjon mennyi ideig állhat ellen Bécs?« ezt kérdezé a generalissimus táborkari főnökétől.

»Semeddig sem!« válaszolt gr. Cadorna főszertármester; »Bécs a védelemhez nincs elkészülve; a nagyhatalmak követei nem fogják engedni, hogy a civilisatió egyik első székvárosa halomba lövessék; hogy egy fegyverrel elfoglaló ellenség által kiraboltassék, hogy a bank kincsei hadi prédává legyenek. S a hogy én az én bécsieimet ismerem, azok sem moszkovitá k.«

»Akkor minekünk most már nem a Kar-

patok mögé, hanem a Duna-Tisza mögé kell visszavonulnunk és a Komárom, Budapest, Arad vonalon védelmeznünk magunkat.«

Valóban ez volt a föladat. Miután félő, hogy most már majd az al-Dunánál is mozgalom támad.

És abban az esetben azt a Krakkóban elmaradt kétszázezer magyar honvédet és ujoncz sorkatonát, a kinek nincs lovassága, hogy valamerre keresztül törhesse magát, ellenben nagy száma épen jó arra, hogy rövid időn kiéheztessék, a mire igen jó kilátások vannak az osztrák élelmezési biztosok ismert számolási talentuma mellett — tehát azt a kétszázezer fiut ugy nevezik már most katonai müszóval, hogy »enfants perdus.«

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

A fehér sas.

Bécs valóban capitulált.

Nem is tehetett okosabbat.

Védmüvei nem voltak arra valók, hogy sikeres ellenállásra képesitsék. Volt ugyan másfél millió lakosa, a melyből ki lehetett volna állitani kétszázezer nemzetőrt, hanem hogy az ilyen nemzetőri hadsereg mire jó? azt megtanitotta a mult században Páris keserves példája: — élelmezésről épen nem volt gondoskodva. Az a hatvanezer főnyi osztrák »Landwehr« (Ausztriában sohasem kegyelt intézmény) nem volt elégséges a védelemre. Ottó herczeg a főparancsnok rögtön, a mint az orosz lovas hadsereg megérkezett Bécs alá, az első »semonce« lövés után kinyilatkoztatá, hogy alkudozásokba kiván ereszkedni az orosz tábornagygyal, Lavuschinnal.

Ez igen kemény ember volt. Föltétlen megadást követelt, az arsenálnak sértetlen

átadását és az osztráknemzeti bank mint oly kormányközeg kincseinek lefoglalását, mely a kormányt mindig ellátja hadi kölcsönnel. (Hasonló követelést nyilvánitott már Grabow tábornok is 1866-ban ugyanazon indokoknál fogva.) Ebbe nem egyeztek bele. Inkább Bécs romjai alá temetkezni!

Pár nap mulva aztán az orosz elite sereg élén megérkezett maga Sasza asszony, az »északi Semiramis.« Ő nagylelkü akart lenni és ismerte az illő courtoisiet. Maga szabott olyan föltételeket, a miknek engedékenysége még ellenfeleit is meglepte.

Azok szerint az egész bécsi helyőrségnek, minden fegyverrel, ágyuval és podgyásszal való elvonulás biztosittatik. A fegyvertárnak csak az elvihetetlen alkatrészei foglaltatnak le. Bécs nyilt városnak jelentetik ki. Fizet hadi sarczul csak egy milliót. A mi végül az osztrák nemzeti bank kincseit illeti, a miknek elszállitása a rögtöni meglepés miatt lehetetlenné vált, azok valamennyi európai nagyhatalom garantiája alá helyeztetnek; de hogy egyuttal az osztrák-magyar kormány is megfosztassék attól a lehetőségtől, hogy a hadviselés legszükségesebb létszerét, a pénzt mindig keze ügyében találja, a bank egész épülete bezáratik és a kincstár külön, és

azonkivül minden kapu az összes nagyhatalmak, valamint a két háboru-viselő fél képviselőinek pecsétjeivel biztosittatik és e pecsétek megsértése bármelyik fél részéről a háboru bevégzéseig a garantirozó hatalmak által együttesen casus bellinek nyilvánittatik.

Ezek mind oly föltételek, a miket lehetetlen volt alá nem irni. (Hogy mi oka volt Sasza asszonynak ily engedékenynek lenni, azt megtudjuk később.)

S ezek által teljesen indokolva van, hogy midőn a nihilista hadseregek csengő zenével vonultak be Bécs elővárosaiba, a bámulatukra kicsődült nép által valóságos lelkesedéssel fogadtattak; mig másfelől Ottó herczeg, ki egy egész hatvanezer főnyi hadsereget vitt le a komáromi táborba, s a mi a hadseregnél is többet ért, hatvan vontató hajóra halmozott készleteit a bécsi arzenálnak, ott mint egy bölcs hadvezér lett üdvözölve s rögtön a Mária Therézia rend nagykeresztjével diszittetett fel, a mit bizonyára meg is érdemelt.

Ezen események után következő erőben álltak egymással szemközt a hadviselő felek.

A nihilisták fő hadereje, a válogatott hadcsapatok Sasza asszony személyes vezénylete alatt Bécsben, nyolczvanezer »repülő

lovas, « százhatvanezer pánczélos sorgyalog, nyolczszáz ágyuval. Az északi hadsereg, mely a tárva hagyott Kárpátokon minden komoly ellenállás nélkül átkelt, állt hatvanezer lovasból és kétszáznegyvenezer opoltsenie gyalogságból ezerszáz ágyuval.

Ezzel szemben volt a generalissimus által, elismerésre méltó hadvezéri ügyességgel hazavezényelt háromszázezer főnyi gallicziai hadsereg hétszáz ágyuval, melyhez csatlakozott a király személyes vezénylete alatt alakult kétszázezer főnyi tartalék, és az Ottó herczeg által lehozott osztrák honvédség, összesen mindannyinál ötvenezer lovas és ezernyolczszáz ágyu.

És e szerint a sikon álló csapatok körülbelül még mindig egyenlő erőben néztek egymással szemközt, s ha volt is a nihilistáknak előnyük repülő lovasságukban, ezt ellensulyozta az ellenfél két erős vár-tábor-helye: Komárom és Budapest; s az egész előnyt meghiusíthatá egy támadó déli szél, mely az osztrák-magyar levegői bombavetőket szabaditja lészen fel. Mindezeken kivül volt még a krakkói helyőrség, a kétszázezer honvéd, a kiknek körülzárolására a nihilistáknak legalább háromszázezer embernyi ostromló sereget kellett hátrahagyniok.

Az volt csak a kérdés, hogy tudja-e a krakkói honvédsereg magát addig tartani, a mig az osztrák-magyar rendes sereg a Dunántul ujra szervezkedik, hogy ismét a támadásba mehessen át. Az elvesztett idő nem vész kárba. Egy magyarországi hadjáratnál (kivált uborkaszüret idején) a kholera is nagy segitségül szokott jönni az oroszok ellen. Azok csatatér nélkül is mindenütt temetőt hagynak hátra maguk után, a hol időznek.

De vajjon meddig tart el a krakkói honvédsereg dicsősége?

Az osztrák hadvezérek nem minden káröröm nélkül beszéltek erről.

»Most mutassa meg Dárday uram, hogy ki a legény a gáton!« ezt mondá a generalissimus.

»Most tessék henczegni a honvédelmi miniszternek!« mondá a közös hadügyminiszter.

»No azt hiszem, hogy hat hétig kiállják, hogy nem capitulálnak!« véleményezé gróf Cadorna, a táborkar főnöke.

Roszul hitte pedig. Mert azoknak nem hat hetük, de hat napjuk sem volt többé.

A cernirozás első napján a megszálló sereg fővezére, Schertsinszkoi tábornagy, megfuvatta a »chamade«-ot a krakkói hidfő

előtt, s parlamentairje által értekezletre hivta fel az ellen hadsereg főparancsnokát,

Dárday, ki nem tartotta magát valami nélkülözhetlen katonai talentumnak, ráállt a hivásra s kiment Schertsinszkoi táborába, otthon minden intézkedést megtéve, hogy ki legyen helyette a főparancsnok, ha ő valami brutális cselszövénynek áldozatul találna esni. Azt hitte szegény, hogy majd valamit tud ki az orosztól, mely helyzetét felismerhetővé teszi.

Az orosz táborban a legnagyobb előzékenységgel fogadták: a »zászlóutczán« végig tisztelgő diszőrség fogadta hintaját, s sátora előtt az orosz zenekarok a Rákóczi-indulót, meg a magyar kedvencz népdalokat hangoztatták.

Schertsinszkoi maga ment látogatására, megölelte, megcsókolta; a szemei könybe lábadtak. Azután elkezdett vele politizálni. Szidta az osztrákokat, a kik mindig veszedelembe vitték Magyarországot önhibája nélkül. Elmondta, minő rokonszenv van a magyarok iránt az egész orosz nemzetnél. Ez a két szomszéd arra van hivatva, hogy Európa keletén egyetértve uralkodjék, érdekeik egészen azonosak. Kereskedelmi vonaluk egyenesen a két ország szivén megy keresztül; a

szabadság után vágyó magyarnak egyedüli támasza a felszabadult orosz: ők egyesülten az egész világ fegyvere ellen léphetnek sorompóba s egész Európának diktálhatják a békét, és gyarapithatják vagyonukat. Csak az osztrák diplomatia az oka, hogy most ellenségképen állanak szemközt. Azután, mikor éssrevette, hogy Dárday ezen a téren lábáról le nem vehető, áttért komolyabb dolgokra.

— Bajtárs; ti most itt egészen »elveszett végőr«-nek vagytok hátrahagyva. Az osztrák-magyar hadseregek egész a Duna jobb partjára vonultak vissza. Hogy tiértetek egy felmentő sereg ide jőjjön, arra legalább három döntő ütközet megnyerésére, s legalább hat hónapi időre volna szükség. Addig ti itt meghalhattok éhen. Keresztül nem törhetitek magatokat rajtunk, mert mindöszsze ezer lovastok van, nekünk pedig itt helyben huszezer, a mivel a kitörő sereget összemorzsolhatjuk. Nincs is hová menekülnötök. A Kárpátok, a Beszkidek szorosan a mi kezünkben vannak; egész Csehország, Olmütz vár kivételével, hatalmunkban, Bécs capitulált, Felső-Magyarországot megszállottuk: merre akartok kiszabadulni? — Hanem hát minderre te azt mondhatod, hogy ez üres ijesztgetés. S igazad van. Jó katona vagy. Nem

ijedsz meg egykönnyen. Van kétszázezer embered, hatalmasan erődített várad; védheted magadat. — Hanem én hát már most arról foglak meggyőzni, hogy ha én akarom, hát neked nincs sem hadsereged, sem várad — kétszer huszonnégy óra mulva. Akarsz szemeiddel meggyőződni róla?

Dárday hideg vérrel elővette szivarát rágyujtott s azt mondá:

»Hadd látom.«

»Előbb regelizzünk egyet.«

Dárday elfogadta a vendégszerető meghivást s segédjével együtt átment a fővezér sátorába, hol pompás reggeli várt reájuk, kitünő borokkal és liqueurökkel. Hanem Dárday bornemisza volt, s nem is erőtették, hogy igyék.

A reggeli után az orosz hadvezér karonfogta s elvezette őt magával egy a tábor közepén álló kaucsukponyvákból alakitott magas sátorba, melyet köröskörül állva egy egész sotnia kozák őrzött.

Schertsinszkoi tábornagy felnyittatá a sátor bejáratát s bevitte abba magával a magyar hadvezért.

A sátor belsejét egyetlen nagy tömeg foglalta el. Egy hegyével lefelé forditott gúla, egymásba tolt vert vashengerekből ala-

kitva, melynek hegye puha gyapotzsákok közé mélyed, mig felső szegletein vastag karikák vannak, a miknél fogva a négyszögben felállitott tömör vasállványok kapcsaiba van felakasztva. Ennek a czukorsüvegnek az átmérője felső részén két öl, a magassága négy öl.

— Ennek a neve »anastater!« monda az orosz tábornagy. Tudod, mit tesz ez?

— Nem tudok görögül.

— Megmondom. Ez a vasgúla, mely magában két ezer mázsát nyom, belül üreges, s az üreg meg van töltve ötezer mázsa dynamittal. Azt tudod, hogy a dynamit vetereje ugy áll a lőporéhoz, mint az 1 a 10-hez, tehát ugy vedd, mintha ötvenezer mázsa lőpor volna itt összesitve; az egész gúla egyes hengerei husz mázsát nyomnak egyenkint s száz léggömb kellett ideszállitásukra. Hogy ezt az egész megtöltött gúlát kiemelje helyéből, négyszáz léggömb összesitett erejére van szükség. — Most kérlek, figyelj arra, a mit mondok. Hadmérnökeink a legpontosabb összevetésével távolságnak, a szél erejének és az időnek kiszámitották, hogy mely pontokról felbocsátott anastaternek mely ponton kell leesnie, mikor a ballon belsejében alkalmazott óramüves gyujtó a bal-

lont fellobbantja? a négyszáz léggömb az anastatert oly magasra viszi fel, hogy oda congrév röppentyüiteket hasztalan küldöznétek utána: ez ki van próbálva. Saját pneumodromonaitokkal sem állhatjátok utját, mert szél mentében vagytok, s a léghajóból nem lehet röppentyüket lőni, mert a szikráktól legelőbb is a saját léggömb gáza gyulad meg. Ezt is próbáltuk már. — Tehát a mi pokolgépünk ott esik, le a hol akarjuk. S a hova ez az anastater leesik, ott ezer ölnyi kerületben élő teremtés nem marad. Ez esés közben belefurja magát a földbe két ölnyire, s elpukkanásával összelapit minden földalatti folyosót és boltozatot, mint a borzlyukat; — a mit a föld fölött talál épületet, azt simára ledönti, mint a kártyavárat; embert és állatot a rögtöni légnyomással egyszerre megfojt. S minden sánczot keresztülkasul szaggat. Ez nektek van szánva. S ilyen anastater van nálunk még öt. Látod azokat a kimagasló sátorokat, azokban vannak. Ha ma este tizenkét óráig meg nem adjátok magatokat tisztességes fogságra s fel nem adjátok a várat, én pontban egy órakor éjfél után felbocsátatom az első anastatert. Ez a Stradomban fog leesni. Azért mondom meg előre, hogy jókor elmenekülhessetek onnan; mert én nem

örömest pusztitom az emberéletet, ha kikerülhetem, s titeket szeretlek. De ha az után a rombolás után, a mit ez fog okozni a várban, nem okultok, a többiekre már nem figyelmeztetlek; azokat oda hullatom le, a hol legjobban összegyültetek, mert én itt sokáig nem időzhetek, a háborut gyorsan kell befejezni. — Nézd meg még egyszer. Ez ellen nincs segitség, nincs emberi oltalom. Láttad magad. Tudod mi ez? Már most eredj vissza és beszélj alvezéreiddel. Kétszázezer magyar férfi van rád bizva. Testvéred, fiad mind. Most is kevesen vagytok. Gondoljátok meg jól, hogy elveszitsetek-e most itt egy rakáson kétszázezer derék magyart; szinét, virágát népeteknek? és kiért? és miért? — Adieu, bajtárs! — Éjfélkor a Wawel- hegyen ha fehér bengál tüzet látok, az azt teszi, hogy »igen;« ha »vöröset« akartok meggyujtani, arról tudni fogom, hogy »nem.«

Az elváláskor ajándékozott az orosz fővezér Dárdaynak egy pár szép ezüsttel kivert pisztolyt — emlékül; vagy talán gyöngéd gondoskodásból, hogy ha arra kerül a sor, ne a saját pisztolyával lője magát főbe.

Dárday a kétségbeesés kinjai között tért vissza Krakkóba. Kiszámitá, hogy ily irtóztató hadi gép ellen semmi oltalom, még a

föld alatt sincs. De megadni magát kétszázezer fenhéjázó magyarral, egy ágyulövés nélkül, az még az eltemettetésnél is rettentőbb gondolat.

Soha!

»Soha!« Ezt viszhangzá az összehivott hadi tanács, mely előtt Dárday elmondta, a miket látott és hallott, s ezt viszhangozá kétszázezer férfiajak; és éjfélkor a Wawel-hegyen messze tündökölve gyuladt ki a vörös fény; ez is azt mondá »soha!«

»No hát legyen nektek: e l ő s z ö r!«

A négy száz léggömböt, mint egy óriási felfelé álló nagy szőlőfürtöt egymáshoz kötözve, nyolcz aczélláncczal hozzáerősiték a felnyitott sátorban nyugvó szörnyeteg vaskarikáihoz; a gyutacsokat a legalsó léggömbökben a kiszámitott másodperczre tempionra elhelyezék; az orosz táborban parancsszóra minden tüzet kioltottak, nehogy egy felszálló szikra az aerostatok könenyét fellobbantsa; mindenki ébren volt s a szélesen elterülő táborhelyről mindenünnen várakozásteljes csendben néztek az anastater kimagasló sátora felé.

Ez erőszakolt csendben, mint egy enyészetes síri dal hangzott át a krakkói glaciskról a honvédek karéneke, az ősi hymnusz.

»Isten áldd meg a magyart.....«

...— Lachez les cordes! hangzott a nihilista mérnök parancsszava; a gépet letartó köteleket egyszerre kettévágták s azzal a titáni romboló csoda gyorsan fölemelkedett a légbe, s oly magasra felszállva, a hol semmi gyujtó röppentyü utól nem érheti, elkezdett csendesen haladni a Krakkói erődítmények felé. A hogy meg volt mondva, egyenesen a Stradomnak tartott.

»Nyujts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel....«

A kisértetes zsolozsma végigrezgett a csöndes éjben.

Szép csillagos volt az ég; a sötétkék mennyboltozaton mint a végitéletnap csodája uszott végig az óriási léggömb gúla, mintha egy pyramid volna rakva halálfejekből, mely egy óriási fekete harangot visz magával, hegyével lefelé forditva. Félmillió férfi nézett fel e csodára a két táborból.

És midőn a rettenetes felleg, melynek méhében a föld romlása rejlik, már utjának egy harmadát megtette s kezdett a krakkói sánczok felé közeliteni, akkor mind az ötszázezer férfi azt kiáltá: nézd! A láthatár bérczei mögül egyszerre előröpül egy »fehér sas;« egy óriási szárnyas alak, melynek

egész teste, mint a csillag, ugy világit. Sebesebben közelit minden viharnál. Száz másodpercz nem telik bele s már itt repül az orosz tábor fölött, szárnyainak csengése hangzik.

»Huh-ha!« kiált, keresztet hányva magára a mohilewi harczos, és babonás rémülettel mondja: »nézd, az Orol Polszke!« (a lengyel sas.)

A fehér sas két másodpercz mulva utoléri az anastatert, eléje kerül, a legfelső léggömböt megragadja s annálfogva az ormótlan szörnyet hatalmas szárnycsapásaival ellenkező irányba igyekszik tériteni.

Egy perczre sikerül neki azt megállitani. Nehány pillanatig csodaerővel vontatja az egész tömeget visszafelé. Akkor egy erősebb szélroham segélyére jön az anastaternak s a fehér sas által megragadott léggömb leszakad az egész tömeg közül, s a romboló gép ujra megindul Krakkó felé.

Most a fehér sas lecsap a léggömbök közé és szárnyainak paskoló csapásaival sorban kilyukgatja a legfelül levőket. Olyan ez a küzdelem, mint az ezeregyéjszaka meséje, hol a galambbá változott tündér küzd elefántalaku ellenfelével. Angyali és ördögi küzdelem. A fehér sas még egyszer belekapaszkodik lomha ellenfelébe, s megfeszitett roham-

mal visszafelé czepeli azt magával. A szél csillapul.

A fehér sas szárnyainak suhogó zaja lehallik a földre, a tündérfényü szárnyas a lengő pokolgépet lóditja visszafelé oda, a honnan küldték.

»Menekülj!« orditja egyszerre százezer meg százezer ajk, s az orosz tábor népe rémületes bomlásnak indul. Futó tömegek omolnak kétfelé a visszatérő pokolgép utjából.

Most egyszerre elereszti a fehér sas a pokolgépet. Ott leng az, még mindig háromszázötven léggömb által emelve az orosz tábor és a krakkói sánczok között, egyenlő távolban mindkét hadseregtől.

A krakkói glaciskról hangzik a hymnus végsora:

»Megbünhödte már e nép a
Multat s jövendőt...«

Ebben a perczben a magasra felszállt fehér sas egy czikázó villámsugárt sujtott le az anastaterra...

A villámsugár a léggömbcsoporthoz érve, annak tafota buborékai előtt két ágra szakadt; de mind a két ág egyesült ismét az anastater vasfödelén.

És abban a perczben azt látta az égre

bámuló két tábor népe, hogy a fekete érctömeg kétfelé válik; alsó része egy darabban zuhan alá; és azután nem látott senki egyebet, mint egy tüzbe borult eget, mely egyik láthatárától a másikig egy megnyilt lángtengernek látszik, a minek örvénye felmegy a csillagokig. S mikor e perczekig tartó vakitó éggyuladás kialszik, akkor az utána maradt éjszakában egy csillag sem áll az égen; ködfehér az égboltozat s szerteszélylyel miriádnyi futó csillag rajzol tűzfényével veres vonalakat a szürke lapra, mintha egyszerre le lett volna tépve az ég minden álló csillaga, s azok sziporkáznának szét a világ minden sarka felé. — A szétrobbant anastater megolvadt darabjai azok; tizezer meg tizezer görré szakadva, röpité azokat az éktelen távolba a rettenetes robbanó elem, egyes darabjai elrepültek a Kárpátokig; a négy mértföldnyi távolban fekvő Pilicza házaira valóságos meteor-eső hullott alá, mely nyolcz helyen gyujtott. — Meglehet, hogy egyes ellökött nagy tömegek elszáguldtak a végtelen világürbe, s azokkal mint meteorokkal fog a föld ismét összetalálkozni.

Hanem e csillagszórás látványát nem szemlélte sem az orosz táborban, sem a krakkói redánokon senki. Az az eget és földet

egymástól eltaszitó pukkanás, mely az anastater fellobbanását követte, a földre vágott minden embert; a ki azt hallotta, az nem tudja megmondani, hogy mit hallott, mert arra a süketség következett. Az orosz táborban, mely a szabadban állt, tömérdeken maradtak örökre süketen, s a redánok kaszamátáiban levők csak arra emlékeznek, hogy egyszerre összeszoritotta koponyáikat valami s arra szédülten buktak le a földre. Csak a krakkói observatorium mérnökei irták le e tüneményt, kikhez a hang csak hatvan másodpercz mulva jutott, s kiket az egy hyalichor üvegboltozat alatt ért. A csattanástól rengett a föld, mintha kitörni készülő volcánok dulnák mélyeit, a tömör kőfalak végig hasadoztak, az ajtók felpattantak záraikból, a tornyokról lehullottak a keresztek; hanem a hyalichor kiállta a próbát, az nem törött összse, mint a hogy cseréppé zuzott négy mértföldnyi kerületben minden ablak, mely közönséges üvegből készült. Hanem háztető egy sem maradt épen, azokról a légnyomás lesöpört minden cserepet, feltépte a zsindelyeket, s azután mint a forgószél indult meg egyszerre két irányban, nagy messzeségben kitépve gyökereikből a százados fenyőfákat, s összedöntögetve házakat, váracsokat; a Vi-

eliczkánál összesitett vasuti szekereket tömegestül megragadta s elvitte Bochniáig, s a Visztulát keresztülzuditotta védtöltésein; egész Szandeczig megérezték ezt a vihart; ott pihent el az erdős Kárpátok ormain.

Ha ezt a rettenetes pokolgépet az a »fehér sas« odaczepeli az orosz tábor fölé s azalatt léggömbjeit annyira összetépi, hogy az a maradványokkal csendesen szálljon a földre alá, mely esetben az a hegyén levő gyutacsok hatásától épen a föld szinén robbant volna szélylyel, akkor most, a hány ölet e csodarém lángszárnyai átölelnek, annyi öl volna beteritve a földön halottakkal.

De a »fehér sasnak« öntudata van: az aërodromon azt mondta: »nem azért születtem, hogy százezerével öljem az embereket, hanem hogy meggátoljam az emberölést« s ezért fenn a magasban, a két tábortól egyenlő távolban robbantá fel a »pusztitót« villámkanóczával.

Igy is irtóztató volt a hatás. Tömérdek katona gyógyithatlanul megsiketült, sok ezer veszedelmes szemgyuladást kapott, s a mi sajátságos tünemény: valamennyi ló, a mi a cernirozó tábor nyugoti részén volt, tökéletesen megvakult. Attól a lángoló égtől amaurosist kaptak.

Hanem emberélet nem oltatott ki!

Az aërodromon pedig e magas emberszeretetével saját magát is veszélybe döntheté.

Mikor Dárday a krakkói observatoriumból nézte az »égi harcz« meseszerü jelenését, az mondá: »nézzetek! én tudom, mi ez? Az a szegény góbé, a ki azt a törhetlen üveget csinálja, ajánlotta fel nekem honvédminiszter koromban az ő találmányát, a szabadon repülő gépet; most itt van!«

És száz másodpercz mulva nem volt az égen sem az anastater, sem az aërodromon.

Mikor aztán teljes sötétség lett, azt mondá a vezér:

»És én ennek a derék embernek ötvenezer forintot kináltam a találmányáért; a helyett, hogy siettem volna neki odaadni az egész világot és magamat is ráadásba. — Most ez minket megszabaditott, de magát is feláldozta. E mélységes pokoltüzben meg kellett annak is olvadni, mint a pokolgép vashengerei megolvadtak.

Mindenki abban a hitben volt, hogy a fehér sas is odaveszett a lángörvényben.

Pedig az nem veszett el.

Ennek a magyarázata az, hogy a vil-

lanygép röptének gyorsasága csaknem egyenlő a kitörő gáz sebességével, mely azután perczről-perczre fogy, ugy hogy a robbanásnak sem a lángja, sem a taszitása nem érhette utol a tovarepülő aërodromont. A robbanás hangját pedig épen nem hallották meg az abban ülők, a hang minden perczben 400 lábnyival maradt mögöttük.

E rémjelenés után Schertsinszkoi azt táviratozta Sasza asszonynak Bécsbe chiffreekben:

»Anastaternek vége. Levegőben elrobbant. Ellenségnek repülőgépe van. Hadseregben sok ezer harczképtelen, süket, szemfájós; valamennyi ló vak.«

Sasza asszony erre azt táviratozta vissza:

»Ha egy anastater nem sikerült, eressz rájuk egyszerre négyet, tizet, százat.«

Madamenak igaza volt.

Négyet, tizet, százat nem foghat el, le sem istennyilázhat az egy aërodromon.

(Még akkor azt hitték, hogy csak »egy« van.)

Hanem a legközelebbi nap és éjszaka nem volt arra való, hogy ezt a jó szándékot keresztülvihessék.

A mult éji volkánszerü gázrobbanás ugy megterhelé gőzökkel a léget, s a rázkódás

által egyszerre ugy megváltoztatta az időjárást, hogy az addig derült ég egyszerre beborult s reggelre elkezdett szakadni a zápor, és dült pihenetlenül egész nap és egész éjjel s e záporban a hadmérnökök a legjobb akarat mellett sem tehettek meg semmi előmunkálatot, a mi az anastaterek felbocsátására szükséges. Az ember vak volt az esőben; sem kémlő léggolyókkal nem észlelhette a felső légáramlatot, sem a távolt nem mérhette ki, az arányokat nem vethette össze; ezek nélkül pedig az anastater gyutacsait tempirozni nem lehet, ha csak az ember azt nem akarja koczkáztatni, hogy a vaktában repülő pokolgép valahol magának a cernirozó seregnek tegyen egy nem kivánt látogatást.

Harmadnapra virradóra pedig aztán volt más gondja Schertsinszkoinak, mint hogy a krakkói honvédeket nyakgassa.

Lóhalálában menekülő futárok hozták hozzá a hirt, hogy a mult éjjel a szakadó záporban egy ellenséges hadtest elfoglalta Czenstochowát. Hogyan jutottak be a sánczokon, a bástyákon, a bezárt kapukon? azt senki sem tudja. Az egész helyőrséget, mielőttt védelemre gondolhatott volna, lefegyverezték. A támadók üvegpánczélt és harangidomu átlátszó sisakot viselnek, melyet nem jár át a

golyó. Egyszerre minden oldalról támadtak s mikor a helyőrség egy része a templomokba akart vonulni, hogy onnan védje magát, már akkor az üvegpánczélos szörnyek a templomok tornyait tartották elfoglalva.

Ez már aztán nagyobb baj volt, mint az anastater nem sikerülése.

Censtochowa volt a nihilista seregek hadkészleteinek főraktára. Egy egész hadjáratra összehordott élelmiszer benne. A rég titkolt találmányai az orosz tudományos világnak: »a halkenyér,« mely kis helyen elfér, igen izletes és tápláló eledel, tonnákban felhalmozva, a Thiel-féle »hus kétszersült;« millió és millió adagokban; a hadjárathoz nélkülözhetetlen pálinka, gabona, liszt, sózott hus szalonna rengeteg tömegekben, zab az egész lovasság számára, és a mi legfőbb: a töltényraktárak. Ezek nélkül nem lehet folytatni a háborut; hiszen ha a hadsereg a magával vitt töltényeket az első ütközetben kilövöldözi, pedig a gyorspuskák mellett ez nagyon hamar megtörténik, s nincs honnan uj készletet kapnia, akkor szaladhat haza De a mi még a töltényeknél is nagyobb dolog: ott van a főhadi pénztár! És abban ötven millió rubel papirosban és tiz millió rubel aranyban, ezüstben!

Schertsinszkoi most ezt a táviratot küldé Sasza asszonynak:

»Valami ördög az éjjel egy camisadedal elfoglalta Censtochowát.«

Sasza asszony ezt válaszolta vissza:

»Légy kétszer ördög és foglald vissza egy másik camisadedal.

(Camisadenak híják az éjjeli támadó harczokat, a milyennel győztek az osztrákok Páviánál s a poroszok Gitsinnél.)

A nihilista fővezérnek első feladata volt azt kitalálni, hogy kik lehetnek azok, a kik Czenstochowát az éjjeli támadással meglepték? A menekülő futárok tudósitásai ehhez nagyon kevés felvilágositó adatot szolgáltattak. A hány, annyiféle leirását hozta az éjjeli harcznak s az egészből csak azt lehetett megtanulni, hogy ott zürzavar volt, nagy. A támadó ellenség öltönyét pánczél, fejét sisak boritja: nem tudhatni miféle nemzet. Azonban az egész helyiséggel igen jó ismeretségben kell lennie, mert egyszerre elfoglalt minden főpontot, a honnan a védelem sikeresen folytatható lett volna.

Mindezekből Schertsinszkoi azt a következtetést származtatá le, hogy a megrohanás lengyel összeesküvés müve. A czenstochowai helyőrség lengyel katonái bocsáták be a tá-

madókat a kapukon; s azok vezették őket az erődítvény labyrinthjában.

Ezen okoskodásra alapitotta azután követendő rendszabályait.

Jó szerencse, hogy az orosz hadseregnél már eleve gond volt rá, hogy soha egyetlenegy lengyel se alkalmaztassék a müszaki csapatoknál. Igy azok, ha elfoglalták is Czenstochowa sánczait, a mostani bonyolult szerkezetü hátultöltő ágyukat sikeresen kezelni nem tudják. Nem kell nekik annyi időt engedni, hogy azt megtanulhassák. A mult században a francziák azzal vesztették el az orleansi döntő ütközetet, hogy ujoncz tüzéreik nem tudtak a tömérdek ágyuval lőni.

Ágyuostrommal foglalni vissza Czenstochowát különben sem volna tanácsos, mert az ott felhalmozott lőszer és élelmezési készlet szét lenne rombolva az átkozott győzelem esetén.

Az ellenfél, ki az erődített tábort hatalmába keritette, nem lehet oly számos, hogy minden előmüvet kellően megvédhessen, ha azok egyszerre minden oldalról szuronynyal, lábtóval megtámadtatnak; még kevésbbé lehet tudomása a »holt szegletekről« és a »néma sétányokról.« Az első alatt értik a hadászok azokat a térségeket, miket az erődök

ágyuinak kereszttüze érintetlen hágy, az utóbbi alatt pedig azokat a hozzájárulható utakat, a mik nincsenek aláaknázva. Ezek felől csak a táborkar főnökének van tudomása s ezeknek felhasználása mellett, számba véve az orosz harczi nép halálmegvető vitézségét, igen könnyen visszafoglalható lesz a táborhely egy rögtöni karcsapással.

Azonban az egész okoskodás halomra dült a hibás alapföltételen.

Nem lengyel összeesküvők voltak azok, kik Czenstochowát elfoglalták, hanem Tatrangi Dávid »halhatatlan«-jai. Az egész táborhelyet még a korábbi napokban, az aërodromonból lefényképezték s amaz éjszakán ötszáz gép szállitá le egyszerre minden kijelölt pontra a tizezer sérthetetlen harczost, a kik keresztül sétálnak a mitrailleuseök golyózáporán. E látványra azt mondá a várparancsnok: »én lelkek ellen nem harczolok.«

A zápor, mely egész nap tartott, kedvezni látszott a nihilista vezér tervezetének; százhuszezer főnyi hadtestet inditott ki Krakkó alul s azoknak első dandárai erőtetett utazással vasutak és podgyászszekerek segélyével, éjszakára megérkeztek a Czenstochowától két mértföldnyire fekvő szélesen elterülő nyirfaerdőkhöz. Itt szándékoztak

magukat az éjjeli ostromhoz rendezni; összeválogatva a drusinákat, mik pánczélaik oltalma alatt legelől induljanak.

De a mint a nyirfaerdők felé közeledtek, egyszerre valami sajátszerü pattogás lepte meg őket, mely hasonlit a szüreti tréfák tüzbékájának hangjához, s a hol ez a pattogás hangzik, egyszerre csak kidül két-három ember a csatárlánczból, mintha halálra volna sebesitve s végigvágja magát a földön, a nélkül, hogy vérét látná valaki folyni.

E pukkanások eleintén a földről jönnek, mintha lehullott robbanó mogyorók szórattak volna el; később azonban a golyók sürüen kezdenek kopogni a pánczélokon, a sisakokon, s a hol egy megütődik, rögtön szét is pattan s arra több ember, a kit nem is ért a golyó, elbukik, összeroskad.

Az orosz hadseregben vannak régi, harczedzett katonák, kik a kapott sebnek oda se néznek, kik kóstoltak már a vasból is, az ólomból is eleget; a kiket ha a golyó megsebesitett, még dühösebbek lettek a kapott seb után s annál veszettebbül rohantak előre. Hanem az a seb, a mit itt osztogatnak, egészen más valami. Nem tép az hust és nem tör csontot; vékony tűhegyekkel hatol keresztül a nemez-pánczélon, s ha csak a födetlen kezet

vagy arczot találja is, oly ijesztő fájdalmat okoz, mely hasonló a tarantulacsipés, a viperaharapás rögtöni hatásához; s rá ugyanaz az égető sajgás következik, mely az állati méreg következése szokott lenni; a sebhedt tag megmered, feldagad s kinzó viszketeg támad e daganatból.

A nihilista hadvezérek nem akartak hinni a rémmesének, a mit harczképtelenül visszatérő katonáik beszéltek ez uj lövegekről; tömeges rohamra tüzelték vitézeiket; a hadsorok éleire állitották a tiszteket, s aztán »en avant les épaulettes!« De mindazzal nem mentek semmire. Az éjszaka nem nekik volt jó barátjuk, hanem ellenfeleiknek. Azoknak a fegyvere nem ad hangot a sötétben, csak golyóik pattannak el ott, a hol leestek. Azok magukra sem hagynak találni; azok ravaszok, odaékelik magukat két támadó csapat közé, aztán elvonulnak onnan, ki tudja, mi módon? ki tudja, hová? S mikor aztán végre egy nihilista dandár nagy veszteség árán, hősi vitézséggel elfoglalt egy kétségbeesésig védett állást, akkor veszi észre, hogy saját hadfele ellen küzdött, a sötétben az ellenség kicserélte magát a jó baráttal, s mire azok egymásra ismertek, már ismét oldalukban van és onnan nyugtalanitja őket.

A sötétben, a záporban összezavarodik a nihilisták egész hadirendje; reggel felé a hadvezérek kénytelenek minden ponton takarodót fuvatni.

Mikor másnap reggel Schertsinszkoi a tábori kórházakat végig látogatta, ezt táviratozta Sasza asszonynak.

»Éjjeli támadásunk visszaveretett. Pánczél nem jó többé. Ellenség mérgezett tűkkel lövöldöz. Halottunk kevés, sebesültünk sok. Hadseregünk fele vakarózik.«

(A hogy mr. Severus mondá egykor nevetve.)

A sikertelen éjjeli támadás után azonban megkisérlé a szabályszerü ütközetet.

Egy kozák ezred, egy csapat kaukázusi lovasvadász és négy röppentyütelep elindult kémszemlészetre az ellenség hadállásának kitudása végett. Alig közeliték meg a mult éjjeli harcz szinterét, midőn az ellenség robbanó lövegei tudatták velük, hogy a nyirerdők egész hosszában meg vannak szállva. Nehány lövést váltottak egymással udvariasságból s azzal visszatért a lovas kémlő csapat az arczvonal mögé.

Ekkor aztán megszólaltak az ágyuk.

A nyirerdővel szemben volt egy domb, arra felvontatott a hadvezér százhusz ágyut,

MAGY. NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

miknek lövegei erdőgyujtó tüzokádók, gömbszóró shrapnelek, assa foetidával töltött chinai büzgolyók és petroleum-bombák voltak.

Mikor a legelső amerikai Rodman-ágyu eldurrant a dombtetőről, bombáját az erdő felé hajitva, abban a perczben felrepült a nyirerdőből az aërodromon.

Még mindig csak az első, — csak egyetlenegy.

»Ah itt jön a fehér sas!« kiáltának az oroszok; de most már tudták, hogy mi az? Egy gép. S el voltak készülve a fogadására.

Igaz, hogy annak a gépnek előnye van; hajigálhat le onnan a magasból Orsini-bombákat; de már ezek be vannak véve a a számitásba. Ennyi és ennyi embert fog megölni. Mondjuk, hogy ezeret- vagy két ezeret. No hát kétezerrel több halott. Ez nem tesz különbséget. Ember van elég.

Hanem az aërodromon nem látszott semmi előkészületet tenni holmi bombahajigálásra. A mint távcsöveken nézték, az egy sima, fényes csuchenger volt, hasonló egy szivarhoz, mely terjedelmével nem árult el romboló ballastot.

Az orosz tüzérek elkezdtek e szép szárnyasra — v a d á s z n i.

Feléjük közelitett. A Rodman-mozsarak

bombái elérhették. A süvöltő gömbök ott jártak alatta, fölötte: a légjáró tudomást sem látszott róluk venni, s mikor a dombhoz közel ért, melyen az ágyuk fel voltak vontatva, egyszerre olyan közelre szállt alá, a hol a bombavetők »már« nem találhatták el, s a vontcsövü ágyuk »még« nem érheték fel.

Hanem erről is volt gondoskodva.

Ott állt százhusz röppentyütelep, mely egyszerre, egy jeladásra elkezdé sistergő csillagait felszórni a közelitő aërodromon ellen.

Ez egy valóságos »girandol« volt a hadi tüzjátékban. Az aërodromon egy tüzraj közé jutott, mely minden oldalról zudult ellene, mintha egy tüzhányó krátere fölött rohant volna el, midőn hirtelen kitör.

És annyi tüz között ugy járt, mint a Salamander,

A röppentyüket, a mik szárnyai közelébe értek, mintha lapták lettek volna, ugy csapta félre szárnyainak ütése. A sima, ruganyos test, mely a légben libeg és páncélozva is van, sérthetetlen. Ezt sokszor tapasztalják a vadászok, kik egy egész adag kilőtt göbecscsel nem birnak egy kigyót megsérteni.

Az aërodromon a tüzértelep fölé érve,

ismétlé azt az »intést,« a mit már az anastaterrel szemben adott a hadviselőknek; detonatorának egy villanyszikráját aláküldé s az egyenesen beletalált a Rodman-ágyu töltényszekerébe. Az felrobbant. Az aërodromon tovarepült, nehány percz mulva, midőn ujra meggyült condensatorában a villany, megint visszatért, s ezt a müveletet folytatva, félóra alatt valamennyi töltényszekeret mind felrobbantott. A villám jól céloz; a töltény, szekér és a bomba vasból vannak, odatalál bizonyosan. Hanem azt már tüzérek és hadvezérek csak messziről nézték. Menekült és ott hagyta lőporos szekereit és ágyuit mindenki.

Az orosz hadvezér e tény után azt táviratozta Sasza asszonynak: »nincs többé ágyu!«

Ez egyenlőtlen harcznak, a mit egyetlenegy gép folytatott százhusz ágyu és tömérdek röppentyü ellen, szemtanuja volt a nihilisták táborában időző képviselője a washingtoni kormánynak, mr. Perkins is. Minden hadseregnél volt az akkori kormányoknak egy-egy képviselőjük.

Ez esemény után mr. Perkins rögtön sietett kormányának a párisi congressusban üres szalmacséplő nagykövetét és teljhatal-

mazottját a következő sürgönynyel felfrissíteni unatkoztából:

»Minden hadi készülődést abba kell hagyni. A villany, mint mozderő problemája meg van oldva. Krakkónál, Czenstochowánál villanyos repülő gép működött. A villany megsemmisitette a lőport. Vége az ágyuharcznak. Várak, kikötők, erősségek nincsenek többé. Az egész hadiléggömb-stratagéma szappanbuborék ezentul. Senki háboruhoz ne kezdjen addig, a mig a villanyrepülőgép titkát meg nem szerezte. A nihilistáknak még csak egyetlen eszközük van, mely részükre dönthet: a tömeg. Ha összes lovasságukat egyesitik, s tömeges hadoszlopokban vetik magukat a Czenstochowát elfoglalt ellenfélre, s lóháton ostromolják meg a sánczokat, nem törődve az emberélet áldozatával. Egyébb nincs.«

Bármilyen lehetetlennek, bizarrnak lássék is ez az utóbbi eszme, hogy erdőket elfoglaló gyalogság ellen, sőt sánczok ellen tömeges lovassági rohamot vezényeljenek, mégis valóban ez volt Schertsinszkoi terve is. A mire leginkább az a körülmény vezette rá, hogy a mult napi lovaskémszemlészet alkalmával a lovak maguk fel sem vették a hyalichor golyók forgácsainak sebeit, a miktől lo-

vagjaik leszédültek; — mint a hogy nem fog a lovon a himlő, a hogy meg tudja enni a ló az arsenicumot; a hogy nem árt meg a sertésnek a mérges kigyó marása. Ezek tehát a legjobb eleven pánczélt képezik a kábító lövegek ellen, leszállitva azoknak hatását a közönséges lőfegyverekére. Azt pedig a doni kozákok már fényesen bebizonyitották Lipcsénél, Samarkandnál s most legutóbb Bochniánál, hogy lehet lovassággal ágyutelepes sánczokat és eltorlaszolt erdőket is elfoglalni. Az orosz lovasok nem közönséges emberek; azok centaurok.

Hanem a terv kivitelének egy nagy akadálya volt. A krakkói tábor lovai a nagy anasztater szétrobbanása óta tökéletesen »demoralizálva« voltak. Nem lehet azt más szóval kifejezni. Ismerik ezt az állapotot, a kik hoszszas hadjáratokat végigfáradtak. Az 1849-ki magyarországi hadjáratban is történt hasonló eset a fényszarui nagy lovassági ütközet után, hogy a rákövetkező éjszakán a paripák nem voltak féhezhetők, az egész tábor minden lova futni készült, letépte magát kötőfékéről, s a melyik elszabadulhatott, elfutott világgá. Talán járul ehhez valami a nemes állatok, a ló, a kutya előérzetes ösztönéből is, mely nagy veszedelmeket előre láttat ve-

lük, mikről még az emberek nem is álmodtak: az állatok már érzik. A Krakkó alatti lovak közül sok megvakult a nagy felrobbanástól: ez még nem lett volna nagy hiba: a vak ló annál könnyebben nekivezethető a tüznek. De ezek a lovak attól a naptól fogva oly ijedősek, oly neszrehallgatók lettek, hogy minden ismeretlen zajra futni készültek, nem engedték magukat tisztogattatni, felnyergeltetni; ha a lovas felült rájuk, ágaskodtak, hátráltak, a fejeiket kapkodták s a zablát harapták, mintha egyszerre valamennyien mind remonda-csikókká lettek volna visszavaditva. A lovassági tisztek egyenesen kimondták Schertsinskoinak, hogy ha őket mind főbe löveti is, nem képesek négyezer lónál többet csatarendbe állitani; a többit vissza lehet csapni a ménesre, hadd nyargalja ki az ijedtségét; a vakját pedig mindjárt szaláminak és csizmának lehet feldolgozni.

Nem maradt hátra egyébb, mint Sasza asszonyt tudósitani a veszélyes helyzet egész valóságáról, és hogy most már szükséges, hogy magát a repülő lovasságot küldje fel rögtön Czenstochowa ellen.

Sasza asszonyt igen kellemetlenül érinté ez a tudósitás. Neki épen egy merész terv

forrt az agyában: lovasságát a léggömbökkel végig bocsátani Stirián; onnan Horvátországba becsapni, a magyar alvidéken a szlávokat felkelésre birni, s ez által az osztrák-magyar hadseregeket köröskörül, mint egy ostromlott várba bezárni, E czélból lovasságának előhada, mintegy nyolczezer lovas, már Gráczig nyomult, roppant zavart idézve elő a Dunántuli táborban, mely, ha a nihilisták a trieszt-fiumei vonalat is kezükbe kerithetik, s ha a szerb és román oldalon a távirdákat elronthatják, teljesen meg lesz fosztva a többi Európával lehető minden közlekedésétől, a hogy jó részt már eddig is meg van fosztva; mert az senkinek sem jut eszébe, hogy Berlinben egy táviratot via Livorno, Konstantinápoly, Galacz, Brassó, Temesvár küldjön le Pestre, pedig ezen a csigavonalon kivül már semmi más uton tudósitás Magyarországra nem jöhet; ugy hogy a Dunántul, a Krakkó és Czenstochowa alatt történtekről még akkor sem tudnak semmit, a mikor már azokkal Európa minden hirlapja tele van. Ők be vannak zárva.

Ezt a tervét Sasza asszonynak egészen megzavarta a Czenstochowai epizód.

A kárpáti hadsereg lovasságával nem hajthatta végre ugyanazon megkerülési tervet

a Duna és Tisza között, mert az ki lett volna téve annak az esélynek, hogy az osztrák-magyar lovasság oldalba fogja. Most már az ellenfélnek is voltak repülő lovasai. A magyarok is találtak egy fajt, mely kiállja a versenyt odafenn az égben a samojédokkal. A czigány volt az. Héj, nagy becsülete lett egyszerre a szegény czigánynak. Minden vályogvetőt bundába öltöztettek s ugy küldtek fel a mennyországba. — Az is figyelembe veendő volt, hogy egy hét óta nyugati szél uralkodik. Tehát a nihilisták a Duna-Tisza között az osztr.-magyar sereg léggömbjei alatt állanak, oda nem szabad előnyomulniok.

Sasza asszony azonban nem hagyott fel a tervével. Azt belátta, hogy repülő lovas seregének nagy részét fel kell bocsátania Czenstochowa alá, mert hadkészleteit nem hagyhatja ellenséges kézben, azokat vissza kell venni, ha minden sánczárkot saját halottaival tölt is meg. Azonban a horvát dalmát expeditióra használható volt a gyalogság is; az előre tolt lovas dandár folytatta küldetését, hanem a nyomában haladó lovas hadsereg kicseréltetett a gyaloggal, ugy hogy a nyolczvanezer főnyi lovasságból hatvannégyezer visszaküldhető volt északra. A roppant hadsereget Czernoff tábornagy vezette, kinek

hirét megalapitotta az a lovas hadjárat, melyet tiz év előtt az Amurtól a Yancse-Kiangig merészen és vitézül hajtott végre, Chi na veszedelmével.

Czernoff erőtetett napi járatokban haladt végig Ausztrián, Csehországon, oldalt hagyva az ostromolt Olmüczöt; Teschennél, Bialicznál portyázó szárnycsapatai találkoztak a német határon felállitott előörseivel a németországi figyelő hadtestnek, melynek zöme Kosel vára körül táborozott. Mikor azután Krakkó közelébe értek, az a meglepetés várt reájuk, hogy Krakkó déli részét a Visztula oldalon egészen megszállatlan találták: közeledtükre a honvédhuszárok előörsi csapatai vonultak vissza, a nihilista hadsereg táborhelye ez oldalon üres volt. Azoknak a végcsapatait csak Bendzinnél találták. Itt találkozott Czernoff Schertsinskoi szárnysegédével, ki őt az eddig történtekkel megismerteté. A megszálló sereg, hogy Czenstochowát sikerrel ostromolhassa, kénytelen volt Krakkó körülzárolásával felhagyni, s egy erős figyelő hadsereget az északi oldalon felállitani, miután a krakkói sereg a czenstochowaival repülőgépe segélyével értekezhetik s annálfogva a várból folyto nos tömeges kitöréseket rendez.

Czernoff, mint minden olyan hadvezér, kit a győzelmek elkényeztettek, tulszigoru volt azok iránt, a kiknek a szerencse nem kedvezett, s mindent tudott roszalni, a mihez szerencsétlen vezértársa kezdett.

Mikor összejött Schertsinszkoival, első dolga volt azt táborkara előtt válogatatlan szavakkal lehordani eddigi rosz intézkedéseiért; azután tudatta vele, hogy a főparancsnoksággal ő van megbizva, Schertsinszkoi pedig hátra fog menni a figyelő hadsereghez s ott várja el az ő további intézkedéseit.

Schertsinszkoi igazi orosz volt. Megnyugodott a parancsszóban, s ha a felhatalmazott Czernoff azt mondta volna neki, hogy üljön fel egy léghajóba samojednek s ott működjék, abba is belenyugodott volna.

Czernoff erélyes katona volt, kiméletlen az ellenség iránt ugy, mint saját emberei iránt. Az igaz, hogy a roham élén szokott lenni maga is. Ménest tenne a lovak száma, a miket kilövöldöztek alula, s a teste egy élő albuma a minden csatákból elhozott sebhelyeknek. Ő nem is szokott tanácsot tartani, mikor hadi tervet készit; kigondolja egyedül, és aztán parancsol és előlmegy.

Az ő terve volt a bochniai támadás is, mely az osztrák-magyar tartalékseregeta

földre gázolta. Akkor is megmutatta, hogyan kell egy ellenséges csillagsáncz cavalierejének a tetejére lóháton felnyargalni.

Most ugyanazon győzelemittas »molodczi«-k tábora jő utána.

Ily vezér és ily sereg mellett a csataterv természetesen csak ez lehetett:

A nyugati szél az orosz aerostatokat csak Czenstochowa nyugati oldaláról teszi hasznavehetőkké. Ez pedig olyan közel esik a német határczélhez, hogy a Jaszno Gora halmairól, melyekről a rohamnak indulni kell, a német előörsök szuronyainak villogását lehet látni Lublinicz körül.

Közönséges talentumu hadvezér nem merné azt megkisérteni, hogy ily szük helyre befurja magát, a hol, ha meg találják futamitani, egyszerre a semleges ország területére fogják visszavetni, a hol azután le kell raknia a fegyvert. De erre Czernoffnak nem lehetett gondolni. Ki futamitaná meg az ő győzhetlenjeit? Hatvannégyezer lovas egy tömegben, mely a dombokról alárohan. Előttük repül, kedvező széltől ragadva ötezer aerostat, mely bombákat ont.

Hogy az ellenfélnek repülő gépe van, talán több is egynél, Czernoff azt is számításba vette. Az pusztitani fog az aerostatok közt.

Nem tesz semmit. A léghajósok közt van még csak fegyelem; azok nem futhatnak el a csatatérről, nincs a ballonjaikon szellentyü. Ha százat, ha ezeret összetépnek is közülök a repülőgépek, de az egész tömeget fel nem tartóztathatják, villámaik azokon nem fognak, a selyem és gyantaburok miatt, s elvégre a repülő gépek is ugy fognak járni, mint az alligatorok, hogy a nagy tömeg közt belekeverednek szárnyaikkal a ballonok köteleibe, s megfogják magukat.

Czernoff, hogy még biztosabb legyen a döntő csapás eredménye, azt a parancsot adta ki, hogy a megszálló sereg összes lovassága csatlakozzék a repülő lovas sereghez.

Az alvezérek szerényen figyelmeztették a bajra, mely ebből támadhat: azoknak a lovai »félnek!«

»Félnek!« Ezt a szót nem akarta hallani Czernoff. Félni még a lovasnak sem szabad, nem hogy a lovának. Mire való a sarkantyú? mire való a kancsuka? Nehány erélyes tiltakozót főbe lövetett a hadsor előtt, s aztán nem beszélt senki arról, hogy a lovak félnek.

Augustus tizenharmadikán reggel zendült meg az orosz nihilisták marseillaisének

népszerü kardala a Jaszno Gora fenyőerdőiben:

»Megyünk, hogy megigyuk borod;
Megyünk elvenni aranyod;
Megyünk ölelni asszonyod;
Hurráh!«*)

És azzal elkezdtek alászállani a kibontakozó csapatok, s ott, csaknem a czenstochowai sánczok lőtávolában rendezkedtek támadó hadoszlopokba.

A léggömböket csak ekkor töltötték meg a helyszinén, magukkal hozott petroleum gázfőző gépekkel. Ez a készület eltartott délután négy óráig. Elég hosszu a kutyacsillag napja.

A czenstochowai sánczokról egy ágyulövés sem háboritotta készülődéseiket.

Czernoff terve igen világos volt.

Egy hadoszlopot állitott össze, melyben keverve voltak az általa vesztésre itélt Krakkót megszállott lovas-ezredek. Azokat tolta maga előtt a bochniai győztesek pánczélos hadserege. Tizezer ember és ló talán elég lesz a polygonum caponniérejeinek árkait betemetni, azoknak a hulláin aztán átzudulhat a feltarthatatlan ár, elgázolva maga előtt az ellenséget, ha mind vasból van is.

---

*) L. William Kepworth Dixon. A szabad Oroszország. 1873.

A szerencsétlen kipéczézett ezredek sorsa meg volt pecsételve. Őket elől a lovaikhoz kötött léggömbök vonják, hátul a rohanó ezredek taszitják, meg kell tölteniök azokat a hosszu sírokat ott maguk előtt. Hanem aztán a várt elfoglaló ellenség itélete is alá volt irva. A molodczik nem hagynak maguk után sem foglyokat, sem sebesülteket. A mai napon a Varta folyamnak meg kell áradni a párolgó meleg vértől.

Négy órakor délután hangzott a jeladó három ágyulövés, mire minden ponton megszólaltak a trombiták s az egész rettentő lovas tábor megindult várat ostromolni.

A czenstochowai ágyuk mégis hallgattak.

Mikor aztán a trombita ujra hangzott, gyorsabb ügetésre adva jelt, akkor a sánczok mögül egyszerre felrepült ötszáz olyan fehér sas, a milyen eddig csak egy mutogatta magát.

A stymphalidák elfogadták a centaurokkal az ütközetet.

A sedani ütközetet (a franczia irók szerint) nem az emberek nyerték meg, hanem a gépek, — a czenstochowai ütközetet nem az emberek vesztették el, hanem a lovak.

A mint az első hadoszlopban ügető pa-

ripák megpillanták a szemközt repülő szörnyetegeket, egyszerre visszatorpantak, és az egész arczvonal elkezdett »flottirozni.«

Legbomlottabbak voltak a vak lovak, a mik nem látták azt a rémet, csak közeledtének hangját hallották s arra egyszerre megbokrosodtak.

A végitéletnapi hangok voltak e soha nem hallott suhogó mély zúgásban, melyben egyesülve van a sebzett viziló bőgése, a gőzmozdony puhogása és a vihar üvöltése; a mint az egyre közeledett s keresztül hangzott az ezernyi ezer paripa földrengető robogásán.

Az aërodromonok félhold alaku sorban közeledtek a lovas tábor felé, annak északi szárnyát megkerülve.

A mint ezer ölnyire értek a lovas arczvonalhoz, egyszerre leszálltak csaknem a földszinig, s akkor aztán vizirányos vonalban rohantak ismét előre.

Ezt a támadást nem várta be semmi négylábu állat.

A jelenés, mely e rohamot követte, csak Farao hadseregének bomlásában leli párját, mikor azt a Vörös tenger hullámai megrohanták.

Minden ló megvadult, nyeritve, hány-

kódva fordult oldalt s tört az utána jövők soraiba vissza. S a lovak rémülete ragályos. Egy megijedt paripa agyonijeszt százat; és mind a száznak, mint a tizezernek ott jön a réme, huhogva, fütyölve, szárnyaival csapkodva.

Pillanatok alatt összebomlik az egész hadirend. A felzavart tömegek az utánuk jövők közé rohannak s azokat is összebomlasztják.

Az aërodromonok terv és vezényszó szerint látszanak müködni. Minden tiz között van egy hosszabb hajóju, mely a többinek parancsol. Jelkiáltásaik hangzanak odafenn a légben. Négyen-négyen összefognak egy-egy tömeg lovast s azt egymásra terelik. A megriadt mének, mint a birkanyáj, tódulnak egymásra, egyik ló a másik hátára ágaskodik patáival. Nyerit, harap; embert nem ismer többé. A megszorult méntömeg vadállati orditással tölti meg a léget, mely az emberi káromkodás hangját is elnyomja. És a lovasság még nagyobb veszedelmére hozzá van kötözve a légben uszó aerostatokhoz, minden tizenkét lovast egy közös ballon tart fogva. Az ádáz zürzavarban most a ballonok kötelei összekeverednek; a zilált csoportok ballonjai egymáshoz ütődnek, kötele-

ikkel összetekergőznek; odafenn idomtalan gomoly támad belőlük; egy-egy ballon a szoritástól elpukkan, akkor annak a hajója leesik; a lehulló Orsini-bombák a tömegek között pattognak szét, mire az összetódult raj ismét szétriadva töri magát a tömkeleg minden része felé.

Vezényszó nem hangzik többé.

A felkavart porfellegben nem láthatja senki, mi történik fenn és alant. A legszélről eső tömegek látják a feléjük rohanó légi gépeket, a mik ott zugnak el fejeik fölött. A távolabb álló ezredek csak olyankor pillantják meg azokat, mikor hirtelen fölemelkednek, hogy egyet fordulva, ismét lecsapjanak.

Czernoff látta, hogy az aërodromonok az egész első arczvonalát zavarba hozták, visszaforditották Nem akarta elhinni, hogy meg van verve. Nem akarta elhinni, hogy a mai naptól fogva vége van a lovassági harcznak. Nem akarta elhinni, hogy annyi sok szép huszárnak, dzsidásnak, kozáknak, cserkesznek mától fogva le kell szállni a lováról s a dicső mén nem fog többé soha a csatatéren nyeriteni, hogy ezentul csak ekét és boronát huzni van hivatva. Hogy vége a háboruk költészetének! a kivont karddal harczoló hősöknek! az ellenség vérében fürdő

daliáknak! Hogy mindez olyan mese lesz mától fogva, minők a mythosz centaurusai.

Czernoff egyik válogatott ezredét a másik után küldé azon porfellegek feltartóztatására, melyek minden oldalról közeledtek feléje. Azt parancsolta, hogy a futókat, ha másként meg nem állnak, apritsák le. Azok alászegezett dárdákkal rohantak előre, mint érczfal; és azután — még nagyobb lett a porfelleg, azokat is magával ragadta az, mint a forgószél.

Czernoff napbarnitotta arczán csorgott a köny, szürke szakállát áztatva.

»Előre! Előre! Kutyák!« hörgé! (Nem »molodczi« többé, hanem »kutyák!«) Mire való a sarkantyu? mire való a kancsuka? Ágyukat hozzatok! Söpörjétek el a futókat!

De nem volt ideje azokat az ágyukat előhozatni.

Száz aërodromon emelkedett ki egyszerre a többi közül minden oldalról s azok találkozót látszottak egymásnak adni azon halom felett, melyről Czernoff nézte a csodaromlást.

»Átkozott gépek! kiálta öklével fenyegetve az ég felé. Hát mégis van valami az égben, a mitől félni kell? Mit hányjátok magatokra a keresztet? barmok! Nem Istenek

azok ott, hanem égi kutyák! Halljátok, hogy ugatnak!

Valóban az aërodromonok csunyául tudtak ugatni.

És egyre szükebb kört vontak Czernoff és válogatott lovascsapatai körül. Ah! ezek voltak azon hősök (ember és ló), a kik megszokták az ágyudörej közepette moczczanatlanul megállni, kik közül ha az ágyuteke egész utczát vágott, nyugodtan zárták össze a támadt rést dönthetlen tömegükkel. A győzhetlen, a félelmetlen sotniák voltak azok.

Most a földi rémrobajon, mely a porfellegek között egyre közelebb vonul, egy égi dördület hangzik keresztül. Pedig hiszen derült az ég.

Két szemközt jövő aërodromon villámlott össze. A villanyterhelt detonatorok egymásnak küldözék üdvözleteiket. Következik a többi; majd mind a száz összevissza czikázik villámsugaraival a légben; a mennydörgés szakadatlan.

E rémtünemény megtört minden emberi és állati bátorságot.

Még Czernoff kedvencz ménje is horkolva ágaskodott fel e rémhangversenyre s nyakán egyik oldaláról a másikra vetette sörényét.

»Hát te is?« ordita rá Czernoff, lovagkorbácsával végigvágva a nemes mén fején. De az nem volt többé az ő alázatos szolgája. Megfordult két hátulsó lábán, megrázkódott s azzal szügyébe vágva fejét, elkezdett vágtatni az erdő felé; nem érzett sem sarkantyut, sem korbácsot, sem dicsvágyat többé.

Erre általános lett a jelszó.

»Az erdőkbe!«

Az egész összezavart lovasseregnek egyedüli menedéke volt a háta mögött levő fenyőerdő.

S az jó menedék is lett volna, ha egy végzetes körülmény e legtermészetesebb oltalmat meg nem rontja.

A repülő lovasságnál a fegyelem legelső parancsa az volt, hogy a terhelőikhez kötött zsinegeket, mik az aërostatok kötelét tartják, soha semmi esetben el ne vágják, akármi történik is. E parancs ellen vétení halál! És e kemény parancsnak alapos indoka volt. Hogy e sok veszélylyel járó stratagemára bizton számitani lehessen, a léghajóban ülő samojédra nézve lehetetlenné kelle tenni az önkénytes leszállást. Az először is lábánál fogva oda volt békózva a hajókosár fenekéhez; azután a léggömbjének a szellentyüjéhez nem volt zsinór kötve. Ilyenformán

az sem a hajó köteléhez nem érhetett, hogy azt elvágja, sem a ballonra fel nem mászhatott, hogy azon rést repeszszen. Kénytelen volt menni, a hová viszik. Ha tehát a lovasok eltépték volna maguktól a visszatartó zsinegeket, az az aërostat a benne ülő somojéddel együtt elment volna világtalan világig, s egy olyan léggömb hétezer rubelbe kerül.

A lovasság tehát a léggömböket is magával vontatva rohant az erdők felé. Ebből támadt azután a legnagyobb veszedelem. A mint egy csoport lovas benyargalt a magas fenyőszálak közé, az egész magával czepelt léggömb-gomolyt is oda vontatta, s akkor annak a kötelei a fák ágaiba akadva, alárántották a léggömböket; azoknak a ladikjai tele voltak robbanó lövegekkel, a mik a fákhoz ütődve könnyen elpukkantak, s arra a petroleumgázzal töltött léggömb is meggyuladt, s attól meg tüzbe borult az erdő.

Egymásra tisz, husz, száz helyen gyuladt ki a rengeteg.

Most azután a természetadta menedék maga lett a legnagyobb veszedelemmé. A fenyőerdő gyantás lombozata végtől végig lángba borult, kiüzve maga alul a menekü-

lőket; a meggyuladt petroleumgázfőzők robbanása nyomta el néha a rémzajt.

Ekkor győzött az emberi természetes ösztön a fegyelmen. A még kinn levő lovasság hirtelen elvagdalta a léggömbök zsinegeit, s arra a sok ezernyi léggömb, mint egy kisértetes felhőtábor kezdett el szabadon repülni kelet felé, egyre magasabbra emelkedve a légben, tehetetlen hajósaival. Azok tán fennakadnak majd az Ural hegyein, vagy ha megkapja őket a Monsun, leviszi valamenynyit Chinába és Thübetbe.

Az elszabadult lovasságnak most azután csak egy jelszava volt:

»Futni!«

Rettenetes egy szó! Futni nyolczvanezer derék vitéznek! Futni a világ legbátrabb lovas katonájának! Futni a nélkül, hogy a kardját kihuzta volna, a nélkül, hogy egy ellenséges arczot látott volna! És futni oly szilaj rohammal, a hogy ló és lovas kibirja.

Egyedüli szabadtér volt, merre nyitva a menekülés, Bendzin felé.

Mindenki arra tartott.

Az egymásba omló, az egymáson keresztül-kasul gázoló tömegek előtt nem volt akadály, mely rohanásukat feltartóztassa. Fejük

fölött huhogtak egyre szárnyas üldözőik — a gépek.

Nem hadsereg volt az már, hanem egy vizözöni állattömeg, melyet a tengerár tol maga előtt; a hol megtorlott, ott egymásba keveredve, mint egy rémjelenet a caesarok circusaiból; a hol utat törhetett, omolva, mint a prairie-égés elől futó bölényhorda. Az ár ragadta magával Czernoffot is.

A Jasna Gorán alul volt egy nagy terjedelmü bozót, gondosan bekeritve rókák számára, azt a rajta átrohanó had pozdorjává taposta.

A bozóton tul következett egy pocsolyás lapály, mikor azon keresztül omolt a vad futam, a süppedék szárazzá volt gázolva.

Utba eső kertek palánkjai, sövényei ledöntettek; a rónán egy birkanyáj legelészett, azt eltiporták, a juhász a csordakutba ugorva menekült meg. Egy felriasztott gulya ridegmarha bömbölve nyargalt a lovasok előtt, ijesztő előhirnökül.

Azután következett egy nagy futóhomokos fenyér, a mi tele volt törpe nyirfás buczkákkal nyaktörő »angyalhullásokkal,« rosz talaj a futtatásra.

Az üldöző rémek közül száz folyvást ott suhogott fölöttük, összeterelve a kitörni aka-

rókat, mintha kényszeriteni akarná őket, hogy az átkozott versenytéren maradjanak, a mire még egy körülmény is szoritá őket: a czenstochowa-bendzini vasut. Ennek mértföldekig tartó magas töltése és mély vizzel telt árkai egy folytonos bástyát képeztek, mely a rohanó árt mintegy szük mederben tartá össze.

Az eszeveszett riadalban egyedül Czernoffnak volt feje, rágondolni, hogy mi lesz ennek a vége? Ez az állati lávatömeg egyenesen ráomlik a Bendzin és Pilicza közt álló gyalog hadseregre s azt is magával sodorja.

»Fel a vasutra!« kiálta a hozzá legközelebb állóknak.

Erre az a tömeg, mely őt körülvette, neki vágtatott a vasuti töltésnek.

Annak volt először is egy tiz öl széles árka, tele iszappal, azután egy három öl magas töltése, alant fenyősövénynyel eltorlaszolva, felül keresztbe rótt czölöp mellvéddel ellátva.

Az orosz lovasság a gondolat sebességével vágtatott fel e töltésre. A ki beledült a mocsárba, az jó volt hidnak az utána jövők számára, s a ki hanyatt bukott a meredélyről, az lesodorta az utána jövőket; de azért a sánctető el lett foglalva. — Igy rohantak

volna fel bizonynyal Czenstochowa földsánczaira is.

Czernoffnak az volt a szándoka, hogy az egyenes, akadálytalan vasuti töltésen telivét paripájával megelőzi a rohanó lovas tábort s elébb odaérve a gyalogsági táborhoz, Schertsinszkoit értesitheti a helyzetről s parancsot adhat neki, rettenetes parancsot, mely égő agyában fő.

Hanem azután, hogy megmutatta, miként lehet a vasuti töltésre felkapni, ezzel példát adott másoknak is, kik a töltés mentében előtte futtattak, ugy hogy nem sokára el volt lepve a töltés lovasokkal, s ő ismét nem tudott sebesebben előre haladni; hasztalan vágta az előtte futók fejeit kardjával, s mikor kardja összetört, egy elkapott dárda nyelével; a gátoló tömeg egyre nőtt előtte teletömve az egész vasuti töltést.

Mikor aztán a Zorki melletti állomáshoz jutottak, ott állt egy befűtött mozdony. Czernoff leugrott lováról, fel a mozdonyra.

»Ereszd meg a zsilipet! — kiálta a mozdonyvezetőre. Teljes gőzerővel!«

A gőzmozdony aztán fütyölve robogott a vágányon előre.

A lovasság, mely ellepte a töltést, egymás hegyén-hátán omlott le kétfelől az ár-

kokba; a ki nem menekült, azt legázolta a a gép s átrobogott rajta, perczenként egy angol mértföldnyi sebességgel, mig a myskowi mély utnál sikerült elhagynia a menekülő tábort.

Mikor a kétoldalt felmeredő palarétegek közül kijutott a mozdony, Czernoff maga előtt látta, a mit gyakorlott hallása a mély utban a mozdony robogásán keresztül is tudatott már vele: — az ütközetet.

Reggel óta foly az a krakkói honvédsereg és Schertsinszkoi tábora között. A fehér füsttől követett villanások, a lemenő nap fényében csillámló szuronysorok azt jelezék, hogy Schertsinszkoi hadserege a Bendzin, Sambkovicze, Laszi, Pilicza vonalban képez csatarendet: szemben a Chrzanow, Olkusz, Paremba vonalt elfoglalt honvédsereggel. A két csatavonalt egy hosszan elnyuló erdőség választja el, melyet az ágyutüzelésből itélve, a honvédség tart megszállva. S annak a megtartása és elfoglalása az ütközet kölcsönös czélja.

A mozdony Laszinál találkozott Schertsinszkoi tartalékával.

— Adjatok egy lovat! kiálta Czernoff, a mozdonyról leszökve.

Hoztak neki egy szekerész-lovat. Más

nem volt. De azt is két embernek kellett fogni, mig lovagja a nyeregbe vethette magát, mintha már ennek a lónak is sugtak volna valamit a fülébe.

Czernoff nem kérdezett semmit; éles szemével messziről kivette már a dombot, a hol a vezénylőnek kellett álni táborkarával együtt, s egyenesen oda vágtatott.

Schertsinszkoi nagyott bámult, mikor a fővezért meglátta és igy látta, sárosan, füstösen, tépetten, kard nélkül.

— Mit csináltok? e kérdéssel előzé meg őt Czernoff.

— Látod: verekedünk. A magyarok kijöttek Krakkóból; reggel óta ágyuzunk egymásra; ők az erdőben vannak, de mi előrenyomultunk Modrzejowig s ha most lovasságunk volna, elvágnók az utjokat a Krakkóba visszatéréshez.

— Majd lesz lovasságod mindjárt elég! Minket tönkretettek. Az ördög van ellenünk; — pedig nincs is. Egy légió repülő gép szállt fel fejünk fölé Czenstochowából. Minden ló megvadult, a mint azokat a repülő kutyákat ugatni hallotta. Most fut minden barom, és egyenesen te reád fut.

— Parancsolj hát, mit tegyek? monda keserü gunynyal Schertsinszkoi.

— Legelőször is — lövess engem főbe. Aztán vedd át a fővezérséget. Öszpontosits négyszáz ágyut a lapályon uralgó dombok fölött s akkor azt a rád rohanó lovas tömeget, mely fél óra mulva itt lesz, söpörd el magad elől; különben az gázol el téged.

Schertsinszkoi hidegvérrel felelt:

— A magad ügyét végezd el majd a hadi törvényszék előtt. Addig pedig, mig itt vagy, főparancsnok vagy; intézkedjél, a hogy tetszik.

— Tehát intézkedni fogok! szólt Czernoff, dühtől támadt hagymáz-deliriumában, s azonnal elkezdett parancsokat osztogatni az alvezéreknek rettenetes szándéka kivitelére. A tartalékágyukat azokra a halmokra kell felállittatni, a honnan a futó lovasseregközelit s learatni az egész tömeget.

Hanem ez az intézkedés nem volt kivihető.

Azok a lovasok, kik a vasuti töltésen menekültek, elkezdtek már mint egy szakadatlan sötét zuhatag omlani elő a myskowi mély utból. Azt már semmi kartács vissza nem tartóztatta többé. És a mint ezek megérkeztek, a táborban levő ágyus és szekerész lovak egyszerre megvadultak, nem akartak inditani.

Schertsinszkoi arra a végzetes gondolatra jött, hogy ő elfogja puszta kézzel ezt a veszedelmet; eddig még nem volt az nagy; a százanként érkező lovakat meg lehetett ragadni és zablán tartani.

— Mit csináltok? kiálta dühödten Czernoff. Kést az oldalába minden lónak, soha sem szelidül az meg többé! Elfogtok százat, ezeret; de ott jön egyszerre ötvenezer-hatvanezer egy gomolyban. Hogy állsz az elé? Az egy lavina!

És már lehetett látni a távol síkon azt a felmagasló porfelleget, mely ugy közeledett, mint a Samum! És lehetett hallani azt a rémséges orditást, a mit e vihar maga előtt küld. A halálrémülettől kinzott lónak vadállati vészkiáltása az, mely ugy hasonlit az emberi jajszóhoz.

Mikor aztán ezt az orditást meghallották, egy szekerészló sem akart a hámjában maradni többé.

Schertsinszkoi még mindig nem veszité el nyugodt hidegvérét.

— Látom a helyzetet, az elég gonosz. De hirtelen forditunk rajta! — szólt Czernoffhoz, ki nem volt már ura lelkének. — Gyalogcsapatainknak Lasziból Piliczára, Sambke viczéből Bendzinre kell visszavonulniok, a

lovas tömeg aztán hadd hömpölyögjön neki az erdőt elfoglaló ellenségnek s temesse el azt, vagy keveredjék vele össze. Nekünk a Varsó felé vezető visszavonulási utat meg kell tartanunk.

— Visszavonulás! hörgé Czernoff, öklével verve a koponyáját.

— A mig e mozdulatot végrehajtjuk, addig fentartja a rohanó lovas tömeget az oknai mély hegyfolyam szakadéka.

Erre roszul számitott a vezér.

Az oknai hegyfolyam szakadéka mély és széles, de a vágtató lovas had egész csordáit az elszabadult ökröknek s a gazdáiktól megvált lovaknak tolja maga előtt, az oknai mély hegyszakadék megtelik eleven töltéssel, s ez élő, vonagló, orditó hus és csonttömeg felett tovább hömpölyög a feltarthatatlan ár.

E közben sötét lesz. A láthatáron keletről, nyugotról gomolygó felhők emelkednek, s a sötét háttérben a fellegek között látszanak hosszu vonalban az előretörő aërodromonok kék, zöld fényben világitó alakjai.

A mint azok a láthatáron leszállnak, nehány percz mulva tudatja a tábori távirda főnöke Schertsinszkoival, hogy Piliczáról sürgöny érkezett.

A sürgönyt a Piliczát elfoglalva tartó dandár parancsnoka küldé, tudatva a vezérrel, hogy most szállt le az aërodromonokkal Pilicza alatt nyolczezer pánczélos, a kiken nem fog semmi puskagolyó.

— Akkor veszve vagyunk! sugá Schertsinszkoi a fővezérnek. El van állva az utunk, Varsó felé, s minket bekergetnek Németországba.

— Még oda nem! kiálta Czernoff. Még van egy kijárás.

— Merre?

— A fegyveres ellenség szivén keresztül! Mielőtt e romlás érne bennünket, mielőtt e szégyen sárba tiporna, még van időnk puskát ragadni s szuronyszegezve megrohanni az erdőt, melyet a honvédsereg tart elfoglalva, s vagy agyonverni azt, vagy meggebedni, de becsülettel.

— Jól van. Monda Schertsinszkoi.

— Add ki a parancsot a távirda által a dandárnokoknak, hogy minden vonalon rohamra vezényeljenek. Mi is szálljunk le lovainkról; kapjunk fel egy puskát, álljunk egy csapat élére, aztán haj rá! Gazember, a ki fél a pokoltól! Ugy sincs más világ.

Schertsinszkoi is leszállt lováról. A két bajnok kezet szoritott, megcsókolták egymás

ajkát, azzal kezébe vett mindenik egy fegyvert s sietett a közkatonák közé hősi elszántsággal.

Késő volt már.

Az ilyen hősi áldozat sikerülhet egy csapatnál, talán egy dandárnál is; de egy százezrekre menő messze elrakott hadsereget nehány percz alatt rögtöni mozdulatra birni lehetetlen; — a föld reng már a közeledő lovassereg patkóinak robajától, a fehér rémek ott süvöltenek már köröskörül: Pilicza felől futó gyalogság bontja meg a hadi rendet. A két vezér odajut, hogy a leszállt sötétségben magával ragadja őket a tömeg, s mikor az utolsó csillag is eltünik a felhők között, összekeveredve fut minden, merre ösztöne viszi.

Egy kis hasadék maradt a láthatár és a felhők között mely halvány fényben világit. Arra van nyugot: arra a német határ. Mindenki arra felé tart már: semleges földön menedéket keres.

S a futó tömegek egymásba omlanak, lovasság, gyalogság összekeveredik, ketten is ülnek egy lovon, egy kozák háta mögé felkapott pattantyus, aztán gazdátlan futó paripák, mik nem engednek embert hátukra ülni; feldült szekerektől, árokba fordult ágyuk-

tól járhatlanná lesz minden ut; fegyvert, nehéz pánczélt elhajigál magától a menekvő, s az utban elszórt robbanó golyók pattognak a káromkodva utóljövők lábai alatt. S a rémfutás egész éjen át tart szakadatlanul. Reggelre az egész roppant nihilista tábor odaát van Németországban, a ki még idáig hozta, lerakja a német seregek előtt a fegyvert; s a gazdátlanul szétiramodó lovakkal megtelik Szilézia; — miket soha semmi szolgálatra nem lehet használni többé.

Biberunt magnum áldomás....

Az aërodromon-raj bevégzett munkája után a pánczélos lövészsereggel együtt a német határ hoszszában letelepült, figyelemmel kisérve az áthömpölygetett hadsereg mozdullatait. Az pedig nem mozdult, feküdt a földön.

Krakkóban nagy volt a diadalzaj. Az ostromló sereg minden ágyuja, lőszere, podgyásza ott maradt; az ostromlottak feladata volt mindezt összeszedni, a sebesülteket elhordani a mezőről. És ekközben még egy sajátságos mulatságra voltak hivatalosak. Egy uj neme az a sportnak. Lovakra kellett vadászniok. Az erdők, mezők tele voltak kóbor paripákkal, mik szilajan nyeritve száguldoztak össze-vissza, s a krakkói jámbor szekerészlovak és huszármének a mint egy ilyen őrült rokont megpillantottak, a mint annak a nyeritését meghallották, mintha rájuk nézve érthető, titokrejtő szó volna abban, maguk

is elkezdtek ágaskodni, ficzánkolni, s összetépték a hámot; ezért aztán, a mint egy gazdátlan ló kibukkant valahonnan, azt legjobb volt egyszerre czélbavenni és lelőni, mint egy ártó fenevadat.

Tatrangi Dávid nem is jött be Krakkóba a repülőgépével, nehogy az atyafiak lovait is mind elvaditsa, hanem fölkereste a mezőn a maga embereit. A magasból kitanulhatá távcsövével, hol jár az a csoport, mely a többieknek parancsokat oszt; oda leszállt. Ott csakugyan Dárday volt kiséretével. Gyalog volt valamennyi tiszt; értesülve voltak már mindenről; a tegnapi rémnap sebesültei, foglyai elbeszélték a történteket, s a hallottak után nem kivánkozott senki a nyeregbe.

Az aërodromon szabályos libbenéssel szállt meg a síkon; az átlátszó üveghajóban öt alak ült, abból három kiszállt, két férfi és egy nő; kettő bennmaradt. Az aërodromonhoz egyszerre futott minden oldalról a kivánesiak tömege; hanem a gép nem barátkozik senkivel, a mint közelitettek felé, megint fellibbent s azután a magasban elkezdett körben repülni, mint a vadászó sas.

A földre szállt két férfi és nő sajátszerü idegen öltözetet viselt. Az egyik férfin térdig érő selyem felöltöny volt, derekán üveg öv-

vel és csuklóin üveg kösöntyükkel átszoritva, fejét sima üvegsisak födé, tetején gyémántragyogásu octaeder-jegeczczel, mely messziről kitünteté viselőjét. Vállán bozontos fénylő szőrméjü palást, hyalichorgyapotból.

A nő nehéz selyem kaftánt viselt, és hozzá bokában összeszoritott selyem salavárit; öve tarka szövésü székely kendő volt, gazdag szőke hajfürteit átlátszó szőtt üvegfőkötő szoritá össze, melynek homloka fölött át ivlő csipkéi ugy ragyogtak, mint egy gyémánt diadém.

A harmadik alak nyakától sarkáig pikkely-pánczélba volt öltözve, melynek átlátszó lemezei fekete selyem gunyát takartak. Fekete volt az arcza is, melyet csak elfedett, de nem rejtett az átlátszó hyalichor cerveliere.

Amaz a repülő gépek kormányosainak, ez a lövészeknek a viselete; mint a kettő nem divatból, de czélszerüségből alakitva igy.

A honvédtisztek egyszerre körülfogták a közéjük érkezett három alakot. Ismerte őket már mindenki. A hirnökök, kik az utóbbi napokban az aërodromon segélyével Czenstochowából Krakkóba hordták az üzeneteket, ki lettek vallatva a honvédek által, beszéltek

is örömest, gépeik csodaszerkezetéről, Dávidról, ki azokat feltalálta, Rozáliról, ki a legelső kisérletnél felszállt vele és a szerecsenről, ki a tömérdek pénzt mindehez pazarul ontotta. Elmondták a hirnökök azt is, hogy az anastatert szétromboló fehér sas épen a vezér léghajója volt, s a ki azt a boszuló villámsugárt lesujtá a pokolgépre, az Rozáli volt; hogy Czenstochowát a szerecsen vezénylete mellett foglalták el éjszaka, léghajóikon alászállva; a mult napi ütközetről pedig eleget beszéltek nekik a sebesültek, kiket minden oldalról hordtak a kórházakba.

Az tehát a legőszintébb örömriadal volt, a melylyel a honvédek a három égből szállt vendéget fogadták. Dárday a fővezér maga legelső sietett üdvözletükre, s mig az éljenkiáltás átterjedt Krakkó minden utczáiba, viszhangozva kétszázezer ajkról: a derék fővezér egy szót nem volt képes mondani azoknak, kiknek kezeit szorongatá, csak neveiket tudta rebegni: »Dávid, Rozáli, Severus,« s mikor Rozáli kezét megszoritá, azt meg is csókolta és ekkor aztán elragadtatással tört ki: »ez a kéz volt az, mely a villámot leküldé.« És aztán zokogását elfojtva fordult Dávidhoz, nevetésre forditva a hangját.

— Bizony Isten, olyan szép dictióra

készültem, majd ha megérkeztek, hogy azzal fogadlak; de hát nem tudom no! Az Isten áldjon meg, bajtársaim!

Azzal nyakába borult és ismét kaczagott és sirt.

— Pedig szép dictió volt. Benne volt, hogy diadalszekéren viszünk városunkba, meg hogy vállainkon emelünk benneteket, aztán meg diadalívek és koszorukat hányó lengyel honleányok, ünnepélyes harangszó, s a többi; de hát ez itt mind nem lehet — »a gyepen.«

— Felebarátom, szólt Dávid komolyan (ez volt nála minden ember számára a közös titulatura.) Arczod elmondja, a mit szived érez. S mi is azt érezzük. Örülni közös okunk van. A szó olcsó, az idő drága; azért egyiket se pazaroljuk. A tegnapról ne beszéljünk többé, hanem a holnapról.

— De ugy segéljen, közbe esik a »ma,« s azt mi megünnepeljük. Diadalszekeret nem hozhatunk értetek, mert lovaink nem biztosak többé, de vállainkon viszünk be Krakkóba titeket; s aztán olyan lakomát csapunk e nap örömére, hogy Bonczidáig folyik a bor.

— Az nem lesz ugy! szólt Dávid ridegen. A »mai nap« is nagy dologra vár. Ünnepélyre ma nincs idő. Az ellenséges tábor-

helyről el kell takaritani mindent, sebesülteket, podgyászt, ostromszert és egyebet. Ez elég munka lesz honvédeidnek; a lengyel asszonyok is üdvösebb foglalkozást végeznek, há a sebesültek számára készitenek tépést, mint ha nekünk kötöznek koszorukat; vállra sem vesztek bennünket, mert egy asszony van közöttünk, a ki ahoz nem szokott; bort pedig annak, a ki az aërodromont kormányozza, nem szabad inni. Beszéljünk komoly ügyekről.

— Barátom! szólt Dárday tábornagy; — neked még beszéded is egész strategiai tervezet, körülfogsz, mind a két szárnyamat megkerülöd, visszavonulásomat elvágod. Diktáld hát a capitulatió föltételeit.

— Látni fogod, hogy igazságos leszek. Beleegyezem, hogy itt a szabadban vendégelj meg bennünket azzal, a mi hirtelen kapható, mert tegnap reggel óta egyikünk sem ért rá enni. Severus felebarátunk bort is iszik. (Pedig sokat! szólt közbe a néger), mert ő nem kormányos, csak utazó; a lakoma alatt azután majd elmondjuk, hogy mit kell tennünk ma és holnap? azért is kérlek, hogy toasztokat ne eregessetek.

Ezek a feltételek változatlanul elfogadtattak, egy hosszu sor fenyőfa tövében egy.

percz alatt asztalcsoportok lettek rögtönözve s abrosz helyett felteritve fehér huszárköpönyegekkel; a tábor leghiresebb szakácsai álltak neki a bográcsnak valami izletes paprikást létrehozni, nehány jó futó legény lódult korsókkal a távol forrásból friss vizet hozni a bornemisza vendégek számára, s egy dandár parancsnoknak volt gondja rá, hogy Rozáli számára a majdan feladandó velős konczhoz finoman szelt kenyér legyen piritva.

A tisztikar legelőbbkelői azalatt körülülték a fenyőfa árnyában rögtönzött asztalt, melynél a vendégek letelepedtek. Mr. Severus szivesen iszogatott velük barátságot az erős lengyel pálinkából (a cerveliéret persze ezalatt letette), mig Rozáli s Dávid csak a domitoriumhoz feladott süteményekhez nyultak.

— Hadizsákmány ez is, szólt Dárday, ugy egyétek, mint a magatokét. Sasza aszszony sütötte. Raktárszámra leltük ezt tonnákban.

— Hasznát vehetitek, monda Dávid. Hanem a sok hadi zsákmány között kaptatok valami olyast is, a mivel nem tudtok majd hová lenni. Mit csináltok azzal az itt maradt öt anastaterrel?

— Az a legutolsó gondunk!

— Pedig az legyen a legelső. Ezek a

veszedelmes pokolgépek itt nem maradhatnak. A legelső villanyos zivatar akkora tömeg vasba okvetlen bele fog a villámaival csapkodni. Kiüriteni őket nagy koczkáztatással jár. Könnyü volt őket darabokban idehozni, de szétszedni nem lehet, mikor már meg vannak töltve. Ezeknek tehát egy darabban kell innen elmenni.

— Se baj. Itt maradtak az ellenség üres léggömbjei, itt maradtak a gázfőzői, amazokat megtölthetjük, az anastatereket fölemelhetjük velük s aztán repüljenek, a merre akarnak. — Ezt véleményezé egy öreg tábornok.

— De baj lesz azután azoknak, a hová a kimerült léggömbök majd a pokolgépeket leejtik. Hátha épen Pestre visz egyet a szél.

— Az ugy segéljen, igaz; kiálta fel egy félkezü tüzérezredes, kinek levágott félkarjának csonkja még mindig arról a pisztolylövésről álmodik, melylyel az ellenség lőporos váracsát légbe vetteté, még most is képzelik érzeni elszakadt idegei az ujjak görcsös szoritását. — Igaz az! Nem szabad ez átkozott stratagémának másutt kárt csinálni, mint ott, a hol kigondolták. A légbe fogjuk őket emelni, s akkor a repülő aërodromonok megragadják őket s elviszik Varsóig, s le-

dobják ott az oroszok, a nihilisták fejére. Az ő szülöttük ez!

— Ne felejtsd el, szólt Dávid, hogy Varsó a lengyelek fővárosa.

— Igazad van, helyeslé az öreg hadastyán. Nem Varsóra kell ezeket küldeni, hanem Bécsre. Azt most az oroszok tartják elfoglalva. Egy csapással két legyet. Eltemetjük vele az oroszt, s eltemetjük Bécs romjai alá. Egyik sem volt jó barátunk soha.

Dávid szomoruan mosolygott.

A hadastyán szava pedig tetszett nagyon a környezetnek, többen kiáltottak helyeslést: »Méltó jutalom lesz a bécsieknek, a mért minden ellenséget örömmel fogadnak, akár franczia, akár burkus, akár muszka!« — »Legalább leszámolunk egyszerre négyszáz esztendei rovásunkkal!« — »Akkor tessék azután a dölyfös Bécsnek a nagy Németországhoz átkérezkedni!«

Dávid fejét ingatta komolyan.

— Nem, urak, a romboló gépeket »én« nem viszem sem Varsóba, sem Bécsbe, s egy kunyhót sem fogok azokkal ledönteni. Hanem el fogom őket szállitani innen a Kárpátok legelhagyottabb szakadékai közé. A hegyláncz hosszában lebocsátom mindegyiket egy-egy tengerszem fenekére. Ott nem bántanak

senkit. És majd azután, mikor jönnek ismét olyan gonosz esztendők a ti hazátokra, a minők gyakran meg szokták azt látogatni; egy rendkivüli időjárás, tizhetes aszály, mely porrá égeti a vetést, midőn semmi ima és harangszó egy csep esőt nem képes lekönyörögni az aczélkemény égből, vagy ha jön egy fenyegető tavaszi fagy, mely a tejben levő kalász magvát egy éjszaka megölni készül: akkor ezek a pokolgépek meg fogják tenni azt a szolgálatot, a miért a térden álló nyomorultak milliói hasztalan énekelnek fel az égre. A Kárpátokban felrobbantott anastaterek egyszerre megforditják az időjárást, a hogy tapasztaltátok azt a mult napokban. A légrázó robbanás, a gázok, mik rögtön kifejlődnek, a légrétegek egymásba keverése aszály idején országos esőt, fagy idején borult eget ajándékozand egész országoknak. Erre lesznek eltéve az anastaterek.

Mindenki elhallgatott és néma áhitattal tekinte a komoly, szelidséggel teljes arczra; és mindenkinek önkénytelen futott végig lelkén amaz emlékezetes ige: »az én országom nem e világból való. . . .«

A honvéd-fővezér letette sipkáját s megszoritá Dávid kezét.

— Igazad van. Ellenfeleink hadd har-

czoljanak ugy, mint ördögök; ti harczoljatok ugy, mint angyalok; mi közbül itt ugy fogunk harczolni, mint emberek!

Ez a körmönfont phrasis általános tetszéssel találkozott. Dárday erős volt az ilyen emlékezetes nagy mondásokban.

»Igen, ugy fogunk harczolni, mint igazi emberek!«

Ez lett az általános jelszó a bajtársak között.

Még azt is mondák Tatranginak:

»Ha ti velünk, ki ellenünk?«

És aztán mikor a lakoma megkezdődött; mikor a párolgó bográcsokat feltették a hosszu asztalokra s a hordókat csapra ütötték, akkor megeredtek a túlfütött keblek szellentyüi, s bár az áldomás köszöntés szerződésileg elmaradt is, de a tekintélyek szava mégis tört magának annyira utat az általános pohárcsengés és szeretetreméltó zürzavar között, hogy Dávidnak elég alkalma lehetett az »emberül harczolás« értelmének minden lehető változataival megismerkedni, a hogy azok a felhevült phantasiák mintáiból előkerültek.

Egyik bajtárs elmondá a kebellázitó hirt, miszerint a nihilisták által fellázitott szerbek betörtek a temesi Bánságba s test-

véreink vérében gázolnak. Azok ellen kell vinni rögtön a boszu fáklyáját; Szerbiát most van alkalom visszafoglalni a magyar koronához, büntetésül a megtámadásért.

A másik hadfi még nagyobb gerjedelmet támasztott annak az előadásával, hogy a románok, egyetértve az orosz nihilistákkal, azoknak az odessai táborát Erdélyre vezetik s Zarándban, Hunyadban, Fehérben már kigyujták a lázadás vésztüzeit, ki akarják irtani a magyart; oda kell rögtön rohannunk s elgázolnunk őket és aztán elfoglalni a hajdani Etelközt és Lebediást, egész a fekete tengerig: miénk volt az egykor ugy is.

A harmadik alig várta, hogy kivehesse az előtte beszélők szájából a szót s összekösse mind a két inditványt: legyen ugy, mint nagy Lajos király korában volt: három tenger uralja a magyart!

A negyedik még egy lépéssel odább ment: ha már felhuztuk a hét mértföldet hágó csizmát, menjünk odáig, a hol Botond vezér bevágta bárdjával az érczkaput; Európa el van most foglalva Amerikával, oldjuk mi meg a keleti kérdést s foglaljuk el magunknak Konstantinápolyt. S ha beleszól Európa, megverjük Európát!

(Dávid csak szeliden mosolygott s ha-

gyott mindenkit buzogni a jó zsákmány pezsgő mellett, mit a nihilista urak hagytak itten.)

Végül aztán Dárday szólalt meg, kezével intve, hogy csendet kér. El is hallgatott mindenki; mert tudták, hogy ő okos, meggondolt beszédet szokott mindig közrebocsátani.

— A legelső feladatunk most az, hogy értesitsük a magyarországi közös hadsereget az itt történtekről, a mit azok a rendes uton egyhamar nem fognak megtudni, mert minden az országba vezető távirdahuzal el van tépve az ellenség és szövetségesei által. A legutolsó hirt akkor küldém a királynak, midőn Schertsinszkoi feladásra szólitott s megmutatta a pokolgépet. Én hirnököm által azt üzeném ő felségének, hogy hű honvédserege kész az utolsó emberig életét elveszteni, de becsületét soha, s meg nem adja magát, mig el nem lesz temetve! A király most többet nem tud felőlünk, csak ez elhatározásunkat. Ha most Tatrangi barátunk csodagépei segélyével tudomására juttatjuk, hogy nem csak élünk, de az egész megszálló sereget, sőt még a repülő lovas tábort is leráztuk a nyakunkról, akkor világos a feladatunk. Nekünk seregünk zömével fel kell keresnünk

az ellenség főhaderejét, hogy a dunántuli hadsereggel egyetértve, a Nihilt közreszoritsuk és megsemmisitsük. A főerő letörtével aztán lehullanak maguktól az aprő ellenségek. Az, hogy nekünk lovasságunk nincsen, nem hátrányunk, mert Tatrangi repülő gépei az ellenfél lovasságának felfejlődését mindig lehetlenné teszik; ellenben az ellenség által hátrahagyott pánczélok most már jók lesznek nekünk s egyenlő fegyverrel harczolunk.

Általános volt a helyeslés minden oldalról. Ez a legjobb hadjárati terv.

Csak Dávid hallgatott. Severus sem szólt semmit, csak evett.

Dárday pedig egyenesen felhivta Dávidot, hogy mit szól e tervhez?

Akkor aztán Dávid kivont az oldaltáskájából egy jegyzéket s azt széttárva, az asztalra tette.

— Legelőször is átadom neked az áttekintését a jelenlegi csatatérnek. Itt megtalálod egész a legapróbb részletekig, hol, menynyi és miféle serege áll az ellenfélnek? merre irányul az utja, hol erőditi az állását? hol a zöme? hol a vezénylete? mely helyeket tart erősen megszállva? s viszont hol tüntet álczázott mozdulatokkal? hol vannak hidai, élelmezési központjai, tüzérparkja, tartalék-

lovassága? Mindezek a leghitelesebb adatok, mert magam jegyeztem fel azokat. Repülő gépemmel összejártam az egész országot, s távcsövem mindenről értesitett. Mikor gépemmel kémczirkálásra megyek, alatta egy széles ponyvát feszitek ki, mely két szárnyát a földről láthatlanná teszi. Ha azután észreveszi is valaki azt a szürke foltot az égen, azt mondja rá: »Ott is egy elszabadult léggömb uszik!« s nem törődik tovább vele: mindennapi látvány az most. Ezekből az adatokból már most, a ki katonai szaktudós, kiszámithatja, hogy az egész bánáti lázadás csak vak lárma; orosz portyázó csapatok vannak ott csupán, s hiba volna a hadsereg zömét azzal gyöngiteni, hogy egy képzelt szerb invasiot egész hadtömegekkel fogadjon valaki. Épen ilyen a Románia felőli zaj is: ott sincs semmi baj; csak szándékosan terjesztett rémhirek és kóbor kalandorok sikertelen kudarczai, a mik a mult századok rémjeleneteit sírjaikból előidézik. Az odessai orosz sereg nem Erdély, hanem Galiczia felé siet, hogy a Kárpátok átjáratait biztositsa, mert az orosz fősereg mozdulatai azt tanusitják, hogy az vissza akar vonulni. Az okát is tudom, hogy miért akar visszavonulni? Nem a tegnapi veszteség miatt. Más indoka van

rá; de arról most nem beszélhetek. A Magyarországon levő gyalog hadtestek mind sietnek az Ausztriát megszállottakkal egyesülni. S hogy e tervüket eltakarják, a legremekebb sakkjátékkal vezetik félre a Dunántul öszpontositott sereg vezéreit lovas hadtesteik merész mozdulatai által. A generalissimus minden haderejét Budapest és Komárom között öszpontositja, s a Steyer határt őrzi. Nem lát az ellenfél lovasságától. A legrövidebb idő alatt tehát a nihilistáknak mind a nyugati, mind az északi hadserege egyesülten fog reátok szemközt jönni. Már most tanácsos lesz-e tinektek elhagyni a krakkói biztos védmüveket s a síkra menni egy még mindig háromszorta nagyobb számu ellenségre? (Mert hiszen Krakkóban és Czenstochowában erős helyőrséget kell hátrahagynotok) azt itélje meg, a ki katonai szaktudós. De azt én is előre láthatom, hogy ha lovasság nélkül indultok meg, az ellenfél benneteket legázol, ha pedig az én repülő gépeim is veletek mennek, hogy az ellen lovasságát szétriaszszák, akkor a ti saját lovaitok is szét lesznek riasztva, s a mint ezek a gépek megjelennek a csatatéren, oda ágyut nem lehet többé vinni, mert a ló nem marad a hámban. Tehát lesz egy harcz, melynek kimenetelét ágyu és lovasság el nem dönti, hol a kézi

fegyver tüzét a pánczél felfogja, s elvégre szuronynyal és puskaagygyal fognak az ellenfelek egymással küzdeni. S ez nem lesz többé ütközet, hanem mészárlás, melynek csak a kimerülés vet véget, eredménytelen, győzelemtelen vérontás, minő a catalauni ütközet volt, hol mind a két fél vertnek érzé magát.

Dávid szavai fagyasztó hatással voltak a feltüzelt hadfiakra. Nem lehet azokat megczáfolni.

— Bajtárs, szólt hirtelen egy nagy dologra határozva el magát Dárday, te nagy ember vagy. Mindent jobban tudsz, mint más. Én téged kinevezlek tábornokká és táborkarom vezetőjévé, s aztán ird elénk te a hadi tervet.

Erre ismét összecsendült minden pohár; az asztal lelkesült népe harsogó éljenkiáltással üdvözlé a fővezér ötletét.

Csak Dávid arcza maradt nyugodt. Várt, mig szóhoz juthatott.

— Azt te nem teheted! szólt azután halkan, de szilárdul. Először azért nem, mert tábornokot kinevezni a király joga; másodszor, mert nekem semmi hadvezéri tehetségem nincs, és harmadszor, mert velem már más parancsol.

— Kicsoda? kérdé elbámulva a vezér.

— Ez az ur.

Dávid Mr. Severusra mutatott.

A néger aztán felkelt és szólt.

Ez a fekete arcz és alak, abban a fénylő pikkelyhüvelyben olyan nagyon emlékeztetett a rémmesék Salamandereire.

— Az érdemes gentleman helyesen szólt. Ő az én üzlettársam. Igenis uraim. Önöknek a háboru mesterség; nekem üzlet. Önök harczolnak dicsvágyból, nemzetiségi gyülöletből, király iránti hüségből, hazaszeretetből s ezért készek a más vérét is, a magukét is kiontani. Mi nem ebből a szempontból fogjuk fel a háborut. Mi nem szomjazzuk az ellenség vérét. Ez nem jó üzlet. Az agyonvert ellenség miasmával fizet; dögvészt hágy maga után. Mi azt akarjuk, hogy éljen jó egészségben. Hanem először elvesszük a lőszereit, hogy ne lövöldözhessen, másodszor az élelmi szereit, hogy kénytelen legyen hazamenni, és harmadszor a hadipénztárat, hogy téritse meg a költségeinket. Mi erre vállalkoztunk. A hol megkaphatjuk e hármat, ott azután lövöldözünk is, s hogy mivel lövöldözünk? azt megkérdhetik önök az orosz lazaretumokban. A mi csatatérünk megtelik elesettekkel, de azok mind feltámadnak s

egészségesebben mennek haza, mint idejöttek; de nem is kivánnak másodszor találkozni velünk. Mihelyt azonban a »jó csipet«-et (gute Prise) biztos helyre szállitottuk, odábbmegyünk s keresünk más érdemes telepet, hol iparüzletünket sikerrel gyakorolhassuk. Czenstochowából már elemeltünk tiz millió rubelt aranyban és ezüstben (nem számitván ötven millió papiros rubelt semmibe): ez, a munkásaink tantiemejeit levonva, befektetett tőkénket visszapótolja; most még megyünk a kamatok után, s ha adataink nem csalnak, az üzletévet száz perczent osztalékkal fogjuk bezárhatni.

Az előadás humora épen abban a hidegvérben volt, a mivel Severus ezt mind kitálalta. Igyekezett cynicus lenni. Kapzsinak, üzérkedőnek mutatta be magát és Tatrangit; tán még a szép Rozálit is. És azok is ráhagyták, hogy ugy van.

S Dárday és az egész tisztikar elhitte neki, hogy nem is lehet máskép. Ez az amerikai bizony semmit sem tesz ingyen. És hát igaza van. Tatrangi pedig az ő üzletársa. Most emlékezett már vissza Dárday, hogy hiszen ő egyszer ötvenezer forintot ajánlott ennek a Tatranginak a találmányáért. Azért beszél ez most olyan fanyaron. No de hát ezt

a hibát helyre lehet hozni. Dárday meg akarta mutatni, hogy a magyar jellemvonása még mindig a nagylelküség, s ha valaki iránt pénzzel le lehet róni egy nagy lekötelezettséget, az a legjobb vásár. Egy kicsit felfujta magát, s aztán zsebébe dugva kezét, igy szólt Dávidhoz:

— No, hát hogy még több legyen a »jó csipet,« mely üzletetek hasznára válik: én is adok hozzá. — Mink itt a hátrahagyott hadipénztárban, a mit a nihilisták a nagy veszedelemben nem szállithattak el, tizenöt millió rubelt találtunk aranyban, ezüstben; ezt megosztom veletek; fele tietek legyen, hiszen »egyrészt« a ti gépeitek szerezték a diadalt. Csupa ujdon veretü ezüst és arany.

Azzal nagy kegyességgel odavetett Dávid elé egy ezüst rubelt, meg egy tiz rubeles aranyt mutatóban.

Dávid mosolyogva vette két ujja közé először az ezüstöt, azután az aranyat, s akkor azt mondta Severusnak:

»Kipper és Wipper!«

— Mi az? kérdé a magyarázatot Dárday hegyes hangon.

A tallér Haggemakers féle Alfenideból van; az arany Aluminium aranyból; az ezüstrubel megér hat kopeket, az arany ötöt.

— Igen biz az! erősité Severus. A zsiros tapintatáról megérzeni. Nihil pénzek, külföldi háboruviselésre verettek. Ilyen az egész hadi zsákmányotok, azt mi előre tudtuk; a tizenöt millió rubel megér talán felet. A mit mi foglaltunk el Czenstochowában, az mind igazi régi »imperiale,« a hogy a pétervári bank pinczéjéből kikerült. Még van több is, de az Sasza asszonynyal jár, a többi vezérek kincse mind »Kipper és Wipper.« Arra mi nem vadászunk.

Dárday e fölfedezésre minden tiszteletről megfeledkezve, melylyel a jelenlevő asszonyságnak tartozott, egyikét a legtőrülmetszettebb lefordithatatlan magyar erőmondatoknak szalasztá ki ajkán.

Az bizony világos volt. Az aluminium-arany csak a szinére meg a rezgő hangjára nézve hasonlit az igazi aranyhoz, de már a fogása elárulja, a könnyüsége még inkább, hogy hamis pénz.

A felsült nagylelküségen aztán kénytelen volt mindenki nevetni.

E derült hangulatot sietett Dávid felhasználni a látogatás berekesztésére, visszatérve Dárday megnyitó mondatára.

— Igy van biz az, felebarátom; már most láthatod, hogy az ellenség nem harczol

ördögmódra, mi nem harczolunk angyalmódra, s aztán ti is; ha az öt érzéketek tanácsát beveszitek, megültök Krakkó sánczai közt — embermódra s várjátok, hogy ki jön benneteket megtámadni. Én most elvitetem innen a veszélyes pokolgépeket; e czélra töltessétek meg estig gázzal a léggömböket: naponkint értesiteni foglak benneteket az ellenfélnek és az osztrák-magyar seregnek minden mozdulatáról. Most pedig szálljátok meg Czenstochowát is, mert én csapatommal és gépeimmel az éjjel odább megyek s nem mondom meg, hová?

— Sok szerencsét a vállalathoz. Monda röviden Dárday. — Dávid sipszóval adott jelt a légben czirkáló gépnek, mire az alászállt s a három jövevény ismét felült bele, ezuttal sokkal kevesebb »éljen«-ben részesülve, mint megérkezésükkor.

Elvette fejük körül a dicsfényt az a fölfedezés, hogy ők nem a hazáért, az igaz ügyért fáradnak, hanem üzleti nyeremény elérése végett. Azt mondák róluk: »materialisták!« s még a mi egy óra előtt bámulni való volt rajtuk, hogy ők a pokolgépeket várospusztitás helyett időjárás-forditásra szándékoznak használni, az is oly prózai indoknak tünt fel egyszerre. Hát a paszulyt megmenteni a dér-

től, a kukoriczát a kiszáradástól, hol itt a poézis! Ninive, Carthago romjai; — a hunhalmok, tele csontokkal: — az a költészet!

Mikor fenn voltak a légben, Dávid igy szólt Rozálihoz.

— Neked el kell menned Budapestre és igyekezned a királynéhoz bejutni, és elmondani neki mindent, a mi eddig történt. Hallottad a felebarátainkat, hogy beszéltek? Tele van a fejük dicsvágygyal. Képesek volnának a győzelem mámorában a félvilágnak hadat üzenni s mennének jó kedvvel országok meghóditására. S ez még csak a mi népünk. De mi lesz még, ha az osztrák chauvinok megtudják, hogy minő győzelmet nyertünk tegnap! Hallani sem akarnak majd békekötésről. Revanchot fognak kiáltani. S ha leverték a muszkát, határt nem ismerő ujra megerősödött katonai hatalmukkal belekötnek Németországba, Italiába, az egykor elvesztett tért, országot, hegemoniát visszafoglalni, s ha mindenütt győztek, akkor leverik idehaza az alkotmányos szabadságot. Ránk nézve a háboru mindenképen romlás. Az, ha győzünk, az ha vesztünk, és az, ha soká huzódik. S én ennek eszköze nem akarok lenni. Azért beszélj a királynéval és mondj el neki mindent. Mondd el, hogy találmányunk által

az ellenésget minden ponton vissza tudjuk tartani attól, hogy döntő ütközetre összeszedhesse magát; hogy kényszeriteni tudjuk becsületes béke megkötésére. Ők most Budán szorongatva vannak. A királyné még ifju anya, első gyermeke függ keblén. Képzelheted, miket szenved most, midőn minden órában uj meg uj hireket hoznak neki a szélrózsa minden irányából; vérrel festett, lőporral füstölt, kétségbeesés emlőin nagyrahizlalt szörnyhireket. A mikből semmi sem igaz; — mert minden külföldről jövő tudósitás el van zárva tőlük.

Vigy neki vigasztalást. De egyuttal essél előtte térdre és könyörögj neki, hogy vegye rá koronás férjét a békekötésre: a mi dicsőséges lehet a tegnapi győzelem után, dicstelen lett volna bizonyosan a nélkül; — de lehetetlen lesz, ha tovább foly a harcz. Az ellenség kénytelen lesz mindenre ráállni, épen azért emberiek legyenek a békeföltételek. Nem kell őket megalázni, hogy késő időkre eltett boszut ne vigyenek magukkal haza; ne kérjen tőlük a győztes ország hadi kárpótlást, hogy vagyonilag meg ne romoljon a vesztes ország; hanem inkább kössön vele kereskedelmi szabad szövetséget, hogy mindkét fél gyarapodjék. Egyezzenek meg a

kölcsönös lefegyverkezésben: egész Európa követni fogja őket. Ne kívánjanak tőlük egyebet, mint Lengyelország helyreállitását, erre szükségünk van nekünk s az európai béke tartósságának. Legyen aztán a lengyel trón egy osztrák secundogenitura helye; Zsigmond főherczeg ott koronát találand; ki lesz elégitve nagyravágyása, s magával viszi tábornokait és papjait, a kik Lengyelországnak még mind hasznára lehetnek, nekünk pedig csak veszedelmünkre vannak, S én ezeket nem bizhatom senkire rajtad kivül. Ha a Krakkó és Czenstochowa között történteket megtudja valaki a királyon és királynén kivül, minden ember harczháborut fog orditani, a ki most lélekzetét visszafojtva lesi a vészhireket. Megteszed-e ezt?

— Mindent, a mit te mondasz.

— Ugy még ma éjjel elviszlek Budakeszire; ott kis nyári lakunkban leszállunk s másnap felmegy a királynéhoz; téged bizonyosan elfogad. Ott biztos helyen fogsz lenni. Budapestet nem közeliti meg ellenség; azzal nekem lesz mindennapi találkozóm.

Mikor a Czenstochowai sánczokhoz értek, hol az aërodromonok tömege pihent, leszálltak a légből, Dávid átadta a parancsnoki tisztet és a vezérhajót mr. Severusnak,

utasitva őt az anastaterek elszállitása s a jövő találkozás helye iránt. Azután Rozálival egy kisebb, könnyebb járatu gépbe ült bele, mely ugy aránylik a többiekhez, mint a fecske a sashoz.

— Még egyet, szólt Rozáli, mikor repülni kezdtek. — Küldetésemért jutalmat kérek.

— Ha kérted, meg van adva.

— Azt kérem, hogy legyen szabad a királynén kivül még egy embernek elmondanom mindent, a mit tudok.

— Kinek? ....

— Apádnak....

— Csókolj meg!...

(Vége a IV-ik kötetnek.)

M. N. MÚZEUM KÖNYV-TÁRA

A

JÖVŐ SZÁZAD REGÉNYE.

NYOLCZ KÖTETBEN.

IRTA

JÓKAI MÓR.

ELSŐ RÉSZ.

AZ ÖRÖK HARCZ.

ÖTÖDIK KÖTET.

BUDAPEST.

KIADJA AZ ATHENAEUM.

1873.

A M. N. MÚZEUM KÖNYV-TÁRA

86.836/1/5
Koll. 2.

Budapest 1873. Nyomatott az Athenaeum nyomdájában.

Sasza asszony.

Egy nő, a kinek férfihire betöltötte már egész Európát.

Abból a népkolosszból való, mely megszokta a férfijellemü nők uralmát, mely a hadviselő, országhóditó Katalinok, Erzsébetek neveit himzette be a világtörténelem könyvébe. (Azért választottuk e szót »himzés« e helyett, hogy »irás,« mert e nagy asszonyok nevei is keresztekből vannak összerakva, mint a himzet betüi: — a csatatéri sírok keresztjeiből.)

Sasza asszonyt is forradalom állitotta az orosz nép élére, mint II-ik Katalint s a napi történelem krónikásai egy asszonyi szörnyeteget rajzoltak le benne, a nélkül, hogy valamelyik megközelitette volna a valót. Egyik csodaszépnek, a másik csodarútnak festé; de kegyetlennek, bujának, vérszomjunak, csalárdnak, indulatosnak valamennyi.

Maga az a hir, hogy ő személyesen jön rettentő táborával, kétségbe ejtett minden nemharczoló elemet. A nők reszkettek magukért, de még inkább férjeikért s a békés családapák nejeikért, de még inkább magukért. Segitettek a rémületet növelni a papok is, kik a népnek az orosz nihilisták közeledtére olyan textusokról prédikáltak, minők Sékhem város romlása és Sámson hadizsákmánymóringja, hogy a harczosokat még jobban feltüzeljék az ellenállásra.

A nihilista seregek aztán oly hirtelen lepték meg Bécset, egyszerre körülfogva azt lovas táborukkal, hogy még csak nem is lehetett belőle menekülni, s a kétségbeesés tetőpontra hágott, midőn a védő sereg főparancsnoka kijelentésére, hogy nem képes a várost megvédelmezni, az orosz lovassági tábornagy kegyetlen feladási feltételei tudomásra jutottak. Ninive sorsa közelg ; Carthagó végnapja esteledik már!

De az lett aztán a kellemetes fölébredés e rémekkel álmodó hagymázból, mikor másnap Sasza asszony megérkezett s tudatá a megszállott várossal a feladás enyhébb feltételeit.

Ah! azok minden ábrándos reményen túl kegyesek voltak.

Szabadon mehet az egész helyőrség, minden fegyverével, podgyászával, ágyuival; elviheti a nagy fegyvertárból, a mi csak megmozditható s Bécs nem fizet többet sarczul egy milliónál; csak a látszat végett. A bank kincsei pedig az összes európai nagykövetek pecséteivel lezáratva, érinthetlen vagyonnak nyilvánittatnak.

És még ezzel nem volt vége a kellemes meglepetésnek.

Sasza asszony, a mint a város előljárói megjelentek előtte a hadsereg kivonulása után, hogy a város kulcsait átadják, felhivta őket, hogy a belső rend fentartása végett rögtön alakitsanak városi polgárokból nemzetőrséget; s miután az elvonult hadsereg minden fegyvert eltakaritott a városból, Sasza asszony maga ajánlott fel a bécsi nemzetőrség számára negyvenezer puskát, hozzávaló lőszerrel együtt, miket a bochniai ütközetben vettek el az osztrák tartaléktól. Azonkivül egy napiparancsot ragasztatott ki minden utczaszögletre, melyben az volt kihirdetve, hogy a nihilista hadsereg minden katonájának tiltva van a város vámsorompóin belül lőfegyverrel megjelenni, csupán oldalfegyverrel szabad. Azután felhivta az előljárókat, hogy tartsanak népgyülést a nagy

iparpalotában s válaszszanak ott egy »közbiztonsági parlamentet,« mely a másfél milliónyi lakosság ügyei felett szabadon tanácskozzék. E parlament tagjainak személye sérthetetlen; s mig a háboru tart, sem jó barát, sem ellenség, sem hitelező őket nem nyugtalanithatja. A mit azok határoznak, az a törvény. A hirlapirók értesittetnek, hogy teljes sajtószabadság van, s azért, a mit valaki nyomtatásban vét, nagyobb büntetés nem éri, mintha ugyanazt élő szóval mondta volna el.

Hogy e legelső intézkedéseivel egyszerre meghóditott mindenkit Sasza asszony: az igen természetes. Mikor ugyanaz nap kihirdeté, hogy mindenkinek, a ki Bécset el akarja hagyni, szabad ut engedtetik Magyarország felé, s személyének és vagyonának sérthetlensége teljes szigorral biztosittatik; — hát akkor nem mozdult senki a városból. A főurak, az udvarhölgyek, a főpapok, a bankárok, kiknek már be volt málházva a legdrágább értékük, hámban a lovaik, hogy meneküljenek, a merre lehet; a mint azt látták, hogy nagyon könnyen lehet, mind leszerszámoztak s ott maradtak. Az előzmények után sokkal jobb most megülni a kapitulált

Bécsben, mint futni a viharos Magyarországba, a honnan most nincs semerre kijárás.

Tetézte a kedvező benyomást Sasza asszony személyes megjelenésének varázsa.

Még a megérkezése előtti napon minden ujság tele volt borzasztó alakjának leirásával, s a kirakatok előtt tolongott a nép, a bámulat iszonyával szemlélve a nihilista államfő arczképeit, mik voltaképen nem voltak arczképek, mert hiányzott róluk épen az arcz. Sasza asszony csak pánczélban látható, fején sisak, magas taréjjal. Ily alakot mutattak be a *lengyel* fényképészek, kik Sasza asszony alakját néhol lesből meglophatták. Az akkori fényképészet képes volt egy másodpercz alatt állandósitani a képet. Volt egy hirhedett élczlap a többi között, mely ez aesthetícus czimet választotta magának: »Die Wanze,« az már le is tudta irni, minő alak rejlik a pánczél alatt: »rút szakállas orru banya, ragyás képpel, előre álló fogakkal, karjai hosszúak, mint a gorilláé, a nyakán rút szederjes tüzfolt, s hogy a sisaktaréj se maradjon üresen, a »Wanze« szakértő leirását adtak annak a rút »sarcom«-nak mely a szörnyeteg feje bubjából kinőtt, s mint ökölnyi második fej éktelenkedik rajta.« Ime itt a photocincographiája!

A városi küldöttség aztán látott maga előtt az ijesztő boszorkány helyett egy fiatal nőt, a ki kaczagva lép eléjük s kaczagó arczával egyszerre minden haragot és félelmet kigyógyit.

Épen a bécsi élczlap volt a kezében, szörnyeteg arczképével; azon nevetett.

— Oh! épen nem hasonlitott ahhoz.

Finom, kicsiny, de karcsu termetü alak volt, csak fejhordozása által látszott magasabbnak; arcza nem ideálszép, de meglepően szellemdus. Arczszine az a könnyen kigyuladó sárgás-fehér, mely mögött a szenvedélyek, az élveteg vágyak rejtőznek, fölvetett ajkai szegletében egy gunyos vonás, melyet hamiskás csábitóvá idomit, ha akarja, a két arczgödröcske, miknek harmadik társa sziv alaku állán leskelődik. Minden vonása lesben áll e nőnek, a kérdőjegy alaku kigyózó szemöldök, az ide-oda villámló barna szemek, s a gondolatjegy vonalával áthuzott domboru homlok, s ha ajkait beszédre megnyitja, az a szép fehér gyöngysor s az olykor megjelenő nyelvhegy, mely felső ajkát végigsimitja azalatt, a mig más beszédére hallgat. S ez arcz, e szemek proteusi változékonysággal tükrözik vissza az indulatok kifejezéseit, vagy talán csak az ügyes szinjá-

tékot. Mikor hallgat, akkor ugy tud nézni, hogy kinézi a lelket a beszélőből, s kizavarja a szónokot a szövegéből; ha pedig ő beszél, minden ize részt vesz abban, a mit mond; járkál előre-hátra, minden ujja magyaráz, vállainak mozgása, fejének rázása, derekának elhajlása magyarázza szavait; és hangjában is megvan minden változat: cseng szeliden, ha biztat; recseg élesen, ha fenyeget; csattanik, mikor parancsszót kiált, és zeng, mikor csábosan hizeleg. Néha egészen odahajol ahhoz, a kihez beszél, mintha a szájába akarná adni a szót; máskor meg a leghevesebb indulatkitörés közben elneveti magát s azzal töri össze a haragjával daczolót.

És hozzá az a sajátszerü viselet. Még ma nem divat az, de holnap már az lesz.

Haja, mint minden nihilista nőnek, rövid fürtökre van vágva, s a hogy az ő szép sürü diószőke haja, mely természettől göndör, homlokán fölfelé van üstökbe csavarva, baloldalán a választékkal, ez valami férfias jellemet ad arczának, a min segit még a féloldalra nyomott kis vörös kucsma, a kaczérul beletüzött gyémántbogláros kócsaggal. Deli termetét hosszu égszinkék kaftán fedi, abból az amuri szabadon tenyésző bombyx betulina selyméből, mely fénytelen, mint a

gyapot, rózsaszin arany, platina és kék ezüst pálma himzéssel, mely hosszu uszályán körülfut; ez öltöny neve Chilát Fashire: keleti eredetü. Derékon széles öv szoritja át e felöltönyt, mely szinte kékezüst, platina és veres arany zománczos, erről egy kis tőr csügg alá középen, markolatával együtt nem hosszabb egy arasznál. Hanem a tőr hegyére az urár e méreg van beedzve; egy karczolás vele, bár kézen, vagy arczon, rögtöni halál. — Az övön alul a kaftán két széle kétfelé nyilik, s az alatta levő öltönynek a neve »palikári.« Ez egy sok redőbe szedett szoknyához hasonló bugyogó, ezüstfényü ananász szövetből, mely elől, a jarretieren felül egy brilliant gombbal fel van csiptetve, ugy hogy a térdszalag gyémántboglárától számitva e csiptető boglárig egy arasznyira egy teljesen szabad tér marad, melyet, az európai nagyhatalmak garantiáján kivül, semmi sem fedez. Kissé merész kezdeményezés a divatban; de ha megszokhatta a világ azt, hogy a szép hölgyeknél a colliertól számitva egy arasznyi lefelé semleges területnek tekintessék, majd megszokja ezt is.

A mint Sasza asszony arczképe ebben a costumeben megjelent, harmadnapra Bécs utczáin csupa Chilát-Fashire-ban és

Palikáriban sétáló hölgyeket lehetett látni; a hajbozontok, álfonadékok eltüntek a fejekről, felviaszkolt üstök, lengő »kuka« és büszke »surgudsál« lett az idény jelszava, s hogy semmiben se maradjanak hátra, a mérgezett tőröket is átvették a divat hölgyei s a diszmü árusok szerte hirdették, hogy ő náluk kaphatók igazi urára méreggel edzett hölgyi török — egy évi jótállás mellett; s divat lett a hölgyeknél bebizonyitani erős szivüket e török kipróbálásával ártatlan kis kutyákon és tengeri nyulakon.

A férfidivatot már nehezebb lett oly hirtelen meghonositani.

Mert a nihilistáknál győzött ugyan az elv, hogy a nő is egyenrangu és jogu a férfival; de a természetes ellentét azért a két nem között csak mindig megmaradt. Mikor a nők az egyenlőség tana szerint férfimódra levágták a hajaikat, a férfiak ellenkezőleg elkezdték a hajaikat hosszura hagyva befonni, a hogy ez sok szláv fajnál régi nemzeti divat volt mindig; s most a nihilista férfiak szép hosszu hajfonadékokkal parádéztak az idegen városban s ez a viselet pompásan illett nekik; a hölgyek rajongtak az ilyen »a la Cambyses« főkért. S minthogy a germán fajnak nincs az a hajbősége, a mi a

szlávnak, s egy pár hét alatt a kinek van, sem nő meg hosszura, nem maradt más kisegités a bécsi arany fiatalságnak a veszélyes verseny ellensulyozására, mint álhajfonatokat rendelni meg a fodrászaiknál, a kik egyébiránt igen olcsón juthattak ez idő szerint a szükséglett czikkhez, midőn a nőknél chignon, cocs, toupet és a l'anglais mind fölöslegessé vált.

De volt elég reális indok is rá, hogy Sasza asszony és nihilistái mindenben divattá váljanak Bécsben.

Mivelhogy vérszopó barbároknak, rablóknak, szörnyeknek voltak lefestve, már magában az által, hogy senkit sem ettek meg semmit sem vettek el ingyen, és közönséges emberi alakok voltak: tündéreknek és angyaloknak kellett feltünniök.

Aztán volt rá gondja Sasza asszonynak, hogy hadserege tisztjeiből a legmüveltebbeket hozza be a megszállt városba, a kik francziául, németül beszélnek, a kik tánczolni és udvarolni tudnak, a kik philosophálnak és litteraturáról beszélnek, whistet és écartét finomul játszanak, s társaságban fidélis czimborák. És bőkezüen szórták a pénzt mindenütt »a mi kedves barátaink, az ellenek!«

A mi azonban a leghatalmasabban meg-

hóditá Sasza asszony számára a világváros közvéleményét, az a legelső intézkedése volt bevonulása alkalmával.

Mikor az osztrák honvédsereg a »Favoriten« vonalon kitakarodott, mikor az utolsó podgyászos szekér is elrobogott, akkor Sasza asszony egyetlen vértes zászlóalj kiséretében belovagolt a prater csillag felől a városba s a Burgba tartott, nem riadva vissza a tegnapi hirlapok azon csóvás fenyegetésétől, hogy ha be merészel lépni a Burgba: az alá van aknázva; a levegőbe fog röpittetni.

Ennek az asszonynak volt annyi bátorsága, mint egy férfinak.

De bizony különben sem vettethették volna a levegőbe a Burgot az elkeserült hazafiak, mert ott egészen más intézkedések voltak téve ez akalomra.

»Noblesse oblige!«

Miután Sasza asszony oly nagylelküséggel lepte meg szorult ellenfeleit, a Bécset elhagyó osztrák főparancsnok is leköteleze érzé magát azon utasitást hagyni hátra, hogy a bevonuló ellenség urasszonyát akként fogadják, mint a hogy valódi fejedelemnőket szoktak.

Ő felsége, Árpád király, mikor a tábor-

ba lement, az egész udvari személyzetét itt hagyta Bécsben; a Budán lebetegedett királyné nem tartott nagy udvart; nehány palotahölgyből és egy udvarmesterből állt egész környezete; Otto herczeg ennélfogva bő anyaggal rendelkezett e tekintetben. — Ott volt a főudvarmester, a főceremoniamester, az udvari marschall, a főasztalnok, főpohárnok, főlovászmester, főajtónálló, a fővadászmester, az irodafőnök a fő maitre du plaisir, a főkamarás, a fő udvari szinház-intendans, a fő udvari orvos, a főszakács, a fő udvari fodrász, s azoknak segédserege, a kammerherrek, hofjunkerek, apródok, fourirok, conditorok, szakácsok, kertészek, kamarai énekesek és kamarai zenészek, palotahölgyek és kammerzófák s azután a kammerjunkerek kammerdinerei és kammerzófák Kemmerjungferei, a szolgálattevők kocsisai és a kocsisoknak az inasai teljes számmal; a kiknek mind hivatalos rendeletük volt helyeiken megmaradni, a Burgban megszállandó Sasza asszonyt per »euer Majestät« titulálni; neki mint a »cour« és a »lever,« mind az »assemblées« és »cercles,« — mind pedig a »Hofconcert,« — és a »Galatafel« alkalmával mindenben szolgálatára lenni.

Sasza asszony aztán ezt az egész gyö-

nyörü cryptogamgyüjteményt, a mint az rendelkezésére bocsáttatott, összepakoltatá, felrakatta egy gőzhajóra s leküldte Budapestre — felséges ellenfelének — ne nélkülözze őket. A nihil országa főnökjének nincs szüksége udvartartásra.

E szabadelmü és democrata elbánás nagy mértékben növelte azt a népszerüséget, a mit Sasza asszony első föllépésében kivivott magának a bécsi nép előtt.

Aztán voltak merész, bizarr ötletei, a mikkel egy világváros izgalmas népe oly könnyen erre-arra lendithető.

Másfél millió ember egy egész kis ország. A nihilista államfő felhivta az elfoglalt város népét, hogy válaszszon magának parlamentet, ideiglenes kormányt, s kormányozza önmagát és hozzon magának törvényeket.

Ez a mulatság nagyon tetszett. Fiatal diákok, népszónokok, ideális jellemek, ügyes speculansok, ambitionált journalisták egyszerre nagy szerepekhez jutottak, s csináltak — rendet.

Az állandó parlament éjjel- nappal hozta az üdvös törvényeket. Az uj polgármester volt a kormányfő, a kinek azokat végre kellett hajtani.

A legnehezebb feladatokkal olyan könnyen elbántak, mintha csak Párisban volnának. Egyik nap eltörölték a coelibatust, másik nap megszüntettek minden nemességet, harmadik nap az állandó hadsereg kötelmét mondták fel, behozva helyette az általános nemzetőrséget; egy nap behozták a progressiv adót, a gazdagokat aránylag jól megnyomva vele; s egyidejüleg confiskálták a lakástalan szegénység számára az üresen hagyott főuri palotákat. Majd meg az adósokat örvendeztették meg egy kis moratoriummal; határoztak a gyármunkások bérfölemelése iránt; a suffrage universelle keresztülvitele egy délután munkája volt, s nagy hiba lett volna, ha a rákövetkező éjjeli ülésben a nők szavazatjoga is törvénynyé nem vált volna. A papi jószágok secularisatiója általános felkiáltással fogadtatott el. A Nagynémetországhoz való csatlakozás inditványát csak egy annál erősebb inditvány buktatta meg: mely szerint Bécs a háboru bevégezte után »szabad város«-nak és »Reichsummittelbar«-nak lesz kinyilatkoztatva.

A publikumnak tetszett ezt a tréfa. Mulattak rajta és énekelték, hogy »was kommt dort von der Höh'?«

Egy napon pedig elfogadta a parlament

a nihilisták által megkedveltetett római házasságot: a polygamia successivát. Ez is nagy tetszésre talált. Kivált mikor aztán még azt a jót is összekötötték vele, hogy a törvénynek visszaható ereje is legyen. Minden nőnek joga legyen azon férfi nevét viselni, a kinek élettörténete az övében valami tényleges epizódot képez. Ebből némely férfira és hölgyre nézve valóságos »embarras de richesses« támadt. S miután akadtak olyan bornirt férfiak, kik messze elmaradva századuk szellemétől, az ilyen névkisajátitást »brevi manu« nem voltak hajlandók akárkinek megengedni, tehát az ebből támadt vitás kérdéseket egy polgárokból és polgárnőkből alakult esküdtszék döntötte el sommás uton, nyilvános tárgyalás mellett rendesen az alperes elmaraszta lásával, mely igen érdekes, változatos és mulatságos időtöltést nyujtott a közönségnek. A karzatok mindig tömve voltak különösen a szépnembeli hallgatókkal.

Egyszer aztán megtörtént az az érdekes tréfa, a mit a világvárosban »Hauptjuxnak« neveznek, hogy egy phantasta delnő az esküdtszék elé idézteté magát a bécsi herczegprimást, a ki ugyan nem tartá komoly méltóságával összeférhetőnek, hogy az esküdt-

szék előtt megjelenjék vagy magát képviseltesse; hanem azzal azt nyerte, hogy makacságban elmarasztaltatott, s nem levén többé az egyházi fogadalom házassági akadályok egyike, formaszerint odaitéltetett a férjkövetelőnek. — A kedélyes bécsi nép két napig nevetett és élczelt rajta, harmadnap aztán elfeledte. Jött más mulatság.

Sasza asszony magával hozta a szent-pétervári operája kedvencz tagjait, s azokkal adatott elő egy uj operát a nagy dalmüszinházban. Az opera czime volt »Czár és Czarina.« E műben összpontositva volt minden, a mi a közönség érzékeit csiklandozza, minden, a mi meglepő, a mi káprázfató. A meséje is nagyon felizgató. Egy orosz czár története, kit czárnéja megcsal, trónjáról letaszit, megölet; oly erős szinekkel festve, a minőket csak a saját nemzete nagyságait gyülölő önvér tud használni, oly keserüen gunyolni az oroszt nem tudná más, mint maga az orosz. Sajátszerü izgalmas látvány ez; mikor egy ellenséges város operaházában a szinpadra hurczolt czári nagyság kigunyolt tragoediájának a nézőtért megtöltő orosz egyenruhák »bravo, bravissimo« kiáltással tapsolnak! — De még a kiállitás is valami rendkivüli volt. Előjött benne a Newa fel-

szentelés, pompás egyházi menetével a jégen; Szent-Pétervár ünnepi kivilágitása, igazi mű tüzjátékkal; fejedelmi szánkázás hózivatarban; egy török hárem a képzelem egész melegségével alakitva; a dodolatáncz, melyet a czárok szigoruan eltiltottak, volt okuk rá, a leányok, a kik azt tánczolták (az utczán) csupa virágokba voltak öltözve — és semmi egyébbe. Ezt itt igazi cserkesz bayadérek tánczolták. Be lett mutatva benne egy egész orosz zenekar, a hol minden zenésznek egy olyan kürt van adva, mely csak egyetlenegy hangot ad, s csak az üteny szerint fujja mindenik a maga hangját, mikor rá következik a sor (emberekből alkotott zenegép!) és aztán egy utczai harcz, a hol igazi ütlegek osztatnak ki, valódi verekedő kozák comparseriával, s végül a solovetski szent kolostor nagy mirákuluma, a megelevenülő szent képekkel. Különösen elragadó volt az északfény természethű utánzása a szinpadon villanykészülékkel. A közönség nem győzte magát telenézni rajta. — De ami a külpompát is elfeledteté, az az énekrészek bizarr beosztása volt. Sasza asszony nagy birodalmában fölfedezett egy nőt, a kinek tökéletes bassus hangja volt

és egy férfit, a leggyönyörübb női soprán hanggal. Tehát a czárina, a primadonna énekelte a mély hangot és játszotta a férfias jellemü nő szerepét hozzá, a primo amoroso pedig a női magas partiet a gyöngelelkü Péter czár szerepében. Ez olyan bizarr ötlet volt, a mit a világ egy szinpadán sem fognak utánuk csinálhatni.

De volt is hatása a műnek. Mindennap azt adták, s mindennap fuladásig tömött házak mellett. A csatatérről jövő vészhirek, a vesztett csaták, a generalissimus Flankenbewegungjai, a meglepő capitulatiók, a krakkói honvédsereg szorongattatása, a provinciális néplázadások rémjelenetei mind háttérbe szorultak a czár és czarina előadásai mögött, mind elmosódtak az északfény ragyogása s az orosz oboák orgonajátéka mellett.

Sasza asszony adott diszebédeket és tánczvigalmakat is, s azokra hivatalosak voltak a Bécsben szorult excellentiás urak és főuri családok, vegyest a kormányon ülő becsületes hentesekkel és korcsmárosokkal és azoknak feleségeivel, s a parlamenti celebritásokkal, s a római házas társnőkkel; s ha valamelyik magasrangu urhölgynek nem tetszett ez a társaság s azt üzente a meg-

hivásra, hogy migraineje van, azt Sasza asszony másnap személyesen meglátogatá. Sasza asszony maga is végzett doctrix medicinae; ő maga felvette a meglátogatott patiensnél a betegség diagnosisát, s elrendelte számára a követendő kurát. És Sasza asszony orvosi rendeletei nem olyanok voltak, a miket ha akarom, beveszek, ha akarom, otthagyok; ő mindent prophylacticus rendszerrel gyógyitott; szabad levegő volt az orvossága. Leszedetett minden ablakot a beteg szállásának minden szobájáról, mint egykor a graefenbergi nagy gyógymester s elvitette azokat tőle. »A szabad levegő gyógyit meg mindent.« Ez a hires Bürow orvosi rendszere volt, ki azt még az amputatióknál is nagy sikerrel használta, s Sasza asszony oly csodamódon kurált vele, hogy az ő estélyei elől aztán semmi herczegasszony sem betegedett meg többé.

Sasza asszony valóban szaktudós is volt, ez oldaláról is bemutatta magát a bécsieknek. Egy napon az orvosi egyetemen az egész facultás és az aula hallgatói előtt egy remek mütétet vitt véghez, a minek a czime »Sangvinis transfusio«.

Egy embert hoztak be, a ki öngyilkos szándékból felvágta az életereit, s a kinek

már annyi vére elfolyt, hogy folytonos ájulásban hevert. Most ez emberen a vérátöntéssel csinált Sasza asszony kettős kisérletet: egy pathologiait és egy psychologiait. A halálra vált egyén kiürült véredényeit megtölté a Gauneaud-féle szivattyun át fris meleg vérrel; de nem embertől, hanem báránytól való vérrel. És ime teljes siker koronázta kisérletét. A haldokló föléledt; de nem tudott többé beszélni, csak bégetett, mint a bárány. Ime tehát Sasza asszony ezzel bebizonyitá a thesist, mely fölött concertált, hogy »az emberi lélek a vérben van; — tehát az is anyag; az anyaggal együtt elváltozik;« — a mivel a materialisták egész táborát rögtön meghóditá. Most már több lett a világ előtt, mint uralkodónő, több, mint hősnő: tekintély lett belőle.

Az aula hallgatósága a remek mütét után maga vontatta a hintóját a Burgba visszas az egyetem diszoklevéllel tisztelte őt meg; s egész Bécs nem beszélt egyébről, mint a Sasza asszony által birkává tett emberről s a kocsiját hazahuzó ifjakról, kiken pedig nem vitt sangvinis transfusiót véghez ex arteria equina.

S azalatt odakinn szorongatták az osztrák-magyar hadsereget minden oldalról.

Sasza asszony meg tudta nyerni az alsó néposztályokat is. Ily mozgalmas időkben a munka is szünetel, meg az embereknek sincs kedvük dolgozni. Hozzájárul a bajhoz, hogy a hadmozgalom miatt élelmiszereket is nehezen szállithatnak a fővárosba. Sasza asszonynak volt gondja rá, hogy a szegény nép ne éhezzék. Maga szállittatott élelmi szereket a fővárosba, miket ingyen osztott szét a szükölködőknek; — az mind hadizsákmány volt, a mit az osztrák-magyar hadseregtől foglaltak el. Mennyi áldást kapott érte! (Nem a katonáktól, a kik annyival többet koplaltak.)

Csupán egy osztály volt még, a mit nem tudott meghóditani: az ujságirók. Ez makacs egy had, ha a censor nem ül a nyakán. Felvásárolni nem lehetett őket. Az olyan nagy lapok irói, a miket a közönség elkényeztetett, megvehetetlenek. Nincs az a *királyi zseb*, a mit valaki elfogadjon cserébe *százezer ember zsebe* helyett. — Sasza asszony nem nyomta el barbár hóditók szokása szerint a vele kötekedő hirlapokat; hanem talált ki valamit, hogy az ujságirók előtt azt a sok zsebet bezárja. — Mindenben

azon törekedett, hogy a nők fölényét a férfiak fölött bebizonyitsa. — Most adatott ki egy olyan lapot, melyet csupa nők irtak és szerkesztettek. A lap czime volt: »Éva Almája,« a főszerkesztő neve »Éva von Adam; geborene von Adonai.« Nyilván álnév. És aztán azt tette, hogy minden hirt és tudósitást, a mi hozzá hivatalosan érkezett, ennek az egy lapnak adott csak át; sőt miután a hadi zavar miatt minden közlekedés a külvilággal félbe volt szakitva, a külhirlapokat és levelezéseket is csupán ezen egy lap szerkesztőségének adatta ki, a többiek megrekedtek valahol; ugy hogy külföldi ujdonságokat s hireket a csatatérről egyedül az »Éva Almája« tudott hozni: a minek az lett az eredménye, hogy az egész publikum »egy« Ádámmá változott, a kinek csupán Éva almájára volt éhe, az lett egyszerre felkapva; azt háromszázezer példányban nyomtatták; annak hordták négykézláb a keletkező vállalatok faiseurjei a kincseket, pártolásáért esedezve, annak a lábaihoz feküdt le minden syndicatus. »Éva Almájá-nak« két hét alatt palotája volt a Kolowratringen, s a nagy férfilapok küszöbein elkezdett nőni a fü. Az »Éva almája« lett

a börzén az irányadó lap: az egyedül jól értesült organum.

Ah, a börze, az volt még csak az olympi látvány! Vakon lehetett játszani. S játékos volt elég. Maga Sasza asszony legnagyobb részt vett ügynöke Mazrur által a szédítő játékban. Mindenki tudta, hogy Mazrur hallgatag társa a Nihilista államfő (Tették azt a Napoleonidák is), annálfogva minden ember az leste, hogy mihez nyul Mazrur? annak egyszerre rohantak a nyomába. Az aranybánya volt. Soha annyi uj vállalat, alapitás nem jött létre Bécsben, mint azon hetek alatt, a midőn a Nihilisták által volt megszállva.

Kivált midőn el lett törülve az a börzetörvény, mely szerint nőknek nem szabad a parquetten és a coulisse-ban megjelenni. A nők beleszabadultak a börzébe! Akkor szállt azután csak uj lélek az arany borju templomába; de nem szentlélek. A pénz orgiái voltak azok. Az aranynak és az ezüstnek bőszült Saturnáliái! Nem volt olyan képtelen vállalat, a minek rögtön részvénytársulata ne akadt volna. Koczkáztatás, szédelgés, képtelen üzelem, szerencsekisértés, káprázat, nagybanrablás: mindez pyramidalis magasságra emelkedett s a milliomo-

MÚZEUM KÖNYVTÁRA

sok ugy támadtak elő, mint a gomba, s a Rothschildek és a hozzájuk hasonló inséges pénznagyságok kezdtek aggódni jövendő existentiájuk miatt.

Egyszer Mazrur egy uj vállalattal jelent meg a bözén. Ez a Wertheim-féle régi hirü tüzmentes-pénztár-készitő-gyárnak részvénytársulat által megvásárlása. Alaptőke hatmillió forint. A börze nem értette, minek ez Mazrurnak? hiszen jó hitelü iparvállalat, de mit akarhat vele? Itt akar-e megtelepülni? Azért csak létrejött a részvénytársulat; maga Mazrur egy milliót irt alá, s az alakitó közgyülésen megválasztatott elnöknek. — Másnap aztán megtudta a börze, hogy mire spekulált Mazrur? Sasza asszony elhatározá, hogy valamennyi töltényszekerét átalakittatja Wertheim-szekrényekké, a mivel az lesz elérve, hogy az ily töltényszekereket az ellenség granátjai fel nem gyujthatják, azokkal egy égő városon is keresztül lehet szekerezni, s ha az ellenség kezébe jutnak, az nem nyithatja fel azokat s nem lőhet az elfoglalt ágyukkal.

E czélból Sasza asszony rögtön rendeletet adott kétezer ilyen Wertheim lőszertartó kiállitására az uj társulatnak, két millió forint értékeig.

Erre a hirre természetesen hogy felszökkentek a szekrénygyár részvényei száz perczenttel a parin felül. Most vette már észre a börze, hogy hová látott ez a Mazrur?

Dehogy vette észre!

Egészen más oka volt Sasza asszonynak a Wertheim-gyárat Mazrur kezébe juttatni.

Már ő akkor megkapta a hirt a krakkói és czenstochowai megrenditő eseményekről. A vakon tánczoló Bécsben majd csak akkor tudják azt meg, ha a nihilisták utolsó csapatja is kivonult onnan; addig senki sem kap levelet, még a követek sem. Azokat elfogják a portyázók, s hasztalan lármázni érte. Hja Messieurs; c'est la guerre.

Ekkor aztán Sasza asszony agyában egy régen érlelt terv mérge fakadt ki: elhatározá, hogy ha mindent vesztenie kell, legalább ezt az egyet megteszi.

Ha még nem találta volna ki valaki, hogy mi ez a terv, annak majd elmondjuk rendén.

Sasza asszony nem jött Bécsbe »ingyen« játszani komédiát.

A nemzeti bank kincsei.

Három nap óta minden közlekedés megszünt Bécs és a külvilág között. A nihilisták semmi hirnököt nem bocsátottak Bécsbe.

Az »Éva Almája« naponkint uj meglepő diadalhireket hozott az anastater borzasztó hatásáról, mely Krakkó egy negyedét egy percz alatt romba döntötte; a honvédsereg alkudozásairól a fegyverlerakás iránt, azután megint a második anastater rombolásáról, — a repülő lovasság megérkeztéről Krakkó alá, — a honvédsereg kétségbeesett kitöréséről Krakkóból s a német határon át megkisérlett menekülésérőL, annak meghiusultáról a repülő lovasság jókor megjelenése által; — a Krakkóba visszaszorittatásról, mely után most már csak a föltétlen megadás várható mindennap.

Senki sem kételkedett benne, hogy ezek mind igy történtek meg. A nihilisták-

nak volt gondjuk rá, hogy fenséges ellenfelüknek, a generalissimusnak is juttassanak ezekből a jó hirt hordó lapokból. Azokból merité ő a leghitelesebb tudósitásokat.

Mikor aztán a capitulatiót várta másnap reggel az olvasó közönség s rohant az »Éva Almája« reggeli lapját mohón falni, talált a helyett egy gonosz hirt a lap élén, melyet az előzmények után legkevésbé várhatott valaki.

»A mult éjjel a Burgban egy orgyilkos háromszor lőtt revolverrel Alexandra elnöknőre. Az elnöknő megragadta a gyilkost s tőrével leszurta. Nem tudni, ki volt ez ember, mert meghalt. Nála levő iratok nagy kiterjedésü összeesküvés nyomára vezettek.«

Következtek az esemény természetes corollariumai.

Mától fogva a rendőrséget az orosz hadsereg főparancsnoksága fogja kezelni. A parlament ülései megszünnek. Ostromállapot jön. Martialis törvények és hadi törvényszék. A fegyvereket beadja mindenki. Két nap mulva házkutatás. A város minden része katonai megszállással foglaltatik el, s csak igazolvány mellett lesz megengedve a közlekedés. Este tiz órakor minden kávéház bezáratik; a szini előadások megszünnek; s a

tiz órai hármas ágyulövés után csak lámpással szabad járni az utczán, a gáz ki lesz oltva. Éjfélen túl mindenki elfogatik, a ki az utczára kilép.

No ez bizony elég kellemetlen átváltozás az eddigi »gaudeamus igitur«-ból.

Mazrur is csak a börze-kávéházban olvasta a hirt. Rögtön vágtatott fel a Burgba, és sietett Sasza asszonyhoz. Szabad bejárása volt hozzá minden időben. Egyedül találta.

— Ki volt az az átkozott? — kérdé, ajtóstul rohanva be hozzá. — Lengyel volt, ugy-e bár? vagy magyar? vagy emigrans bojár?

— Senki sem volt, semmi sem volt! — felelt rá ridegen Sasza asszony s a két szemöld kérdőjele, s a homlokredő felkiáltó jele élesebben volt rajzolva arczán, mint egyébkor. — Koholmány az egész.

— Ah, haha! Mazrur elkezdett nevetni.

— Ne kaczagj! Te őrült! Kiálta fogcsikorgatva Sasza asszony, s öklével mellbe ütötte a Herkulest. Tegnap agyonzuzták a krakkói hadseregünket, az egész repülő lovasságunkat, átverték mind Németországba, s elvették tőlünk Czenstochowát.

— Kicsoda?

— Kicsoda? Az Isten, vagy az ördög; vagy mit tudom, kicsoda azok közül, a kik-

nek létele lehetetlenség. Kicsoda? Egy ostoba fajankó, a ki megüli a szombatot, nem iszsza a bort, s annak a nősténye, egy rózsaarczu mosolygó báb; a te növendéked, ki tőled megszökött, s annak a hime, ki téged megrugdalt. Ezek tiportak el minket. Kétszáznyolczvanezer ember! Hatvanezer lovas! Minden ágyu, egész Czenstochowa minden készletünkkel! Pokolbeli, égbeli (mindegy az!) repülőgépek dolgoztak ott. Ez a férfi s ez asszony készité nyiltan, mindenki tudtával s mindenkitől kikaczagva azt a gépet, mely most egyszerre ezerével támad a fejünk fölé, s minket a sárba gázol. Átok a fejedre, hogy nem tudtad őket megvenni, vagy megölni; mikor a »mediumok« ezt már előre megjósolták neked.

(A nihilismus együtt jár a spiritismussal, a lélek anyag, s holta után mediumok által közlekedik: ebben hitt Sasza asszony is.)

Mazrur tehetetlen tömegnek érzé magát e rémhirekre. Haja sok volt Sámson fejének, de eszméje kevés.

Sasza asszony lábával toppantott s saját üstökét tépte az öt ujjával.

— Mit akartam én? Meg akartam alázni egy fejedelmi asszonyt, a kinek apái az én apáimnak czárjai voltak: azt akartam

magam előtt térden látni és kegyelemért könyörögni hozzám maga és koronás porontya számára. És aztán nem adni neki kegyelmet, hanem elvinni őt magammal, hogy legyen egyedül rab, a hol mindenki szabad; a ki egyedül volt szabad akkor, midőn mindenki rab volt! — Ezt a Junót, ezt a császárnét akartam megalázni; elvenni tőle országait; népei szivét; asszonyi méltóságát; s mikor a czélnál állok, akkor fölém kerül egy repülő féreg, egy méh, megszur fulánkjával és halott vagyok. Ah, csak asszony ne lett volna! Ha az a férfi, a ki legyőzött, egyedül jött volna, odavetném magamat lábaihoz, széttárnám előtte keblemet, s azt mondanám: ide lépj, taposs rám; Isten vagy: imádlak! De nőt is hozott magával. Miért veretett meg egy asszony kezével?

— Nincs segitség? kérdezé Mazrur.

— Segitség? Bolond! Azok repülnek, mint a sasok; a mi léghajóink tekenősbékák ellenükben. Nekünk haza kell mennünk. S azután nem tudom, mi lesz? — És még a pétervári bankból kivett igazi arany készletünkből is elfoglaltak tiz millió rubelt. Mazrur! Nincs itt most siránkozni való idő. Szégyenlem, hogy annyit fecsegtem hiába. Pfuj! Asszony voltam. Legyünk férfiak;

álljunk boszut. Ejh, nem kell nekem vér. Ma megsiratják, holnap elfelejtik. Nem csinálok énromhalmot Bécsből; de egy olyan sebet akarok rajta ütni, a mit ez az ivadék ki ne heverjen, a mig él. Én elviszem a bécsi nemzeti bank kincseit.

— Hüh! szörnyedt el Mazrur, s atlétai termete egy megriadt gyermek hunyász torzképe lett. Az lehetetlen! A bank kivül-belül lepecsételve a nagy hatalmak követeinek czimereivel, a tresorok Brahma-zárral ellátott betörhetlen vasajtóktól őrizve. Azonkivül van egy titkos gépezet, melynek nyitja a bankkal átellenes házba van vezetve. Ott felváltva őrködik egy bankhivatalnok éjjel-nappal; s annak az az utasitás van adva, hogyha bárminő gyanus zörejt hallana a banképületben, a gépezet rudját forditsa el s arra az egy mozdulatra minden tresor földalatti boltozata megtelik vizzel. Ha pedig erőszakkal visszük el a kincseket, ha az tudomásra jut, minden nagyhatalom egyszerre mi ellenünk fordul s mielőtt Szent-pétervárig jutottunk volna, már felmorzsoltak bennünket, s zsákmányunkat is viszszavették.

— Te hallgass! Nem kértem tanácsodat. Te teljesitsd, a mit én parancsolok. Én ugy viszem el a bank kincseit, hogy azt ma-

guk a bank igazgatói sem fogják észrevenni; csak majd egyszer nagy későn, évek mulva vezeti őket rá valami véletlen, hogy ki vannak rabolva. És akkor sem fogják bebizonyithatni, hogy ki által? Jegyezd fel utasitásaimat. De ne! Ne irj fel semmit. Tartsd a fejedben; a hol fennakadsz, kérdezd meg ujra. — Tehát legelső dolog a pecsétek. Ez a legkisebb akadály. Te értesz a technikához; hiszen tanitottad azt a Sabinádban. Az orthoclas-porczellán-agyagból egy gyürünagyságu gyurmát rányomsz a pecsétre; azt a fegyvertár kohójában kiégetteted, olyan lesz, mint az eredeti carniolba metszett pecsétnyomó; akkor a felragasztottpapirszalalagokat bizton letépheted; a pecsétnyomók birtokodban vannak. Nehezebb feladat a bank udvarára való bejutás, mert a kapukon át nem lehet; ott mindenki meglátná. De ez is kivihető. Egy léggömb elég, hogy tiz embert fölemeljen, egy másik léggömb pedig utánuk viszi száz kiüritett léggömb hüvelyét. Ezeket teherszekerek viszik éjjel a banképületig. A léggömbök mind fekete fátyolszövettel legyenek bevonva, hogy a sötétben ne lehessen őket látni. A két első léggömböt ereszszétek le a mondott teherrel a bank négyszög-épületének udvarára. Mind a tiz

ember a leggyakorlottabb aeronautákból legyen válogatva, kik értenek a légjárók megtöltéséhez, felbocsátásához és leszállitásához. Az üres léggömbhüvelyeket meg lehet tölteni a bank helyiségében levő gázvezeték csöveiből. — Most előttünk vannak a zárt ajtók. Mikor a bank helyiségeit lezárták, az jelenlétemben történt; mert csak ugy vállalhattam felelősséget azért, hogy minden kincs ottmarad, ha előbb meggyőződtem róla, hogy csakugyan ott is van minden. Tehát a következő ajtók felnyitandók, első udvaron a főlépcsőről benyiló egyszerü ajtó I. számmal. Ez az igazgatósági lakosztályba vezet. Strutt-féle zár, a kulcs száma 15,282. Innèn átjárás van a bank pénztárába, melynek ajtaján Cotterol-féle négy oldalra csukó zár van; ennek a kulcs száma 42. (A számokat ird fel.) Mikor a pénztárba eljutottál, akkor ott találsz három nagy vasszekrényt, melyek az egész falat elfoglalják, mind szélében, mind magasságában. Az egyikben áll a forgalomra szánt arany- és ezüstpénz, tizmillió; a másodikban a tartalék- bankjegy tizes, százas és ezres csomagokban, száz millió; a harmadikban állnak a visszaváltott bankjegyek. Ez már szemét. Mind a három szekrénynek Brahma-zára van, a saját kul-

csán kivül semmivel fel nem nyitható, valamint a földalatti kincstartó boltozatoknak. Az első szekrény kulcsszáma 162,818, a másodiké 38,001, a harmadiké 200,012. De a főkulcsokon kivül még mindeniknek van egy a, b, c és x, y, z betükkel megkülönböztett közép és kisebb kulcsa. A legkisebb kulcs nyitja ki a legbelső fiókot. Ebben a fiókban nem áll egyéb, mint a földalatti tresor-termeknek fő-és mellékkulcsai különkülön. Egyik a bankigazgatónál, másik a főkönyvvezetőnél, harmadik a pénztárigazgatónál áll rendesen, most oda vannak elzárva s csak a szekrények kulcsai adattak át a három hivatalnoknak a lepecsételéskor. — Most figyelj jól. — Valamennyi szekrényt, és ajtózárt mind a régi Wertheim-czég készitette. Most ezt részvénytársulat utján megszereztük. Te vagy a társulat elnöke. A gyár ügykönyvének a nyomán a tudtodra adott számok segélyével valamennyi kulcsot mind megszerezheted; lehet, hogy megvannak párban is készen, hogy ha netalán elvesznének, megszerezhetők legyenek; de a rajzaik, mintáik bizonyosan megvannak a mintakönyvben, s saját munkásaink azokat utána készithetik. És akkor megkapva a tresor

kulcsokat, azokkal minden kincstár ajtaját sorban kinyitod egész kényelemmel.

Mazrurnak izzadság gyöngyeivel volt tele a homloka. Sasza asszony folytatá:

— Most hallgasd meg, hogy mit tégy tovább. A banknak öt földalatti kincstára van. Kettőben áll az ezüst, háromban az arany. A földalatti bolt bejáratánál van egy súlyesztő gépezet, melyet kétféle gép hajt választás szerint, egyik gőz-, másik ember erővel. Ez a gépezet bocsátja le a pinczetornáczig az érczczel terhelt öblös kocsit, s ez vontatja fel. E kocsi 160 pénzes zacskóval telik meg, mely ezüstben 75 ezer, aranyban 800 ezer forintot tartalmaz. A tresorok mindegyike egy-egy tiz láb magas boltozatos terem, mellék gádorokkal és fülkékkel, ölnyi széles kőfalai belül vaspánczéllal burkolva s alul a talapzat is erős vaslemezzel födve, hogy azokba mind kivülről a falon át, mind alulról, valami szomszéd házból ásott aknán keresztül betörni ne lehessen. Ablakai hármas rostélylyal vannak elzárva. Ez odukban jéghideg a lég mindig, a szél huz rajtuk keresztül. Az első tresor hat öl hosszu és három öl széles. A legmélyebb fülkében van egy rézlap, az első alapkövet letevő osztrák

császár Ferencz emléke belevésve. A többi fülkék mindegész a boltozatig telerakva pénzes zacskókkal, mikben a vert ezüst áll, mindenzacskó a torkán lepecsételve, s a hurokhoz kötve annak a hivatalnoknak névjegye, a ki annak a tartalmát megszámlálta. A hosszu boltozat alatt végig állnak ily pénzzacskókból felrakva a hét láb magas és négy láb széles gömbölyü és négyszögü tömör tornyok; a zsákok ritka szövetén átcsillog a tallérok fénye. Mindegyik toronyra rá van irva az összeg, melyet tartalmaz. Az első hengeridomu pénzbástya másfél millióval kérkedik; szomszédja, a hombár-alaku ezüstmamelon már két és fél milliót vall be. Ez első tresorbolt hatvan millió ezüstöt tartalmaz.

A második kincstárbolt, melyhez ismét más vasajtó vezet más kulcsokkal, többnyire aranyat rejt. Az arany két láb hosszu faládákban áll, vagy nagy födeles szekrényekben, ötszáz darab tizforintosokat tartalmazó zacskókba szoritva. Egy szekrényben van 500 zacskó, s annak a sulya 31 mázsa. Itt 87 millió frtnyi arany van eltemetve.

A második tresorból jutni egy harmadik pinczébe; itt arany van felhalmozva rudakban, miknek mindkét vége a hitelesitő

bélyeggel van ellátva. Egyes ládák font-számra megbecsült »pepitákat« tartalmaznak. Az állványokon kúpalaku »királyok« és a szekrényekben ellapitott bandelettek, minőkkel Chinában szoktunk fizetni. Ugyanitt vannak szekrényekben a külföldi arany pénznemek is, különösen indiai rupiák és portugaleok. E kincstár becsértéke ötvenöt millió forint.

A negyedik tresor a banképület északi szárnya alatt van; az egyetlen nagy szekrényt rejt magában, mely egy alacsony fülkében még külön el van zárva vasrostélylyal. E szekrényben hever negyvenegy millió forint, ujveretü Árpád-aranyokban.

Az átelleni ajtó nyilik az V-ik tresor termébe, mely ismét ezüst barreokat tartalmaz. Feketés szürke vastag téglák azok; 60 fontot nyom egy-egy. Rajtuk a készitő bankház stampigliája bneyomva: »Sharps et Hilkens, Bullionbrokers, London, A. 772. B.« Mellékelve hozzájuk a hamburgi próba, az ezüst valódi értékét bizonyitó. Ezen téglák tüzhely-alakban vannak egymásra halmozva. Mind együtt ötvenhét millió forint van bennük.

Tehát az egész bank kincse háromszáz millió forint.

Ez most a kezükben van. — Te a tresorokat felnyitva, a zacskókat fölemelteted a géppel s átrakatod a léggömbök hajóiba. Egy nap husz léghajó megrakodhatik. Azok éjjel, a mint a gázvilágitás a városban kialudt, egymáshoz kötve a bank udvarából felszállhatnak. Te magad ott légy a léghajókon, s intézd okosan a leszállást. Én intézkedem, hogy akárhol szálltok le a városon kivül, szekerek álljanak készen, melyek a kincset átvegyék s elszállitsák az arsenálba, a hol én magam fogom azokat átvenni. A másik éjjel a léggömbökkel visszatérsz a bankhoz a szekerek által vontatva, s az elhozott zacskókat visszaviszed. Azok meg lesznek töltve a velünk hozott alfenide tallérokkal és aluminium aranyokkal; azokat visszarakatod a maguk helyére. Öt nap alatt elkészülhetsz az egész munkával; s mikor az igazi ezüst és arany helyett ott lesznek az álpénzek, az ezüst barrerok helyén az ólomtéglák, a pepiták kicserélve pinchbeak és similor-darabokkal, akkor bezársz ismét minden tresort s lepecsételed az ajtókat. — Nos, fázol talán?

— Nem. El vagyok ragadtatva. Szédülök. Ez mind meglesz. De egy dolog aggaszt. A felveendő kincs iszonytató tömeg. Százöt-

venezer forint ezüstben és egy millió forint aranyban dolgot ád két lónak elvontatni. Nekünk pedig tengelyen kell mindent elszállittatnunk. Krakkó miatt a vasutat nem használhatjuk, s a magyarországi vasutak mind fel vannak előttünk szakgatva. Tehát ennyi ezüst és arany elszállításához kell hétszázötven szekér. Ha mi hétszázötven szekérrel háromszáz mértföldnyi uton keresztül pénzt szállitunk, emberi lehetetlenség, hogy azt az egész világ meg ne tudja.

— Arra is gondoltam: felelt Sasza asszony, gunymosolylyal ajkai körül; azért leszek én magam az arzenálban. Az osztrák fegyvergyárnak van ötven ágyuöntő gépe. Az aranyat, ezüstöt megöntetem ágyuknak; hat ló csak elbir egyet; lesz kétszázötven ágyu a hétszázötven szekér terhéből, s azt a kétszázötven ágyut egy rakáson, trombitaszó mellett viszem el, az egész európai diplomatia szemeláttára fényes nappal.

— Pompás! kiáltott fel Mazrur, szokott gorilla-kaczajával. Hanem még egyet legyen szabad megjegyeznem, imádatraméltó asszonyom. — A hol ötven ágyuöntő gépnél háromszáz ember müködik, ha mind a saját emberünk is, lehet-e arra gondolni, hogy azok haláluk órájáig hiven meg fogják a tit-

kot tartani? nem történhetik-e meg, hogy az ágyuöntöde agyagmintáiban egy-egy kis áruló atóm az ágyuanyagból ottmarad, s tanubizonyságot tesz a felől, hogy vas és messing helyett ezüst és arany lett ágyunak öntve?

Sasza asszony egymás fölé tette karjait s szánalmas megvetéssel tekinte Mazrurra.

— Hát nem tudod-e, hogy az arzenál alávan aknázva? Nem történhetik-e meg az a véletlen, hogy mikor az utolsó ágyuöntéshez igazi vasat és rezet olvasztatanak, az egész öntöde, minden munkásaival együtt a levegőbe repül?

Mazrur kegyetlenül kaczagott. Csak háromszáz ember életéről volt szó. Mi az egy háboruban?

— Ez a véletlenség megtörténhetik, szólt Mazrur. És akkor a németek háromszáz millió aranya, ezüstje velünk jő. Illetőleg még tiz millióval több, a mi a pénztárban áll.

— Nem. Azt otthagyod. Ha azt elvinnők, az egészre rájönnének. A helyett valami mást viszünk el: a tartalék-bankjegy összegét, száz milliót.

— Hát a helyett mit hagyunk ott?

— Majd elmondom. A banképület déli

részében van a bankjegygyár. Hogy megértsd, mi a teendőd, le kell előtted irnom az egész bankjegygyártást, a hogy az az osztrákoknál be van rendezve; ők maguk világositottak fel mindenről, midőn bankjukat nagylelkűen lezároltam.

Neked tizenöt nyomdászt kell magaddal vinned és tiz erős munkást, a ki a gőzgép helyett a gépkerekeket hajtja. A gőzt mi nem használhatjuk, elárulna a kéményen át bennünket. Feladatod lesz azt a százmilliót kinyomatni s az uj jegyekkel a tartaléktőke jegyeit kicserélni. E végett a II-ik pavillon II-ik emelete 3-ik folyosóján az 1-ső számu ajtót felnyitod a 92,054. számu kulcscsal. Onnan bejutsz a vésnöki műterembe. Ennek a 13,512-ik számu kulcscsal nyiló szekrényében megtalálod a bank jelenlegi ezeres, százas és tizes jegyeinek »patrice«-ait. Jegyezd meg jól: csak a patriceok vannak meg, a matriceok meg vannak semmisitve, majd megmagyarázom később, miért? Egyetlen eredeti aczéllap van, melyet többféle művész készitett el; de azt nem használják, az az igazgató kezében van. Ez eredeti aczéllapba egy gép segélyével egy lágyabb aczélhengert forgatnak mindaddig, mig annak felszine az eredeti metszés legfinomabb karczolatát is,

mint kiálló domborrajzot veszi fel magába; akkor azt a hengert kemény aczéllá edzik. Azután ezzel a hengerrel ismét más lágy aczéllapba nyomtatják bele az eredeti rajzot, s akként tizenöt egymáshoz egészen hasonló matriceot nyernek s az öt sajtógépen egyszerre tizenöt példányt állitanak elő ugyanazon bankjegyből. A nyomda helyiségeiben meg fogja találni az odavitt nyomdamesterünk a bankjegypapirraktárt, a légszivattyus papiráztató gépet s a bankjegyszáritót gázmelegitéssel. Mindezekre jól kell ügyelni, hogy az uj bankjegyek egészen hasonlitsanak a valódiakhoz. — És még akkor sem fognak hasonlitani! — Ezt is tudd meg, hogy miért? — Minden egyes matrice lap egy külön series bankjegyét nyomtatja. Mikor az aczéllap készen van, akkor még egy kevés gyémántport hintenek rá, és azt szarvasbőrrel végigdörzsölik rajta. Ez által olyan vékony kuszált vonalok támadnak az aczéllapon, miket puszta szemmel meg nem lehet látni; hanem a mint egy bankjegyet a gázgórcső mögé tesznek, mely ezerszer nagyit, egyszerre előtünnek rajta azok a kuszált vonalkák, s bizonyitják, hogy a bankjegy igazi. Azért hasztalan minden utánzás; még ha valaki az eredeti patriceot megkapja is,

s azzal készíti el a bankjegylapot, rajtakapják a hamisításon. Az eredeti aczéllapgyémántpor karczait nem lehet utánozni. Ezek minden seriesnél más meg más rajzot adnak, s ezek által ismeri ki a bank saját jegyeit az utánzottak közül. Ezért kell kicserélnünk a magunk által gyártott bankjegyekkel az ő saját gyártmányukat. S ha az is meglesz, akkor aztán csak tőlünk függ, hogy meddig hagyjuk őket élni? Nem törhettük őket összse a csatatéren, össze fogjuk törni a pénzpiaczon. Egész financiájuk, nemzetgazdaságuk ennek a nemzeti banknak a lételén alapszik. Hadd épitsék erre az alapra palotáikat, kunyhóikat, vasutaikat, kikötőiket, kereskedelmüket. Évekig nem fogják észrevenni először azt, hogy a kincsük nem arany, nem ezüst; mert az otthagyott tiz milliót sem adják ki, s évről-évre szaporitani szokták érczkészletüket, ahoz ők hozzá nem nyulnak. Másodszor nem fogják észrevenni, hogy száz millió igazi bankjegygyel több van forgalomban, mint a mennyit ők közrebocsátottak, mert a mi hozzájuk visszakerül, az a górcső alatt is igazi bankjegynek mutatja be magát. Egyszer aztán, mikor idejét látjuk, felébresztjük a kétséget, s akkor egyszerre ki fog tünni, hogy semmijük sincs, hogy

koldussá vannak téve. Ki által? hogyan? talány marad. Vádolni fogják a bank fejeit, a kormányt, magát a császári családot. És akkor aztán összeomlik az egész kártyavár, a minek ország a neve; s palotákban és kunyhókban nem lesz más, csak koldus s ez az egész nép mint tökrejutott csaló fog a sárba hullani, a honnan nem kel fel többé. A sírból még van föltámadás, de a sárból nincsen.

Mazrur lelke kéjelgett e nő mámoritó szavaiban.

— Minthogy mégis lehetséges, hogy az a munka némi zajt okozhat, lesz gondom rá, hogy a bank melletti utczákon éjjel-nappal szakadatlanul járjanak végig ágyuink és társzekereink, miknek zörejétől az őrködők semmi neszt sem foghatnak el; s éjjel, mikor léggömbjeitek felszállnak, fáklyakiséret mellett fognak szekérvonataink járni; a fáklyalobogványtól idelenn senki sem fogja észrevehetni a fekete léggömbök illanását odafenn.

— Hát azokkal a nyomdászokkal mi történik, a kik a bankjegytömeg kinyomását eszközölték, hogy ne fecsegjenek?

— Megjutalmazod őket gazdagon. Az-

után megesküdteted, hogy soha egy szót nem fognak abból kibeszélni, a mi titok.

— Mire esküdtetem őket? Az Istenre, vagy az ördögre? Egyikben sem hiszünk mi, egyiktől sem félnek ők.

— Ne szakitsd félbe szavaimat. Bánom is én: esküdtesd meg őket a nagy mammuth csontvázára. Csak esküdtesd meg. Beszélj nekik a becsületről is, a mit tudsz. Azután ültesd fel őket a munkában részt vett léghajósokkal együtt egy léggömbbe, s mint nemharczolókat bocsásd el őket örök szabadsággal. Csak egyre ügyelj. A léghajójuk szellentyüjének sarkait ne mulaszd el durrolajjal megkenni. Mikor aztán le akarnak szállni valahol a földre s a szellentyüt felnyitják, a sarkok dörzsölésére a durrolaj elrobban s meggyujtja a léggömb könenyét: — és akkor aztán — a te embereid meg fogják tartani az esküjöket bizonynyal.

— Ezt nevezik »verticalis deportatio«-nak a XX-ik században.

— Most megkaptad az utasitásaidat: eredj!

. . . . . .

Öt napig tartott már a szigoru ostromállapot a legkedélyesebb világvárosban; e napokat Sasza asszony folyvást az erzenál-

ban tölté. Az arzenál kéményei kibeszéltek annyit, hogy az ágyuöntödék éjjel-nappal dologban vannak. Ebből kiokoskodta a lelemények népelme, hogy a nihilisták ágyukat öntetnek; az rávezetett arra a következtetésre, hogy valahol bizonyosan sok ágyut elvesztettek. Ezt összevetve az ostromállapottal, a félhivatalos »Éva Almája« naponkinti diadalhireivel, kisült a végeredmény: a nihilistákat valahol bizonyosan nagyon megverték. Hatodnap aztán légberepült az arzenál ágyuöntődéje. Azt mondták, az egy önfelál dozó osztrák tüzér hőstette volt.

Másnap kétszázötven teljesen fölszerelt csataágyu hagyta el a bécsi arzenált; mindegyik elé hat ló volt fogva. Szokás szerint minden löveg érczteste vizmentes ponyvaburkolattal volt bevonva, s elől a szájánál bőrszeleppel bekötve; igy senki sem vehette észre, hogy a kétszázötven ágyu közül egyetlenegy sincs kifurva.

Azok trombitaszó mellett vonultak keresztül Bécs főutczáin, valamennyi európai, ázsiai és amerikai nagyhatalom nagyköveteit felrázva nagy álmaikból, mikor ablakaik alatt végigrobogtak....

A jég-tengerszem.

Most már Sasza asszonynak egyedüli terve maradt: visszavonulni Lengyelországba a megkapott zsákmánynyal.

Visszavonulási terve, melyet táborkari főnöke, Jerivánszky Sergius terjesztett eléje, ez volt:

Az ellenfél dunántuli hadseregét a lovasság tömeges támadásai által folytonos összpontositásra kényszeriteni és a komáromi és budapesti táborhelyek közül ki nem bocsátani. Triesztet folyvást ostromzárolni az utolsó óráig, a midőn aztán ez a messze előretolt dandár, mint elveszett őrpont, magára hagyatik. Az alatt, tüntetés végett a tiszai vonalat erőszakolni, hogy a Nagy-Váradon alakult hetedik hadtest sakkban tartassék. — Ekközben a Styriát megszálló gyalog hadtest csendesen felvonul Bécsbe s felváltja az innen kivonuló derékseregét, mely

a válogatott csapatokkal a nagy-szombat-kézsmárki vonalon halad északkeletnek; ezzel együtt Sasza asszony, a vezérkar, a tábori főpénztár és az uj kétszázötven ágyu. Mikor ezek Kézsmárkra megérkeztek, akkor a bécsi megszálló hadsereg gyorsmenetben megindul Morvaország felé, magához veszi az olmüczi figyelő hadtestet s egyenesen Krakkónak tart. Ezáltal megelőzi a krakkói honvédseregnek azon retaláni tervét, hogy a Kárpátok átjáróit Galliczia felől a visszavonuló oroszok előtt elfoglalja. — A Kárpátokon most a magyar gallicziai három vasuton kivül még gyakorolható átjárók vannak Zboróknál, Gaboltónál, Pivniczánál és az európai kéjutazók kedvéért, meg az ujabban nyitott rézbányákért járhatóvá tett javorinai hegyháton keresztül. Miután mindezen átjárók most a nihilista sereg hatalmában vannak, semmi akadály sem látszik azon tervüknek utjában lenni, hogy gyaloghadtesteikkel Gallicziába kivonulhassanak, a mig lovag hadtesteik a visszavonulást álczázzák, s akkor aztán az elfoglalt Sambori táborhelyre támaszkodva, erejüket egyesithessék.

Csak egy körülmény maradt rájuk néz-

ve kiszámithatatlan. Azok a Tatrangi-féle aërodromonok, s annak a sérthetlen hadai.

Mi e repülőgépek titka? Fütőszer mozgatja-e azokat? Kifáradnak-e bizonyos idő mulva s le kell szállniok fütőszert bevenni, mint a gőzgépeknek? — Más magyarázata nem adható annak a kérdésnek, hogy a czenstochowai nagy diadal után hogyan nem jöttek e gépek még a Budapesten és Komáromban levő seregeik segitségére? Ez bizonyosan hosszu ut nekik, ily nagy ellenségtől megszállt területen keresztül. Mert ha tetszés szerint tudnak repülni akármerre és akármeddig, sehol a »sportnak« olyan nagy tere nincs előttük, mint most Magyarországon, a hol hatvanezer baskirt, kozákot, cserkeszt hajszolhatnának egyik folyampart-tól a másikig.

A nihilista hadvezérek nem ismerték az aërodromonok psychologiáját. Igen is: a gép »lélek tanáról« beszélünk. Ez csak revange azért, hogy ők az emberi lélek létezését is tagadják. Már most ismerkedjenek meg a géppel, melynek lelke van.

Az aërodromonnak nincs vadászszenvedélye; neki a háboru nem sport, hanem — megmondta már, hogy — »üzlet.«

Magyarországon az ellenségre nézve

legroszabb időszak hadjáratnak a nyár. A tavalyi eleség el van már fogyasztva, s az idei még nincs betakaritva; a lábas jószág a Tiszán-Dunán tul van hajtva. Itt félmillió katonát élelmezni nem lehet. Ha azoknak a gallicziai élelmezési vonaluk el van vágva, sőt a főraktáruk el van foglalva, akkor ki vannak éheztetve.

Mikor Sasza asszony hadserege zömével Znio-Váraljáig eljutott, akkor megtudta, hogy mit csinálnak az aërodromonok s Tatrangi sebhetlen vitézei.

Mind a három vasut indóházaitól egyszerre kapta a távirati tudósitást, hogy a mult éjjel megérkeztek a repülőgépek, több ponton csapatokat szállitottak le, melyek visszaverhetlen támadással foglalták el az indóházakat, arra az összekötő hidakat felvetették, az alagutakat eltorlaszolták s ágyukkal megrakták, a szorosokra óriási szikladarabokat hengeritettek a magasból, ugy hogy mind a három vasuti vonalról, mint járható utról le kell mondani.

»Akkor erőszakolni kell a hegyi utakat!« Ez volt a vezérnő parancsa.

Tábornokai másnap megkisérlék e parancs végrehajtását.

»Nem lehet!« ez volt a válasz. »Képte-

lenség harczolni oly ellenség ellen, ki egy hegyi utnak a két oldalfalát a magasban elfoglalja, s azonfelül sérthetlen testtel odaáll az ut közepére.«

»Veressétek agyon felét a seregnek!« hangzott az ujabb parancs. »A másik felével gázoljátok el a sérthetleneket!«

Az orosz hadtömegek mindig készen vannak ily hőstettekre. A halál nem félelmes nekik ott, a hol nyomában jár a boszu.

Hanem a repülő gépek nem adtak nekik alkalmat e szörnyü hősi áldozatokra. — Egy éjjel ugy telehordták a hegyszorosok utjait óriási szikladarabokkal, hogy azokat náluk nélkül egy évig nem teszi emberi kéz járhatókká. Hasztalan minden erőlködés. A sziklafalat nem lehet ostrommal bevenni. Hasztalan minden csel, furfang; a »látó« gépek egész éjjel ott czirkálnak a bérczormok fölött, le-leszállnak a mély völgyekbe: villanyfényükkel bevilágitják a völgyeket, a hegyvágányokat; nincs mód éjszaka, nyaktörő ösvényeken bár átkapaszkodni a hegyhátakon; minden havasi kunyhó őrökkel van megrakva, s a lopózva közeledőt ezer ölnyi távolból figyelmeztetik a pattogó golyók, hogy rosz helyen jár. Nincs átjárás semerre!

— Akkor mi itt meg vagyunk fogva!

kiálta kétségbeesetten Jerivanszky táborkari vezér.

— Mit? Megfogva? szólt büszkén Sasza asszony. Ha Hannibal át tudott menni a szent Bernát-hegy havasain elefántjaival, ha Napoleon át tudott törni lovassággal és ágyukkal az Apenninokon; ha Diebits Zabalkanszky keresztül tudta vezetni az orosz sereget Kernabadnál a Balkán gerinczein, ha a Kaukazust, a legvitézebb néppel harczolva, el tudták foglalni vezéreink; ha Suwarow át tudott menni a schweiczi Alpeseken, mi nem tudunk-e át-menni a Kárpátokon?

— Nem, felelt Jerivanszky Sergius. A Balkánon, az Appeninokon, az Elboruson, az Alpeseken lehet erőszakolni az áttörést, de a Kárpátokon nem.

Az orosz vezérnek igaza volt. A Kárpát nem olyan hegyláncz, mint a többiek. Az Alpeseknek, az Appeninoknak, a Caucasusnak vannak jéghegyei, vannak örök havasai; azok betöltik a hegyszakadékokat, s jéghegyen, havason át, fáradsággal bár, de utat lehet törni. A Kárpátnak pedig nincsenek sem jéghegyei, sem örök havasai. A Tátra sziklafejedelmeinek homlokáról minden nyáron leolvasztja a magyar alföldi sikság me-

leg szele a hókoronát; azoknak a hógörgetegei nem temetik be a mély hegyszakadékokat. Az egyetlen ladownai jéghegy csak messziről, a Kriványról látható egy uttalan sziklatömb között, tengerzöld fényében kimagasodva.

A Tátra hegyláncza ugy áll most is, a hogy azt százezernyi évek előtt a földalakitó istenerő az izzó földrétegen át előre tolta. Szürke gránit és alpes-mész az, egymáson keresztültörve. Még csak az ujabb földalakulások sem raktak le közé kitöltő uj sziklarétegeket. Egy sziluaóriásokból összehányt tömkeleg az, mely mindent, a mi emberi alkotás, kigunyol. Meredek, szálkásan felhegyesült ormok, vadul kicsipkézett hegygerinczek, miket egyszerre félbeszakaszt egy-egy tátongó hegyrepedés, ezer meg ezer lábnyi mélységü örvényt képezve, melyből merev obeliszk-egyenességü sziklaoszlopok nyulnak fel; aztán jön egy-egy iszonyu fal, mely oly egyenes, mintha karddal volna vágva, a mélyből emelkedik fel, minden talapzat nélkül, csaknem függélyesen. Azután megint egy sziklaomladék zárja el a kilátást, mintha istenek vára lett volna ottan, kik azt a földről elköltözve, összedöntötték; összefüggéstelen, iszonyu, szegletes, idomtalan szir-

tek, feketék az időktől, mint a vas. A meredek sziklafalnak egy haránts párkányzatán egy lábnyomnyi tér; azon lehet végig haladnunk, a hátat a sziklának vetve, hogy egy másik völgy panorámáját meglássuk; ott is ugyanazon kép, más kuszált alakzatban, fantaziátlan, képzelhetetlen alkotás; iszonyu vad romokkal betemetett völgy, embergyülölő ország, fa, bokor, füszál, moha nélkül. Elmondhatatlan, mint egy hagymáz-álom; egy átnyergelő hegyhát vezet ki belőle, mely oly keskeny, hogy épen csak egy ember haladhat végig rajta, s kétfelől a szédületes mélység. És megint ujra kezdődik a szétszakgatott sziklasivatag, a Tátrának nincsenek összefüggő hegygerinczei; csupa üstvölgyekből áll az, mik egymást elzárják. Mikor e sziklaegyetem egy magas pontjára elérünk, e végtelen, vigasztalan, lakatlan világ láttára előveszi idegeinket a reszketés: »sziklalázunk« nevezik azt. Körösköril mindenütt magyarázhatlan, érthetetlen bérczorom, hegyomladék, tarajmódra kicsipkézett, fésüként hegyezett bérczhátak, egy-egy fehér csík a mélységben, a hó völgyvágánya; s a mély völgyfenékben a Tátra tengerszemei. A mesés mélységü tavak, miknek nincs lefolyásuk; egy sötétzöld gömbölyü viztü

kör, vörös palarámába foglalva; vagy egy barna tó, fehér mészkő keretben; vagy egy égszinkék vizlap, melynek környezete sötétzöld tiszafa, éger, törpe fenyő. A völgyek mélyét néhol alig látni. Ott örök sötétség van, s a sziklaormokon nincs semmi zöld. Messze, messze egy kunyhó sem látszik; tejgazdaságoknak semmi nyoma; sehol legelésző tehenek, kecskék. Még vad is kevés jár itt, s a keselyük is elszoktak a sziklákról, hol csak marmota lakik még az odúkban, s a rájuk leső éjbagoly.

És köröskörül semmi hang, csak a sziklafalakról aláomló hegyfolyamok fenséges zugása. A nyári napokban az egészet befödi a hegyek füstje, az az átlátszó köd, mely a távolt és a mélyet opál szinbe rejti, mig a lemenő nap az egész bérczlánczolatot tüzlángba boritja, mintha megkövült lángoszlopok merednének az égre, mintha izzó vulkánok egész sora emelkednék egymás fölé, s mikor már köd és éj elült a völgyben, a sötétkék égen még ott ragyog a Kriván, a lomniczi csúcs rózsafényü oltára.

Ez embertkitiltó halottországon keresztül vezetnek a természetbuvárok, fürdővendégek, zergevadászok által járt utak a két ország határán át, s minden évben ismétlik

a viszhangok a hegygerinczeken találkozók »hozott Isten!« és »badz zdrow!« üdvszavait.

Ez az ut állt Sasza asszony és odaszorult hadserege előtt.

Azon időben a léggömbök segélyével az egész Kárpátokról a legtökéletesebb fényképek voltak már felvéve; mik madártávlatból minden járható utat kitüntettek.

Sasza asszony a fényképekből megtudhatta, hogy az egyedüli ut, melyen Kézsmárktól a rézbányáig tengelylyel, onnan pedig Javorináig lóháton el lehet jutni, oly keskeny, hogy ha ott a mély utakat az ellenfél sziklákkal teletömi, azokon semmi erővel át nem lehet hatolni. A másik ut, a kohlbachi völgyön végig, az »öt tó« völgyén át, egy helyütt olyan sziklafal mentében vonul végig, a hol, ha az ellenfél szemközt jő, egy ember egy ember ellen küzdhet csupán; az egy szakadatlan »párbaj« fog lenni — tizezer ember között. Ha pedig Tátra-Füredről a Felka és Bialka völgyének veszik az átjárást, ott az egy ölnyi széles »lengyel nyereg« hegygerinczén elég az ellenségnek egy ágyut felállitani, hogy a szemközt jövőket folyvást lesöpörje a keskeny sétányról.

»Helyzetünk igy áll; monda Jerivánszky Sasza asszonynak. Visszavonulási utaink

el vannak állva, betömve, megrakva ellenséggel. A jablunkai ut még szabad; de ott utunkban találjuk Krakkót. A dunántuli hadsereg vezére, ha egy csepp közönséges katonai belátása van, értesülve repülőgépek által a helyzetről, nehány nap alatt a támadásba fog átlépni s a hátunkon lesz. Eléje mennünk nem tanácsos, mert az történik velünk a sikon, a mi krakkói táborunkkal történt, hogy a saját lovasságunkkal összetiportatnak a repülőgépek: itt nem várhatjuk be őket, mert élelmi szereink és töltényeink fogytán vannak, s ha az utolsó töltényünket kilőttük, nincs semmi fegyverünk többé.«

»De igen is, még van egy fegyverünk, mely mindig győzött, monda Sasza asszony főhadi tervkészitőjének. A te tudományod elfogyott. Elmehetsz. Küldjétek hozzám Mazrurt; most én készitek haditervet.«

Odaküldték hozzá Mazrurt.

»Te Mazrur, monda neki Sasza asszony; rögtön szekérre ülsz, s a hogy a ló vágtathat, a hogy a gőzmozdony rohanhat, sietsz Budára. Viszed magaddal a százmillió osztrák bankjegyet. — Itt a meghatalmazás részemről a nevedre; nagykövetem vagy: ezuttal tárt karokkal fogadnak, mert

a békeföltételeket viszed. — Ezek kemény, szigoru, megalázó békepontok, minőket győztes ellenség diktál a sarka alá gázolt ellenfélnek. Te rajta légy, hogy ennek minden pontja el legyen fogadva. Nem adok semmi utasitást. Te ismersz ott minden embert. Minisztereket, hadvezéreket, udvaronczokat, főpapokat, népképviselőket, hirlapirókat. A kulcsot, mely mindannyinak az ajtaját kinyitja, magaddal viszed. Te tudni fogod, mit tégy? Csak egyet parancsolok neked. Mikor visszajösz, nekem az elvitt száz millióból egy rongyot vissza ne hozz! hanem ezt a békeokmányt, változatlan szöveggel aláirva meghozd. Ezt parancsolom neked.

»Parancsod betöltöm, Szudarünja! — Szólt Mazrur és eltávozott.«

Másnap reggel már Budán kellett neki lenni.

»És most menjen mindenki a bivouacba; vágjátok le az utolsó ökröket, bontsátok fel az utolsó halkenyeres tonnákat, lakjék jól minden katona; pihenünk.«

Ezt adá ki napiparancsul Sasza aszszony.

Két napig nem történt semmi uj esemény. A harmadik napon pedig valami váratlan segitség érkezett a nihilista sereg szá-

mára. Az orosz seregek régi jó barátja az a hó.

Augusztus végén egy nyári zivatar oly hófergeteget hozott a Tátra bérczeire, hogy az előörsön álló katonákat térdig a hóban állva találták, mikor felváltani mentek; reggelig három lábnyi magas volt a hó, és egyre szakadt, sürüen, mint tél derekán.

— »Ez a mi napunk!« Kiálta tenyerébe tapsolva Sasza asszony, s vezéreit sietve hivatta. Most átmehetünk a hegyen. A hegyi mély utak most az ellenség által felhányt torlaszokon felül vannak temetve hóval; az ellenség repülőgépei a hóesésben nem járhatnak, mert a sziklákon összetörik magukat, a magasból nem is láthatnak azokból a földre; most nem árthatnak nekünk: átmehetünk a Tátra minden utain egyszerre.«

— És ágyuink? kérdezé Jerivánszky.

— Most azokat is könnyen átvihetjük. Leveszszük őket szekereikről, két fenyőből készitett talpra kötjük; két kötélnél fogva husz ember elől és hátul tolva és vonva átcsusztatja azokat a mély utak hófuvatain s a lengyel nyereg sikamlós ösvényén. Ez a hozzávaló idő.

A nihilista seregben el volt már terjedve a monda, hogy az a kétszáz ötven ágyu

a »saját« hadseregük érczpénzéből van öntve, hogy könnyebben elvihető és nehezebben ellopható legyen. Azt tehát tudta mindenki, hogy ha minden ágyuterep kárba vesz is, ezt a kétszáz ötvenet el kell haza vinni.

A merész terv, melyet Sasza asszony kigondolt, rögtön foganatba lett véve, A sürü hóesés közepett megindittattak a hegyi utakon a legvitézebb gyalogcsapatok. E hosszu fegyveres vonal csendesen tolja az elejét előre, s ha ellenállásra fog találni, azon fen nem akad, át fog rajta törni ez érczkigyó minden bizonynyal. A harczosok nyomában aztán következnek talpaiktól megfosztott ágyuk vontatói. A nehéz ágyuk két fenyődarabra kötve, s azoknak két-két kötele az elől és hátul haladó férfiak vállán átvetve, lassan csuszamlanak végig a havon, s haladnak a meredélyen fölfelé. A hangya nem bocsátja el szerzeményét!

A sürün hulló hópelyhek vak embert csinálnak az utazókból. — Az első ember bandukol előre: az a hegyi kalauz; a többi egymás nyomában tapos.

Leghamarább találkozik az ellenfél előörsével az a csapat, mely a »virágos kert«-nek nevezett völgyön keresztül a lengyel nyereg felé halad. A virágos kertnek még teg-

nap oly buja havasi növényzete most már hó alá van takarva, s a fenyők, mint télben, nyögnek a hóteher alatt. A mint a hegyoldal fenyői közül kibukkan az orosz előcsapat, ott lát a sziklaponkon állni egy emberalakot; az is mintha jéggel volna bevonva. Hanem a jégember nem várja be a közeledőket, hogy megkezdje a párbajt a nyomnyi szirtgerinczen végig, tizezer ember tizezer ellen egyesével. Egy rudra kötött röppentyűt meggyujt, az süstörögve repül fel a magasba. A röppentyü tulszáll a hófelhőkön, s a hol eldurran, ott jelt ad a felhők fölött czirkáló aërodromonoknak. A jégember aztán sietve eltünik. Most már az ő lábnyomai a legjobb utmutatók a sziklaösvényen végig. Minden száz lépésnyire szaporodnak a lábnyomok, ott mind előörsök voltak felállitva : azok is mind visszavonultak, az orosz csapatoknak sehol sem álltak ellent. Az aërodromonok sem árthatnak nekik. A hófergeteg jó takaró nekik, a sziklatenger veszedelmes ország ellenfeleiknek. Azok csak függélyesen ereszkedve alá járhatják a légi utat most, minden fekmentes mozdulás tiltva van nekik; az a sziklákhoz verné őket.

Sasza asszony terve a sikerüléshez közelg.

Delet mutatnak az órák, mikor a feladat legnehezebb része legyőzve van. A nemrég készitett kigyós utakon emberi erő összesitésével fel lettek vontatva a lengyel nyeregre a talpakon csusztatott ágyucsövek. Sasza asszony itt pihenést rendelt.

Büszke látvány!

Nem az, a mit a természet mutat: azt eltakarja a hózivatar. Látatlanul maradt el a hegyhágók mellett a felkai smaragdzöld tó; a belé omló zuhatagot, az ötvenkét öles gránitfallal csak moraja hirdeté, s a Kreuzhübeli ponkot csak arról ismerék fel, hogy ott ugy döng a léptek alatt a bércz, mintha üres volna belül. Legfáradságosabb volt a felkuszás a »Hosszu tó« sziklaromjai közül a »lengyel nyereg« bérczgerinczéig, mely aztán hosszan nyulik végig öles szélességben át a galicziai határon; mind a két oldala meredek harántan dülve alá, mint egy pyramid éle.

Most e hosszu sziklagerincz végig megrakva azokkal az ágyucsövekkel, a miknek öntvénye a világon uralkodó ércz.

Ez volt az a büszke látvány.

Sasza asszony ott állt a lengyel nyereg legdélibb pontján vezérkarával együtt, ő maga is férfiruhát viselt, mint tisztjei, hosz-

szu száru csizmákat, szürke köpönyeget és lófarkas sisakot.

— Micsoda völgy ez itt alattunk? kérdezé Sasza asszony a magával vitt kalauztól.

— Ez itt a »jégtengerszem!« válaszolt a kalauz. A hóeséstől nem látjuk a völgyet. Három meredek sziklafal képezi azt s annak a fenekén van az a tó, melynek jege nem olvad fel soha, mert a napsugár soha sem éri. E tóhoz más le nem mehet, mint a madár.

A hó egyre szakadt az égből.

Egyszerre a magasból egy szózat hangzik alá, sajátszerü tulföldi zengéssel. Tiszta, moszkvai kiejtéssel szól a légi kiáltás.

»Zdrawtwujtye Szudarünja!« (Légy üdvöz, urhölgy!)

Mindenki megdöbbenve tekint föl.

A szürke égből, a hóesés ködfátyolából egy nagy szárnyas alak körrajza száll nagycsendesen alá.

Ez az aërodromon.

E rém láttára az orosz elfeledi, hogy felmondott már a szenteknek s ijedten vet magára keresztet, még a tábornokja is.

Csak Sasza asszony szivében marad következetes az asszonyi indulat, ő kirántja pisztolyát s rálő vele az előtte leszálló rém-

re. Hasztalan lövés; nem sérti az azt meg; távolabb is van, mint hogy a golyó beérné; de mégis rálőtt: dölyfből, törhetetlen daczból.

Az aërodromon aztán még egy szót mondott neki oroszul.

»Já apjáty pridu!« (Megint visszatérek.)

Azzal elsülyedt a hóeséstől takart mély völgy homályába.

Nehány percz mulva aztán ujra megjelent, sebesen suhogó szárnyakkal s egy rövid pillanat alatt eltünt a felhők között.

»Ez roszat jelent,« sugdosák a tábornokok Sasza asszonynak.

— Sietni kell a sorkatonáknak, hogy minél előbb a bialkai ut birtokában legyünk s még estig a Gallicziába kivezető átjárókat elfoglalhassuk. Az ágyuk maradjanak itten.

A parancs valódi orosz buzgalommal hajtatott végre. Este nyolcz órakor a bialkai és javorinai utakon negyvenezer orosz volt egyesülve, kik három órai pihenés után éjszaka megindultak két hadoszlopban Bukovina és Jurgóv helységek felé.

Hanem itt elhagyta őket jó szövetségesük, a hófergeteg; a hóesés megszünt.

És akkor látták ők is, hogy hová jutottak?

A tigrisverembe.

Előre küldött kémeik azt a hirt hozták eléjük, hogy Bukovina, Poronia, Jurgow falvakat, a podspaki gyárépületeket a mai nap folytán roppant fegyveres tömegek szállták meg, tömérdek ágyuval, minden ut, folyam-átjárás, a völgyeket uraló halmok tüzérterepekkel vannak megrakva; az ellenség száma százezerre mehet. Sasza asszony a krakkói sereget találta maga előtt.

Ő rögtön át akarta magát rajtuk törni; de azt a kisérletet hadvezérei nem tanácsolták. Egy hadsereggel, mely ki van fáradva az egész napi hegymászás, ágyuvontatás munkájában, megtámadni és még hozzá — ágyuk nélkül, egy pihent nagyobb hadsereget: bizonyos kudarcz.

Sasza asszony tehát még az éjjel küldött viszza futárokat a hegyi utakon a Tátra északi oldalán maradt dandárparancsnokokhoz, azzal az utasitással, hogy a mig a hegyek folyvást felhőkkel vannak burkolva, tegyenek egy kisérletet a hadiléggömbökkel. Most nem látja meg azokat az ellenfél. Szállitsanak azokkal át a tulsó oldalra ágyukat és lovakat. A terv kivihető volt. A Tát-

ra most jó barát, felhővel, sziklával takarja a menekülőt.

Hanem másnap a Kárpát megszünt jó barátja lenni az idegennek. S mikor a Kárpát ellenség, akkor az rettenetes ellenség!

Ti csak mondjátok azt, hogy nincsen l é l e k; még az embernek sincsen!

Mi meg azt mondjuk: a sziklának is van!

Német és angol tudósok meteorologiai adatokkal bizonyiták azt be, hogy a Kárpáthegyláncz delejes határa mily büverőt kölcsönöz az alatta elterülő országnak; lángbora zamatjában, fiainak munkabiró, hadratermett véralkatában. A Kárpátok »rokonszenve« a mienk! a Kárpátok deleje a mi idegeinkben él!

Mikor a Kárpát meg akarja mutatni azt, hogy ő haragszik!

A Kárpát tud gyülölni.

A csorstini várat a kárpáti viharok mennykövei minden évben fölkeresték, mig csak laktalanná nem lett a vár, mig a szomszéd magyar Nedecz várát mindig kikerülte a villám.

A Kárpát tud haragra felindulni. A nagy hegydulások százados nyomai beszélnek arról, hogy mi az a kárpáti vizforgatag?

Mikor két szemközt jövő szél, egyik az orosz sikról, másik a magyar rónáról összehozza egyszerre a maga fellegeit, s a Kárpátok delejes gerinczén összetalálkozik és ölre kap egymással. A »vihar menyasszonyának« nevezik azt a fent a felhőkben kezdődő s orsó forgatagával a sziklákon tánczoló istencsodáját; mely sziklaszálakat tördel le a hegyormokról s tengert önt alá a hegyvágányokból s messze föltépi a rónát, a meztelen szikláig fölásva a földet s háznagyságu szirteket hengeritve alá a mértföldnyi messzeségig.

Egy ilyen vizforgatag augusztus utolsó napján teljesen járhatatlanná tett minden utat a kollini völgytől elkezdve Tátrafüredig, s utána oly viharos idő következett, mely Aeolus minden szelét szabadon bocsátá; a hegyek közt minden órában más szél fujt, és az mind orkán volt.

A kézsmárki derék sereg most már nem mehetett se gyalog, se ágyuval Sasza asszony segitségére.

És hogy tökéletes legyen a pusztulás, még ellene támadt egy másik asszony is, a legszeszélyesebb minden asszonyok között: a magyarországi időjárás. A tegnapi hózivatarra, a ma reggeli vizforgatagos villanyos

viharra délután oly rekkenő meleg következett, hogy a hegyekben egyszerre elkezdett olvadni a hó; a mi tegnap még ut volt, az most rohanó hegyi patak medre lett. Most még vissza sem lehetett térni Javorinából azon az uton, melyen ide jöttek. — A kétszáz ötven arany és ezüst ágyu ott hever sorban a lengyelnyereg hátán.

Sasza asszonynak most aztán már nem sok ideje volt azon gondolkozni, hogy mit tegyen most?

A hadi szerencse egészen ellene fordult. Nagy tervei egy egész világrész átalakitása iránt, álomképen szétfoszlottak. Asszonyi boszúvágya egy császári nő ellenében szomjan maradt. Most még az utolsó vigasztaló gondolatról is le kellett tennie: a kapzsiság kielégitéséről. Az elrablott kincseket nem szabadithatá meg.

Egyedül az irigység daemona volt még, a kit kielégiteni hatalmában állt.

A kincseket ne kapja meg az ellenség soha!

Éjjel, mikor az északi oldalon a hóolvadás megszünt, nagy fáradsággal felment a lengyel nyeregre, hol az ágyucsöveket hátrahagyta. Ott őrzé azokat két század a vladi kawkazi lövészezredből. Átvonult fölöttük

a vihar, a szélvész szárnya ott érte őket; ők helyüket el nem hagyták. Lefeküdtek az ágyuk mellé, azokba kapaszkodtak, hogy a forgószél le ne sodorja őket a hegygerinczről.

Most Sasza asszony azt parancsolta nekik, hogy a nemes érczágyukat hengeritsék alá a sziklapárkányról az ezer lábnyi mélységbe. Annak a fenekén van a jégtengerszem.

És akkor ez asszony odaállt a szédületes örvény párkányára és lenézett a mélységbe. És aztán számlálta a lehulló aranyágyukat.

»Most esik le két millió! Most megint két millió.«

A magasról alászálló lövegek eleintén nyom nélkül tüntek el a mélységben. A tó felszine fehér, vastag hóréteg lepte azt be a mult napok alatt, a belehulló löveg csak lyukat ütött a jéglapon, mikor ráhullott. Hanem azután mikor már száznál több érctömeg tört rajta keresztül, egyszerre nagyot roppant odaalant az egész jégburok, a rázuhanó ágyuk magukkal ránták azt a viz alá s mikor ujra felmerültek a jéglapok, már nem volt a tó felszine fehér, hanem sötétzöld.

A jégtengerszem elnyelte a kirabolt országnak háromszáz milliónyi kincsét!

Holnap ismét össze lesznek fagyva a széttört jégdarabok, s aztán vagy örökre titokban tartják a kincset, mi alájuk van rejtve, vagy jön idő még, és ez ki van számítva, a mikor visszatér az, a ki azt ide rejté, s felveszi, a mit jó helyre eltett ide.

Akkor Sasza asszony összehordatá az idáig szolgált szántalpakat, egy halomra rakatta azokat az ágyuk burkolataival és meggyujtatá mind. Ez óriási máglya fénye mellett mondott köszönetet a munkát végrehajtó vitézeknek, a kik közül egynek sem jutott eszébe, hogy fejszével levágjon egy darabkát abból az eltemetett érczből a maga számára.

Sasza asszony mind a kétszáz férfinak sorba nyujtá kezét, azok megcsókolták azt sorban és meg voltak jutalmazva.

De Sasza asszony még több jutalomról is gondoskodott a derék fiuk számára.

Maga vezette őket le a javorinai táborba.

Jerivanszky tábornok azt kérdezé az elnöknőtől, mikor a wladikawkaziakkal megérkezett, hogy hová tette az »ágyukat?«

Sasza asszony azt felelé:

— Majd megmondom, ha előbb megtudom, hogy mit csinál az ellenség?

— Fogva tart bennünket.

— Merre van legegyenesebb kijárásunk?

— Jurgow felé. Ott van az ellenségnek tizenkét ágyutelepe lépcsőzetesen egymás fölé felállitva. Ha azt elfoglaljuk, mienk az ut.

— Tehát foglaljuk el.

— Nincs ágyunk.

— Van szuronyunk. Az orosz katona nem fél a halál szemébe nézni. Itt van ez a kétszáz wladikawkazi bajnok; állitsd őket az ostromló csapat élére. Ezek égnek a vágytól boszujokat kitölthetni az ellenségen, s ha én szólok hozzájuk, meghalnak értem.

S ezzel Alexandra elnöknő maga vette kezébe a markotányos kulacsot s kimenve a vitézek közé, sorba tölté számukra az erős rostopschint, s mikor a zászlótartónak kezébe adta a harctépte lobogót, megölelte és megcsókolta azt a hadsereg szemeláttára.

»Hurráh!« hangzott a harczfiak ajkairól.

— Már most induljatok a jurgowi ágyutelepeket elfoglalni! Monda Sasza asszony Jerivanszkynak.

A tábornok kiválogatta a legvitézebb hadcsapatokat, a mik a Kaukaz örök harczaiban legjobban be voltak tanulva a hegyi hadviselésbe. Portyázói megmászták a Jurgowhoz vezető sziklaösvényeket, mig egy tömör hadoszlop a mély uton előrenyomulva azt a hirhedett kibujást (debouchée) ismételte, melylyel a franczia háboruban Suwarow vivta ki ellenfelei bámulatát, mikor az alpesi utszorosokon a megszálló ellenséggel szemközt tolta hadoszlopait.

Az oroszok csodáit mivelték e napon a vitézségnek és önfeláldozásnak. Az ágyukereszttüzben, a kartácszáporban lövés nélkül, szuronynyal foglalták el ellenfeleiknek négy első ágyutelepét s azzal megforditva az ágyukat, szétromboltak velük másik négy tüzértelepet; egy óráig urává lettek a jurgowi erődített gyárépületeknek; hanem aztán estefelé megérkezett Dárday maga a hadseregzömével Poroninból s oldalba fogva az oroszokat, kényszerité őket az elfoglalt Jurgowot elhagyni.

Késő este érkezett vissza Jerivanszky a jaworinai főhadiszállásra a hirrel, hogy a keresztültörés kisérlete meghiusult.

— Hogy harczoltak csapataink? Kérdezé Sasza asszony.

— Oroszlánmódra.

— Hát a wladikawkaziak?

— Azok ott vesztek mind.

— Hogyan? egy sem maradt élve?

— Ők foglalták el az ellenség első ágyutelepét. Tizedik kézben láttam a zászlót. Az utolsó zászlótartót már szuronydöfés ölte meg. És az volt az utolsó wladikawkazi harczos.

— Akkor tehát senki sem tudja többé rajtam kivül, hogy hová lettek az ágyuink. Monda Sasza asszony daemoni szemvillanással.

— És már most mit fogunk tenni? Kérdezé a tábornok.

— Várunk.

— Mire?

— A megszabadulásra.

— Meddig várunk?

— Három napig.

— Élelmi szerünk csak egy napra való van még.

— Azt oszsza minden ember két részre s lesz két napra való, egy napig kibirja mindenki evés nélkül: s ez három nap.

— S mit segit rajtunk ez a három nap? A hóolvadás miatt nyáron minden ut járhatatlan lesz egy hétig; főseregünk Kézsmárk-

ról utánunk nem küldhet se égen, se földön, se élelmet, se lőszert, se felmentő sereget. Az egész Tátrán keresztül a legközelebbi három nap alatt nincs más lehetséges emberi átjárás, mint a Jégvölgyorom és a Középháttorony közötti meredek fal mentében átvezető »lawka,« egy embernyomnyi párkány a szirtlapon. Az jó arra, hogy átjöhessen rajta »egy« ember.

— Tehát várni fogunk arra az »egy emberre,« a ki bennünket felszabadit.

Az utolsó fegyver.

Három napra volt szükség. Ezt meg kellett nyerni minden áron.

Sasza asszony az első napot megnyerte azzal, hogy huszonnégy órai fegyverszünetet kért a magyar vezértől, a halottak és sebesültek eltakaritására.

Dárday tábornok beleegyezett a fegyverszünetbe; ő nem koczkáztatott semmit. A hóolvadás a hegyek közt lehetetlenné tette az orosz fővezérségnek a Tátrán tul hagyott hadseregét magához vonhatni; mig ez idő alatt a krakkói seregből ujabb dandárok érkezhettek a harczmezőre, a mik az ellenfélnek minden áttörési kisérletét lehetetlenné teendék.

Mikor ez a huszonégy óra elmult, akkor Sasza asszony alkudozásokhoz kezdett. Felkérte a magyar vezéreket személyes találkozásra.

A Bjela völgyben van egy fürészmalom, az volt a kölcsönös találkozási hely.

Az orosz részről Sasza asszony maga jelent meg, Jerivanszky és Jussupoff tábornokai kiséretében; az ellentáborból Dárday, Tatrangi és Severus.

Tatrangi a kárpáti hadviselés alatt egészen visszanyerte a honvédeknél nemcsak a régi bizalmat, de a feltétlen fensőbbséget. Gépei segélyével szállitá csapataikat s rendezkedése csalhatatlan volt. Az ellenség óriási hadereje meg lett bénitva a hegyláncz és a repülő gépek által. Nagy hadi eredmények, fényes diadalok vivattak ki a saját hadsereg csekély vesztesége mellett, a katonák jól voltak élelmezve és soha sem kifárasztva, s ez mind Tatrangi érdeme volt. Ezért a közkatonák bálványozták. A tisztek meg azért szerették, mert minden intézkedése csalhatatlan volt; a mit előre megállapitott, az meg is történt, s ha valamelyik kelepczébe került, Dávid gépei ott termettek, kiszabaditották. A tábornokok barátságát pedig azzal nyerte meg, hogy mindig az ő nevükben intézkedett, minden győzelem dicsőségét nekik hagyta; a győzelmi bulletinekben egyedül a vezéreket magasztalá,

saját nevét soha sem hagyta azokban fölemliteni.

Szerették, mert megvallotta magáról egész őszintén, hogy ő benne nincs egy szikrája sem a hősi bátorságnak.

Mikor a fürészmalmi találkozóra elindultak, mind Dárday tábornok, mind mr. Severus jónak látták a hyalichor-pánczélt és sisakot felölteni. Dávid pedig csak egy könynyü nyári zubbonyt vett magára.

— Nézzétek, mondá a tábornok, ez most itt bennünket meg akar szégyeniteni: pánczéltalanul jön. Bátrabb, mint »én.«

— Nem vagyok bátrabb, de számitóbb. Az az eset, hogy minket az oroszok most legyilkoljanak, a miből semmi hasznuk nem lenne s csak a boszut idézné fel ellenük, ugy áll a valószinüséghez, mint 1— az 1000-hez; hanem ha én ezt a hyalichor-pánczélt felveszem, a mi éjjeli rohamok számára készült s ebben, a mostani rekkenő napon, hat óra hosszat hegyet mászok, ugy áll, mint 1000 az 1-hez, hogy holnap »influenzá«-ban fekszem. Tehát inkább nekimegyek 1/1000 orosz golyónak, mint 1000/1 pilulae de anacahuitnak.

— Vigye az ördög a logarithmusaidat! szólt Dárday (neki minden logarithmus volt,

a miben számok vannak.) Igazd van. Biz ez meleg lesz, én is levetem.

— Én fentartom, monda mr. Severus. Én türöm a meleget, s nem hiszek a nihilistának.

A fürészmalomtól kétszáz lépésnyi távolban hátrahagyták kisérőiket a vezérek s fegyvereiket letéve, beléptek az elhagyott épületbe.

A nihilisták várattak magukra. Ez is kiszámitás volt; nekik óráról-órára kellett ellopni a napot; kicsalni ellenfeleiktől az időt huzással, halogatással. Egy órával később érkeztek meg a malomhoz a határidőn tul.

Sasza asszony lépett be legelől a malomba.

Ezuttal épen nem volt megnyerő jelenség.

Durva katonaruha volt rajta, mint a többieken, az is megtépve, bepiszkolva az ut és időjárás viszontagságaitól, csizmái térdig sárosak; termetének karcsusága egészen elveszett a begombolt kabát alatt. Arczán semmi nőiség. A zivatartól érdes lett az és vörhenyes, ajkai, orra duzmadtak a hideg éjszakák befolyásától, mely szemeit is kivörösité. Érzéketlenség, dacz és szigor idomitja

minden vonását, s szava oly éles, recsegős kellemetlen, mint egy félérett suhanczé.

Hanem azért Sasza asszony az első tekintetre kiismerte a maga három emberét, s kész volt a három torzkép felőlük: az egyik egy magyar chauvin, a másik egy székely teatoteller, a harmadik egy yankee stokjobber.

Kész volt a haditerve ellenük.

— Uraim! — Ő kezdé el a beszédet — Szóljunk egymással röviden és őszintén. Hogy rövid legyen beszédünk, arra minket utal helyzetünk, kik azt nem titkolhatjuk, s ez kényszerit az őszinteségre. A háborunak vége van: ez bizonyos. Az a találmány, melylyel önök meglepték a hadakozó világot, minden hadviselést lehetlenit. A csatatéren, hol egyenlő fegyvereket próbáltunk ki egy más ellen, mindig győztünk; de emberek ellen, kik az eget hóditották meg, a föld nem tartható. Mi az osztrák-magyar hadsereget mindenütt megvertük, önöknek országait meghóditottuk, s most ime zászlóinkat meghajtjuk önök előtt s azt kérjük, hogy engedjék meg nekünk országaikból hazatakarodni. Mi vagyunk legyőzve, önök győztek le. Békét kérünk, mondják meg, mi az ára? — Csak egy szót még. Ne utasitsanak

önök arra, hogy forduljak a békekötés végett az önök országfejéhez Budapesten. Azt nem teszem. Inkább itthagyom a csontomat a Tátra bérczei között a keselyük számára. Önök győztek le: önökkel akarok békét kötni.

Ezzel a szóval mind a három ellenfelét beleejtette a kelepczébe.

Legelőször Dávid felelt neki.

— Első feltételünk a teljes lefegyverzés.

Azután szólt Dárday.

— A második Lengyelország helyreállítása.

Végre mr. Severus adott hangot.

— És az illő hadi kárpótlás.

Sasza asszony kisérőire nézett, s ajkszegletein ironiás mosoly vonaglott végig.

Két ujjával megczirógatá mosolygó alsó ajkát, mintha biztatná, hogy most tegyen ki magáért s aztán hozzákezdett:

— Mi mind a három föltételre készen voltunk, és hajlandók vagyunk azokat alkudozási alapul elfogadni. — De talán ülnénk le urak valahová.

A férfiak a malomban talált deszkákból rögtönöztek lóczákat és asztalt s azt körülülték.

— Tehát a legelső kérdés a lefegyverzés, monda Sasza asszony, felhuzott térdét két kezébe fogva. Hogyan értelmezik önök ezt?

A magyar urak elmondák a véleményüket, azok ellenében aztán Sasza asszony elmondatá kisérőivel, hogy Oroszországnak hány helyen kell védelemben tartani határait, a Kaukazust, Chivát, Szibériát, a samarai várvonalat, Chersont, a Krimet megszállva kell tartani, a cultura és civilisatió érdekében, a mi el nem tagadható. A nagy városaiban is kell helyőrséget tartani rendőrségi okokból; nagy pusztáin a közlekedést biztositania megfelelő számu lovasság által, hajóin számos tengeri katonára van szüksége. Ezen adatok felhordása a magyar urak közbeszólásai segélyével szerencsésen elfogyasztott két órát a válságos időből. Végre megállapodtak valami pontozatokban, s azokat tárczáikba följegyzék.

Most Sasza asszony legelőbb is a hadikárpótlás kérdését ohajtá fölvétetni, mint a mi legegyszerübb dolog. Csupán szám.

Dehogy volt egyszerü! Itt már mr. Severus szólalt meg, egy kerek milliárdot követelve. — Ezt Sasza asszony nagyon soknak találta. Mr. Severus bebizonyitá, hogy

az nem sok; a mult században Németország öt milliárd frankot fizettetett Franciaországgal. »Hja, az Franciaország volt!« Ekkor azután beleereszkedtek egy végeszakadatlan statisticai disputába, összehasonlitva Franciaországnak akkori és Oroszországnak mostani nemzetgazdászati, pénzügyi és kereskedelmi viszonyait, a minek tán soha sem lett volna vége, ha Dávid pártjára nem kel a szorongatott ellenfélnek s oda nem veti a Brennus-kardot annak mérlegébe, hogy legyen hát fél milliárd a hadikárpótlás, de ne papirosban. — A miért aztán kapott egy pár dühös szemvillanást: az egyiket Severustól, a másikat pedig Sasza asszonytól. Hiszen nem az a »fél milliárd« kellett ennek, hanem az a »félóra,« a mit e tárgy fölött el lehetett vesztegetni.

No de szerencsére hátra volt még a harmadik békepont, s a nap alkonyatra járt már.

Tehát Lengyelország helyreállitása.

Sasza asszonynak »elvben« ez ellen sem volt semmi kifogása. Csupán azt a csekélységet kivánta az urak által körüliratva látni, hogy minő Lengyelországot akarnak ők helyreállitani? Az I. Boleslaw alattit-e, mely Cseh- és Morvaországot és a magyar

felvidéket magában foglalta, de azért csak 4000 □ mértföldnyi területe volt? vagy Sobiesky Lengyelországát, mely 18,500 □ mértföldre terjedt s a szepesi 16 várost is birta, vagy az első felosztás utáni Lengyelországot, melynek 13500 □ mértfölde maradt? vagy az utolsó felosztás előtti Lengyelországot 4000 □ mértfölddel? Miféle tartományok összeségét foglalják azok magukban? Németország is kiereszsze-e a maga lengyel tartományait, hogy az egész egy darabban legyen, s ha nem ereszti, ki vegye el tőle? Ausztria is odaadja-e hozzá Gallicziát? Meddig terjedjenek annak a határai? Belekerüljön-e abba Vörös és Fekete Oroszország s a litván öt vajdaságból alakult Fehér Oroszország is?

Ebből azután egy olyan geographico-historicai veszekedés nőtte ki magát, hogy a holdvilágnak kellett segitségül jönni, a midőn késő estére odáig jutottak, hogy a tábori térképen a helyreállitandó Lengyelországnak a határait veres irallal kirajzolják, a melybe Fehér Oroszország beleesett, de a Veres és Fekete megmenekült.

És aztán, mikor ezzel készen voltak, akkor állt elő a legnehezebb kérdés: hogy

ki legyen ennek a helyreállitott Lengyelországnak az uralkodója?

Dávid, mint tudjuk, Zsigmond herczeget ohajtotta oda. Az uj államnak erőskezü uralkodó kell, és buzgó katholikus papság.

Dárday ellenben más nézeten volt. Ha Lengyelországot helyreállitjuk, emeljük annak a trónjára egyikét a derék szabadelvü főherczegeknek, kik a József nádor ágból származtak: akkor biztositva leszünk Lengyelország jó barátságáról.

Végre mr. Severus is belevegyült a vitába. De hát minek Lengyelországnak akármiféle király? Legyen respublika, ha már helyreállittatik.

Sasza asszony kapott ezen a nem remélt segitségen. Ő is Severus nézetét lovalta, a miből azután egy éjfélig tartó politikai huzavona támadt volna, ha Dávid jókor észre nem veszi a veszedelmet s azzal az inditványnyal nem szeli ketté a gordiusi csomót, hogy ne határozzunk mi itt e kérdésben: hanem bizzuk annak eldöntését a majdan összehivandó lengyel constituantera. Ebben a más két pártfél aztán megnyugodott.

Hanem akkor Sasza asszony és vezérei egyszerre elkezdtek makacsok lenni. Ők Lengyelországot csak mint köztársaságot enge-

dik helyreállittatni, ők a szabadság érdekében nem egyezhetnek abba, hogy egy trónt toljanak a határukra, fenyegető rémnek. Ám lássák a magyar vezérek, hogy mint tegyék magukat a világ előtt felelőssé e föltételhez ragaszkodásukért.

Utoljára még ezek jutottak abba a helyzetbe, hogy Sasza asszonytól hat órai határidőt kérjenek, hogy azalatt társaikkal értekezhessenek e kérdés fölött.

Erre a hat órára is nagy szüksége volt Sasza asszonynak.

Éjfél után három óra lett akkor. A magyarok parlamentairje azzal az üzenettel érkezett meg az orosz főhadiszállásra, hogy e pontnak a fogalmazása egészen Sasza asszony tetszésére bizatik.

Az elnöknő aztán igy fogalmazta ezt a pontot:

»Az államalakitás minden kérdését tartományonkénti népszavazás dönti el.«

— Ez már ravaszság! monda Tatrangi; ezen az uton Lengyelországból soha sem lesz egy egész állam.

Már hajnalodott. Jött a harmadik nap.

A magyar vezérek kezdték észrevenni, hogy Sasza asszony ő tőlük csak az időt lopogatja ezzel az alkudozással.

A magyar fővezér, a mint azt vette észre, hogy ellenfele az alkudozásokkal csak az időt akarja eltarisznyázni, azt a határozott üzenetet küldé neki hogy vagy irja alá a megküldött békekötési pontozatokat, a mik egyelőre két heti fegyvernyugvás alapjául fognak szolgálni, vagy azonnal megkezdetnek az ellenségeskedések.

Sasza asszony azt üzente vissza, hogy »no hát kezdjétek el!«

A magyar hadvezérnek volt kétszázezer embere, négyszáz ágyuja s ötszáz aërodromona, pánczélos katonái, kábitó golyói; a nihilistáknak volt negyvenezer emberük, semmi ágyujok; a pánczéljaikat is elhagyták, töltényeik is fogytán, tegnap óta nem is ettek.

És mégis reggeltől estig tartották magukat sziklasánczaik védelmében ily tulnyomó erő ellen. Oly hősiességet tanusitottak, mely tulmegy az emberin, melyben már a daemonok dühe tőr keresztül. Lefeküdtek a földre, holtnak tették magukat, s talpra ugrottak az értük lehajló ellenség előtt; megforditott fegyverrel mentek eléje, megadást szinlelve, s mikor közel értek hozzá, puskaagygyal kezdték ujra a verekedést; az elfogottak utközb n megrohanták kisérőiket

s elszedték tőlük a fegyvert; a kelepczébe szorultak meggyujták maguk közül az erdőt s az égő fák alul lövöldöztek ostromlóikra; felmásztak a magas sziklákra, oda kellett értük felmenni, vezényszó nélkül harczoltak, minden csapat magára, csatarend volt a sziklatömkeleg, melyet az ellenfélnek darabonkint kellett elfoglalni.

E leviathan-harczczal szemben a magyar vezérek egészen észszerü haditervet foganatositottak. Ők kimélni akarták az emberéletet. Ponkról-ponkra igyekeztek elfoglalni minden szikla-védmüvet, hogy ellenfelüket körülfogva, a további harczot lehetetlenné tegyék rá nézve. Esti hat órára sikerült e taktika. Az ellenfél ugy körül volt hálózva, hogy nem mozdulhatott többé.

Ekkor Sasza asszony kitüzeté a fehér zászlót.

A magyar vezérek rögtön megszüntették a tüzelést.

Az orosz vezérek azt mondák Sasza asszonynak: »az utolsó töltényünk is elfogyott.«

Sasza asszony távcsövével a javorinai sziklafalat nézte figyelmesen.

A meredek szürke sziklalapon egy harántvonal fut végig egyenesen: ez a termé-

szetalkotta ösvény, a mit lawkának, hidnak nevez a zergevadász; azon a keskeny vonalon látszik előre haladni egy fekete pont: hangya a távolban, tán medve a közelben, vagy talán ember?

Sasza asszony összecsukta távcsövét s azt mondá nyugodtan:

»Az utolsó még hátra van.«

Az egész harczvonalon pihenőt fuvattak, a trombiták szomoru jeleit a bérczek viszhangjai egymásnak adták, mig lenn a magyar táborban hosszasan hangzott az »éljen!« kiáltás moraja, midőn a fehér zászlók jelenték, hogy az ellenfél megadja magát.

Most már nem volt szó többé semmi alkudozásról. Most már nem mentek a magyar vezérek fele utra eléje az orosz vezéreknek. Sasza asszony küldönczét azzal bocsáták vissza, hogy a főhadiszállás jelenleg Bukovinában van; tessék neki személyesen oda fáradni.

Az elnöknő, az északi Zenobia egy összetört alak volt e perczben. A négy napi fáradság, álmatlan éjek, rendkivüli viharok, a megrázó indulatok, a harcz izgalma kimeriték erejét. Alig birta magát lábain tartani. Mikor küldöncze hirül hozá neki, hogy a

magyar fővezér oda várja őt magához, összeroskadt és lerogyott a földre.

»Elmegyek!« monda. És nem volt jártányi ereje. Odáig pedig három órai ut.

A rézbányai tisztektől hoztak el egy meglehetős poroszka paripát, meg egy vizhordásra használt szamarat: ez volt minden közlekedési eszköz, mi Sasza asszony rendelkezésére állt. Odahozták számára a poroszka lovat, hogy üljön fel rá.

— Nem ugy lesz az, suttogá nyögve a megalázott amazon. Én felülök a szamárra, a jó poroszka lovat pedig tartsátok készen felnyergelve annak az embernek a számára, a ki amott a lawkán közelit erre felénk. Az rögtön vágtasson utánam, a hogy a ló birja, s a mit magával hozott, akárhol legyek is, küldje be hozzám. — Engem csendesen elvisz a szamár.

És azzal fölsegitteté magát az állatok legszerényebbikének hátára az asszonyok legbüszkébbike, s a mellette gyalogló testőr vállára támaszkodva, hogy le ne essék, viteté magát ellenfelének főhadiszállására.

A félelmes alak, ki lábát a fellegekre téve, indult meg a világot meghóditani; most egy teherhordó állat hátán bandukol legkisebb, leglenézettebb ellensége elé, könyörög-

ve, megalázva, nyögve asszonyi fejfájástól, kinozva asszonyi szégyenérzettől, és érezve asszonyi idegekkel mindazt a kint, a mitől férfiak is meg szoktak tébolyodni.

Midőn Bukovinába megérkezett, már egész éjszaka volt. Erőtetni akarta a daczot; de a mint a nyeregből leszállt, akaratlanul térdre esett s türnie kellett, hogy Tatrangi Dávid nyujtsa oda neki kezét és fölemelje a földről. Egy perczig kezében volt ennek a férfinak a keze s e perczig mélyen a szemébe nézett annak. — A nő kezében, szemében égető láng, a férfiéban fagyos nyugalom.

Dárday tábornagy emberi kötelességének tartá a hozzá érkező »nőt« legelőbb is theával megkínálni, s azután egy paraszt hárságyat pamlagul készittetni el számára, melyen végigdülve, értekezhessék a megadás feltételei iránt.

Sasza asszonynak egészen rekedt volt már a hangja. — A szemei égtek a félagyi fejfájástól. — Hanem azért nem kimélte magát. Vitatkozott az egyes pontok fölött győztes ellenfelével, rekedten, görcsrohamoktól félbeszakitva; itta a theát, rhummal; a mit ivott, nem sokára kihányta; aztán megtörülte

a száját; keserüen mosolygott, s ujra itta a theát és folytatta a vitatkozást.

Igyekezett engedékenyebb békepontokat kicsikarni ellenfeleitől. Lealkudott tőlük Lengyelország határaiból, a fizetendő hadiköltségből; követelt tisztességes fogságot, az oldalfegyver megtarthatásával, az államforma tiszteletben tartását, fogolykicserélést s ráért egy-egy mosolylyal jutalmazni Tatrangit, ki mindenben engedékenyebb volt társainál, — ki tudja, mit jelentettek e mosolygások? lehet, hogy gunyt.

A győztes ellenfél azonban most már szigoru volt, s ha Dárday némi engedékenységet árult el a hadikárpótlás kérdésében, erősen tartva magát viszont a lengyel határkérdésnél: másfelől Severus ellensulyozta őt, ki kész volt odaengedni fehér, vörös, fekete és minden szinü Oroszországokat, de a pénzből egy kopeket sem.

Sasza asszony fogai vaczogtak a láztól; minden ráhalmazott takaró daczára fázott.

E kinok közepett ugy tetszék neki, mintha lódobogást hallana közeliteni.

A lovag megérkezett, s a hangot, mely tudakozódik, megismeré a nő.

Egyszerre leszórta magáról takaróit és talpraugrott fekhelyéről. Kirohant az ajtón,

eléje az érkezőnek. Hallották, hogy hangosan megcsókolta kétszer, orosz szokás szerint. S egy pillanat mulva visszatért, kezében egy összehajtott pergamennel, melyről arany szelenczéjü pecsét függött alá, az osztrák-magyar monarchia szivárványtarka selyem zsinegén.

A nő szemei ragyogtak. A nő termete délczeg volt és ruganyos. A nő arcza sugárzott a diadal daczától. A nő hangja csengett és harsogott; nem volt rekedt többé.

— Nos urak, hát ti nem engedtek semmiben, semmit. Ti nem alkusztok velem? — No hát én sem alkuszom veletek. — Olvassátok ezt! — Itt a békekötés okmánya, aláirva Budapesten II-ik Árpád császár-királytól, fővezéreitől, minden minisztereitől a tegnapi napon. Győződjetek meg róla.

Azzal kiterité a férfiak elé az asztalra a függő pecsétes okmányt.

Az borzasztó szerződés volt.

Semmi helyreállitott Lengyelország benne; semmi hadikárpótlás; ellenkezőleg mindenik fél visszaadja a másiknak, a mit hadi zsákmányul elfoglalt, s Ausztria kötelezi magát a krakkói védmüveket simára lerontatni; a fiumei kikötőt megnyitja az orosz

hadihajók előtt, a Sabinát ujra föl engedi állittatni az ország minden városaiban.

Még ez mind nem volt elég megalázta tás.

Még hátra volt a java.

Az utolsó pontban az volt megállapitva, hogy az összes krakkói magyar honvédsereg — a béke biztositékául — mindenestől, a hogy együtt van, az akkor orosz birtokot képező Duna Deltára belebbeztetik s tisztességes hadifogolyul tiz évig ott marad! ...

És mind ez aláirva császárkirály, főherczegek, miniszterek által.

— És most urak! — szólt Sasza asszony, urieli nevető arczczal, három ujjával a kiterjesztett okmányra támaszkodva, nem én vagyok az önök foglya, hanem önök az én foglyaim! Én küldöm el önöket a Sulina torkolat szigeteibe s én zárom be önöket oda. Itt van, alá van irva. — Vagy ha nem tetszik önöknek, én azt sem bánom. Ha önök másként akarják, tehetik. Kardot ránthatnak azok ellen, a kik ez okmányt aláirták, szét-téphetik a béke kötvényét, aztán rámehetnek az osztrák seregre, kezdhetnek vele háborut; ha megverhetik, csinálhatnak otthon forradalmat, feldönthetik a trónt. Nekem az

is tetszeni fog. Válaszszanak önök, a hogy jónak látják. Nekem jó lesz, akár elfogadják azt, akár nem.

Valami oly megfoghatatlan, oly embertelenül boszantó, oly pokolian ingerlő volt e fordulat, hogy a magyar hadvezér el kezdett rajta dühödten kaczagni. Ez a kaczagás hasonlitott ahoz a rettenetes »canchasmushoz,« a mit a római imperatorok áldozatai hallattak, kiket kinzóik halálra-csiklandással ölettek meg. Fájdalom és düh volt e tajtékzó nevetésben, melytől az ember halantékain kidagadtak az erek, és arcza elkékült, mint a fojtogatotté. És e kaczagás ragályos volt; Severusra is elragadt: a néger sötét arcza is a nevetés torzképévé fintorult el, s a mint a hir odább szállt, a mint egyik ember a másiknak elmondta, hogy Budapesten megkötötték a békét, s minket győztes hadsereget, odaadtak hadifolynak a legyőzött kezébe, elkezdett kaczagni végig az egész hadsereg; és az valami rettenetes volt: kétszáz ezer ember fenyegető hahotája!

Sasza asszony is nevetett. Neki daemoni gyönyör volt élvezni ezt a kétségbeesett kaczagását ellenfelének. Ő akár igy, akár ugy, elérte czélját: diadalmaskodott. Ha engedelmeskedik a honvédsereg a királya ál-

tal aláirt békepontozatnak, akkor számüzve van hazájából, s meg van szégyenitve országa; ha pedig nem engedelmeskedik, akkor fel kell lázadnia királya és kormánya ellen, s polgárháborut vinni nemzetére.

Hahaha!

Csak egy ember arcza maradt nyugodt: Dávidé. Ő sápadt, hideg tekintettel vizsgálta félelmetes ellenfelének arczát.

— Kikaczagták önök már magukat? Kérdé végre társaitól.

— Még nem! orditá a tábornagy s kardját kirántva, odaveté azt az asztalra. Még majd ezután fog kezdődni a nevetés; arra esküszöm.

— Ne esküdjél semmire s dugd vissza kardodat hüvelyébe. Légy nyugodt, öreg.

— Tölts belém egy akó ópiumot, vagy fürössz meg chloroform-tengerben, ha azt akarod, hogy nyugodt legyek! De engem ugy vigyen el ma az ördög, hogy szétrugom neki a poklot!

— Ugy kiabálsz, öreg, mintha Lear királyt akarnád paródiázni. Hát mi ez itt előttünk? Egy békeszerződés. — De nem lehet-e ez koholmány?

Dárday és Severus arczain rögtön kelő

remény váltotta fel a keserü daczot. Ez a kétség volt a mentő szalmaszál. Utána kaptak.

De annál nagyobb dühvel lépett Sasza asszony Dávid elé; oly lángoló kitörésével a megbántott büszkeségnek, mely feledteté vele, hogy nő, hogy beteg, hogy egyedül van ellenségei között. Felragadta az okmányt az asztalról s magasra emelve azt, kiálta rikácsoló hangon.

— Ez pedig a ti királyotoknak az irása; esküszöm!

De aztán hirtelen frivol kaczagásba csapott át: »De mire esküdném? hiszen nem hiszem az Istent!«

Dávidon nem fogott az igézet; ő most is nyugodtan felelt e nőnek.

— Ön, asszonyom, nem hiszi azt, a mi a szivben van, s mégis azt kivánja, hogy mi higyjük azt, a mi a papiroson van. Pedig a mi erkölcsileg lehetetlen, az a valóságban is lehetetlen. És én lehetetlennek tartom azt, hogy Magyarországon oly mélyen sülyedhetett volna az összes társadalom, hogy ily okmányt egy kormány királya elé terjeszthessen aláirás végett, hogy abban az ország megnyugodhassék; hogy a nemzet kidohassa kebléből kétszázezer legjobb, leghősebb gyermekét akkor, midőn azok épen diadal-

maskodnak ellenségei fölött. Ez egy képtelenség, ez egy kábító rejtély. Én tudom, hogy az oroszok leghatalmasabb fegyvere, a pénz, milyen messze hord; de nem akarnék élni egy olyan földön, melyen minden ember az elsőtől az utolsóig megvesztegethető lenne; melyen a becsület, büszkeség, honszerelem és minden erény eladó portéka volna. Én ezt tagadom. Én a tényekről meg akarok győződni. Annálfogva hallja ön meg föltételemet. Én három napi fegyverszünetet kérek, hogy ezalatt Budapestre mehessek és meggyőződjem magam a valóról.

Sasza asszony fagyos gunynyal mondá.

— S ha én nekem nem volna kedvem ily háromnapi fegyverszünetbe beleegyezni? Ha én rögtön követelném a választ, hogy alárendelik-e önök magukat királyuk rendeletének, vagy fellázadnak ellene?

— Azt is megmondom, asszonyom, hogy akkor mit fognánk tenni. Ez okmányról addig, a mig ez csak az ön kezében van, nekünk nincs semmi hivatalos tudomásunk. Mi nem tudjuk, hogy meg van kötve a béke. Távirdáink szét vannak rombolva s az a futár, kit a békeokmány párjával hozzánk küldtek Budapestről, nem jöhet azon az egyenes uton, a melyen az ön küldötte jött; az csak

holnap fog megérkezni ide; nekünk pedig elég most egy nap, elég nehány óra, hogy valamit végrehajtsunk, a mi erősebb minden nemzetközi szerződésnél, minden államokiratnál: az, a mit Európa nyelvén ugy neveznek, hogy »fait accompli.« Mi önt most visszabocsátjuk, ha a fegyverszünetet el nem fogadja. Eltávozása után egy órával megkezdjük a félbehagyott harczot. Reggelig be is fejezzük azt. S reggelre ön, asszonyom, tudni fogja, hogy van-e hát másvilág? — Holnap aztán jöhet a mi kormányunk küldöncze a békeokmánynyal; a másik szerződő fél nem lesz sehol. — S ezt nevezik európai nyelven »fait accompli-«nak.

— S lenne önnek elég erélyessége megtámadni fegyverrel egy csoport embert, ki nem használja fegyverét, nem védi magát többé s a parlamentairi fehér zászlóval jön szemközt önre? Lenne önnek elég erős szive azokat hidegvérrel lemészároltatni? összefér ez a népjoggal?

Dávid e szó hallatára indulatba jött; hideg, szenvtelen arczát átlángolta a harag pírja.

— Népjogot emleget ön, asszonyom? Hát akkor hol volt a népjog, midőn önök a minszki lengyeleket, kik fegyvertelenül fehér

zászlóval jöttek önök elé, felkonczoltaták, férfit, asszonyt és gyermeket? Hát akkor hol volt a népjog, midőn a repülő lovasság Bochnia alatt a fegyvert lerakott fogoly lövész zászlóaljakat az utolsó emberig lekaszabolta? Önök a népjogot kigunyolva, felláziták hadviselő ellenük országában annak tulajdon népeit, önök elfoglalták és magukkal vitték a meghódolt városok magánbankjainak pénzeit; önök Komáromnál bombákat hányattak a kórházakba, miket a fekete zászló jelzett; önök a genfi európai egyezmény daczára robbanó lövegeket használtak kézi fegyvereikhez és anastatereket a várostromhoz népjog és emberiség ellenére, s most önök akarják magukat betakarni egy foszlánynyal, egy fehér keszkenővel, egy vérig sértett fenevad boszuja ellen? — De igazuk van. — Ez a bigott fenevad, mely még »hisz,« nem meri azt a fehér kendőt széttépni. Hanem valami más fog önnel történni, asszonyom. Én önt és vezértársait, ha védtelenül jutnak kezembe, felveszem repülőgépeim hajójába; aztán tudok egy igen szép csendes helyet Közép-Afrika hegyei között, a hol a Niger-folyam ismeretlen forrásai erednek: ott lakik a majomfarku niamniamok tizenkét törzse, középlények az ember és a majom között. A

királyuk neve »Kankakok.« Én leteszem önöket Afrika közepébe. Akkor aztán majd elválik, hogy mi tudunk-e jobban a Dunadeltánál uj államot csinálni, vagy önök a Niger forrásainál?

Sasza asszony erre ismét azt az iménti dévaj nevetést hallatá, mely elfeledteté benne az uralkodónőt.

— Nem, nem! Inkább beleegyezem a háromnapi fegyverszünetbe, mint hogy megismerkedjem a majomfarku niamniamokkal s azoknak a királyával, Kankakokkal. Egyébiránt tapasztalni fogja ön, hogy minden ugy történt, a hogy irva van és változtatni rajta többé nem lehet. És most küldjenek önök kenyeret a katonáimnak, mert azok ma egész nap éhen verekedtek.

Azzal a békeokmányt összehajtva, öltönyébe rejté e bámulatos asszony; s délczegen, büszkén távozott el a házból, hová összetörten, bágyadtan érkezett meg; nem kellett neki senki segitsége, hogy lovára fölvesse magát. Most már a füles Mazrurnak jutott.

— Adieu! — kiálta vissza nyergében ülve az utána bámulóknak s kezével még egy csókot vetett Dávid felé, — mitől az szemeit lesüté.

Dárday ezt dörmögé magában:

— Miért nem fojtottam én meg most ezt a kigyót, mikor kezemben volt a nyaka?

Mr. Severus pedig azt kérdezé Dávidtól:

— Tudósitottad-e te a királyt azokról, a mik itt történtek?

— Igen.

— Ki által?

Dávid adós maradt a felelettel. Sietett repülő gépeihez. Dárday és Severus elkisérték odáig.

— Te Dávid! mondá a tábornagy. Ez gonosz három nap lesz, a mig te odajársz. Az első nap részeg leszek. A második nap megbolondulok. A harmadik nap megveszek! És velem együtt a többi is. Erre gondolj.

— Én egy nap alatt visszatérek hozzátok. Ez nekem elég oda-vissza és mindent megtudni. A másik két napra más szükségem van.

Nem vitt más kisérőt magával, mint Áront, felügyelőjét, ki azt mondá neki egykor: »ne bizzuk a titkainkat asszonyra és idegenre!«

M. NEMZETI MÚZEUM KÖNYV-TÁRA

A nő.

Két óra volt még hátra hajnalig, az a két óra elég volt Dávidnak a Tátrától a Dunáig szállni és végiggondolni minden lehető megoldását e megőrjítő rejtélynek.

Talán nem bocsátották Rozálit a királyné elé. Kitelik az udvari környezettől, hisz ott most is feszesen tartják az etiquettet, mely szerint csak egyházi szertartás szerint férjhez adott nők tekintetnek törvényes feleségeknek, a polgári házasság szerinti asszonyok ki vannak zárva az udvari körökből.

Hátha nem hitték el azt, a mit Rozáli hirül hozott?

Hátha ostrom alá volt már fogva Budapest?

Hátha meg volt mégis vesztegetve minden ember, a ki a történelem alakitására befoly: udvaronczok, papok, miniszterek, tábornokok, képviselők, hirlapirók; — maga a forrongó néptömeg?

Az utolsó gondolatja rémes volt. — Hátha Rozálit megölték?!

Ez a gondolat aztán mind elnémitá a többit. Ettől nem tudott megszabadulni.

Keleten sárgulni kezdett már az ég s a nagy földabroszon ott alant egy arany szalag tündöklött fel: az ott a Duna zöld szigeteivel.

A földet még homály fedi.

A hol a Duna keletről délre letörő szögletet képez, az aërodromon követte a folyam mentét. Az egyre világosodó égen egy szikrázó kis csillag jelent meg. »Az a Mercur,« mondá magában Dávid. És erről is Rozáli jutott eszébe. A Mercur ritkán észlelhető s Rozáli sokszor emlité, hogy szeretné azt egyszer látni. Most itt van.

Már látni Budapestet. Egy nagy ködtenger árasztja el a folyam két partját nagy területen, csak a tornyok hegyei látszanak ki belőle. Ez az emberlélekzetből, csatornabüzből, kőszénfüstből, gázból, szemétpárából tömörült felhő a nagy város mindennapi éji takarója. A repülő gép a münster toronykeresztje fölött suhan el. Épen hajnalra harangoznak. Vajjon mit álmodik ez a sok ember odalenn?

Nehány szárnycsapása még a villany-

gépnek, a ködtenger, torony pharosaival tova fut s a megállitott gép kiterjesztett szárnyaival csendesen ereszkedik alá a budai hegyek egyik hallgatag völgyébe, a mit »Cserfás Boldogasszony« (Maria Eichel) néven hínak; hajdan barátkolostor, most magányos nyári lak. Ez volt Dávid tanyája Budapest mellett, hol éjente repülő gépével észrevétlenül le szokott szállani. A székely mintáju nyaralón tul még ott áll a hajdani zárda boltozatlan négy fala. Ez szolgál szárnyékul a repülő gépnek.

A környékben mindenütt csend van még: itt még nem virrad; csak a fekete rigók szólnak az erdőkben.

Dávid, a mint a gép hajójából kilépett, sietett nyaralója felé. Vagy Rozálit találja ott, vagy cselédjeit, kik hirt tudnak felőle mondani.

A tornácz ajtaja nem volt bezárva s a pitvarajtó is félig nyitva.

Hanem a pitvarajtó küszöbén ott feküdt a Száva, a hű bernáthegyi, s a legelső lépés hallatára fenyegetőleg emelte fel fejét; azután megismerte gazdáját, egy nagyot ásitott s ismét végignyult az ajtó előtt. Hiszen a gazda keresztül tud ezen az élő torlaszon lépni.

Dávid nyugtalanul dobogó szivvel nyitott be az ismerős szobácska ajtaján, hol annyi emlékezetes éjszakát töltött, ölében az alvó nő fejecskéje, ablaka alatt az éneklő csalogány és fejében a közeledő világharczok moraja.

Most reszketve lépett a superlátos ágyhoz, annak tarka karton függönyeit félrevonva.

Akkor aztán egyszerre elállt a lélekzete.

Rozálit látta ott aludni; — de nem egyedül — két kezével egy másik főt tartott kebléhez szoritva: egy gyermek fejét.

Rozáli anya volt.

Dávid a visszatarthatlan öröm sikoltásával rogyott térdre Rozáli fekhelye előtt, nejének kezét csókjaival halmozva el. Arra Rozáli fölébredt; de az a másik ember alva maradt. És Rozáli rögtön ráismert férjére és elkapta tőle kezét: »Ne azt, ezt csókold!« és odatartá eléje a kicsiny embert, kinek gömbölyü kis behunyt szemü feje s két apró összefogott kezecskéje volt ki csak a pólából. »Nézd, nézd! Ez a mienk! A mi fiunk! Nézd, hogy mosolyog, mikor megcsókoltad. Most rólad álmodik. Még nem látott. Ne olyan nagyon, mert felébreszted. Hát ébreszd fel. Látod a szemeit? Olyanok, mint a

tieid. Nem igaz, szebbek azoknál is. Hallod, mit mond? Azt mondja, hogy »a,« ez azt mondja, hogy »anya, apának ne szólj semmit, hogy itt vagyok!« Hiába. Megcsaltuk apát. Nézd, hogy nyujtja feléd a kis kezét!

És a kis gyermek odanyujtá apja felé parányi kezét s azokkal a tehetetlen kis ujjacskákkal belemarkolt annak a szakállába. És Tatrangi Dávid meg volt fogva.

Most azután mindent megértett.

»Már tizennégy naposak vagyunk!« sugá fülébe Rozáli kérkedő nagyzással.

Tehát másnap, hogy Rozálit idehozta.

Rozáli tehát nem beszélhetett addig a királynővel. Ez világos.

Azután pedig, — hogy a gyermek ott volt a keblén, — nem törődött ő tovább se hadjárattal, se békekötéssel, se királylyal, se országgal, se Európával: az a gyermek volt neki az egész világ.

És ez igy igaz, — és ez igy jó.

Dávid a nagy hibáért nem okolhat most már senkit mást, egyedül saját magát. Hogy a nagy tudós, a számitó ember, annyi pontosan összevetett kalkulusból kifeledett egyetlenegyet, azt, a mit a legközönségesebb ember is ki tudott volna számitani: azt az időt, a mikor a nő egészen emberré lesz, a midőn

minden erejét elveszti, hogy az mind szeretetté változzék benne, s e gyöngeségében lesz a legfelségesebbé, ez emberi állatiságában lesz istenivé.

Akkor azután a nő nem hős, nem diplomata, nem bölcs, nem tudós. Ez mind árnyék e napsugáros szó mellett: »anya!«

Tatrangi nem kérdezett már most semmi mást Rozálitól, mint a mi a férj aggodalmaiba vág. Megnyugtatták. Az anya s gyermeke egészen jól vannak.

— Épen ma akartam először kimenni kocsival: monda Rozáli.

— Hová?

— Fel Budára, a királynéhoz.

— S mit akarsz te a királynénál?

— Megígérte nekem, hogy gyermekemnek keresztanyja lesz.

Még most is csak a gyermekére gondol.

— Ne menj te most a királynéhoz, kedvesem; annak nehéz gondjai vannak most. Majd jőjj velem. Én elviszlek magammal haza Erdélybe. Itt a repülőgépem, könnyen utazunk. Otthon kényelemben lészsz.

És Rozáli most sem kérdezősködött tőle, hogy mi történt azóta odakünn a világban? Győznek-e, vesztenek-e? Folyik-e a vér folyamszámra? hull-e az ember sáska-

számra? Csak azt kivánta Dávidtól, hogy válasszon a fiának szánt nevek közül, melyik lesz szebb a kiszemeltekből: egy ó-szövetségi név »Naftali,« vagy tán egy ősmagyar vezér neve »Etele!« nem, az nagyon harcziás; talán inkább Elemér? vagy Washington? Dávid választotta az Elemért. Akkor meg Rozálinak jobban tetszett Naftali. Dávid aztán ráhagyta, hogy legyen Naftali. Akkor aztán Rozáli nem akarta engedni, hogy Dávid az ő kedvéért lemondjon választásáról. Utoljára elfogadták a Washingtont. Akkor meg az jutott eszébe Rozálinak, hogy Washingtont a mig kicsiny lesz,a név diminutivumával »Vasi«-nak fogják híni, s abból még gunynév lesz. Utoljára is rájöttek, hogy legjobb lesz neki »János.« Ez olyan tisztességes név.

És Dávid olyan természetesnek találta, hogy ő most itt azzal töltse az órákat, hogy a naptárból neveket halásszon ki, s azután meg álljon neki a theafőző gépnek; (mert a lusta cseléd még mind alszik) s forraljon egymásután mindenfélét s hordjon elő teknőcskét, fürdőkádacskát, névvel nem nevezhető öltöny-és vászonféléket és lerajzolhatlan edénykéket s segitsen a gyermeket dajkálni; mintha az a háromnapi határidő

egyenesen erre a czélra lett volna neki megadva.

Azután még segitenie kellett a nőnek a toilette-ben; mely alkalommal kitünt, hogy sok mindenféle hiányzik itten. Ez a nyári lak nem arra volt berendezve, hogy annyi boldogságot fogadjon be; az előkészületek mind otthon maradtak, s itt csak a mit a tudatlan majoros cseléd tudott hozni a városból, azzal kell kinlódni. Ez persze ezer és egy baj. Szegény Rozáli azt sem tudja, melyikről panaszkodjék.

Dávid aztán megvigasztalta azzal, hogy majd be fog ő menni a városba s aztán hoz ki a számára mindent. Mindjárt be is fogatta a két konyhalovat a majorossal, hogy beszekerezzen. Rozáli csodálkozott rajta, hogy miért nem megy a repülő géppel?

Most aztán tisztulni kezdett Dávid előtt a kárhozatos talány.

Budapesten nem tudtak arról semmit, hogy mi történik odakinn a világban. Ő Rozálira bizta, hogy beszéljen a királynéval; nem akarta a diadalhireket az egész világgal tudatni. Nem akarta, hogy folytassák a háborut. Azt akarta, hogy kössenek egy becsületes békét. Most azután kötöttek egy szégyenletes békét, a mit ő nem akart. És en-

nek csak ő maga az oka: minek akarta olyan nagyon okosan elintézni a dolgot? Minek nem hagyta a nejét odahaza, a hol az asszonynak legjobb helye van? Már az is vakmerőség volt tőle, hogy oly rémséges jelenetekhez, minő a Krakkó melletti anastater felrobbantása volt, magával vitte nejét. E rendkivüli izgalom sietteté valószinüleg az örömnapot, melyet távolabbnak hitt. Menthetlen bódultság volt tőle azt tenni. De a nő akarta, s a nőnek annyi lélekereje volt. Hanem azt az egyszerü dolgot nem számitá ki a nagyon okos ember, hogy az akkori nő meg a mostani nő két különböző lény: amaz csupa ész és akarat, emez csupa sziv és ösztön: amaz még urnő, emez már rabnő.

Dávid gondolataiban a legellentétesebb képek jártak boszorkánytánczot. Meghiusult remények és keletkező uj tervek, a szégyennel határos önvád, a miért országos ügybe egy asszonyt avatott be s apai büszkeség az indok fölött, mely az ügyet meghiusitá: a pólyás gyermek siró hangja átment a honvédsereg kaczajdühébe s Rozáli halvány anyaarczát felváltotta a néger koromképe.

Pest utczáin forrt a néptömeg, mikor Dávid szekeréről leszállt a Duna rakparton. Minden ember tódult a börze felé. Kinek

kinek volt egy lap a kezében, azt magyarázta a másiknak. A börzeépülethez pedig közel sem lehetett jutni, ott olyan nagy volt a tolongás. Tegnap este jutott köztudomásra a békekötés, s erre a hirre az eddigi baisse egyszerre átcsapott a hausseba. Tegnap még a lánczhidról ugráltak a Dunába a szerencsétlen üzérek, kik a legszilárdabb vállalatok élén nem birtak semmi áron pénzhez jutni; ma már ömlött a pénz, mintha gomba volna, mely egy éjszaka kibuvik a földből, s reggeltől estig másfél milliárdra mentek a bejegyzett uj alapitások tőkéi, miknek certificatjaiért egymás kabátját tépte a közönség. A contremine még egy kétségbeesett kisérletre vállalkozott; leitatott egy csoport katonát, azokkal utczai verekedést kezdetett s arra elhiresztelé, hogy a magyar ezredek fellázadtak a békekötés ellen s nem akarják azt elismerni. Hanem aztán a verekedőket nagy hirtelen összefogta az őrjárat s a contremineuröket kinevették. Nem lázad itt fel senki a békekötés miatt. Dávid észlelheté, a merre járt-kelt, hogy minden ember nagyon meg van elégedve azzal, hogy a veszedelem ilyen szerencsés véget ért, s most csak arra van gondja az egész világnak, hogy minő vállalatra irjon alá. Egy embert épen most

dobtak ki a börzéről az ablakon át s azt az utczai közönség is végigdöngeti, a mig elmenekül. Ez a semmirekellő azt próbálta elhiresztelni, hogy a nihilisták elvitték Bécsből a bank kincseit. Ki is kapott érdeme szerint ezért a vakmerő hazugságért.

Dávid ugy találta, hogy ebben a városban most egyszerre minden ember bankár, üzér, alkusz, alapitó, igazgató-tanácsos lett; ügyvéd, orvos, hirlapiró nincsen többé, az mind a börzén van és papirt kerget, asszonyok sincsenek többé, azok is mind papirosban dolgoznak. (Machen in Papier.)

Fölkeresett egy vendéglőt, mely rendesen a radicális hazafiak tanyája volt. Ott csakugyan talált egy csoport zugolódó eretneket, a kiknek nem tetszett ez a békekötés. Hanem azok meg minden szégyenért a krakkói honvédeket okolták: »gyávák! gazemberek!« ez volt a czimük. »Nem tudtak kirohanni az ellenségre, mint hajdan Zrinyi Miklós, s hősileg elesni? Már most ugy kell nekik!« Egyszer a saját nevét is hallotta emlittetni Dávid s a repülő gépet, és aztán utána ezt a megjegyzést: »bolond volt, mint az apja!« El is kotródott onnan.

Ment Bárány Pált fölkeresni, kivel a mult időkben többször találkozott.

Mikor belépett az ellenzék nagyhirü vezéréhez, az bámulva kiálta fel láttára: »hát te élsz?«

— Ki mondta, hogy meghaltam? Kérdezé Dávid.

— Minden külföldi hirlap. Azt hitték valószinüleg, hogy te magad voltál a repülő gépedben, midőn azt a felrobbanó anastater megolvasztotta.

— Tehát az én repülő gépemet megolvasztotta az anastater?

— Ugyanaz, mely Krakkó negyedrészét romba döntötte s tizezer honvédet eltemetett.

— Ez is a külföldi hirlapokban van?

— Igen. Ime itt a »Times,« a párisi »La Verité,« a berlini »Welt;« — ezeknek a katonai tudósitói mind egyformán irják le a catastrophát.

— S hogyan jutottatok ti e lapokhoz?

— Minthogy a postaközlekedés megszakadt, léggömbök utján.

— Értem. — Én azonban itt vagyok, élek, nem haltam meg; s azért jöttem, Dárday által küldve, hogy neki hirt vigyek a békekötés körülményeiről.

— Tehát Krakkóból jösz?

— Nem. Bukovinából. Az egy falu a Tátra alatt.

— S hogyan kerül Dárday a Tátra alá?

— Majd tudatok veled mindent: hanem előbb te felelj nekem. Hogyan lehetett ezt a békét igy megkötni?

— Bajtárs. Megvallom, én nem akartam. Mikor a képviselőház elé került a kérdés, én voltam az, ki társaim nevében azt mondám: inkább legyenek eltemetve Krakkó falai alá fiaink és testvéreink, mintsem eltemessük örökre becsületünket. Kinevettek, lezugtak érte, s meg kell vallanom, hogy a saját lelkem is megkönnyebbült vele. Azt még sem engedhette az ország, hogy kétszázezer ifju férfit menthetlenül összezuzzanak az orosz pokolgépek. A legutolsó futár, kit Dárday a királyhoz küldött Krakkóból, elmondá mindazt, a mit Dárday tapasztalt az orosz táborban; tudatva egyuttal, hogy a honvédsereg még sem adja meg magát. A külföldi hirlapok tudatták velünk a további eseményeket és azonfelül nagy költséggel kiküldött kémeink. A két anastater iszonyu rombolást tett Krakkóban, a te repülőgéped is ott pusztult el, s még készen állt tiz pokolgép, melyet egyszerre szándékoztak a megszállott városra bocsátani. S azután mindenünnen jött a rosz

hir. Horvátok, szerbek, románok pártot ütöttek és táborba szálltak köröskörül. A hadvezérek kétségbeejtő tudósitásokat küldtek saját hadseregeink állapotáról; bomlás, fegyelmetlenség, csüggedés mindenütt. Az élelmezés rosz, mint rendesen; a hadsereg ruhája rongy, a közkatona és a tiszt egymásban nem bizik; a várak fölszereletlenek, s a hadvezetésben semmi vezéri lángész. Mindenki azt mondja már, hogy »Finis Hungariae,« — »finis Austriae.« — E kétségbeejtő helyzetben jön Oroszország teljhatalmu követe, Mazrur, egy békeajánlattal. A király eleintén el sem akarja őt fogadni, kit kétszer kitiltott országából. De akkor rajta mennek a papok, a primások, a bibornokok, maga a pápa, lelkére kötik, hogy ne utasitsa el a békét, ne terhelje meg magát Isten előtt annyi kiontandó vérrel. Ekkor enged s elfogadja Mazrurt. Ez előadja a békefölteteleket. — A király ezeknek hallatára haragra gerjed, feldönti az asztalt, melyen a békeokmányt eléje tették s azt mondja, hogy készebb a hűnek maradt csapatjai élén kirohanni az ellenségre s ott veszteni el életét a csatában, mint ily szégyenletes okmányt aláirni.

— Oh mért nem engedtétek neki ezt tenni? sóhajta fel Dávid bánatosan.

— Többet mondok. Mi, a királynak ezt a szavát hallva, odamentünk hozzá és azt mondtuk, hogy ha kell egy második Mohácscsal bevégezni hazánk történetét, mi magyar főrendek és képviselők is a királylyal megyünk s folytatását adjuk neveinkben Tomory huszezer vértanui lajstromának. Ez a felbuzdulás uralkodott egy napig. Hanem másnap egyszerre csodálatosan megváltozott a közvélemény. Valaki egy sajátságos hirt terjesztett el, a mi egyszerre mint a láng futott szét. Azt hiresztelék, hogy ha Árpád király, környezve hiveitől, a szabadelvü képviselőktől, a magyar főuraktól, a csatába megy, ott őt és hiveit vagy leölik, vagy elfogják, és akkor Zsigmond főherczeg jön a trónra, s azzal vége a magyar alkotmánynak. A most ajánlott békepontokat ő fogja aláirni, s a magyar nemzet csak egy szabadelvü, rokonszenves királyt veszit el, és kap helyette egy bigot, absolut, ellenszenves uralkodót, a régi rendőri államot és az elüzött jezsuita rendszert. Ez lehütött minden lelkesülést. A királyt minden oldalról ostromolni kezdték: rokonai, papjai, tábornokai, udvaronczai, miniszterei; sőt a képviselőházban is akadtak merész emberek, kik minden áron a békekötés mellett tartottak beszédet, s

a ház, mely tegnap mint egy ember állt fel e kiáltással: »életünket és vérünket!« ma kétharmadában lehuzta fejét a föld alá, s nem jött el szavazni. A ház többsége is a békét követelte a királytól.

— Ott az oroszok »utolsó fegyvere« dolgozott már; dörmögé Dávid, szakállát harapdálva fogaival.

— De a király még akkor sem akart engedni. Azt mondta, hogy meghalni könnyü, de a szégyent és a koronát viselni együtt lehetetlen. Ekkor egy napon elkezdett minden hirlap rémhireket közölni az ország minden részeiből. Borzalom és kétségbeesés sirt minden soraikban, a kivülről bebocsátott léggömbök tudósitásai, hirlapjai, levelezései csupa Hiob-postákkal voltak terhelve. S végre eltalálták a király aczélkeblén az egyetlen rést, melyen át sebezhető volt. A királyné fiatal anya. Nehány hónapos csecsemője sir keblén. A királyné erős szivü asszony volt, mig anya nem lett; hanem ez a név más emberré teszi a nőt.

— Tudom: suttogá Dávid.

— A királynét környezete folyton rémitgeté azon ördögi fenyegetésekkel, miket női ellenfele, ez az asszonyi Asmódi, a világba szórt. Hermione Peleia a tébolyodáshoz

volt közel, gyermeke miatt. S ez megtörte a királyt. Mikor aláirta II-ik Árpád azt a békeokmányt, akkor ott feküdt a lábánál ájultan a királyné, keblére szoritva görcsösen a siró trónörököst, s mikor a király eldobta azt az átkozott tollat, melylyel nevét aláirta: elkezdte a két kezével a saját arczát ütni, hogy legyen rajta sokszorozva a szégyen pirja. Oh! hidd el, bajtárs, hogy a királynak e mi megaláztatásunkból a legnagyobb osztályrész jutott, s mi azóta még jobban tiszteljük őt.

Dávid fölkelt helyéből és ütötte a homlokát az öklével. Az ő hibája ez!

— Most már a mi megtörtént, az változhatatlan; folytatá a szabadelvü államférfi — s abban meg kell nyugodnunk.

— Meg fogunk benne nyugodni.

— Kinek a nevében beszélsz?

— A krakkói honvédseregében.

— Ismeri az már a békekötést?

— Ma éjjel tudta meg.

— S mikor hagytad te őket el?

— Ma éjjel.

— S hogy lehetsz akkor most itt?

— Rövid az időm, hogy mindarra, a mit tudni kivánsz, megfelelhessek. A mi megtörtént, az változhatlan s én ugy hiszem, hogy ti mindent jól tettetek. Jól tettétek,

hogy megóvtátok a király személyét a harczi veszélytől. Jól tettétek, hogy megkiméltétek a magyar értelmiséget és aristocratiát a csatatér borzalmaitól. Azokra szükség van még. Azt is egészen jól tettétek, hogy nem koczkáztattátok a magyar alkotmányt, melynek egyedüli biztositéka egy jó akaratu szabadelvü király s melyet egy autocrata uralkodó, ha neki nem tetszik, rögtön elfujhat a földszinéről. Aztán a nemzetiségekre is kellett tekintenetek, meg a sokféle vallásfelekezetre. Ezek mind szükségesek. Már most majd a mi dolgunk lesz, számüzötteké, megkisérteni, egy puszta, laktalan földdarabon, hogyan lehet e drága hagyományok nélkül megélni? Megkisértjük azt, s légy nyugodt a felől, hogy panaszunk nem fog benneteket háborgatni soha. Most sietek, mert időm rövid s ez alatt sokat kell elvégeznem.

— Mi dolgod van oly sürgetős? kérdé a szabadelvü államférfi.

— Először is gyermekruhákat és pólyatekercseket kell vásárolnom uj szülött kis fiam számára. Aztán van egy tébolyodott apám az őrültek házában, azt kell meglátogatnom. És aztán sietnem kell — egy uj országot megalapitani.

Bárány Pál, ki igen komoly és száraz

kedélyü ember volt, mégis hangos hahotára fakadt e sajátszerü összeállitása fölött a legellentétesebb feladatoknak; a mit Tatrangi Dávid nem is vett neki rosz néven. Hiszen bolond biz ez mind, hanem igy van.

— Egyébiránt, szólt Dávid, mikor már bucsuzófélben volt, én is hagyok neked itten nehány külföldi hirlapot. Ezek nem léghajón jöttek, hanem a maguk rendes utján, a postán; a »Times,« a »La Verité,« a »Welt,« olvasd át ezeket, s hasonlitsd össze azokkal, a miket ti kaptatok. Majd akkor talán rájösz, hogy tudósitásaitoknak minden kutfeje honnan ered?

Azzal Dávid egy hirlapcsomagot kivont kebléből és letette azt Bárány Pál asztalára.

— S te azt hinnéd, hogy emezek a lapok nem igaziak?

— Azt hiszem, hogy Bécsben nyomtatták valamennyit, s minden kémetek az oroszok zsoldjában állt. Készen vagyunk. Béke veled....

Dávid elhagyta a szabadelvü államférfit, ki, a mint elkezdé olvasni az otthagyott hirlapokat, a krakkói, a czenstochowai óriási diadalok leirását, a karpáti hegyi harczok remek hadmüveleteit, mint az őrült futott ki az

utczára, keresni azt az embert, a ki ezeket otthagyta. — Hasztalan volt. Eltünt az már. Bárány Pál sietett a lipótmezei tébolydába is. Onnan is elment már Dávid; a hátrahagyott hirlapok pedig azalatt megtették a körutat a politikai klubbokban, az országházban, feljutottak a királyi várpalotába is, mindenütt elszörnyedést, viszás örömredühödést hagyva hátra. Dávidot nem találták már sehol.

Dávid sietett legelőször is a beteg nőnek és a kis gyermeknek bevásárolni a szükségeseket, azután áthajtatott a lipótmezei tébolydába, apját fölkeresni.

A roncsolt emberalak most még kedvetlenebb volt, mint valaha. A mióta a hirlapokból megtudta, hogy a háboru kitört, nem olvasott hirlapot soha. »Emberi mészárszék!«

Mikor Dávidot meglátta, messziről kiáltott rá:

— Fiu! semmi vérontó dicsőségről ne beszélj nekem! Ha repülő géped gyilkolt, dugd el a kezedet, ne érezzem rajta a vérszagot. Orgyilkos vagy hős: az mindegy. Jer ide mellém, beszéljünk praktikus dolgokról. A repülő gépet már tökéletesitetted, azt tudom, olvastam a hirlapokból. Ne használd te azt a háboruhoz. Nekem van egy igen jó tervem;

hallgasd meg azt. Én nem sokára meghalok. Nincs egy ép szervem. Azt akarom, hogy a mint meghaltam, ne temessenek el; hanem jőjj el te értem és végy fel a repülő gépedre és vigy el magaddal az északi pólus alá. Ott, a hol soha nem süt a nap, tégy le és hagyj ott. Én ott az örök fagyban megkövülve a napok végeig épen megmaradok. És aztán ezt az eszmét kösd össze egy nagyszerü vállalattal; legyen ez egy »örök temető« eszméje. A mostani bolond temetkezési rendszer mellett százakat elpazarolnak minden egyes halottnál, s fa, ércz-, selyemanyagban átadják a rothadásnak, a mit az ipar fáradságosan teremtett elő. Milliárdokat temetnek el az emberek a nedves homokba. Te kezd meg velem az uj eszmét. Alkoss egy örök temetőt az északi pólus alatt. Ott nincs többé sem hóesés, sem olvadás. Vállalkozzál rá repülő gépeiddel elszállitani a halottakat a földsark temetőjébe. Ott külön mesgyét minden országnak, külön négyszöget minden városnak, s aztán minden négyszögben egymás mellé rakva a csoportokat, minden alvó fejéhez az ércztáblát, mely nevét viseli. Azok ott örökké változatlanul megmaradnak, és az utódok, kik repülő gépeid segélyével elődeiket meg akarják látogatni, mindig

ugy fogják azokat az idők végtelenjéig megtalálni, a hogy kimultak, változatlan arczczal; mint a hogy megmaradt az özönviz előtti mammuth változatlanul százezernyi évig az éjsark alatt. És a hirhedett Nagy Sándorokat, Napoleonokat, Habsburgokat, Humboldtokat, Columbusokat, Göthéket, Hugokat, Shakespeareket, Talmákat, Washingtonokat és Kossuthokat ott fogja együtt találni az utókor, azon módon, a hogy alkotva voltak, örökre változatlanul! Még más haszon is lesz belőle: elmulik az emberiséget üldöző sok dögvész, melynek eczetágya a temetői kigőzölgés, a sírkertekből gyümölcsös kertek lesznek, mig az örök tél és az örök éjszaka nagybirodalma lassanként megtelik az éltüket bevégzett istenképmások millióival, kik sohanem lesznek többé porrá! — Te! Ez roppant pénzt fog neked behozni! És még többet fog az összes emberiségnek megtakaritani. Vedd csak fel, hogy Európa háromszáz millió lakosának az eltemetése eddigelé, átlagosan husz forintot számitva egy emberre, hatezer millió frtba kerül félszázad alatt; ha te ezt felére leszállitod, az európai emberiséget háromezer millióval gazdagitottad, s magadnak még ötven % költség mellett másfél milliárdot szereztél

vele! Számitsd még hozzá azt a tömérdek utazót, a ki elődeit, hazája s a világ nevezetességeit meglátogatni felül repülő gépeidre! A sok anyát, ki kis gyermekét évről-évre ujra megcsókolni elvándorol az örök temetőbe! Fiam, nem hagyok rád egyéb örökséget, mint ezt az eszmét, s te dicső fogsz lenni általa. Csak egyet igérj meg: hogy én leszek a legelső, s hogy engemet fogsz helyezni középre!

Dávid megigérte az öregnek, hogy ugy lesz, s abban ez azután megnyugodott. Azt is tudatta vele, hogy fia született, s azt most viszi haza a repülő gépen a székely földre.

Az öreg keservesen csóválta a fejét.

— Engem nem fogsz hamarább vinni rajta, mint mikor meghaltam. Tudod, ha élve vinnél magaddal, megölne az irigység. Én találtam azt fel, te csak tökéletesitetted. A gőzgép feltalálója is igy járt. Takarodj előlem. Ki nem állhatlak. Tolvaj!

Tatrangi Mózes kikergette maga elől a fiát.

Dávid ezután sietett vissza Cserfás-Boldogasszonyi villájába. Áthordta az ölében nejét és gyermekét az aërodromonba s ágyat vetett számukra a hajó fenekén.

Délután három órakor repült végig az

aërodromon Budapest fölött hatszáz ölnyi magasságban.

Dávid alátekintve a magasból, a nagy város minden utczáját hemzsegő néppel tömve látta s ugy tetszék, mintha a hangcsöveken keresztül valami rivalló egyetemes kiáltás törne föl hozzája onnan alulról.

Nem törődött vele. A gép villámgyors repüléssel szelte át a levegőket s öt percz mulva eltünt a láthatár alatt.

Gyorsan repült a szárnyas gép végig a magyar alföld rónái fölött. A gabona még aratatlan állt, — september elején. A föld népe elfutott falvaiból a tatársokaságu ellenség elől, s a róna olyan volt, mint egy arany bársony szőnyeg, zöld szegélyes utakkal sujtásozva, s tarkitva erdőkkel, kertekkel.

Azután következett a nagy-kunsági róna, melyet a kiáradt Tisza ezernyi tükördarabbal hintett be most. Sárga tarlók, vakitó fehér széles puszták, haragos zöld mocsárfoltok váltogatják egymást; egy-egy nagy város jön és tünik el gyorsan, barna tetőivel, fekete utczáival. Azután világos-zöld szőlőhegyek domboroknak elő, fehér kolnáikkal, elszórt borházaikkal, majd sötét erdőpalástba burkolt hegyek közelitik meg a repülő gépet, fölmeredő sziklák, mohlepte

idomtalan, arcztalan titán fejeikkel suhannak el alatta. Aztán megnyilnak Erdély kies völgyei, kanyargó patakjaikkal, mosolygó rétjeikkel, a tenger hullámait utánzó »mezőség« mint egy háborgó föld; s végre a székely havasok tárulnak eléjük.

A gép egyformán repült, a kormányosnak nem kellett rá ügyelni; Dávid nézhette az alatta elrepülő tájakat, és — az anyja keblén nyugvó csecsemőt. És aztán gondolhatott ilyeneket:

»Ime kezembe volt adva, hogy ez az ország boldog legyen és hatalmas. Én tehettem azt, hogy szerezzek neki olyan békét, melyet semmi hátramaradt keserüség meg nem rohaszt. Én tehettem azt, hogy saját boldog hazám mellett, hű fegyvertársát, szabadságának őrét, Lengyelországot helyreállitsam. Kezemben volt, hogy a kereskedelmi uj korszak és rendszer megnyitása által ezt a két országot Európára nézve fontossá, nélkülözhetlenné tegyem. Én a világ kincseit halmozhattam volna erre a földre, miket senki átka nem nehezitett volna. És most mind ennek vége. És ennek te vagy az oka, öntudatlan mosolygó gyermekarcz: üdvem, szerelmem, — halálom és kárhozatom. Minek volt szeretni annak, a kire ily küldetés

volt bizva. — A kinek az ég titkai igy átadattak, annak nem lett volna szabad magát a földhöz kötni többé. Ah, annak az önfeledett csóknak ott a felhők között meg van adva jutalma a földön, és büntetése az égben.

És Dávid, ölébe véve a szeretett alakokat, csókolta gyermekét és siratta hazáját.

Este volt, mire a Gyilkos völgybe megérkezett. Ott elhagyta nejét és gyermekét, — kinek még neve sem volt, s rögtön utra kelt ismét. Sietnie kellett. Kormányosát is hátrahagyta; egyedül akart lenni.

A legrövidebb utat választotta, s ez a Gyilkostól a Tátráig folytonosan a Kárpátok felett visz el.

Daemonoknak való ut!

Hegygerincz, sziklaorom, kopár hát, — mély üregek, tátongó szakadékok. Ember nem lakta végtelen üresség!

És folyton, egész éjjel mindig e néma szörnyek jöttek eléje, kétségbeejtő végtelenségben, e fenyegető idomtalan óriások, mik mind látszanak valamit mondani; csakhogy azt nem érti emberi elme. A hold hideg fénye még rémesebbé teszi képtelen alakjaikat. Meg kell őrülni az embernek e sziklatömkeleg folytonos bámulásától. Ezek a zig-

zugok, mintha mind óriási betűk volnának, Istenkéz irta hieroglyphok: csak olvasni tudnók!

Nem. A sziklaláncz, a hegysor semmi gondolatot sem adott a felette elrepülőnek. Éjjeli kóbor lélek volt az, mely a temető sírkövei fölött repdes.

Az az egyetlen nagy eszme, melyet magával vitt; oly embererőt letörő nehéz volt.

Majd felhők huzódtak össze az égen, a holdat eltakarták s a sziklatömeg odaalant most már egészen elfeketült. Éjfélen tul járt az idő.

A gép sebesen haladt nyugot felé. A láthatáron valami világosodott. Az még nem a hajnal, csak a hó világa. A mult napokban a Tátra öblében hó esett, a magasokon még nem olvadt el az; a lomniczi ormok világitanak. Tehát már közel a czél; itt az ut vége; csak tájékozni kell magát a magasban utazónak, hogy hová szálljon le?

Oly magasra nem emelkedhetik, hogy a táborok őrtüzei szerint tájékozhassa magát, mert a felhőréteg ott eltakarná előle a földet; kénytelen czirkálni a bérczek pusztája fölött; a kiváló havas csucshoz tartva

magát, s ezalatt a gép repülését meg kell lassitania.

Dávid meggyujtotta a villanylámpát, hogy az alatta meredő sziklaormokat megvilágitsa vele.

Most megismerte a »lengyel nyereg« hosszu, keskeny vonalát.

És aztán, mikor gépével csendesen elsuhant a lengyel nyereg fölött, lenézett abba a mélységbe, melynek fenekét a jégtengerszem töltötte meg.

És akkor két, egymást kiegészitő emlék jutott eszébe.

Az egyik a találkozás a hózivatarban Sasza asszonynal, a midőn a kémszemlére fel s leszálló aërodromon hajósa Sasza asszonyt orosz szóval, az pedig őt pisztolylövéssel üdvözlé.

A másik emlék pedig az volt, hogy Dávid az oroszok egyik anastaterét épen a jégtengerszem fenekére sülyeszteté el; mint a hol legkevésbbé lehetett attól tartani, hogy valaki ügyetlenségből vagy roszakaratból azt felrobbanthassa. A jégtengerszemet meredek szikla örvénye minden oldalról hozzájárhatlanná teszi. A két sodrony, mely levezet az anastater belsejébe, egy sziklaüreghez van fölvezetve, ott hevernek

tekercsei, miket a repülő géppel fel lehet vontatni, mikor eljön az idő, hogy egy villanyszikra küldessék alá az alvó szörny fölébresztésére.

Nem jött-e el épen most az az idő?

Dávid ellenállhatlan vágyat érzett e kisértetes örvénybe harmadszor is leszállani.

Megállitá gépe müködését és az kiterjesztett szárnyaival csendesen lebbent alá a titáni nagy sírba.

A villanyfény köröskörül megvilágitá a vasfekete sziklafalakat. A fekete ormokon csillogott a fehér hó, s a jégcsapok tömege mint ezüst csipkézet csüggött alá a barlangok párkányain; alább a sziklaormok jégkristályoktól tündököltek; a világló gép mintha egy gyémántpokolba sülyedne alá.

És e jegesült alvilágra szállás pillanatában ez a gondolat támadt Dávid szivében:

»Ha én most e jégtengerszemhez leszállok csendesen, s aztán felkeresem az anastater két sodronyát, azokat bevontatom a hajómba, aztán a villanylámpám gépével leküldöm azt a bizonyos kicsiny szikrát; hah, milyen robbanás lesz az egyszerre! Abban aztán igazán meg fog olvadni a gépem, velem együtt.«

És azzal vége lesz a regényemnek.

A mi azután jön, azt folytassa más: én nem tudom tovább.

S mikor aztán már közel volt a fenekéhez ennek az önkereste óriási sírnak, akkor ennek a fenekén megtalálta azt a választ, a mit a néma szikláktól idáig hasztalan kérdezett.

A jégtengerszem felszine ismét merev aczéllappá volt fagyva mint az előtt; — de nem volt rajta »hó!«

Pedig nehány nap előtt a hóesés elboritotta azt. Nap nem süt ide, szél nem fuj itt soha: mi vitte el tehát a havat a jégtábláról? A jéglap felszine mintha apróra tört hasábokból volna összetorlasztva, hegyes, darabos.

Mikor az anastatert elsülyesztették bele, a közepén egy gömbölyü léket vágtak, azon bocsátották alá, a többi része a jéglapnak sima maradt, mint a csiszolt érczтükör. — Mi törte ezt most igy össze?

A pillanat, mely a kérdést szülte, megadta a választ. Dávid tudta, a mit tudni akart.

»Fel!« kiálta: tán önmagának, tán gépe szellemeinek, s elszabaditva a gépzárt, az utolsó perczében az esésnek, fölrebbenté a jégsírból az élő gépet. Mint a feltámadó

szellem repült az ki villámsebesen, villámfényesen, a nap nem látta mélységből s ott lebegett nem sokára fenn az égen, magasabban a lomniczi csúcsnál.

Észak felé a hegyek lábánál látszottak terjedt félkörben a tábor ezernyi őrtüzei, mint egy tejut a földön veres csillagokból, mit a székely-hunn monda »hadak utjának« nevez az égen; azon távoztak el Csaba halott vitézei keleti hazájukba; ott az őrtüzeik most is.

No hát kövessük Csaba vezér nyomdokait.

—

A gép süvöltve szállt Bukovina tornya irányában.

Egy állam — részvényekre....

A fénylő gép közeledtét messziről észrevették már a magyar táborban, s mikor Dávid leszállt a hajóval a földre, egész sokaság vette körül.

Minden ezred megbizott egy ezredest, egy őrnagyot, egy századost, egy hadnagyot, egy zászlótartót, egy őrmestert, egy tizedest, egy közvitézt, kiket Bukovinába küldött. A hadsereg képviselő-testülete volt ott!

Ébren volt mindenki, Dávid visszatértére álmatlanul vártak. Száz kérdést intéztek hozzá, mikor a hajóból kilépett és minden kérdés egy volt: »igaz-e az?« Még a távoli elhaló zaj is ezt látszott szerte viszhangzani.

Élet vagy halál itéletét várta mindenki a feleletben.

— Bajtársaim! Felebarátaim! — szólt Dávid megállva a sokaság között, — legye-

tek csendesen és hallgassátok meg, a miket mondok. Nagy és nehéz szavaim lesznek hozzátok, a miket nem lehet hallgatni hallgatva. Midőn ti fogtok szólni, akkor én hallgatok s megvárom, mig megengeditek, hogy tovább beszéljek.

A másfél ezernyi harczos körülfogta az aërodromont, s Dávid fellépett a gép fedélzetére; onnan szólt, mint egy emelvényről. A mennyire a gép szárnyai értek, mindenki tiszteletteljes távolban tartá magát tőle. Pedig hisz a gép nem bánthat most senkit.

Dávidnak erős, de rideg, kemény hangja volt és válogatatlan, egyszerü kifejezései.

— Azt kérdeztétek tőlem: »igaz-e az?« — Igaz! — A béke meg van kötve és ugy van kötve, a hogy olvastuk azt. Mindaz, a mi szégyenünk, fájdalmunk, veszteségünk benne, igaz, teljesen igaz. És honfitársaink, apáitok és testvéreitek, a haza bölcsei mind azt mondják rá: »amen, jól van igy.« És nekik is igazuk van: ők nem tudtak a külseményekről semmit: diadalmainkkal ellenkező hamis hirek rémiték el őket: sírunkat látták maguk előtt, nem megdicsőülésünket. A halálból hittek bennünket megváltani. Mindenki el volt ámitva, mindenki azt hitte, hogy a szégyen árán hazáját s annak két-

százezer hű fiát tartja meg az életnek. Ezért kötöttek ilyen áron békét.

Egy szótlan hang, az elszörnyedés sohaja zugott fel a hallgató tömeg ajkáról, mint az éjjeli szélzöngés.

— Ki itt a vétkes? Folytatá nyugodt, reszketés nélküli hangon Dávid. — Senki sem. Honfitársaink nem. Ők hittek. — Az ellenség sem. Ő védte magát. Egyedül én vagyok a vétkes; ki roszul számiték, tévesen intézkedtem, kinek hibája miatt a királyhoz küldött értesités nem jutott el a czélhoz. Az egész balvégzet sulya az én fejemet terheli és senki sincs, — senki a földön, — kinek e sulyos vádban velem osztozni egy milliomod résznyi joga lenne. Im itt állok előttetek. Fedetlen főm, kitárt keblem. Itéljetek meg. S ha itéletetek elmarasztaló, irányozzátok felém minden oldalról fegyvereiteket és hajtsátok azt végre.

Nesztelen csend követte szavait. Senki sem mozdult.

— Én ismét és ujra kérlek és szólitalak, bajtársaim, hogy ha boszut követel a fájdalom, melyet éreznetek kell; itt áll az első és legfőbb tárgya a boszunak; kezdjétek rajtam el. Itéljetek el! Öljetek meg!

E szóra, mintha összebeszélés volna,

egy általános éljen kiáltás zendült fel a vitézek tömegéből.

Dávid meghatott hangon folytatá.

— Tehát azt itéltétek, hogy »éljek!« Már most én elmondom tinektek, hogy miért fogok hát élni? Mit teszünk most?

»Halljuk!«

— Két ut áll előttünk. Az egyik a Kárpátokon át hazánkba vezet. Azt mondani, mi nem ismerjük el a békekötést; mi győztes zászlóinkat a vert ellenség tetemein keresztül hazavisszük; otthon a hatalom jogánál fogva megváltoztatjuk a szerződéseket s csinálunk uj rendet az országban, a hogy csinálnak azt más nemzetek, nem törődve szomszédaik, nem Európa véleményével. A nihilista ellenfél a népjogon kivül áll, annak nincs szövetségese, s a mi elintézni valónk van a dynastiánkkal és az osztrák féllel, az nekünk belügyünk: senkinek semmi joga beleavatkozni, s a ki tehetné, Németország, most másfelé van elfoglalva. Az osztrák féllel pedig, ha ellenség akar lenni, majd elkészülünk magunk.....

Már erre a szóra kitört a zaj. A hadfiak közül legtöbbnek ez volt legkeserübb lázálma. Ez tetszett nekik!

— Lehet, hogy Ausztriát legyőzzük,

folytatá Dávid. Ámbátor az igen szivós nép, kitartó, gazdag és jó katona; ámbár valamennyi várunk mind az ő kezében van. Az is kétségtelen, hogy ha Budapestet birni akarjuk, azt az osztrák hatalom csak mint füstölgő romhalmazt hagyja ott nekünk s a mit egy század e város falai közt összehalmozott gazdagságban, fényben, műkincsekben, emlékekben, azt egy átkozott éjszaka mind megsemmisitheti. De ez nem fődolog. Mindezt visszaszerezheti egy boldogabb ivadék ujra...

Az előbbi helyeslő zaj ismét felhangzott; de már csendesebben.

— Még akkor azonban nem lesz vége a harcznak. Azon országnak, melyet az ős korona nem tart többé össze, minden darabja megmozdul s azt vérrel kell egymáshoz ragasztani ujra. Árpád népének ujra meg kell harczolni Mén-Marót, Zalán és Szwatopluk népeivel, a panszláv és dákoromán belháborut végig kell küzdenünk, és eltipornunk mindent, a ki erőnket jogul nem fogadja...

A tetszészaj nagyon csöndes volt már.

— S még itt sincs vége a harcznak. A szabad köztársasággá lett Magyarország, nem ismerhet főpapok vallását, nem ismerhet főurakat, nemes embereket: végig kell folytatnia a megkezdett harczot saját hitfeleke-

zeteinek hagyományos uralma ellen, összetörni mindent, a ki magát nemesebbnek vallja másnál és dúlni saját beleiben és irtani az ellenkező véleményt a legördült fővel együtt ezerével, mig állunkig nem ér a saját fajunknak kiontott vére. — Akartok-e hazamenni, bajtársaim?....

Most már egyetlenegy helyeslő szó sem hangzott.

— És ha keresztül uszunk a vértengeren, folytatá a mély csendben Dávid halkkal, ott vár reánk a szikla, melyet a vér egész oceánja sem nyelhet el soha. A nyomor, az inség kopár sziklája ez. Az országunkat terhelő államadósságok elpusztulhatlan tömege, mely osztályrészünk marad a kivivott hazával együtt. Mi lesz belőlünk? Egy ország, melynek földei parlaggá taposva, városai romokká dulva, folyói vértől áradva, lakosai koldusokká téve; hol a honszeretet kiirtva, helyébe testvérgyilkos örök gyülölet beoltva: ez lesz a mi hazánk. Menjünk-e haza, bajtársaim?

»Nem .... nem .... nem!...« hangzott a mély tömegből: mintha csendes zokogás hangja sugná tovább.

Az égen hajnalodni kezdett; fák, szik-

lák világosodtak már; csak a férfiak arczai voltak sötétek.

Dávid a hajnalodó ég felé fordult.

— S most nézzünk a másik utra, bajtársaim. Ha mi elfogadjuk a békét ugy, a hogy van, minden következményeivel; kapunk egy szigetet a Duna és a tenger között, melynek ősföldét még nem túrta eke. E sziget területe negyvenkét négyszög mértföld. Mi alkotunk e szigeten egy uj hazát. A hogy alkották Velenczét az Attila elől menekülő Aquilejának; mi teremtünk a Duna-Deltán egy második Velenczét. Hatalmasabb, fényesebb, szabadabb köztársaságot az előbbinél. Mindenünk megvan hozzá: a puszta tér, melyet ujjáteremtünk, és karjainkban, kebleinkben a teremtő erő. Kétszázezeren vagyunk most. Mihelyt hajlékot tudunk verni, utánunk jőnek azok, kik bennünket szerettek, hitveseink, kedveseink s tiz év mulva palotasorok állnak a Duna-Deltán s egy millió lakosa lesz városunknak! Alkotunk államot, melynek alkotmánya a szabadság, társadalmi alapja a munka. Egy államot részvényekre. Melynek minden polgára az állam részvényese s nemcsak hogy adót nem fizet, hanem az állam tiszta hasznából osztalékot huz. — Egy államot, mely uj köz-

lekedési eszközei segélyével központot fog alkotni Európa és Ázsia kereskedelmei között, s hálózatát kiterjeszti majd az öt világrészre és annak minden szigetére. — Államot, mely a hány munkás kéz és tanult fő meg akar benne települni, mindannyinak méltányosan dijazott foglalkozást képes adni. — Államot, melynek kincsei akként szaporodnak, a hogy lakosainak száma növekszik. — Államot, melyben nem lehet senki szegény, nyomorult, elnyomatott; lehet mindenki boldog, gazdag és szabad. — Államot, melyet nem háborgat vallásvillongás, nem marczangol nemzetiségi tusa, nem oszt meg rangosztályzat, pártfelekezetesség. — Államot, melyet nem kötöztek még agyon törvények millió paragrafusaival; de melyben törvény lesz a megszokott becsületérzés, a kölcsönös hitel, a közügy iránti ösztönszerü szeretet s törvényszéke az esküdtszék, birája a békebiró. — Államot, melyet nem kell bástyákkal védni, melynek nem lesznek zsoldos hadseregei, hivatalos henyéi. — Államot, mely nem kifelé, de fölfelé igyekszik nőni, s tulemeli a fejét a szomszéd lapos óriásokon. — Államot, mely Európa minden szabadelvü, becsületes, boldogtalan üldözöttjének menedéke leend, s oly erős menedéke,

a melyet sem ember, sem pokol meg nem támadhat soha!... S egykor talán ez a kicsiny állam még segitségére jöhet annak a nagy hazának, mely bennünket kirajzott, nagy veszedelmének sulyos napjaiban s szabaditást hozhat az ős Magyarhonnak, midőn veszni indul minden. Ez a második út, bajtársaim.... Jöttök-e velem erre az utra?...

E perczben kivillant a hegyek mögül a napsugár, s oda szórta aranyát a szónokra és a gyülekezetre.

Egy értelemnélküli orditás, vegyülve zokogó kaczajjal, keserü örömkitöréssel, zendült fel Dávid végszavaira. Nem tudni azt, hogy mit kiáltottak? csak azt látni, hogy oda rohantak Dávidhoz minden oldalról, lekapták az emelvényről, vállaikra emelték, körülhordozták, és a ki érte, a hol érte, csókolta kezét, ruháját; és nevetett és csorogtak a könyjei az arczán.

— Fiuk! Kiálta most egy stentori hang, mely uralkodott a népzajon.

Dárday maga kapott fel a gép tetejére.

— Bajtársak! Egy szót! Mi legyen uj hazánk neve? Dávid, adj nevet a mi városunknak!

A társai vállára emelt férfi a csend pillanata alatt igy szólt:

— Legyen a mi városunk neve: »Otthon.« Jó név nekünk s az idegen könnyen kimondja, csaknem az angollal azonos: »At home.«

»Éljen!« zendült rá minden ajkról.

— Fiuk! mennydörgött ujra a honvéd vezér oroszláni hangja. Fel tehát a mi Otthonunkba! Nem lát bennünket többet Kutya bagos!

Az égretörő hahota koronázta meg a népkedély nyilatkozványát Ez volt a legnagyobb hatásu szó. A mit Dávid beszélt, azt nem mind értették: de azt, hogy »nem lát bennünket többet Kutya-bagos!« megértette mindenki, s ez megmaradt — jelszónak.

A küldöttek siettek ezredeikhez vissza, s a Tátra bérczei egyre odább-odább mormogták ezt az örömüdvölte szót: »Otthon!«

Mikor a néplelkesedés nyilatkozványaitól szabadulni lehetett, Dárday, Severus és Dávid félrevonultak a fővezér szállására, az egyszerü parasztházba.

— No bajtárs, monda a fővezér, lelkesedés már van az uj álameszmédhez, a menynyi elég; hanem már most beszéljünk a

dolog prózai oldaláról. Majd én elmondom neked, hogy mi az a Duna-Delta? — Mikor husz év előtt az európai Dunabizottság a congressus határozta folytán Törökország kezéből Oroszországéba adta át e torkolatért, én is jelen voltam a helyszinén mint követségi attachée, s bejártam a bizottsággal az egész 47 □ mfdnyi területet, a recompensatio megállapithatása végett, — Törökország öt milliót kért, de biz annak csak egy milliót itéltek meg a Duna-Deltáért. Azt sem éri meg. — Te előtted valószinüleg a Nilus Deltájának csalképe lebegett, a gabnatermő éden. A Duna Deltája nem az. Ez egy lakatlan, mert lakhatatlan, elátkozott ország. Mikor a »Kilia« Dunaágon haladunk végig, jobbról egy véghetetlen sötét zöld tengert látunk magunk előtt, egy nádtengert. Ennek a »föld«-nek a neve a »Léti« sziget; hanem ez a föld még napvilágot nem látott soha. Ennek a délnyugati oldalát ismét elválasztja egy keresztbeszelő folyamág, s képezi a »Csatál« szigetet, itt a nádas posványnyá qualificálja magát s mértföldekre hátahoporjás zsombikok, rőt bürük fedik el az ingoványt. Ha kis propellerünkkel e keresztágon végig haladunk, magunk előtt látjuk két oldalt a mocsárvilág min-

den-féle változatait, büzhödt tócsákat, zöld békalencsével behártyázva, tengerszélességü tavakat, mikben ezrei a vizi szárnyasoknak lubiczkolnak, s néhol száz meg száz elvadult bivaly fürdik, csak a feltartott feje látszik ki a vizből. A hol füzfás a berek, hemzseg benne a farkas meg a róka. Egy-egy kopár homok szigeten körülállnak a pelikánok és con amore üzik a nemes halász sportot. A füves lapályok tocsogói tele vannak pióczával; a levegőben, mint a füstfelleg, száll a szunyog. — Most kijutunk valami szabadba. Azt hihetjük, hogy ez a tenger, mert nem látunk partot. Nem. Ez csak a Duna Szulina ága. Ennek a partján találjuk az egyetlen városát a Duna-Deltának. Szép város. Nehány száz disznóól, piszkos zsebráknéptől-lakva, valamennyi fakunyhó magas czölöpökre emelve, hogy a mocsár fel ne vegye. Ez volt a Duna egyedül hajókázható ága. Csak volt. Mert a mióta az európai Dunabizottság Oroszország felügyeletére bizta a Duna torkolatait: az uj souverain annyira elhagyta ezeket zátonyosodni, hogy most már nagyobb hajóknak hozzájárulhatlanok. Az előtt is a tengerről jövő nagy hajókat csak eléjük küldött kisebb hajókkal lehetett a Szulina torkolaton felvontatni, de most már

az orosz felügyelet alatt a Dunatorkolat oda jutott, hogy csupa apró ágakra szakad, a miket »zsilók«-nak neveznek, a Kilia ágnak egyedül harmincz ilyen zsilója van, megannyi szigetkével, mik közt alig hat lábnyi magas a viz s a Duna kiömlése előtt a tengerben mindenütt keresztül állnak a hosszu zátonyok, melyek fölött csak három-négy lábnyi a viz. A harmadik fő Dunaág, a Szentgyörgy-Duna, mely délkeletnek ömlik alá, épen egy elkészült szigetet talál a kiömlése előtt, melyet már be is nőttek a fák. A sziget török neve Chedrile: s az hosszu zátonyban folytatódik a viz alatt. A Szulinaág és a Szentgyörgy-Duna által képezett szigetet hivják Moishénak. A negyedik ág azután, a minek a neve »Porticskája,« egészen délnek halad s nem is szakad a tengerbe, hanem maga emberségéből alkot egy nagy tavat, a »Razint.« — Ezek a mi paradicsomunk határai. Belül semmi embermivelte föld. Egyetlen felszántani való hold sehol. Csupán a Moishe szigeten van egy emelkedettebb térség, nehány négyszög mértföldnyire: az őserdővel van benőve. Ez az egyetlen kis hely az, a melyet letelepülésre használhatnánk. A többi részét a Deltának örökösen viz alatt tartja, s azonfölül

évenkint háromszor-négyszer áradásaival végigsöpri a Duna, ugy hogy a tenger a Duna torkolata körül mértföldnyire sárga az iszaptól. A tél itt rideg, nedves, kellemetlen; őszszel a levegőnek fele szunyog, a viznek fele béka, tavaszszal a mocsárlég előhozza a harmadnapos hideglelést, a rohasztó lázakat, a petécset, melynek különösen a jövevények rögtön áldozatul esnek. Azért nem is választja lakásul a Létit, és a Moishét se letelepülő nomádgazda, se vállalkozó üzér, se vadász nem megy oda élvet keresni: még haramiabanda sem fogadja el menedékül. Az orosz kormány kétszer kisérlette meg telepitvényeseket küldeni oda; mind elpusztultak, s a szulinai parthivatalban egy esztendeig müködni egyenlő büntetésnek tartatik a Sibériába számüzetéssel. A wodrawai váracsban pedig, mely hordott halomra épitetett kőből a Létin, mégis tetejéig zöld a penésztől, minden két hónapban változtatni kell a helyőrséget. — Már most mondd el, kedves pajtásom, hogy tartasz te el ebben a paradicsomban tiz esztendeig kétszázezer embert, s hogy számolsz be azoknak a bőrével tiz esztendő mulva?

Dávid készen volt válaszával.

— Sokat gondolkoztam én mindezeken;

s a miket elmondtál, én is ismerem. Olyan helyre megyünk, a hol háromszor kell elfoglalnunk a földet: először a tulajdonosától, másodszor a viztől, utoljára az európai diplomatiától. Kezdjük az elsőn. A Delta földének, mint földnek, tulajdonosa az orosz kormány. Neki egy millió rubelért engedte azt át Törökország. Mi Sasza asszonynak igérünk érte öt milliót s azzal a föld tulajdonosaivá leszünk, fenhagyva a suzerainitás jogát.

— És ha Sasza asszony nem áll rá az alkura?

— Rá fog állni, s erre három oka van. Az egyik a financiális ok. Öt millió rubel szép pénz s erre most neki szüksége van. A másik az ethicai ok. A legközönségesebb ethica szerint, az, a ki egy embert, annyival inkább kétszázezeret valahová számüz, tartozik arról gondoskodni, hogy az ott azon a földön kenyerét megszerezhesse. Ezt még a deportált gonosztevők irányában is követik. Anglia Uj-Hollandban, Francziaország Cayennei és Samboangeni telepein, s Oroszország maga Sibériában. A hadifoglyul internáltak számára is fentartja ezt a népjog. S ha Sasza asszony azt nem akarná figyelembe venni, ha az a nézete volna, hogy mi a Duna-Del-

tába éhen meghalás végett küldettünk, jön a harmadik ok: a hatalom. Ha ő a mi szerződésünket ma nem irja alá, holnap nem élelmezzük a táborát s megismertetjük vele, hogy mit tesz koplalni? Egymás torkán tartjuk a kezeinket kölcsönösen, azért nekünk igen szépen kell egymással bánnunk.

A másik két ur helybenhagyta e nézetet.

— Most következik a másik hatalmas ur: a viz... Szólt Dárday. Ezzel hogy alkuszol meg?

— A hogy szokás. Töltéssel, csatornával, szivattyugéppel. A hogy Holland megalkudott a maga vizeivel. A folyamágakat töltések közé szorittatom; a mocsarakat csatornákkal levezetem, az ingoványt lecsapolom, a tőzeget leégetem, s ha asphaltnak, paraffinnak való anyagot találok közötte, annak jó hasznát veszem.

— Teringettét! Ezt könnyü volt kimondani. A Kilia-ág 11 mértföld hosszu, a Szulina-ág tizenhárom, s mert mind a két oldalán kell töltés, tehát 26; a Szentgyörgy-Duna 8; a tengerpart a három ág között 13. Tehát összesen ötvennyolcz folyó mértföldnyi töltést kell huznod. A töltés talpát 4, felszinét 3 ölnek véve: az három millió köb-ölnyi

földmunkát igényel: betonozást, czölöpözést nem is emlegetve; ha ennek mind a kétszázezeren neki állunk s télen-nyáron mindig talicskázunk is, tiz esztendő alatt nem leszünk vele készen.

— Pedig ennek készen lenni még az idén; szólt Dávid egész komolyan, hogy még az idén hozzá foghassunk a város alakitásához, s jövő évben a mezei gazdálkodáshoz. Számitásaid egyébiránt nem pontosak, a tenger felől nem kell nekünk töltés, s ha a Szulina-ág szabályozva van, a Léti és Moishe sziget vizeit magával viszi: a Szentgyörgy-Dunaág partja pedig oly magas, hogy oda nem kell töltés. És aztán én a mi kétszázezer emberünkből egy lelket sem küldök talicskát tolni; mert azoknak a számára én mind más dolgot találtam ki, a mit végezniök szükség.

— Akkor boszorkányságot tudsz!

— Annál jobbat. A gép, a vegytan százszorozza az embererőt, s Romániában, Bessarabiában az idén éhinség van; a hesseni légy, a rozsda, a zeidium elpusztitotta a termést. Nálam már készen van az élő és holt anyag, a mi tervemhez szükséges. Én még az idén mivelhető földdé, lakható országgá teszem mind a Létit, mind a Moishét. Ho-

gyan? Azt majd megtudjátok akkor. Esztendő mulva tavaszbuzát, árpát, zabot, tengerit aratunk ottan s merinó nyájakat, aargaui csordákat legeltetünk a mezőkön. Most menjünk tovább.

— Igen. Tovább. Szólt Dárday. S mivel fogsz a legközelebbi aratásig élelmezni kétszázezer embert? Sőt talán kétannyit, a hogy kilátásba helyezted, hogy még a román s bessaráb inségeseknek is kenyeret adsz?

— Már el vannak látva: az én gondom az; felelt Dávid. Menjünk tovább.

— Tovább? Hová helyezed el őket?

— Kényelmes házakba — télire.

— S az épitő anyag?

— Készen van az is. Majd meglátjátok, ha ott leszünk.

— S mi dolgot adsz ott kétszázezer embernek? Felét talán használhatod majd földmivelésre, ha lesz mivelhető föld. De mi lesz azokból, a kik mindent tanultak, csak kézmunkát nem? Ha te ennyi ezer tanult, fegyvergyakorlott, de nem dologhoz szokott embert az erdőre viszesz, lesz belőlük — zsivány igen is, martalócz, a ki rablóbandákat alakit; de nem velenczei nobili — nem kereskedő patricius.

— Elmondom, mi dolguk lesz velem? Tizezer repülő-szállitó-gépet készittetek; azoknak vezetéséhez szükségem lesz huszezer iskolázott, tanult fiura. Azután van szükségem tizezer emberre, a ki a kereskedelmi osztálynál alkalmazható, a ki a könyvvezetést érti, a kire a külföldi commanditeket lehet bizni. Ez nem lesz megszegése az internálásnak, mert állandó »domicil« valamenynyire nézve az »Otthon« marad, s az utazás szabad, csak a Magyarországba visszatérés van tiltva. Azután lesz szükségem tizezer néptanitóra. Hogy mit kezdek velük? Azt is megmondom később. A ki iparüzlethez, kézmüvességhez ért; annak tizezerével adok dolgot idehaza. És a kinek semmi egyébb tehetsége nincs, mint izmos karjai, erős válla, annak nagy üzletünk, épitkezéseink, földmüvelésünk körül adok megfelelő dolgot. Ember, a ki nem tud megélni, nem lesz a mi Otthonunkban. — Óriási raktárainkhoz, a mikben öt világrész árui lesznek felhalmozva, egész legiója lesz szükséges a megbizható felügyelőknek. Kétszázezer ember a mi üzletünk kiállitásához nem sok; sőt aránytalan kevés! Én inkább azon aggódom, hogy ha a forgalom abban az óriási mérvben fog növekedni, a mint kiszámitottam, az

egyre szaporodó gépekhez hogyan szerzek elég embert; hacsak az épitkezéseket mind fogadott idegenekre nem bizom? A mit szeretnék kikerülni. Hanem én várok Magyarországról bőségesen utánunk költözőket.

Dárday nevetett kinjában.

— Ő még utánunk költözőket vár Magyarországról!

Mr. Severus még eddig nem szólt bele az értekezésbe: ő csak tárczája elefántcsont lapjára jegyezgetett: számitott.

Mikor aztán Dávid készen volt a tervei előadásával, akkor előállt a pénz embere a maga számaival.

— No hát már most lássuk, hogy az a terv, a mit ön most szives volt velünk megismertetni, mennyi pénzbe kerül?

Számitsunk.

— Legelőször is a föld tulajdonjogának megvásárlása, a vizépitészeti müvek, kétszáz ezer saját emberünk s tán megannyi napszámos egy évi élelmezése: kerek számmal hatvan millió rubel.

— Az ilyen bagatellákat fel se jegyezzük; szólt Dávid. Még most a mienk Czenstochowa, s az is marad tizennégy napig, s ez nekem elég idő arra, hogy ellenfelünk vizemelő és sánczverő gépeit a léggömbök

és aërodromonok segélyével elszállitsam saját havasi enclavénkba. Sőt még arra is marad időm, hogy az élelmi készleteket biztos helyre elvigyem, pedig azok egy millió katonára s félévi hadjáratra voltak számitva. A mi pedig a fizetéseket illeti, azokat az elfoglalt papirrubelekkel teljesithetjük, mik orosz földön egészen törvényes pénznemet képeznek, sőt a nikkel és aluminium pénzeket is használhatjuk, becsületes értékükre devalválva. Ez tehát mind nem terheli még a saját számlánkat.

Mr. Severus lecsapta maga elé a tárczáját, elbámulva.

— De már látom, hogy lesz önből kereskedő! Kezd okulni. Tehát csináljunk itt stornot: irjuk a kárt a haszon rovatba. A föld egész berendezésével, töltésekkel, csatornákkal együtt nem kerül semmibe: a nyereség a veszteséget kiegyenliti. Már most térjünk az épitkezésekre. Ez iránt szeretném az ön véleményét kiismerni. Ha fából épitünk, akkor fát kell venni; ha kőből épitünk, akkor követ kell hozatni; ha téglából épitünk, ahoz agyag kell meg tüzelő fa, s a hogy én ismerem a folyamár téreket, azokon rendesen sem épületfa, sem kő, sem agyag

nem szokott kapható lenni. Miből akarja ön épiteni a városát?

— Tiz év mulva márványból és cédrusból. — Most azonban legelőször is felütjük a tábori sátorainkat a Szent-György dunai erdős parton, és mire a hideg napok beállanak, a legszükségesebb lakhelyeket elkészitjük és a nélkülözhetetlen nagy áruraktárakat. A házainkat nem épitjük sem fából, sem kőből, sem téglából, hanem Izenard-féle »földkövekből,« a mikhez minden föld jó, a miket nem kell égetni, mégis szárazabbak, tartósabbak minden téglánál, azokat gép állitja elő. Raktáraink pedig természetesen vasból lesznek, s minthogy Czenstochowában van valami ezerötszáz vaságyu, abban sem szenvedünk szükséget.

— Tehát ön Sasza asszonynak az ágyuit is elviszi Czenstochowából.

— De még a várainak a vastetejét is. Nem hagyok én neki ott mást mint a falakat.

— Ez az ember kezd nekem tetszeni. Szólt a bankár a tábornokhoz fordulva. Tehát lesz ideiglenes városunk, ideiglenes raktáraink. S még mindig nem nyultunk a pénzünkhöz. De most jön egy neve zetes tétel. Ön tizezer szállitó aërodromont akar készittetni.

— Egyelőre. A mig nem terjeszkedünk ki többre, mint kávé-, gyapot, kőolaj és aranypor behozatalra China, Keletindia, Japán, California és Brazilia befoglalásával, s kivitelre bort, lisztet, szeszt, vasgyártmányokat, kézmüárukat számitva odavissza. Ezt meggyőzi tizezer légjárónk.

— Ez kerül százmillió forintba.

— Jól van.

— Már most hogy gondolja ön tovább? Mi csak szállitásból élünk-e meg, vagy olyan állam leszünk, mely maga kereskedik? Egy óriási kereskedőház. Részvényes állam, felül egy igazgató-tanácscsal, mely spekulál s a mérleget összeállitva a tiszta nyereségből osztalékot ád, tartaléktőkét tesz félre, szállitó eszközeit szaporitja? Mi?

— Igen, az utóbbi módot akarom.

— S mennyi forgalmi tőkét szánt ön az üzlet megkezdésére? Vagy b a r a t t o z á s módjára akarja kezdeni: árukicseréléssel?

— Nem. Készpénzzel fizetünk. Kell hozzá forgalmi tőke az első évben négyszáz millió?

— Ez tehát kerek ötszáz millió. Hol veszi ön ezt az ötszáz milliót?

— Állitunk fel egy állami bankot, mely ötszáz millió bankjegyet kibocsát.

— S hány milliónyi érczfedezetet tart ön szükségesnek arra, hogy e bank jegyei el legyenek fogadva az üzletvilágban és mindenkor aranyra, ezüstre beválthatók levén, teljes hitellel birjanak?

— Legalább kétszáz ötven milliót aranyban, ezüstben.

— Van pedig csak tiz millió rubelünk, melyet Czenstochowában zsákmányoltunk.

Dávid hideg nyugalommal mondá.

— Nekünk van legalább kétszázötven millió forintunk aranyban, ezüstben; — lehet, hogy több is.

Mind a ketten ránéztek: tréfál ez?

Hol van?

— Hallgassanak önök rám. Azt tudjuk, hogy a nihilisták kormánya a szent-pétervári banktól csaknem az egész érczlapot elvette kényszerkölcsön fejében, ez szükséges volt neki egy európaivá leendő háborura. Ebből azonban se Magyarországon, se Ausztriában semmit el nem költött; a mi jámborainkat fizette a hamis pénzzel. Az igazihoz nem nyult, azt tudjuk. Több helyen elfoglaltuk a hadi pénztárait: nem kaptunk bennük egyeb-et, mint álpénzt. Én folytonosan őrszemmel kisértem az ellenfél főhadiszállását. Minden éjjel ott czirkáltam Bécs fölött.

Egyszer Bécs egészen elsötétült éjszakára: a lámpákat mind kioltották. Mi történik itt most a sötétség palástja alatt? A másik éjjel megint teljes sötétségben maradt a nagy város; hanem az arsenal öntödéinek ablakaiból sugárzott elő az a beható fény, a mit a kohókból ismerünk. Ott érczet olvasztanak. Minek? Ágyut öntenek tán? Miféle ágyut? Ezt meg kellett tudnom. Mert ha vaságyukat öntenek, akkor Komárom és Budapest ostromához készülnek, ha pedig rézágyukat, ez a nyilt csatatéren tervezett döntő ütközetet sejteti s nekem a szerint kell a krakkói hadparancsnokot értesitenem. Hogyan tudjam meg ezt? Igen egyszerüen. A spectrum készülék által. A Frauenhofferféle vonalak még azt is megmondják, hogy miféle érczek égnek a napban? minden izzó ércz fényének más vonala van a spectrumban, s az csalhatatlan. Én gépemmel egészen közel szálltam az arsenal olvasztóihoz, a miknek ablakain át az öntött ércz fénye kisugárzott s a fényt felfogtam a spectrumkészülékben. És mit mutatott a Frauenhoffer-vonal? Se nem vasat, se nem rezet, hanem ezüstöt! Én azt hittem, hogy készülékem hibás. Másnap mást alkalmaztam. Éjjel ismét leszálltam a kohó sugárlövellő ablakaihoz.

Akkor a Frauenhoffer-vonal — aranyat mutatott. Most már nem csalódtam. Most már tudom, mi történik itt. Az oroszok visszavonulásra gondolnak. A tömérdek érczpénzt szekéren visszaszállitani egy vert seregnek igen nehéz, tehát megöntik azt ágyuknak, akkor negyedrész erővel elvihető és utközben el nem lopható. Egy feltört pénztáron hamar meg lehet osztozni; de egy ágyunak öntött milliót senki sem dughat zsebre. Hat napig figyeltem e munkára: a hetediken spectrumom vasat és rezet mutatott. Akkor légbe repült az arsenal öntödéje. Gépem ott lebegett épen fölötte. A felém repülő csonkitott tetemek utolérték hirtelen menekülésre nem készült hajómat, mely akkor csak tizedrész erővel dolgozott; s egyszer egy gazdátlan kéz ütötte meg öklével hajóm üvegfalát, majd meg egy test nélküli repülő fej üldözött hosszasan a légben, versenyt futva velem. Másnap kétszázötven uj ágyu gördült ki az arsenal udvaráról. Ezeket a héten öntötték, ma viszik, tehát nem lehetnek kifurva. Sejtelmem még jobban megerősült, midőn a vezérdandár elvonulását figyelemmel kisértem. — Hogy őrizték, hogy tartották egy csoportban ezt a tüzérterepet: minden strategia és taktika gyalázatára! Hogy ke-

rültek ki vele minden ütközetet! Azután ezeket az ágyukat, a mik legfeljebb hatfontosainkhoz hasonlitanak, mily erőpazarlással vontatták fel a lejtőkön. Ily helyeken tiz ló is volt egy elé fogva. Ezeknek a legnehezebb érczből kell öntve lenni. — Minden kétségemet eloszlatta végre az a mód, a melylyel ők ez ágyukat a Mátra hegyi utain hózivatar közepett akarták keresztül csempészni: talpaikról, szekereikről leszedve, szánokon csusztatva. Mi haszna az ágyunak a laffétája nélkül? Abban a hózivatarban le s felszállva gépemmel, megtaláltam az ellenséges vezérnőt. Ott volt tábornokaival a lengyel nyergen. — És a hegy gerinczén végigfeküdtek sorban az ágyucsövek. Másnap már egy sem volt ott.

— E szerint kiszalasztottad őket a kezedből; mert a fegyvernyugvás alatt mindenki megtartja a helyét; s a békeelismerés után kinek mi a kezében maradt, az az övé.

— Akkor ez a kincs az enyim! Az arany és ezüst ágyuk a Lengyelnyereg alatti mély tóba vannak hányva, a jégtengerszembe. Hogyan tudom ezt? Most jövők e szikla-örvényből. A jéglap össze van zuzva s tört darabokban összefagyva, semmi hó rajta, pedig körüle minden szikla magas hóval

fedve. A menekülő ellenség, mikor látta, hogy körülfogtuk, ide hányta azt be, remélve, hogy visszatérhet érte, s odáig nem veheti el előle senki, mert a jégtengerszem csak nagy hozzá készüléssel megközelíthető; abba előbb léggömbbel kell leszállni, s minden egyes ágyut buvár harang segélyével felvontatni, s az hónapokig tartó munka.

— De hisz ez ránk nézve is kétségbejtő. Mert mi nekünk csak két napig lehet még itt időznünk s akkor le kell szállnunk a Lengyelnyeregből: lovagoljon rajta a ki akar.

— Nekünk ez a két nap épen elég. Hát megmondom, hogy a hóesés alatt mi szándokkal szálltam én le a jégtengerszemhez. Abba rejtettem el az utolsó orosz anastatert. Mikor a hózivatar megjött; azt akartam, hogy felrobbantom a pokolgépet, hadd tépje szét a fellegeket, hogy láthassam, mi történik a hegyek között? Hanem a mint azon a sziklai uton megláttam sürün egymás mellett állani azt az ezernyi ezer embert, s aztán elgondoltam, hogy ha én most ezt az anastatert felrobbantom, ez a sok Isten teremtménye mind menthetlenül le lesz sodorva, eltemetve, agyon forrázva: — akkor visszatértem a fele utról.

— Ördög teremtette a te samaritánus ötleteidet! fakadt ki mérgesen Dárday. De háboru idején az ellenség életét kimélni! ki hallott ilyet?

— De látod, pedig nem az ördög teremtette ezt a jámbor ötletemet, mert most nagyon jó, hogy az anastater alul van, a nemes ércz ágyuk pedig fölötte; eként egy villanyszikrába kerül csak, hogy az anastater az egész gondjaira bizott kincset kilökje s mi azt egy nap alatt légjáróinkkal szépen összeszedjük.

— Hohó! barátom! kiáltának egyszerre mind a ketten s egyetértő ijedtséggel kapták el Dávid két kezét, mintha vissza akarnák tartani. Mit akarsz? förmedt rá Dárday; hisz akkor a bolond anastater nem csak megolvasztja az egész kincset, hanem szét is dobálja az egész világba s kereshetsz aztán kit Morvában, kit a holdban!

— Nem fogja se megolvasztani, se meszszehajitani; biztatá őt Dávid, kiszabaditva ökleit a letartóztató kezekből. Számitsátok be, hogy az anastater fölött tizenhárom millió köbláb viz fekszik. A robbanás tüze, a mig ezt a fölötte levő 1 foku hidegviz tömeget forró gőzzé alakitja át, nem fog elég erővel birni az ércz megolvasztásához; az el-

lenálló viz és gőztömeg lankasztani fogja feszitő erejét, s igy az oly sulyos ércztömegeket nem fog messzebbre elhajithatni, mint a közeli völgyekbe, a hol gépeinkkel rájuk találhatunk. E felől legyetek egészen megnyugodva. Én most sietek a jégtengerszemhez. Két óra mulva a catastropha bekövetkezik. Csak egy dologról nem biztosithatlak benneteket: arról, hogy nem küldök-e rátok egy telivér felhőszakadást?

— Biz az átkozott gondolat: egy egész tavat dobni fel az égbe; szólt mr. Severus.

— Nem baj az; a ki megázik, majd megszárad. Hanem annál egy nagyobb aggodalmam van. Mely ha valósulna, az egész tervem, arany ezüst kincseivel, uj Velenczéjével, világkereskedelmével vizzé, párává lenne egyszerre.

— S mi ezen aggodalmad? kérdé a tábornok.

— Ezen aggodalmam azon lehetőség, hogy vajjon a nihilisták nem a bécsi bank kincseit orozták-e el valami furfanggal, s nem azokat akarták e igy kicsempészni? nem azokat szedem-e én itt össze? mert abban az esetben ez nem hadizsákmány többé, hanem egy magántársulat jogos tulajdona, s

ezt annak minden tétova nélkül át tartoznánk adni.

— No ezt az aggodalmát hát csak fojtsa ön a tengerszembe; szólt mr. Severus, mert ime itt van nálam a tegnapi bécsi hivatalos lap, mely diadalmasan jelenti, hogy a nihilisták elvonultával a bank épülete felnyittatván, a trezorok, a pénztárak sértetlenül találtattak, minden kincs a maga helyén van, a hogy állt; bizonyitják a garantirozó hatalmak követei, kik a vizsgánál jelen voltak. A bécsi bank kincsei mind megvannak, s az arany ezüst ágiója erre egy nap alatt husz százalékot esett, s a bank részvényei parin felül szökkentek.

— Akkor indulok a mi juhainkat szárazra tenni!

Mikor Dávid eltávozott, azt monda Severus Dárdaynak:

— Én nem tudom, álmodom-e? Ez az ember engem megbüvölt. Az első percztől fogva, hogy megláttam, rabja vagyok. Ragad magával égen poklon keresztül; csak ugy szédülök bele. Még megteszi velem, a mivel egyszer biztatott, hogy megtesz Afrika presidensének, s civilisáltatja velem a fekete atyámfiait. Még ugyan nem tudom, hogyan fog hozzá, de már látom, hogy visz, s a má-

sodik állomáson vagyunk. Az első volt a Gyilkos, a második a Duna-Delta: — aztán jön a Sahara...

Az orosz táborba áthangzott a honvédsereg örömriadala, mely Dávid felemelkedő repülőgépét az égbe emelni segité.

Dárday és Severus azt az időközt, mely Dávid visszatértéig maradt, hasznosan akarták érvényesiteni, s az orosz táborba átlovagoltak értekezletre.

Sasza asszony várt reájuk. Ő is látta az utjáról visszatérő vezér-aërodromont, s sejté, hogy Dávid megérkezett a tudósitással Budapestről. A honvédsereg kitörő zaját lázadási jelnek magyarázta.

Az orosz sereg a javorinai völgyben fenyőgalyakból rögtönzött sátrakban vonta meg magát; az elnöknő sátora egy halom tetejére volt felütve, közép oszlopát egy magas fenyősudár képezte, s annak a tetején lobogott a nihilisták veres zászlója, közepén az emblematicus kör és négyszög.

Sasza asszony e sátor alatt fogadta a magyar vezért és a bankárt. Székek voltak a mohos kövek, a mikre leültette vendégeit.

A férfiruhák, miket Sasza asszony viselt, most még szakadozottabbak voltak, mint első találkozásukkor; minden öltözete sáros,

gyürődött; ingelője, mely nyakánál félig kicsüngött; csupa szenyny. Az pedig rettenetes lény: egy asszony, a ki tudja, hogy az inggallérja szennyes!

— Nos, megtudtatok mindent? kérdezé a nála megjelenőktől. Már nem is urazta őket.

— Igen. Minden ugy van. A béke meg van kötve, felelt Dárday. S a békepontokat megismertük.

— Nos? És most mi lesz? Fellázadnak a honvédek? Széttépik a békeokmányt? megrohannak bennünket? mennek Budapest ellen, felgyujtani a királyi palotát? apróvá tenni a nagyot? felkonczolni a kormányt, országgyülést, klérust, mágnásokat? Ezt orditják odaát? Mi?

— Nem. Elfogadják a békekötést s engedelmeskednek a király és az ország határozatának.

Sasza asszony felugrott dühében a mohos kőpadról.

— Engedelmeskednek? Meghajtják a fejüket kétszázezeren, egy embernek a mutató ujja előtt? Kieresztik foguk közül az ellenség husát, a mire három emberöltő ivadék éhezett? S kezükben a diadalmas fegyverekkel, odatartják hátukat a korbácsnak?

— Jó! Akkor én elküldöm őket a Duna-Deltára!

A nő visszaült a kőpadra, jobb lábát bal térdén keresztül veté, arra a könyökét s öklére az állát támasztotta. A kérlelhetlenség jelképe.

— Elfogadjuk a nekünk kijelölt tért, szólt nyugodtan Dárday, s készek vagyunk ott megtelepülni. E végett jöttünk épen ide, hogy önnek ajánlatainkat előadjuk. Mi az orosz kormánytól meg akarjuk venni azt a földet, a melyre számüzetünk. Ajánlunk érte öt millió rubelt, s a suzerain jog elismeréséül százezer rubel évi harácsot.

— S minek volna az? kérdé Sasza asszony.

— Azért, hogy a sajátunkká lett földet mivelhetővé tegyük, szabályozhassuk, lakásra alkalmassá idomitsuk.

— Igen? kérdezé Sasza asszony daemoni gúnynyal. — Akkor nem adom.

— De hisz ott különben semmi nem terem s ennyi embernek enni csak kell valamit.

— Hát egyetek békát, az van ott elég. Egyetek füvet! Az jó az ilyen engedelmes népnek. Bánom is én, akármit esztek? Ha a Moishén nincs mit enni; van a környékén.

Megtaláljátok ti azt. Nem hal meg éhen, a kinek puskája van. Csináltok rablóbandákat s kifosztjátok Romániát, Szerbiát, Bulgáriát, mig apródokint agyon nem vernek benneteket. Mi közöm nekem ahhoz, hogy ti miből fogtok élni?

— Ne felejtse el ön, asszonyom, hogy a repressaliák nagyon kezünk ügyében esnek. Mi önt itt táborával együtt körülfogva tartjuk s a kiméletlenségre akár foglalót adhatunk.

— Ezzel ne fenyegessenek önök többé bennünket, tört ki haraggal a hölgy, mi nem vagyunk önökre szorulva többé. Volt rá gondunk, hogy két nap alatt helyreállittassuk az elromlott utakat a hegyekben s holnap hozhatnak utánunk eleséget a saját táborunkból. Önök nem éheztetnek ki bennünket.

— De asszonyom! Az nem volt önnek szabad, utakat csináltatni, tehát hadcsapatait előbbre tolni a fegyvernyugvás alatt.

— Szabad? Hát kérdeztem én valaha valakitől, hogy mi szabad? Utaim készek a Tátrán keresztül: mehetek, merre akarok. Ti pedig elfogadtátok a békekötést; tehát mentek, a hová küldelek.

— Tábornok! szólalt meg ekkor mr.

Severus. Ön készen van, ne töltse tovább az időt hasztalan alkudozással. Gondolja meg, hogy zivatar függ a fejünk felett; mely elől még vissza kell menekülnünk Bukovinába. Most nekem van még nehány szavam myladyhez. Én nem vagyok az osztrák-magyar uralkodó alattvalója: nevem mr. Severus, a Tatrangi et Comp. czég üzlettársa. A mi czégünknek volt szerencséje mylady Czenstochowáját kibérelhetni. Nevezzük bérletnek. Licitation jutottunk hozzá. A békekötésben Czenstochováról egy szó sincs. Ha volna is, mi közünk hozzá? Mi tehát ebből a bérletből ki nem megyünk addig, a mig myladi az örök eladási okmányt a Léti és Moishe szigetekre nézve alá nem irta. Gondolkozhatik rajta mylady, a meddig tetszik. És most god by! Mi siessünk vissza: mig a felhőszakadás utban nem ér.

Severus magával vonta Dárdayt, nehogy az még többet beszéljen. S aztán ügettek Bukovina felé nagy sietve.

Sasza asszonynak a tábornokai előterjesztéseket tettek az ajánlat megfontolására. Czenstochowára nagy szükség van. A csere érdemes lesz.

Sasza pedig nő volt, — s ha az egyszer megköti magát, nem mozdítható ki helyéből.

— Nem! Nem! Nem! És ha az ég a fejemre szakad is!

Pedig szaván lett fogva.

Erős északi szél fútt. Sasza asszony a körösközül derült égre nézett.

— Bolondok! Mondá. Zivatartól, felhőszakadástól féltek. Hát támadhat északi szél mellett villanyos fergeteg! Nem ellenkezik-e ez minden meteorologiai ismerettel?

Egyszerre egy hatalmas földrengés rázta meg alatta a sziklát, mintha volkánkitörés előjele volna, s a másik pillanatban egy roppant gomolygó felleg emelkedett ki a Tátra bérczszakadékai közül. Nem volt az hasonló más fellegekhez: gomolyai nem fénylettek a napban, és felső dudorodásai sötétkékek voltak; hanem a mint sebesen emelkedett a felleg, folyvást nagyobb tért foglalva, a belsejét valami kisugárzó tüzvilág vörösité át, mely sötét rétegeit néhol meghasitá. A felleg egyre nőtt, magasabbra szállt, elboritotta a kék eget; jött északnak, szél ellenében s azután elkezdett alá szállani.

Mikor a vögy fölé érkezett, hol Sasza asszony tábora volt, télesti sötétség lett itt alant, s a mint a felhő legelső cseppjei kezdtek aláhullani, az emberek megrettenve kiáltának föl: »vér.«

»Véreső esik!«

Hiszen mi, civilizált könyvmolyok, tudjuk már, hogy az nem vér, a mi az égből aláhull, hanem az anastater fellobbanása alkalmával a tóviz savaiból, a durranyag gázaiból, a kátrány, tőzeg keverékéből a roppant tüz által egy percz alatt végrehajtott vegytani alakitás szülte anilin festvény: azzal van megterhelve a felhő; — hanem a tudatlan köznépre nézve mégis megdöbbentő az, mikor kezére egy meleg csepp esik az égből s azt látja, hogy az piros!

Csak csepp előbb, de aztán tenger! Egy vértenger, mely rohammal szakad alá az égből. S a fergetegnek villámai is vannak; de azoknak a fénye sem kékzöld most, hanem tüzvörös.

Nehány percz alatt meg van törve az emberi dacz minden munkája. Az utakon hegyi folyamok zuhatagai vágtatnak alá s a zárt völgyekben uj tavak képződnek, a leomló zápor összetöri az erdőt, s a tört erdőkön keresztül sziklatömegeket hengerit alá.

A meglepett orosz tábor menekül ez uj ellenség elől, ki ellen hasztalan minden küzdelem. Sasza asszonyt erőszakal ülteték fel lovára s aztán Mazrur megfogva a ló kantárszárát, futott vele a völgybe alá. Sötét volt;

nem látták, merre futnak. Az utban utolérte őket a hegyi ár; Mazrurt elüté lábáról; az elmaradt; a lovat ragadta tovább; Sasza asszony megült a nyeregben, mig lova uszott. Egyszer egy gyaloghidban fenekadt a ló; a hidra a lovagnő felkapaszkodott; a lovat tovább sodorta az ár; ő a szakadó vérszinü záporban vaktában hatolt előre egy gyalog ösvényen. Az egy rozzant kallóhoz vezette; melynek nyitott elejü szárnyéka volt. Sasza asszony belépett ebbe a szárnyékba, s ott talált maga előtt két férfit. Azok voltak Dárday és Severus. A zivatar azokat az utban kapta, mielőtt Bukovinába visszatérhettek volna.

Most tehát ismét együtt voltak.

Hárman egy ellen.

A szakadatlan villámlobogásnál látták meg egymást.

A nő az iszapos ártól lucskosan, arcza veres a czéklaszin záportól, fövegét elkapta a szél, hajfürtei csapzottan tapadnak homlokához, finom ajkai most ki vannak duzzadva, szemei mereven kiülnek; — de azért a két férfi mégis ráismert.

A nő, a mint megpillantá őket, mint egy szobor állt meg a kalló egyik oszlopánál, s kerekre felnyilt szemekkel, mint a vadmacska, bámult reájuk.

Dárday fehér huszárköpenye veresre volt festve az égi vérzáportól; olyan volt benne, mint egy hóhér; mig Severus, kaucsuk köpenyébe burkolva, egy darab mozgó sötétség volt a háttérben.

Legelébb Dárday jutott szóhoz. Közelebb lépett az odamenekült alakhoz, ki der-

medten támaszkodott meg háttal a kalló-szin egyik fenyőoszlopának.

»Asszony! Szörnyeteg! Te megtestesült dögvész! Futsz? Menekülsz? Mászol a sárban, ugy-e? Menekülsz a vérből, a mit kiontottál? Legdühösebb ellenséged lábához menekültél! Hiszed-e már, hogy van Isten? Vérzápor szakad fejedre, hatalmadat elsöpri az ár; a föld reszket lábad alatt; de a legnagyobb istenitélet az, hogy tégedet kezem közé adott a sors ez órában! A vihar rettenetes; de iszonyubb rád nézve annál, a mit én neked sugva mondok. Egyedül vagy most velem szemközt, s nincs senki, a ki tudjon ittlétedről; összezuzhatlak egy kővel, egy darab fával, a hogy szokás ölni kigyót; beledobhatlak a hegyi zuhatagba s soha senki sem fogja megtudni, hol vesztél el? Van Isten! De tudd, hogy nem csak az ég csodáiban van, hanem az emberek sziveiben is. Ne reszkess. Nem öllek meg. A magyar nem orgyilkos. Te egy nagy állam főnöke vagy: én egy leendő állam főnöke vagyok. A női szörnyet utálom benned s harczolok ellened minden fegyverrel, a mi kezembe akad; de az állam főszemélye szent előttem: az az állam maga. Arczod csupa vér a záportól, törüld le ezzel, aztán beszéljünk államaink ügyéről!.....«

Dárday köpenye alul elővette a parlamentairi fehér zászlót s azt nyujtá oda arctörlőül Sasza asszonynak.

A nő daczosan veté el magától a fehér kendőt.

— Nem kell! Ha rút vagyok, magamnak vagyok rút. Ostobaság! Villámlással, mennydörgéssel nem lehet nekem Istent produkálni. A véreső felkavart veres márgapor, semmi más. Micsoda szemfényvesztés ez? Zivatar, tengerszem omlás: neptun vulkáni tünetek. Ismerem őket. Az elemek erőszakoskodnak. Rajtad sem látok semmi istenit. Állat vagy, fogad van. Nekem is van. Nézz ide. Méreg fogam.

E szónál oldalzsebéből kihuzta Sasza asszony a mérgezett tőrt.

— Nem félek fenyegetésedtől. Egy karczolás e tőr hegyével saját kezemen, és halott vagyok. Nem félek a haláltól. Más világ nincs! Mivel akarsz még fenyegetni.

A rettenetes asszony hideg nyugalma lefegyverzé Dárday dühét.

— Nem fenyegetlek. Mondám, hogy tisztelem benned az államfőt. Alkura hivlak. A hideg észhez szólok, mely e rettenetes órában is uralkodik nálad. Terved meg van hiusitva a zivatar által. Az utak, a miket a

hegyeken át helyreállittattál, nem utak többé. A völgyek, a miken át menekülni akartál, tavakká lettek. Hallod az orditást az égzengésen keresztül? Harczosaid ezreinek kétségbeesett halálkiáltása az, kiket az ár magával ragad. Itt sodorja el őket szemeid láttára a hegyi zuhatag; nézd! Hogy tünik el fej fej után az árban.

S hogy jobban láthassa a vészt, egy villám oda sujtott le a kalló közelébe, végig kigyózva egy lombos fenyőszálon, mely abban a perczben lángba borult, pokoli világitást adva a szakadó zápornak. Olyan volt az, mintha tüzeső sugarai omlanának alá egy alvilági firmamentumból.

A villámcsapás megrázta a sziklát, a közelben ugy hangzott, mintha egy bérctömeg omlott volna alá.

A nő felkaczagott s igy szólt:

— Ha Isten volna az, a ki villámokkal hajigál, tán jobban tudott volna czélozni! — A föld folyvást reszketett alatta.

Most sürü koppanások kezdtek hangzani a kalló deszka oldalain és tetőzetén. A zápor közé jég vegyült. Ököl nagyságu, emberfőnyi jégdarabok, miknek sulyától szálfa törik, deszka horpad; a faépület recseg, ropog, mintha össze akarna omlani.

A nő e vészrobaj közepett leült a kallóteknő szélére.

— Hát, uram: szólt Dárdayhoz nyugodtan; hallgatom, mit akar nekem mondani?

Dárdaynak erejébe került e rémzivatar közepett hasonló nyugalommal felelni.

— Béke az, a mit kivánok, népemnek.

— Megkaptad, népestül együtt: — halálos béke.

— Én életerős békét követelek! Legyen tietek az egész világ: nem bánom; de legyen mienk az a darab föld, melyen megélünk.

— Soha sem lesz az.... Tudom, miről van szó. Ti helyet akartok foglalni egyolyan foltján a földnek, a miből kifordithatjátok sarkából az egész földet... Nem kapjátok meg azt... Ti egy minta államot szeretnének alkotni a civilizált világ közepett, miben csodatalálmányaitok segélyével az emberi alkotás tökélyét öszpontositnátok....Ez az, a mit én nem engedek meg soha. Menjetek felforditani országtokat: megengedem. Menjetek felgyujtani a világot: segiteni fogok. De Isten országát hozni a földre: azhazuság! azt megtagadom!

A rémjelenetekhez most egy uj csatlakozott.

A földrengés egy sziklaomlással bete-

mette a völgytorkolatot s az alárohanó fellegár megtorlott a bezárt völgyben. Tó kezdett ott alakulni. Az égő fenyőszál, mint egy óriási fáklya világitá be a fenyegető árt, melynek vérvörös tükre egyre emelkedett a kalló épülete felé; s az örvénylő felszinen zagyva tömegként uszkált a tört fák csoportja s a lesodort emberek hullái.

A rettenetes asszony, öklében a mérgezett gyilkot rázva, kiálta ez uj rémtünemény előtt.

— És ha e véres áradat ajkamig fog is érni, még akkor is tagadom, hogy lehessen Isten az égben, lehessen Isten a földön! s a kik hisznek, essenek kétségbe! mert én nem engedem magamat se megkérlelni, se megfélemliteni! Lázadjatok fel, vagy dögöljetek meg! Fuljatok a vérbe, vagy fuljatok a vizbe. Egy szalmaszálat nem vetek oda, a min kimenekülhessetek. Ha elfogadtátok a gyáva békét, pusztitson el benneteket ott a gyávák halála: a dögvész, az éhség!

És a tó folyvást emelkedett a körülfogott menedék felé, mely most már, mint egy sziget tünt fel a mély völgykebelben.

»Ez a nő nekem tetszik!« dörmögé Severus fogai közül.

Most valami uj, megdöbbentő hang kondult meg a légben.

A magasból jött az. Olyan volt, mint a harang kongás.

»Mi az?«

El-el enyészett, megint ujra megtért. A zápor, a jégeső kioltá a lángoló szövétneket. A gyökeréből kimosott égő fenyőszál belebukott a körüle növekvő tóba s aztán sötét lett.

Hanem a sötétségen lassankint valami zöldes fény kezdett átderengeni a magasból, mely egyre terjedt, közelebb jött.

»Ott az aërodromon!« (Annak az üveghajóját paskolja a jéghullás, az szól ugy. mint a vészharang.)

A villanyfénytől körülsugárzott gép szállt alá csendesen az ujon támadt tó felé. Kiterjesztett szárnyaival ugy jött le, mint egy madár.

Mikor leért a tó felszinéhez, megült rajta s legyező alaku szárnyainak egy-egy lapátját evezőnek használva, elkezdett a tó felszinén uszni, mint a hattyu. — Az aërodromon a hullámokon is ur!

Nehány perczig körben uszkálva, egyszerre nekifordult a kalló épületének. A tó áradata már akkor annak küszöbét mosta.

Az aërodromon ott megállt, s felnyitott ajtaján át kiszökött hajójából a vezérkormányos: — Dávid.

Alakja az volt, a mi az olympi isteneké: egy szép férfi.

Arczán a viharral játszó győzelem, az embert legyőző dicsőség ragyogványa. A lények legdicsőbbike volt: — férfi!

A nő kezét szeme elé tartá, hogy meg ne vakitsa a kettős fény. A villany és a férfi.

Dávid hevesen szoritott kezet két bajtársával.

— Nem találtalak szállástokon: értetek siettem. Minden megvan!

— Minden! kiáltának azok egyszerre mind a ketten. S feledtek minden égi és földi veszélyt, mely körülöttük viharzott.

— S most siessetek hajómba! Ez a szárnyék mindjárt összedül.

S a mint ekkor Dávid a harmadik alakot is szemügyre vette, megdöbbenve ismeré fel a Nihilország uralkodónőjét.

Az daczosan hátravetett fejjel állt előtte, tőrét marokra szoritva.

Dávid egy önkénytelen lépést tett feléje.

— Vigyázz! kiálta Dárday. Mérgezett tőr van a kezében.

E perczben az asszony megcsóválta a tőrt, s — belehajitá azt a viz-árba.

És aztán szétterjesztve két kezét, mutatá, hogy már fegyvertelen.

— Asszonyom! szólt Dávid. A veszély sürget. Fogadja el ön a menekvést. Lépjen hajómba. Előttem ön most nem ellenség, csak nő, uralkodónő, felebarátnő. Én odaviszem önt, a hová kivánni fogja.

— Még nem, szólt a nő makacsan. hátát a recsegő deszkafalnak vetve. Mi itt nem a vihartól reszketni, hanem országok sorsát épiteni jöttünk össze. Ez épen jó idő békét kötni. Mit kiván ön tőlem?

— A mit barátaim elmondtak. A Dunadeltának, mint földbirtoknak örökáron megvételét.

— Beleegyezem.

— Öt millió rubelért.

— Nem, öt kopekért. Áll. Tovább.

Az ár kezdte már a köveket bontogatni a kalló körül.

— A suzerain jog elismeréseül fizetünk évenkint százezer rubelt.

— Egy rubelt csak. Elfogadom. Tovább.

— Nincs semmi kivánságunk több.

— Gondolkozzék még rajta. Ez a czö-

löpzet még kitart. Mit adjuk még egymásnak?

— Kezet.

A kéz rögtön ott volt Dávid kezében; mire ez sebesen átemelé a hölgyet a nyilt aërodromonba; intve társainak, hogy siessenek utána.

»Az ördög vigyen el engem; dörmögé Severus Dárday fülébe; ha ez az asszony nem szerelmes ebbe a mi bajtársunkba!

Dávid bezárta maguk mögött az aërodromon ajtaját, az uszlapátok a kavargó tó örvénye fölé tasziták a hajót; a gépezet lassitott erővel kezde dolgozni, mert a záporban, a sziklák közt csendesen kellett haladni. A mint föllebbent a repülőgép, az elhagyott kalló oszlopai összeroskadtak, s lezuhanó tetejének csak a szelemen fái maradtak még ki a vizből.

Az aërodromon belseje két részre volt osztva, egyik felében állt a gépezet, a kormányossal és gépészszel, a másik utazók számára volt berendezve.

Dávid gépészeinek kiadta az utasitásokat, s aztán maga is átjött az utazók rekeszébe.

Sasza asszony, ajkait harapó kiváncsisággal, kémlelt át a szomszéd rekesz üveg-

falán, fölemelve a selyem függönyt, mely azt eltakarta. Nem találta, a mit keresett, a mitől félt, a miért dühödött: — azt a másik nőt! A ki Dávidot a nagy harczok alatt segédül kisérte a légjáróban. Nem volt ott már.

És mikor azt nem találták szemei, találtak valami mást: az üvegfal tükrében meglátta saját arczát. Az még most is véres volt a festvényes eső vizétől. És az »asszony« lopva felemelé a függöny szárnyát és letörülte vele arczáról az élektelenitő vörhenyt. Azt hitte, senki sem veszi észre.

Egy süvöltése a felső szellentyünek, s az aërodromon a szabad ég alatt jár; a felhőgomoly alatta marad el, s az itéletnapi elemdúlás, a vérhullató felleg, a földrengető vihar, a villámos éjszaka mind egy hófehér uszó szigetnek tünik fel egyszerre, mely egyre csekélyebbnek látszik, a mint a légjáró magasabbra repül s a végtelen láthatár egyre szélesedik. Az egész ég derült kék, a nap leáldozóban van. A rettentő égi háboruról odalenn tudomása sincs ott fenn a végtelen égnek. — Kezdődött a földöntuli lét!

Minden kedélyre mámoritóan hat a magasok légköre. A bübájos szédület, mely az

átölelhetetlen tájkép bámulatából támad, a tiszta lég élvezése valami sajátszerü ittasságot kelt föl az idegekben. E mámornak oly különböző hatása volt e négy külön alakra.

Dárday, az athlétai alak elkezdett hangosan sirni, és arczát eltakarva, zokogott valamit szülötteföldéről, melyet soha sem fog többé látni.

Severus ur dalolt és ujjongott és esküdött, hogy ettől a látványtól istenné lesz az ember! Sőt pajkosságát annyira vitte, hogy Sasza asszonynyal kötekedni kezdett; »nem érzi-e, hogy magunk is istenekké változunk át s a nihilisták polytheistákká lesznek itt fenn?« (Nem volt pedig szokása máskor a tréfálózás.)

Dávid elandalodva nézett maga elé és arczvonásain olvasható volt a gyönyör, a mi nemes lelkek tulajdona: hogy most legnagyobb ellenségét szabaditja meg.

És Alexandra? Ő benne a daemoni vágyakat fokozá fel a gyönyör dühéig ez a mámoritó lég és látvány.

Minő hatalom! Kigunyolni a föld viharait, uralkodni az ég szelein, fölemelkedni valamennyi ember feje fölé, elérhetlenül! A detronizált istenség helyére felülni! És ott élvezni mindazt, a mi az »emberi« szivnek

gyönyör! Minő lehet a magasságban a bor lángja, a csók varázsa, a dicsőség kéje! Mily dicső az a férfi, a ki e hatalmat elrabolta az égtől! De dicsőbb a nő, a ki azt a férfit elragadja hatalmával együtt! ...

Alexandra arczai égtek a vér hevétől; vonásairól eltüntek a vihar okozta pöffedések; az aërodromon levegőjében minden hülés okozta baj, mintha elfujnák, rögtön megszünik.

Mikor huszezer lábnyi magasra emelkedett az aërodromon, Dávid délkeleti irányba kémlelt távcsövével. Egyszer aztán megszólalt.

— Ott van Kézsmárk! szólt egy messze fénylő toronycsucsra mutatva. Asszonyom. Én önt tábora közepébe fogom leszállitani.

Azzal átment a géposztályba; maga lépett a kormányhoz. A gép villámsebesen indult meg a mutatott pont felé. Még nem ment le a nap, midőn a légjáró a kézsmárki táborsátrak fölött libegett. Itt egyszerre megszünteté a gép müködését s sebesen szállt alá. A hajóban ülőknek ugy tetszett, mintha a nap futna le oly sebesen az égről, elbukva az aranyozott hegyormok alá. Perczek mulva a gép földet ért; Dávid felnyitá az ajtót s a bámulására oda csődülő oroszok előtt földre

segité országuk urasszonyát, ki vezéreinek e szóval mutatá be Tatrangi Dávidot.

»A Duna-Delta szabad köztársaságának elnöke!«

S azzal kérte Dávidot, hogy nyujtsa karját és kövesse őt társaival együtt a vezéri szállásra a szerződési okmány elkészitése és aláirása végett.

Dávid maga fogalmazta az okiratot; aláirták azt egyrészről ő és két társa, másrészről Sasza asszony és Jerivánszky fővezér. Meg is akarták őket vendégelni, a mihez Severusnak kedve is volt; de Dávid tiltakozott minden vendégség ellen. Egyetlen pohár bor elég arra, hogy a magasban holtrészeggé legyen tőle az ember. A légjárónak nem szabad semmi szeszest inniok. És mára még nagy dolgaik vannak.

Társai tudták, hogy mik ezek a nagy dolgok; s ott hagyták a lakomát. Dávid is fölteritett már s annak a vendégsége még jobban ingerlé az éhet: — az csupa ezüst és arany!

Mielőtt elváltak volna, Sasza asszony tökéletes átváltozáson ment keresztül. Legelőbb is átöltözött. Férfiból asszonynyá alakult.

Eddig büszke volt cynicus rongyaira,

a szennyes, sáros katona gunyára; most egyszerre hiu lett nemének pompájára.

És belsőleg is átalakult nővé. Egész kedélyében asszony volt.

Behizelgő mosolylyal szoritá meg Dávid kezét, midőn a szövetség-okmányt aláirták.

»Most tehát vége a harcznak; nem vagyunk ellenség többé. Nem is leszünk. Ti egy szabad államot indultok alakitani egy puszta földön; én segiteni foglak benneteket, hogy azt tehessétek. A mennyi munkáskézre szükségtek lesz, hogy gyorsan épithessetek, országaim minden népe szolgálatotokra álljon. Ti kereskedő állam fogtok lenni, mert gépeitekben erre nagy előnyt birtok. Én megnyitom előttetek városaimat, állitsatok azokban kereskedelmi telepeket, sérthetlen szabadalommal. Kizárólagos kiváltságtok lesz az orosz birodalomnak mind a három világrészben fekvő országaiban commanditeket fölállitani, s törvényeink fogják védeni üzleteiteket és hitelpapirjaitok el lesznek fogadva vásárainkon. S minthogy a mai naptól kezdve őrültség lenne Európában még állandó hadseregeket tartani s várakat őriztetni; tehát Czenstochowában felhalmozott hadi készleteinket, élelmi raktárainkat ti-

nektek ajándékozom; szállitsátok el azokat a neutrális égen keresztül a Duna-Deltába gépeitekkel. Vigyétek el még a vár vastetőit is. Szolgáljanak raktárul. — S azután legyünk jó szomszédok.«

Dárday azt dörmögé Dávid háta mögött:

— Csakugyan csodákat tudsz te tenni. Egy óra előtt még éhen akart bennünket elölni, s most kenyérrel temet el!

— Számitson ön barátságomra mindenkor. Ezt sugá Sasza asszony Dávidnak, midőn bucsukézszoritásával üdvözlé.

A bucsuzáskor az orosz és magyar vezérek szokásosan összecsókolóztak; Sasza asszony is sorba csokolta mind a hármat, Dávidot legutoljára: ugy tetszik, hogy ez igazi csók volt, és aztán mikor kilépett szobájából, utána kiálta: »Zdrawtwujty!« s azután — kiölté rá nyelvét....

A három főnök sietve tért vissza Tátra-Füredre. A zivatarról itt a hegyláncz déli oldalán nem tudtak semmit, csupán annyi változás történt az időjáráson, hogy az északi szélre csendes országos borulat állt be. Hanem a Lengyelnyereghez vezető utak iszonyuan el voltak pusztitva a volkánszerü kitörés által; azokon ember sokáig nem fog járni.

Az aërodromon leszállt a Lengyelnyereg alatti mély hegyszakadékba, melynek fenekén a jégtengerszem volt. Csak volt. Most még csak egy ritkás fehér gőz párolog fel belőle, betöltve a sötét sziklaörvényt.

A leszálló aërodromon villanyfényénél láthatók voltak az iszonyu uj repedések a meredek gránitfalakon, mikkel a kitörés, mintha nem volna elég utja fölfelé, még börtöne oldalain is rést akart törni magának. A jégcsapokból szőtt függő csipkézetek mind eltüntek a párkányokról, a függő sziklákról: koromfekete volt körüskörül minden, csak az uj repedések fénylettek ki tündökölve.

A tátongó üreg fenekén aztán ott volt a tündérmesék álma: az ezeregyéji kincshalmaz. Egy ágyuhalom, melynek csövei sárga és aczélkék szinben ragyognak, a mely szineket a tapasztaltak, a kik sokszor láttak aranyat, ezüstöt, oly sympathicus érzéssel ismernek fel egyszerre minden hasonló hazug szin közül: ez arany és ezüst.

Ott hevernek mind az üreg fenekén: szétszórva, egymásra döntögetve, némelyik derékban meghajtva, mint egy félhold, másutt három-négy egymásba forrasztva; a halmok közül egy-egy mereven kiáll, mások formátlanná gyurva a sziklán, némely ezüst

cső egészen ragyogó fehér lett, elárulva ezüst létét.

A három férfi leszállt e kincstömeg közé, lábaival milliókról milliókra lépkedve. Ez hát nem álom!

— De hogy lehet az, kérdezé Dárday, hogy ez ércztömegek itt maradtak az üreg fenekén, s nem szórta azokat ki az alattuk felrobbanó anastater?

— Ez ugy történhetett, felelt Dávid, a hogy egy töltény göbecs szokott bennmaradni a puska kamrájában, midőn a cső végébe homok szorul, s az elrobbanó lőpor a csövet szakitja szét. A robbanás maga fölött találta a befagyott tó jégburkolatát, s a mig a kitörés ereje a mozaik darabokból összeállt tömeget áttörte, a visszaható erő a nehéz ágyútesteket visszataszitá az üreg fenekére: egy sem hagyta el a sziklaüstöt.

— Erre már lehet épiteni egy részvényes államot. Ez volt mr. Severus véleménye.

— Most legelső dolgunk lesz ezeket egyelőre a Gyilkos havasra elszállittatni, mig bankhelyiségeink Otthonban elkészülnek: szólt Dávid.

— A czenstochowai vasépületek el zál-

litása azt meg fogja könnyiteni, mondá Severus.

— Te azt az asszonyt megbabonáztad. Kötődék Dáviddal Dárday.

— Nem. Szólt Dávid, könyökével egy felmagasló ezüst ágyu csőre támaszkodva: — ez az asszony ravasz. Ajándékainak egy része olyan, a mi már ugy is kezünkben volt, nem kérdtük tőle, hogy elvegyük-e? más része pedig gyanus. Timeo Danaos et dona ferentes! Szivessége, mely oly egyszerre támadt megjelenésemre, nem asszonyi bolondság; hanem daemoni észjárás. Barátunkká akar lenni azért, hogy titkunkba behatoljon; — de zárt ajtót fog találni: fogadom!

A két társ örvendő meglepetéssel nézett Tatrangira.

— Bajtársak! monda az ifju: harcz nem lesz többé a földön: az bizonyos; a mig mi egyedül birjuk az eget, s titkunkat nem fogja versenytárs birni, hogy még az égbe is átvigye a harczot. Hanem még azért a béke messze van. Ahhoz még nincs hozzá szokva az emberiség. A harcz erőszakos megszüntetése még nem békesség. Hogy mi a világbéke? ezt megoldani lesz most a mi feladatunk. S ne feledjük el, hogy abban a nagy munkában ellenségünk lesz az egész világ,

legnagyobb ellenségünk lesz ez az uj szövetségesünk, kit megvertünk s aztán megnyertünk; de legtovább tartó ellenségünk lesz saját régi hazánk, melyben legkésőbbre fognak hozzászokni a békességhez, s beletörődni abba a gondolatba, hogy most már dolgozni s egymást szeretni és közösen épitni a kor parancsolata. S ezt a mi nagy ellenségünket, a mi jó édes anyánkat senki sem gyógyithatja ki más e nagy bajából, egyedül mi, a számüzött ivadék.

A mély üreget betakarta a köd.
A jövendőt betakarta a köd.

(Vége az V-ik kötetnek s az első résznek.)

TARTALOM.

	Lap
Sasza asszony	3
A nemzeti bank kincsei	28
A jég-tengerszem	49
Az utolsó fegyver	76
A nő	104
Egy állam — részvényekre	135
Hárman egy ellen	174

KÖNYV-TÁRA

Az Athenaeum könyvkiadó-hivatalában

Pesten, (barátok-tere Athenaeum-épület)

s általa Magyarország minden könyvkereskedésében kapható:

DASH grófnő. **A véres marquisnő.** Legenda a nagyvilágból. Franciából fordította Kún Barna. Két kötet . . . . 3 frt.

SAND. **Antonia.** Regény. Fordította Greguss Ágost . . 2 frt.

Spanyol szinműtár. Három kötet. Egy-egy kötet ára . . . 1 frt.
Tartalom: I. kötet. CALDERON. Az állhatatos fejedelem. Szomorujáték 3 felvonásban. Forditották Greguss Gyula és Győry Vilmos. II. kötet. MORETO. Közönyt közönynyel. Vigjáték 3 felvonásban. Fordította Győry Vilmos. III. kötet. CALDERON. Az élet álom. Szinmű 3 felvonásban. Fordította Győry Vilmos.

SZÁSZ Károly. Két szinmű (I. Herodes. II. A lelencz.) 1 frt 50 kr.

TEGNER. **A Fridhiof-monda.** Svéd eredetiből fordította Győry Vilmos . . . . . 1 frt
Diszkötésben . . . . . 1 frt 80 kr.

THACKERAY. Esmond Henrik, Anna királyné ő felsége ezredesének önéletirata. Két kötet, 4 füzetben . . . . . 5 frt.

— **Vig elbeszélései.** Forditotta Balázs Sánd. I., II. 2 frt 50 kr.

TOLNAI. **A nyomorék.** Rajzok a falusi életből . . . . . 2 frt.

Tót népdalok. Forditották SZEBERÉNYI Lajos, LEHÓCZKY Tivadar és TÖRS Kálmán, bevezette Szeberényi Lajos. 1 frt 20 kr.

VACHOTT Sándor **költeményei.** Harmadik kiadás . 1 frt.
Diszkötésben . . . . . 1 frt 80 kr.

VAJDA János **kisebb költeményei.** . . . . . 1 frt 50 kr.
Diszkötésben . . . . . 2 frt 50 kr.

ZÁVODSZKY Károly. **Bessenyei György.** Irodalmi tanulmány. 1 frt 50 kr.

A jelen tanulmány szerzője teljesebb képet nyujt Bessenyei életéről és irói működéséről, mint bármely elődje, s az olvasó e fiatal melegséggel irt munkában sok érdekes uj adattal fog találkozni, mely ezuttal először jut nyilvánosság elé.

Budapest, 1873. Az Athenaeum nyomdájából.

86 8

Jókai
A JÖVŐ
SZÁZAD REG.
I.

Az Örök
Harcz.
4.–5.